DİDİM İLÇESİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

2021
YÜKSEK LİSANS TEZİ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

Aziz TUNCER

Dr. Öğr. Üyesi Ashfak Ahmad KHAN

DİDİM İLÇESİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Aziz TUNCER

Dr. Öğr. Üyesi Ashfak Ahmad KHAN

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Coğrafya Anabilim Dalında

Yüksek Lisans

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Ocak 2021

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER 1

TEZ ONAY SAYFASI 5

DOĞRULUK BEYANI 6

ÖNSÖZ 7

ÖZ 8

ABSTRACT 9

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ 11

ARCHIVE RECORD INFORMATION 12

KISALTMALAR 13

GİRİŞ 14

ARAŞTIRMA SAHASININ YERİ, SINIRLARI VE BAŞLICA ÖZELLİKLERİ 14

ARAŞTIRMANIN KONUSU 16

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ 17

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ 17

ARAŞTIRMA SORULARI 18

EVREN VE ÖRNEKLEM 19

VERİ TOPLAMA ARACI 19

VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZ 20

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR 20

ARAŞTIRMA KONUSUYLA VE SAHASIYLA İLGİLİ DAHA ÖNCE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR..... 21

BİRİNCİ BÖLÜM..... 27

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE..... 27

1.1.Coğrafya-Turizm İlişkisi..... 27

1.2. Sürdürülebilir Turizm..... 30

1.3. Dünyada ve Türkiye'de Sürdürülebilir Turizm..... 34

İKİNCİ BÖLÜM..... 44

2. ARAŞTIRMA SAHASININ COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ..... 44

2.1. Doğal (Fiziki) Coğrafya Özellikleri..... 44
2.1.1. Jeolojik ve Jeomorfolojik Özellikleri..... 44
2.1.2. İklim Özellikleri..... 56
2.1.2.1. Sıcaklık..... 57
2.1.2.2. Yağış..... 59
2.1.2.3. Nem..... 60
2.1.2.4. Bulutluluk..... 61
2.1.2.5. Rüzgâr..... 63
2.1.2.6. Deniz (Güneş) Banyosu..... 65
2.1.3. Araştırma Sahasını Biyocoğrafya Özellikleri..... 66
2.1.3.1.Bitki Örtüsü Özellikleri..... 66
2.1.3.2. Fauna Özellikleri..... 71
2.1.3. Toprak Özellikleri..... 74
2.1.4. Hidrografya Özellikleri..... 77
2.1.4.1. Adalar Denizi..... 77
2.1.4.2. Büyük Menderes Nehri..... 79
2.1.4.3. Bafa (Çamiçi) Gölü..... 80

2.2. Beşerî Coğrafya Özellikleri..... 83
2.2.1.Nüfus Özellikleri..... 83
2.2.1.1. Nüfusun Gelişimi..... 83
2.2.1.2. Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı..... 86
2.2.1.3. Nüfus Yoğunluğu ve Dağılışı..... 87
2.2.1.4. Göçler..... 90
2.2.1.5. Nüfusun Eğitim Durumu..... 93
2.2.2. Yerleşme Özellikleri..... 95
2.2.2.1. Yerleşme Tarihi..... 95

2.2.2.2. Yerleşme Şekilleri 100
a) Kırsal Yerleşmeler 101
b) Kent Yerleşmeleri 109
2.2.3. Ekonomik Coğrafya Özellikleri 111
2.2.3.1 Tarım 112
2.2.3.2. Hayvancılık 118
2.2.3.3. Balıkçılık 118
2.2.3.4. Sanayi 119
2.2.3.5. Ticaret 119
2.2.4. Ulaşım 120
2.2.5. Turizm 124
2.2.5.1. Deniz (Kıyı) Turizmi 125
2.2.5.2. Yat Turizmi 126
2.2.5.3. Kültür Turizmi 128
2.2.5.4. Ekoturizm 131
2.2.5.5 Konaklama Tesisleri 132

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 136

3.1. Didim İlçesinin Turizm Coğrafyası 136
3.1.1. Doğal (Fiziki) Turistik Çekicilikler 136
3.1.1.1. Adalar Denizi 136
3.1.1.2. Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Milli Parkı 138
3.1.1.3. Bafa Gölü Tabiat Parkı 140
3.1.1.4. Tavşanburnu Tabiat Parkı 142
3.1.1.5. Kuş Gözlemciliği (Ornitoloji) 143
3.1.1.6. Kumsallar 145
3.1.1.7. Culin Mağarası 147
3.1.2. Beşerî Turistik Çekicilikler 149
3.1.2.1. Milet (Miletos) Antik Kenti 149
3.1.2.2. Milet Müzesi 157
3.1.2.3. Didyma-Apallon Tapınağı 159
3.1.2.4. Kutsal Yol 162
3.1.2.5. Mübadele Evi 163
3.1.2.6. Hisar Camii 164
3.1.2.7. Akköy 166
3.1.2.8. Akbük 170
3.1.2.9. Festivaller ve Yerel Etkinlikler 170
a) Didim Uluslararası Zeytin Festivali 173
b) Didim Vegan Festivali 174
c) Didim Uluslararası Halk Dansları Festivali 175
d) Tales Buluşmaları 176
e) Altınkum Yazarlar Festivali 177
f) Diğer Etkinlikler 177

3.1.2.10. Gastronomi Turizmi 181

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 186

4.1. BULGULAR 186
4.1.1. Araştırmanın Nicel Bulguları 186
4.1.2. Araştırmanın Nitel Bulguları 199

SONUÇ VE ÖNERİLER 221

KAYNAKÇA 228

İNTERNET KAYNAKLARI 234

HARİTA LİSTESİ 235

TABLOLAR LİSTESİ 236

ŞEKİLLER LİSTESİ 238

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ 239

ÖZGEÇMİŞ 241

TEZ ONAY SAYFASI

Aziz TUNCER tarafından hazırlanan "DİDİM İLÇESİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ" başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Ashfak Ahmad KHAN .....

Tez Danışmanı, Coğrafya Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği/Oy Çokluğu Seçiniz ile Coğrafya Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. Savunma sınavı tarihi

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)	**İmzası**
Başkan : Doç. Dr. Güzin KANTÜRK YİĞİT (KBÜ)	.....
Üye : Doç. Dr. Alper UZUN (BAÜN)	.....
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ashfak Ahmad KHAN (KBÜ)	.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ .....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Aziz TUNCER

İmza:

ÖNSÖZ

Doğal ve kültürel zenginlikleriyle bilinen Aydın ilinin önemli turizm varış yerlerinden biri Didim ilçesidir. İlçede turizm faaliyetleri önemli bir ekonomik faaliyet olup hem doğal ve kültürel ortamdan etkilenmekte hem de bu ortamlara etkilemektedir. Bu tez çalışmasında Didim ilçesinin sürdürülebilir turizmi üzerine bir araştırma yapılmıştır. Araştırma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışma ile ilgili kavramsal ve kuramsal çerçeve verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde araştırma sahasının fiziki ve beşerî coğrafya özellikleri belirtilmiş ve bunların turizm faaliyetleri ile olan ilgisi açıklanmıştır. Araştırmanın üçüncü böümünde Didim ilçesinin turizm coğrafyası incelenmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise Didim ilçe sınırları içerisinde yaşayan yerel halkın sürdürülebilir turizm tutumları ve bu konudaki düşünceleri açıklanmıştır.

Çalışmaya yönlendirmeleriyle katkı sunan tez danışmanı hocam Dr. Ashfak Ahmad KHAN hocama teşekkür ederim. Teze önemli noktalarda katkıları olan Prof. Dr. Fatih AYDIN hocama, iklim verilerini ulaşmama sağlayan Prof. Dr. Mücahit COŞKUN hocama ve çalışmaya son şeklinin verilmesine katkı sağlayan tez jürisi hocalarıma ve teze katkısı olan Karabük Üniversitesi Coğrafya Anabilim Dalı'nda görev yapan diğer hocalarıma teşekkür ederim. Öğretim görevlisi Bekir KORKMAZ ve Nurcan KORKMAZ'a teşekkür ederim. Öğretim görevlisi Doğan AKDEMİR'e ayrıca teşekkür ederim. Lise ve üniversite (lisans) hocalarıma da teşekkür ederim.

Çalışmada katkıları olan, köylüsüyle kentlisiyle Didim'de yaşayan yerel halka teşekkür ederim. Arazi çalışmalarım sırasında Karabük Üniversitesi'nde master yaptığını öğrendiğim, teze sahada yönlendirmeleriyle katkı sağlayan Didim Ticaret Odası Genel Sekreteri Murat GÜNEŞ'e ve Basın ve Halkla ilişkiler sorumlusu Ali KAYABAŞI'na, Balat Muhtarı Ali KONYA'ya, Ak-Yeniköy/Balat Tarımsal Kalkınma Kooperatif Başkanı Günay YAVAŞ'a ve katkı sağlayan diğer kişi ve kurumlara teşekkür ederim.

Eğitim hayatımın en değerli zamanlarını geçirdiğim Necatibey Eğitim Fakültesine (Karesi Dârü'l Muallîmini**)** ve buradaki öğretmen arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Bitmek bilmeyen eğitim hayatımda(!) her zaman desteğini gördüğüm aileme çok teşekkür ederim…

AZİZ TUNCER

ÖZ

Dünya kaynaklarının sınırlı olmasından hareketle insanlık bu kaynakları daha verimli kullanma yoluna yönelmiştir. Bunun için ortaya sürdürülebilirlik kavramı atılmıştır. Sürdürülebilirliğin tartışıldığı sektörlerden birisi de turizmdir. Dünyada ve Türkiye'de turizm faaliyetleri önemli bir ekonomik faaliyet olarak önemini her geçen gün arttırmaktadır. Türkiye de sahip olduğu zengin doğal ve kültürel coğrafyasıyla turizmden önemli faydalar elde etmektedir. Türkiye'nin önemli turizm varış yerlerinden biri de Aydın'a bağlı Didim ilçesidir.

Bu araştırmada Didim ilçesinin sürdürülebilir turizmi çalışılmıştır. Bu kapsamda Didim ilçesinin coğrafi özellikleri de ele alınmış olup, özellikle ilçe sınırları içerisinde yaşayan yerel halkın sürdürülebilir turizm karşı tutumları incelenmiştir.

Araştırmanın amacı Didim ilçesini sürdürülebilir turizm açısından değerlendirmek, ilçenin doğal, tarihi ve kültürel kaynaklarının turizm amaçlı kullanılır ve planlanırken ne ölçüde sürdürülebilirlik ilkelerinin uygulandığını turizmin önemli paydaşlarından biri olan yerel halkın bakış açısıyla (tutumlarıyla) analiz etmektir.

Araştırmada karma model kullanılmıştır. Bu kapsamda Didim ilçe sınırları içerisinde ikamet eden 400 kişiye anket uygulanmış ve 30 kişiye ankette ölçülen tutumları daha kapsamlı anlamak için görüşme yöntemi kullanılarak yerel halka sorulmuştur. Ankette SPSS 20.00 paket programı yardımı ile frekans ve yüzde analizi, t-Testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve LSD analizi kullanılmıştır. Araştırmanın nitel kısmında ise görüşme yöntemi kullanılmış, elde edilen tüm bulgular betimsel olarak (alıntılama yapılarak) analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

Araştırmanın sonuçları, Didim ilçesinde yaşayan yerel halkın önemli bir bölümünün turizm faaliyetlerine olumlu baktığı ve sürdürülebilir turizme karşı olumlu bir tutum içinde oldukları şeklindedir. Yerel halkın çevresel sürdürülebilirlik boyutunda oldukça hassas oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca yerel halkın turizmin meydana getirdiği ekonomik faydaları önemsediği tespit edilmiştir. Çalışmada sürdürülebilir turizmin önemli ilkelerinden biri olan turizm kararlarında tüm paydaşların temsil edilmesinin ilçede ihmal edildiği belirlenmiştir. Bunun yanı sıra yerel halkın gelecekte özellikle ilçede bulunan doğal alanların tahrip edilmesinden ve betonlaşmasından endişe ettikleri tespit edilmiştir. Çalışmada yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine yönelik görüşleri katılımcıların medeni durum, eğitim durumu, meslek grubu ve gelir düzeyi değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir. Yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine ilişkin görüşleri yaş, cinsiyet, göç, mesleğin turizmle ilgililik değişkenlerine göre ise anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Didim, Sürdürülebilirlik, Turizm, Yerel Halk, Turizm Coğrafyası

ABSTRACT

Based on the limited resources of the world, humanity has turned to the way of using these resources more efficiently. For optimum use of the resources, the concept of sustainability has been introduced. Tourism is one of the important sectors of sustainability discourse. The growth of tourism activities in the world and Turkey shows its importance as a major economic activity. Turkey, with its rich natural and cultural geography resources, has gained significant benefits from tourism. One of Turkey's most important tourism destinations is the Didim district of Aydın.

In this research, the sustainable tourism of Didim district has been studied. In this context, the geographical features of Didim district were also considered, and the attitudes of the local people living within the boundaries of the district towards sustainable tourism were examined.

The aim of the study is to evaluate Didim district in terms of sustainable tourism and to analyze the extent of the sustainability principles applied to the natural, historical and cultural resources of the district for tourism purposes. Moreover, the study also aimed to examine the perspective (attitudes) of local people towards tourism which constituted one of the important stakeholders of tourism.

The mixed methods model was used in the research. In this context, a questionnaire was applied to 400 people residing in Didim district and 30 people were asked to understand the attitudes measured in the questionnaire, using the interview method. Frequency and percentage analysis, t-test, one-way analysis of variance (ANOVA) and LSD analysis were used in the questionnaire with the help of SPSS 20.00 package program. In the qualitative part of the study, the interview method was used, and all findings obtained were analyzed and interpreted descriptively (by quotation).

The results of the research show that a significant part of the local people living in Didim district have a positive attitude towards tourism activities and have a positive attitude towards sustainable tourism. It is understood that local people are very sensitive in terms of environmental sustainability. In addition, it has been determined that local people care about the economic benefits of tourism. In the study, it was determined that the representation of all

stakeholders in tourism decisions, which is one of the important principles of sustainable tourism, is neglected in the district. In addition, it has been determined that the local people are worried about the destruction and concreting of the natural areas in the district in the future. In the study, the views of the local people on sustainable tourism activities showed a significant difference according to the variables of marital status, educational status, occupational group and income level of the participants. It has been determined that the views of the local people on sustainable tourism activities do not differ significantly according to the variables of age, gender, immigration, and tourism relatedness of the profession.

Keywords: Didim, Sustainability, Tourism, Local People, Tourism Geography

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Didim İlçesinin Sürdürülebilir Turizm Açısından Değerlendirilmesi
Tezin Yazarı	Aziz TUNCER
Tezin Danışmanı	Dr. Ashfak Ahmad KHAN
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	18.01.2021
Tezin Alanı	Turizm Coğrafyası
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	241
Anahtar Kelimeler	Didim, Sürdürülebilirlik, Turizm, Yerel Halk, Turizm Coğrafyası

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Evaluation of Didim District in Terms of Sustainable Tourism
Author of the Thesis	Aziz TUNCER
Advisor of the Thesis	Dr. Ashfak Ahmad KHAN
Status of the Thesis	Master's Degree
Date of the Thesis	18.01.2021
Field of the Thesis	Tourism Geography
Place of the Thesis	KBÜ/LEE
Total Page Number	241
Keywords	Didim, Sustainability, Tourism, Local People, Tourism Geography

KISALTMALAR

ATAK : **Akdeniz Turizm Alt Yapısı Kıyı Yönetimi Projesi**

BM : **Birleşmiş Milletler**

ÇED : **Çevresel Etki Değerlendirilmesi**

ÇYS : **Çevre Yönetimi Sistemi**

Da. : **Dekar alan**

DMİGM : **Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü**

FEE : **Foundation for Environmental Education (Çevre Eğitimi Vakfı)**

Km. : **Kilometre**

LSD : **Least Significant Difference**

m. : **Metre**

mm. : **Milimetre**

MTA : **Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü**

SPSS : **Statistical Package for the Social Sciences (Sosyal Bilimler İçin İstatistik Paketi)**

THI : **Thermo Hygrometric Index**

TIES : **The İnternatıonal Ecotourism Society (Uluslararası Ekoturizm Topluluğu)**

TOI : **Tour Operators' Initiative (Tur Operatörleri Girişimi)**

TÜİK : **Türkiye İstatistik Kurumu**

TÜRÇEV : **Türkiye Çevre Eğitim Vakfı**

TÜSİAD : **Türkiye Sanayici ve İş Adamları Derneği**

UNWTO : **The United Nations World Tourism Organization (Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü)**

WCED : **World Commission on Environment and Development (Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu)**

GİRİŞ

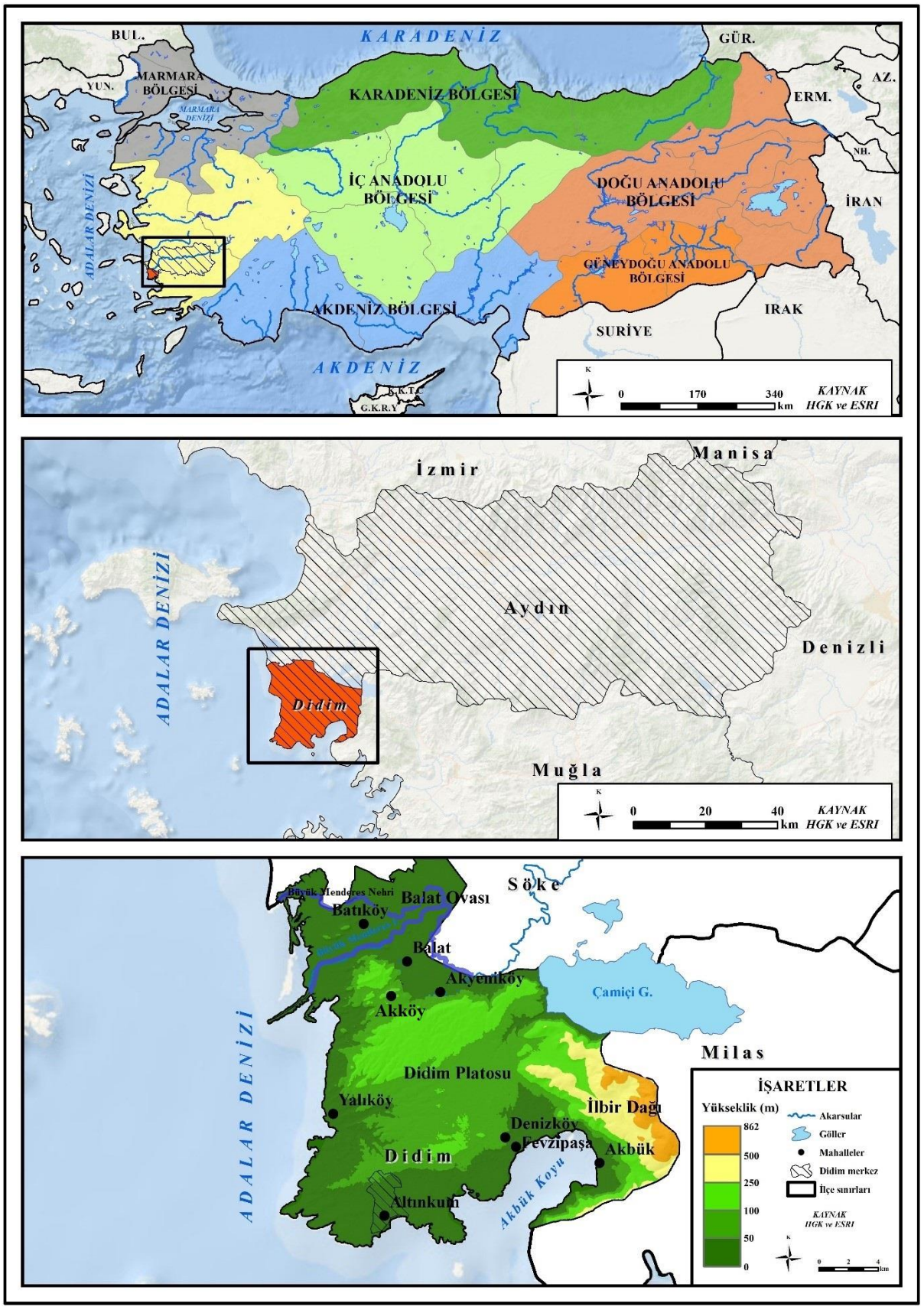
ARAŞTIRMA SAHASININ YERİ, SINIRLARI VE BAŞLICA ÖZELLİKLERİ

Araştırma sahasının sınırları belirlenirken Didim ilçe sınırları göz önüne alınmıştır. Batı Anadolu'nun güneybatısında yer alan Didim ilçesi idari bakımdan Aydın il sınırları içerisinde yer almaktadır. Didim coğrafi konum olarak yaklaşık olarak 37º 20' 09" kuzey ve 37º 32' 59" kuzey enlemleri ile 27º 11' 30" doğu ve 27º 30' 38" doğu boylamları arasında yer almaktadır. Ortalama yükseltisi 44 m. olup 402 km^2 yüzölçümü sahip olan Didim İlçesi yarımada şeklinde bir yerleşmedir. Araştırma sahasının doğusunda Muğla'ya bağlı Milas ilçesi, kuzeyinde Aydın'a bağlı Söke ilçesi, güneyinde ve batısında Adalar Denizi[1] bulunmaktadır (Harita1).

Aydın ilinin önemli turizm destinasyonlarından biri olan Didim ilçesi eski çağlardan beri önemli medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. İlçe sınırları içerisine bulunan Milet Antik Kenti bu medeniyetlerin bıraktığı önemli miraslar arasındadır. Antik dönemde Milet (Miletos) yetiştirdiği ve tarihte önemli bir yeri olan filozofları ile Antik Çağ'ın bilim, kültür ve sanat merkezi haline gelmiştir. Bilimin ve felsefenin öncüsü olarak kabul edilen Thales (Tales) doğa bilimleri, astronomi, matematik ve geometri alanında önemli çalışmalar yapmıştır. Coğrafya biliminin doğduğu bu topraklarda haritacılığın ve matematik coğrafyanın kurucusu kabul edilen Aneksimandros (M.Ö. 610-546) Milet'te yaşamıştır (Tanrıkulu, 2017).

13. Yüzyılda Menteşe Beyliği tarafından yerleşilen Milet'in ismi Türkler tarafından Balat olarak değiştirilmiştir. Balat o dönemde Menteşeoğulları'nın başkenti olarak parlak bir dönem geçirmiştir. Didim ilçe merkezi ise Cumhuriyet Dönemi öncesine kadar Rumların yaşadığı küçük bir balıkçı köyü olan Yoran/Yeronda (Hisar Mahallesi) adlı bir yerleşme durumundadır. Aynı dönemde Yoran'ın kuzeydoğusunda "İslam Yoran" diye adlandırılan Yörüklerden oluşan 10-12 hanelik bir Türk yerleşmesi bulunmaktadır (www.didim.bel.tr).

[1]Adalar Denizi adı, 1940'lı yıllardan itibaren, Yunan makamlarının çeşitli entrikaları ile Ege Denizi'ne dönüştürülmüştür. Daha sonra, Ege kelimesi, büyük bir dalgınlık eseri olarak, Anadolu yarımadasının batı kesimini oluşturan Batı Anadolu Bölgesi 'nin adı olarak takdim edilmiştir (Özey, 2013). "Yunanlılar, Ege kelimesini, önce Atina Körfezi için kullanmışlar ve daha sonra da Adalar Denizi için genel bir ad olarak kullanmışlardır. 1941 Coğrafya Kongresi'nde, Adalar Denizi adı Ege Denizi olarak değiştirilmiştir. Aslında bu denizin adı; ADALAR DENİZİ'dir" (Özey, 2013).

Harita 1: Araştırma Sahasının Konum Haritası

Yoran 1922 yılında boşaltılmış, burada yaşayan Rumlar Yunanistan'a gitmişlerdir. 1924 yılında mübadele kapsamında araştırma sahasına Yunanistan'dan gelen Müslüman Türkler yerleştirilmiştir. Mübadeleden sonraki yıllarda da Bulgaristan'dan gelen göçmenler Didim'e yerleştirilmiştir.

Turizmin temelleri 1950'li yıllarda dönemin Aydın valisi Enver SAATÇİGİL tarafından turistik bir bakış açısıyla girişimlerde bulunulmuş ve günümüzde Didim'in sembolleri arasına yerleşmiş dünyaca ünlü Altınkum plajı çevresinde ilk yapılaşmalar meydana gelmiştir (Sezer, 2011). 1980'li yıllarda turizm faaliyetlerinin başlamasıyla hızla gelişen belde 9 Mayıs 1990 tarihinde yayımlanan kanunla ilçe olmuştur. Günümüzde turizm faaliyetleri Didim için önemli ekonomik faaliyetler arasındadır.

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Sürdürülebilirlik kavramı 1980'li yıllardan itibaren üzerinde önemle durulan kavramlardan birisi olmuştur. Doğal kaynaklar üzerinde artan baskı doğal coğrafi ortam üzerinde olumsuz etkilere yol açmaktadır. Turizm faaliyetlerin yoğun olduğu sahalarda hem doğal ortam hem de tarihi ve kültürel değerler bir taraftan olumlu yönde etkilenirken bir taraftan da çoğunlukla olumsuz yönde etkilenmektedir. Sürdürülebilir turizm kapsamında gerçekleştirilen turizm faaliyetleri gerek doğal coğrafi ortamın gerekse tarihi ve kültürel değerlerin korunmasında, geliştirilmesinde etkili olmaktadır (Kozak, 2014). 1980'li yıllara kadar turizm faaliyetlerinin fazla gözlenmediği Didim'de 1990'lı yıllardan itibaren turizm faaliyetlerinin artmasıyla araştırma sahasında önemli değişimler meydana gelmiştir. Doğal coğrafi mekânın görünümü değişmiş, özellikle kıyı bölgesindeki alanlarda konaklama tesisleri ve ikinci konutlar inşa edilmiştir. Turizmin gelişmesiyle birlikte ilçe nüfusu Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre hızlı bir şekilde artış göstermiştir. Bu durum ilçenin doğal çevresinde, sosyal ve ekonomik yapısında değişim ve dönüşüme neden olmuştur (Sezer, 2011).

Araştırmanın konusu yukarıdaki hususlar göz önüne alınarak Didim ilçesini sürdürülebilir turizm açısından değerlendirmek ve özellikle ilçenin doğal, tarihi ve kültürel kaynaklarının turizm amaçlı kullanılır ve planlanırken ne ölçüde sürdürülebilirlik ilkelerinin uygulandığını turizmin önemli paydaşlarından biri olan yerel halkın bakış açısıyla (tutumlarıyla) analiz etmektir. Bunun yanında araştırma başlığı altında ilçedeki turizm faaliyetleri ele alınmış, fiziki coğrafya-turizm etkileşimi, beşerî coğrafya-turizm etkileşimi incelenmiştir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmanın amacı Türkiye'nin önemli turizm destinasyonlarında biri olan, Aydın il sınırları içerisinde yer alan Didim ilçesinin sürdürülebilir turizm bakımından değerlendirilmesidir. Araştırma başlığı altında ilçedeki turizm faaliyetleri ele alınmış, fiziki coğrafya-turizm etkileşimi, beşerî coğrafya-turizm etkileşimi incelenmiştir. Araştırma sahasında sürdürülebilir turizm temel unsurları olan çevresel, sosyal ve ekonomik etkiler göz önünde tutularak, turizmin en önemli paydaşlarından biri olan yerel halkın sürdürülebilir turizm hakkındaki tutumları belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu tezin önemi Türkiye'nin önemli turizm destinasyonlarından biri olan Didim ilçesinde sürdürülen turizm faaliyetlerini incelemek, ilçe sınırları içerinde yaşayan halkın turizme karşı olan tutumlarını belirlemek ve bu bağlamda turizmin sürdürülebilirliğini ortaya koymaktır. Araştırma sahasında turizm coğrafyası ve sürdürülebilir turizm kapsamında karma araştırma yöntemiyle yapılmış bir araştırma tespit edilememiş olup bu bakımdan literatüre katkı sağlanması, ayrıca sahada turizm alanında karar alıcılara ve yerel yöneticilere katkı sağlaması beklenmektedir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

"Didim İlçesinin Sürdürülebilir Turizm Açısından Değerlendirilmesi" adlı bu araştırmada hem nitel hem nicel araştırma yöntemlerinin bir arada kullanıldığı karma araştırma modeli kullanılmıştır.

Karma araştırma Leech ve Onwuegbuzie (2007) göre; tek bir çalışma veya çalışmalar dizisindeki aynı temel olgulara ilişkin nitel ve nicel veriler toplamayı, onları analiz etmeyi ve yorumlamayı içermektedir (Leech ve Onwuegbuzie, 2007'den aktararan Kıral ve Kıral, 2011).

Creswell (2006)'e göre karma yaklaşımın temel önermesini "nicel ve nitel yaklaşımları birlikte kullanmak, her iki yaklaşımı tek başına kullanmaya oranla araştırma problemlerini daha iyi anlamamızı sağlar." şeklinde ifade etmektedir (Creswell, 2006'dan aktaran Baki ve Gökçek, 2012). "Araştırmalarda karma metodun kullanılma sebebi, nicel yöntemle elde edilen verileri nitel yöntemle desteklemek ve daha derinlemesine bilgi elde etmektir" (Aydın, 2018).

Balcı'ya göre (2009) karma model araştırmada; araştırmacının yapmış olduğu araştırmasının bir aşamasında veya araştırma süreçlerinin iki ya da daha fazla aşaması boyunca hem nicel hem de nitel araştırma yaklaşımlarının karmalanması şeklinde ifade edilir. Bir

taramada çoklu kapalı uçlu ya da nicel tipte maddelerin yanında birkaç nitel tipte maddeleri kapsayan bir anketin uygulanması buna örnek olarak gösterilebilir. Karma model araştırma, aşama içi ve aşama boyunca karma model olmak üzere iki tiptir. Aşama içi karma model araştırmada nicel ve nitel yöntemler araştırmanın bir aşamasında veya araştırmanın daha fazla aşamasında karmalanır. Açık uçlu (nitel) ve kapalı uçlu (nicel) soruları kapsayan bir anket uygulaması buna güzel bir örnek oluşturur. Aşama boyunca karma model araştırmada ise nicel ve nitel yaklaşımların en az araştırmanın iki aşamasında karmalanması olayıdır. Araştırmacı önce mülakat yöntemiyle nitel veri toplayıp arkasından her cevabın ne kadar tekrarlandığını bulmak için nicel veri analizi yapabilir (Balcı, 2009'dan aktararan Kıral ve Kıral, 2011).

Bu çalışmada konuyla ve araştırma sahasıyla ilgili makale, bildiri, kitap, yüksek lisans tezleri, doktora tezleri ve internet kaynakları taranmış olup, konu ile ilgili kısımlarından yararlanılmıştır. Yapılan literatür çalışmasından sonra 2018 yılı yaz aylarından itibaren farklı zamanlarda arazi çalışmaları yapılmış, sahanın coğrafyası ve turizm faaliyetleri coğrafyanın ilkeleri çerçevesinde incelenmiştir.

Çalışmada yer alan anket soruları ile görüşme yönteminde sorulan sorular, Didim Kaymakamlığı'ndan gerekli izinler alındıktan sonra Didim ilçe merkezi ile 2014 yılında köy ve kasaba statüleri kaldırılan Akbük, Ak-Yeniköy, Balat, Akköy, Batıköy, Denizköy ve Yalıköy Mahallelerini kapsayacak şekilde uygulanmıştır.

Bu araştırmada Didim ilçe sınırları içerisinde yaşayan yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine olan tutumlarını ölçmek için 18 maddeden oluşan anket uygulanmış, bu anket sorularıyla ilişkili 19 adet açık uçlu soru yüz yüze görüşme yöntemiyle sorulmuş, elde edilen bilgiler karmanlanarak analiz edilmiştir.

ARAŞTIRMA SORULARI

- Didim ilçesinin coğrafi özellikleri ve turizmle etkileşimi nelerdir?
- Didim ilçesinin turizm kaynakları ve turizm etkinlikleri nelerdir?
- Yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine karşı tutumlarında; cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, meslek grubu, gelir düzeyi, aslen Didimli olma durumu ve mesleğin turizmle ilgisi değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık var mıdır?
- Yerel halkın turizm faaliyetlerine sürdürülebilirlik bakımından yaklaşımı nasıldır?

EVREN VE ÖRNEKLEM

Bu çalışmanın evrenini Didim ilçe sınırları içerisinde yaşayan yerel halk oluşturmaktadır. 2019 TÜİK verilerine göre araştırma sahasının toplam nüfusu 86.688 kişidir. Evren içerisinde örneklem büyüklüğü ± 0.05 örnekleme hatasına ile 382 olarak tespit edilmiştir. Anket yerel halktan 400 kişiye uygulanmıştır. Katılımcılardan 21'i anketi eksik veya bir maddeyi iki defa işaretlemeleri nedeniyle değerlendirilmeye alınmamıştır. Örneklem belirleme sürecinde farklı nitelikte ve lokasyondaki yerel halktan veri toplanılmasına dikkat edilmiştir.

VERİ TOPLAMA ARACI

Bu araştırma iki kısımdan oluşmaktadır. Araştırmanın birinci kısmında nicel araştırma yöntemi kullanılmış ve yerel halka Arslan Ayazlar (2017) tarafından güvenilirlik ve geçerlilik çalışması yapılmış "Sürdürülebilir Turizm Tutum Ölçeği (SUS-TAS)" anket olarak uygulanmıştır. Tutum ölçeği iki bölümden ve yedi kategoriden oluşmaktadır. Ölçeğin birinci bölümünde katılımcılara ait demografik özellikler yer almaktadır.Anketi bu bölümü cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, meslek grubu, gelir düzeyi, aslen Didimli olma durumu ve mesleğin turizmle ilgisi sorularından meydana gelmektedir. Tutum ölçeğinin ikinci bölümünde ise yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine yaklaşımlarını belirleyen ve yedi kategoriden oluşan ifadeler (18 madde) bulunmaktadır. Maddelerde 5'li likert (1:Kesinlikle Katılmıyorum, 2:Katılmıyorum, 3:Kararsızım, 4:Katılıyorum. 5:Kesinlikle Katılıyorum) ölçeği kullanılmıştır. Bu yedi kategori şunlardır:

- Çevresel Sürdürülebilirlik
- Uzun Dönem Planlama
- Algılanan Ekonomik Yararlar
- Ziyaretçi Memnuniyeti Sağlama
- Toplum Katılımını Maksimize Etme
- Algılanan Sosyal Maliyetler
- Toplum Merkezli Ekonomi

Araştırmanın ikinci kısmında ise nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu nitel araştırmada görüşme yöntemi seçilmiştir. Uygulama yöntemine göre "Yarı Yapılandırılmış Görüşme" tekniği uygulanmıştır. Görüşmeye katılan kişiler amaçlı örneklem yöntemine göre belirlenmiş olup, konu hakkında bilgisi olan kişilerden olmasına özen gösterilmiştir. Bu kapsamda katılımcılara uygulanmak için hazırlanan sürdürülebilir turizm tutum ölçeği ile bağlantılı 19 adet soru hazırlanmıştır ve bu sorular 7 kategorik başlık altında Didim ilçe sınırları

içerisinde farklı lokasyonlarda yaşamakta olan 30 kişiye yöneltilmiştir. Görüşme sırasında bu sorulara bağlı kalınmakla birlikte konunun daha iyi anlaşılması için katılımcılara kısmi esneklikler sağlanmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen tüm bulgular betimsel olarak (alıntılama yapılarak) analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

Arazi çalışmalarında yapılan gözlemler de araştırmada konuyla ilgili yerlerine eklenmiştir.

Araştırmada son olarak elde edilen nicel veriler, nitel bulgularla karmalanarak analiz edilmiş, yorumlanmış ve önerilerde bulunulmuştur.

VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZ

Araştırmanın nicel kısmında elde edilen verilerin analizi ve istatistikleri için SPSS 20.00 (Statistical Package for the Social Sciences) paket programı kullanılmıştır. Katılımcılardan 21'i anketi eksik veya bir maddeyi iki defa işaretlemeleri nedeniyle değerlendirilmeye alınmamış ve 379 katılımcıya ait veriler değerlendirilmeye alınmıştır. Bu verilerin frekans analizi sonucunda katılımcıların bireysel özelliklerine göre (cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, meslek grubu, gelir düzeyi, aslen Didimli olma durumu ve mesleğin turizmle ilgisi) frekans ve yüzdelik dağılımları belirlenerek tablolar halinde gösterilmiştir. Yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine tutumunun "cinsiyet", "aslen Didimli olma" ve "mesleğin turizmle ilgisi" değişkenlerine göre analizinde "t-Testi" kullanılmıştır. "Yaş", "medeni durum", "eğitim durumu", "meslek grubu", "gelir düzeyi" değişkenine göre analizinde Tek Yönlü Varyans Analiz (ANOVA) kullanılmıştır. Tek yönlü varyans analizi sonucunda yapılan ikili karşılaştırmalarda ortaya çıkan istatiksel farkın hangi gruplar arasında meydana geldiğini belirlemek amacıyla Least Significant Difference (LSD) analizi kullanılmıştır.

Araştırmanın nitel kısmında ise elde edilen tüm bulgular betimsel olarak (alıntılama yapılarak) analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Bu çalışmada, "Didim İlçesinin Sürdürülebilir Turizm Açısından Değerlendirilmesi" başlığı altında Didim ilçe sınırları ile sınırlandırılmış olup, araştırma sahasının coğrafyasının turizmle etkileşimi ve sürdürülebilir turizm kapsamında yerel halkın turizm faaliyetlerine tutumu araştırılmıştır. Bu kapsamda ilçe merkezi ve kırsal yerleşmelerde yaşayan yerel halka anket uygulanmış ve ankette yer alan maddelerle bağlantılı sorular yarı yapılandırılmış görüşme

yöntemi kullanılarak açık uçlu olacak şekilde yerel halka sorulmuştur.

Araştırma Didim ilçe sınırları ile sınırlandırılmış olup, ilçede bütün kırsal yerleşmelerle birlikte özellikle turizmin yoğun olduğu sahalar incelenmiştir. Çalışma 2018 yılı turizm sezonu içerisinde başlamış, 2019 Ekim ayında arazi çalışmaları bitirilmiştir. Elde edilen verilerin analiz edilmesi bu tarihten sonra da devam etmiştir.

ARAŞTIRMA KONUSUYLA VE SAHASIYLA İLGİLİ DAHA ÖNCE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

Bu bölümde sürdürülebilir turizm ilgili çalışmalar ve yayınlara yer verilmiştir. Bunun yanında turizm coğrafyası ile ilgili çalışmalar incelenmiş ve araştırma sahasıyla ilgili çalışmalara yer verilmiştir.

Bu Çalışmalara geçmeden önce konu ile ilgili çalışmalra genel bir çerçevede değerlendirirsek; sürdürülebilir turizm konusunda günümüzde oldukça fazla makale, kitap, sektör projesi ve araştırmalar mevcuttur. Konu ile ilgili ilk kitaplar arasında P. Murphy (1994): Tourizm and Sustainable Development, Harris ve Leiper (1995): Sustaninable Tourism ve Mclntyre (1993): Sustainable Tourism Development: Guide for Local Planners gösterilebilir. Sadece sürdürülebilir turizm ile ilgili araştırma sonuçlarını yayımlamayı ilke edinerek 1993 yılında İngiltere'de faaliyete geçen ve gün geçtikçe prestijini arttıran "Journal of Sustainable Tourism" adlı dergi bu alanda önemli bir yer tutmaktadır (Kozak, 2014).

Sürdürülebilir turizm çalışmalarını akademik açıdan değerlendirildiğinde, çalışmaların genel olarak turizmin çevresel ve sosyal etkisi, turizm faaliyetlerinin ekosistem ve vahşi yaşam alanları üzerindeki etkisi, özel sektörün sürdürülebilirlik anlayışı ve uygulamaların yetersiz oluşu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ayrıca ziyaretçilerin sürdürülebilir ürün ve uygulamalara yönelik ilgisizliği, turizmin olumsuz etkilerinin engellenmesine yönelik uygulamalar ve işletme ve bölge bazında örnek olaylar üzerinde durulan konulardır (Kozak, 2014).

Araştırma konusu ve sahasıyla ilgili olan ve yararlanılan çalışmalar aşağıda belirtilmiştir:

Arslan Ayazlar (2016) “Sürdürülebilir Turizm Tutum Ölçeğinin (SUS-TAS) Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması” adlı çalışmada Choi ve Sırakaya (2005) tarafından geliştirilen Sürdürülebilir Turizm Tutum Ölçeğinin (SUS-TAS) geçerlilik ve güvenilirlik analizleri Didim’de yaşayan yerel halktan veri elde edilerek gerçekleştirilmiştir. Turistik çekim yerinde

yaşayan yerel halkın sürdürülebilir turizmin gelişimini inceleyen Sürdürülebilir Turizm Tutum Ölçeğinden (SUS-TAS) elde edilen veri setinin analizinde açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizlerinden yararlanılmıştır. Analiz sonucunda ölçekte yer alan 44 madde 18 maddeye düşmüştür. Bu kapsamda elde edilen bulgular doğrultusunda "Sürdürülebilir Turizm Tutum Ölçeği" bir turizm çekim yerinde yaşayan yerel halkın turizmin sürdürülebilirliğine yönelik tutumlarının analiz edilmesinde yararlı bir ölçüm aracı olduğu ifade edilmiştir. Çalışmaya göre Didim'de yaşayan yerel halk elde edilen veriler ışığında çevresel sürdürülebilirlik en önemli boyut olarak belirlenirken algılanan sosyal maliyetler en az ilişkili boyut olarak belirlenmiştir. Çalışmada örneklem seçimine kolayda örnekleme yönteminin kullanıldığı ve dolaysıyla gelecekteki çalışmalarda tesadüfi örneklem yöntemi kullanılarak araştırmanın sürdürülebileceği ifade edilmiştir. Aynı şekilde araştırmanın farklı bir zaman diliminde yapılarak araştırmanın sürdürülebileceği ifade edilmiştir. Çalışmada bu tutum ölçeğinden yararlanılmıştır.

Ayaş, (2007) "Çevresel Sürdürülebilir Turizm Gelişmesi**"** adlı makalede turizmin gelişme çevresel sürdürülebilirlik faktörleri üzerinde duran yeni bir üretim modeli kavramsal olarak irdelenmektedir. Çevresel sürdürülebilir turizm gelişmesi olarak tanıtılan yeni model sadece üretim boyutunu kapsayan geleneksel yaklaşımlardan farklı olarak hem üretim hem de tüketim boyutunu ele almaktadır. Çalışma üç bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde turizm sektörünün ekonomik önemi ve güncel gelişmeler üzerinde durulmaktadır. İkinci bölümde turizm bölgelerinin rekabet gücü oluşturan unsurlardaki değişim tarihsel süreçte incelenmekte, üçüncü bölümde ise çevresel sürdürülebilir turizmin gelişmesi tanımı yapıldıktan sonra bu yaklaşımın temel unsurları açıklanmaktadır.

Ceylan ve Bulut (2019) "Salda Gölü Özel Çevre Koruma Bölgesinde Turizm Baskısı, Koruma ve Sürdürülebilirlik" adlı çalışmada doğal turistik bir yer olan Salda Gölü'nün ziyaretçi yoğunluğu üzerinden, turizm faaliyetinin doğal alan üzerindeki olası etkilerini belirlemekte ve geleceğe ilişkin koruma ve sürdürülebilir çalışmalarında öneriler sunmaktadır. Çalışmada Salda Gölüne yılda 700.000 yakın ziyaretçinin gelmesi alan üzerinde bir baskı meydana getirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca gelecek dönemlerde göl çevresi kıyılarının millet bahçesi olarak yeni bir kullanım alanı açılacağı dikkate alındığında, hassas bir ekosisteme sahip olan göl alanı üzerindeki ziyaretçi baskısı ve kıyı yapılaşmasının artacağı belirtilmiştir.

Doğanay ve Zaman (2019) "Türkiye Turizm Coğrafyası" adlı kitapta Türkiye'de gerçekleştirilen turizm faaliyetleri coğrafi bakış açısıyla tanıtılarak bir değerlendirme yapılmaktadır. Çalışmada turizmle ilgili sınıflandırma ve terminolojik kapsam, turizmin dünyada ve Türkiye'de tarihçesi özet olarak verilmekte, konaklama tesislerinin dağılışı, Türkiye'ye turist gönderen başlıca ülkeler ve Türkiye'nin turizm stratejileri anlatılmaktadır. Kitapta ayrıca Türkiye turizmini etkileyen fiziki ve beşerî kökenli coğrafi faktörler irdelenmiştir. Türkiye'nin konumu, sınırları, komşuları, demografik özellikleri, kentleşme süreci ve doğal (fiziki) çevre etmenlerinin her birisi ile turizm arasındaki karşılıklı etkileşim anlatılmaktadır. Bunun yanında Türkiye'nin doğal coğrafi kökenli turistik kaynakların dağılışları, oluşumları, potansiyelleri ve bunlarla ilgili sorunlar ele alınmıştır. Turizmle ilgili olarak mağaralar, travertenler, termal turizm alanları, koruma statülü alanlar, kıyılar, göller, dağlar ve kış turizm merkezleri anlatılmaktadır. Çalışmada son olarak Türkiye'de yer alan turistik bölgelerin dağılışı ele alınmıştır.

Doğaner (2013) "Türkiye Kültür Turizmi" adlı kitapta Türkiye'deki kültür-turizm ve coğrafya ilişkisi incelenmiştir. Kitapta kültür turizmi alt gruplara ayrılarak Türkiye'de Prehistorik turizm, arkeolojik turizm, inanç turizmine ait kanıtların coğrafyada izleri ve turizmle ilgili mekânsal düzenlemeler ele alınmıştır. Kitap kültür turizmini coğrafi kriterlerle alt grupla ayırmakta, bu alt gruplara giren yapıların coğrafya ile olan ilişkisini incelemekte, turizmin bu yapılara katkısını ortaya çıkarmakta ve öneriler getirmektedir.

Doğru ve Aydın (2019) "Yerel Halkın Milli Parklara İlişkin Görüşleri: İğneada Longoz Ormanları Milli Parkı Örneği" adlı makalede İğneada'da yaşayan yerel halkın milli parka ilişkin farkındalıkları ve İğneada Longoz Ormanları Milli Parkı ilişkin görüş ve düşünceleri analiz edilmiştir. Bu çalışmanın sonucunda araştırmaya katılan yerel halkın milli park kavramına ve milli parkların koruma kurallarına ilişkin bilgi sahibi oldukları tespit edilmiştir. Yerel halkın gelecek nesiller için milli parkların önemini doğal güzelliklerin devamı şeklinde ifade ettikleri çalışmada belirtilmiştir. Longoz ormanlarının milli park ilan edilmesiyle birlikte artan yasaklardan ve Longoz Ormanları Milli Parkı'na yönelik gerçekleşen turistik faaliyetlerim çevreye verdiği olumsuz etkilerinden rahatsızlık duydukları ve Longoz Ormanlarının milli park ilan edilmesinin yerel halka ekonomik anlamda fayda sağladığını düşündükleri belirlenmiştir. Çalışmada milli parklara yönelik gerçekleştirilen turizm ve rekreasyonel faaliyetlerin devamı noktasında sürdürülebilir turizm ilkeleri dikkat edilmesinin önemi vurgulanmıştır.

Grıgorova ve Arabska (2014) "Evaluation of Resources for Sustainable Tourism Development In The Region of Teteven Mountaıns Through The Examle of Ribaritsa Resort ın Bulgaria" adlı makalede iklimi, doğal kaynakları, eğitimli ve yetişmiş insan kaynakları ile Bulgaristan'ın turizm alanlarından olan Stara Planina dağı merkez bölgesinde turizm ve dinlenme alanlarının gelişmesi için turizm kaynakları ve turizm gelişim fırsatları değerlendirilmiştir. Çalışmada doğa koruma faaliyetleri göz önünde bulundurularak turizm faaliyetlerinin gelişmesi, çevreyi koruması (toprak, su, biyolojik çeşitlilik ve manzara) ve aynı zamanda spesifik turistik ürünler ve pazar imkanları da sunarak bölgenin ekonomik ve sosyal olarak kalkınması gerektiği belirtilmiştir.

Kahraman (1994) "Sürdürülebilir Turizmin Ana İlkeleri Nelerdir? Sürdürülebilir Kalkınma ve Turizm" adlı makalesinde sürdürülebilir turizmin ilkelerini açıklanmıştır. Bu kapsamda sürdürülebilir kalkınma-turizm ilişkisi ve sürdürülebilir turizmin geliştirilmesi ilkeleri üzerinde durulmuştur.

Kalkan ve Çulha (2017) "Ölmez Ağacın Ölümsüz Lezzetleri: Didim'de Zeytin ve Zeytinyağından Hazırlanan Yöresel Yiyecekler" adlı makalede Didim'de başta zeytin ve zeytinyağından hazırlanan yöresel yiyeceklerin ve diğer yiyeceklerin belirlenmesi yönelik yapılan çalışmadır. Bu kapsamda Didim'e Balkanlar'dan gelerek yerleşen yöre sakinlerinden veriler, nitel veri toplama tekniklerinden yararlanarak toplanmış ve betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Çalışmanın sonuçları, yöre sakinlerinin mutfak kültürünün ana unsurunu zeytinyağı oluşturduğunu ve çorbalar, salatalar, ot kavurmaları, hamur işleri, ana yemekler, tatlılar gibi birçok yemeğin zeytinyağı ile hazırlandığını ortaya koymuştur. Çalışmada elde edilen sonuçların gastronomi turizmi ve destinasyon algısını geliştirmek isteyen yöneticilere fayda sağlayacağı belirtilmiştir.

Karakaya ve Turan (2006) "Türkiye'ye Yabancı Emekli Göçü: Didim'in Yeni Sakinleri ve Bölgeye Ekonomik Etkileri" adlı çalışma, Türkiye için bir olgu olan yabancı göçünü, Aydın ilinin Didim ilçesine yerleşen İngilizler örneği bağlamında analiz etmektedir. Çalışmada, anket yöntemi ile Didim`de emlak satın alarak ilçeye yerleşen İngilizler'in geliş amaçları, beklentileri, demografik yapıları ve yerel ekonomiye potansiyel etkileri araştırılmıştır.

Kayan (1975) "Didim Platosu'nun Kuaterner Jeomorfolojisi ve Genç Tektonik Hareketler" adlı çalışmada Didim'de Kuaterner'de meydana gelen jeomorfolojik birimler ile genç tektonik hareketler incelenmiştir. Çalışmada Didim Platosu üç basamaktan meydana geldiği belirlenmiştir.

Kervankıran ve Bulut (2015) "Antalya İli Turizminin Gelişimini ve Etkilerini Yerel Halk Nasıl Değerlendirmektedir?" isimli çalışmada Antalya merkez ilçelerinde yaşayan yerel halkın turizmin etkilerine ilişkin algılarının belirlenmesi amacıyla merkez beş ilçede yaşayan yerel halktan 464 kişiye anket uygulanmıştır. Anketin sonuçları bilgisayar ortamında SPSS 20.00 programı yardımıyla ve 0.05 anlamlılık düzeyinde test edilmiştir. Araştırmada yerel halkın turist profiline ilişkin beklentilerinin nitelikli turist gelmesi yönünde olduğu, Antalya'da kontrolsüz turizm büyümesinin çevresel sorunlara neden olduğu, turizm faaliyetlerinin halkın yaşam standartlarını artırdığı, mevcut turizm politikalarının doğal kaynakların sürdürebilirliğini destekler nitelikte olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kervankıran (2011) "Afyonkarahisar İlinin Başlıca Doğal, Tarihi ve Kültürel Kaynaklarının Sürdürülebilir Turizm Açısından Değerlendirilmesi" adlı doktora tezinde Türkiye'nin önemli termal turizm merkezlerinden birisini oluşturan Afyonkarahisar ilinin turizme konu olan doğal, tarihi ve kültürel kaynakların sürdürülebilirliği incelenmiştir.

Kozak (2014) "Sürdürülebilir Turizm: Kavramlar ve Uygulamalar" adlı kitapta sürdürülebilir turizm faaliyetleri çeşitli boyutları ile ele alınmıştır. Eserde 17 yazar konuyu çeşitli boyutlarıyla ele almaktadır. Çalışmanın birinci bölümde sürdürülebilir turizm kavramsal bir şekilde ele incelenmiştir. Burada sürdürülebilir turizmin tanımı ve içeriği, doğal ve kültürel miras ile sürdürülebilir turizm ilişkisi incelenmiştir. Kitabın ikinci bölümünde sürdürülebilir turizm unsurları ele alınmıştır. Bu kapsamda sürdürülebilir turizmin yönetim, ekonomi, planlama, eğitim, iletişim ve tüketiciler ile olan ilişkisi bu alt başlıklarda incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümü mikro düzeyde sürdürülebilir turizm faaliyetlerini ele alınmıştır. Bu kapsamda otel işletmeleri, yiyecek-içecek işletmeleri, eğlence işletmeleri, ulaştırma işletmeleri, hava limanları ve tur operatörleri sürdürülebilir turizm açısından incelenmiştir. Kitabın dördüncü bölümünde ise makro düzeyde sürdürülebilir turizm ele alınmıştır. Bu başlık altında sürdürülebilir turizm ile destinasyon yönetimi, yerel yönetimler, ulusal örgütler ve uluslararası örgütler arasındaki ilişkiler ele alınmıştır.

Sezer (2011) "Didim- Milas Kıyı Kuşağında Turizm ve Mekânsal Etkileri" adlı doktora tezinde Didim ve Milas ilçelerinde gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin meydana getirdiği etkiler coğrafi bir bakış açısıyla ele almıştır. Çalışmada araştırma sahasının fiziki ve beşerî coğrafya özellikleri kapsamlı bir şekilde incelenmiş ve turizmin mekân üzerindeki etkileri ele alınmıştır.

Sezer (2012) "Turistik Fonksiyonları ve Yat Turizmine Etkileri Açısından Didim Yat Limanı (D-Marin Didim)" adlı çalışmasında Didim ilçesinde turizmin gelişmesine bağlı olarak inşa edilen Didim yat limanının ilçeye ve yakın destinasyonlara olacak olan etkileri üzerinde durulmuştur.

Türkiye Sanayici ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD) (2012) "Sürdürülebilir Turizm" başlıklı raporda 2011 yılında kurulan TÜSİAD turizm çalışma grubu, ilk tema olarak "sürdürülebilir turizmi" belirlemiş ve Kültür ve Turizm Bakanlığı Desteği ve Boğaziçi Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Bölümü'nün iş birliği ile 21 Haziran 2011'de sürdürülebilir turizm konusunda bir çalıştay yapılmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın temelini oluşturan çevresel toplumsal ve ekonomik faktörlerin tartışıldığı bu çalıştayın sonuçları genişletilerek ülkemizin turizm planlaması, turizm sektörünün rekabet gücü, sektörde yaşanabilecek güçlükler ve finansman alternatifleri konularının analiz edildiği "Sürdürülebilir Turizm" raporu hazırlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Turizmin birçok bilim dalıyla bağlantısı vardır. Coğrafya bilimi de bunlardan birisi olup önemli bir bağlantı söz konusudur. Çünkü turizm faaliyetleri önemli ölçüde doğal ve beşerî coğrafya unsurları tarafından oluşturulmuş mekânsal özellikler (unsurlar) etrafında yoğunlaşmaktadır.

1.1.Coğrafya-Turizm İlişkisi

Turizm, Türk Dil Kurumu tarafından "asıl yaşadığı yerin dışında başka bir yere eğlence, tatil, kültür, arkadaş ve aile ziyareti, aktif spor, toplantı, görev, iş, öğrenim, sağlık vb. amaçlarla seyahat etmenin doğurduğu olaylar bütünü" şeklinde ifade edilmektedir (Türk Dil Kurumu, 2010'dan aktaran Kervankıran, 2011).

Turizm, Özgüç (2007)'e göre; latince kökenli olup İngilizce "tour, touring" yani dolaşmak ve başlangıç yerine tekrar gelmek anlamına gelen sözcüklerden türemektedir. En basit tanımıyla dinlenmek ve tatil geçirmek amacıyla yolculuğa çıkmaktır. Ancak dinlenmek ve tatil geçirmek dışındaki amaçlarla gerçekleştirilen seyahatlerin de turizm kapsamında kalması karmaşık tanımlara götürmüştür (Özgüç, 2007'den aktaran Kervankıran, 2011).

Doğanay ve Zaman (2019)'a göre turizm; "dinlenme, görme, tanıma, sportif faaliyetlerde bulunma veya izleme, görgüsünü arttırma gibi amaçlarla; ya da zevk için yapılan gezi (seyahate çıkma)" şeklinde tanımlanmıştır. Turizm tipleri belirlenirken ise bazı ölçütler kullanılmaktadır. Tablo 1'de turizm tiplerinin belirlenmesinde kullanılan bazı ölçütler gösterilmiştir.

Tablo 1: Turizm Tiplerinin Belirlenmesinde Kullanılan Bazı Ölçütler

Belirleyici Faktörler	**Turistik Aktivitenin Şekli**
Turistlerin Geldiği Yere Göre	İç Turizm, Dış Turizm
Turist Sayısına Göre	Bireysel, Aile, Kitle
Turist Türüne Göre	Kitle Turisti, Sıradışı Turist, Araştırıcı, Seçkin…
Seyahat Sezonuna Göre	Kış Turizmi, Yaz Turizmi, Sonbahar Turizmi
Turistlerin Sosyal Ekonomik Durumuna Göre	Lüks Turizm, Sosyal Turizm (Orta Sınıf)
Konaklama Tesislerine Göre	Otel, Motel, Tatil Köyü, Pansiyon, Karavan, Bungalov, Çadır-Kamping, Oberj (Dağ Oteli)
Planlama Sürecine Göre	Bireysel Kararlar, Turizm Acenteleri Aracılığıyla
Harcanan Zamana Göre	Kısa Süreli, Uzun Süreli
Ulaştırma Araçlarına Göre	Havayolu, Karayolu, Denizyolu, Demiryolu
Yaş Gruplarına Göre	Gençlik Turizmi, Üçüncü Yaş Turizmi, Çocuklu Aile Turizmi
Çevresel Etkilerine Göre	Kitlesel Turizm, Yeşil, Çevreci, Yumuşak (Soft) Turizm

Kaynak: Doğanay ve Zaman (2019)

Coğrafya; insanla doğal ortam arasındaki karşılıklı etkileşimleri, bu etkileşimler sonucunda meydana gelen faaliyetler ile durumları dağılış, ilişki kurma, karşılaştırma, nedensellik ilkelerine bağlı kalmak suretiyle, çeşitli araştırma yöntem ve tekniklerinden yararlanarak araştırıp inceleyen, elde ettiği sonuçları bir sentez halinde ortaya koyan, kendi içerisinde çok sayıda bilim dalından oluşan bir bilimler topluluğudur (Özçağlar, 2014).

Coğrafya Atalay **(**2011)'a göre; "yeryüzünün şekillenmesinde etkili olan unsurları ve yeryüzünde canlı hayatını oluşturan insan, bitki, hayvan toplulukları ile doğal ortam arasındaki ilişkileri ve bunların dağılışını inceleyen bilim dalıdır".

Turizm Coğrafyası ise; turistik kaynakların dağılışları, sınıflandırılması, turizmin etkileri, arazi kullanımı, ulaşım sistemleri-turizm etkileşimi, turizm potansiyeli belirleme vb. gibi konular üzerine uzmanlaşan, coğrafyanın uygulamalı bilim alanlarından birisidir. Coğrafya bilimi insan ve mekân etkileşimini analiz ederken kullandığı kendine özgü ilke ve yöntemler, coğrafya ve turizm bilimlerini birbirine yaklaştırmakta, coğrafya ve dolayısıyla coğrafi ilke ve ifade teknikleri turizm için adeta vazgeçilmez bir araç haline gelmektedir (Doğanay ve Zaman, 2019).

Turizm sektörü özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası konaklama, ulaşım, refah ve eğitim seviyesinin artması, yeni orta-sınıf bir toplumun gelişmesi, turizm alt yapılarında yaşanan gelişmelerle (plajlar, eğlence yerleri, sportif faaliyetler vb.) küresel ölçekte en hızlı büyüyen sektörlerden birisi haline gelmiştir. Türkiye sahip olduğu zengin doğal ve kültürel mirasıyla dünyada önemli turist çekim merkezlerinden birisidir. Özellikle Akdeniz ve Batı Anadolu kıyılarında deniz turizmi, yat turizmi, eğlence turizmi ön plana çıkmakla birlikte kültür turizmi, spor turizmi, inanç turizmi, kongre turizmi, kış turizmi, ekoturizm, özel ilgi turizmi, eğlence turizmi, sağlık turizmi, yayla turizmi, dağ turizmi, doğa-macera turizmi de son yıllarda gelişme göstermiştir (Aydın, 2018).

Turizm faaliyetleri bütün dünyada hızlı bir şekilde ve geniş alanlara yayılmaya başlaması ve her geçen gün daha fazla insan kitlesinin turizm faaliyetlerine katılmaya başlaması, turizm sektörünün ekonomik değerinin her yıl arttırarak büyümesi ve bu alanda meydana gelen değişimler coğrafya biliminin turizme olan ilgisini daha da arttırmıştır. Coğrafya bilimi, kendi ilkelerine göre gelişen fiziki, beşerî ve ekonomik olayları inceleyerek turizmi daha geniş açı ile bakabilme imkânı sunmaktadır (Şahin, 2013).

Turistik potansiyelin ortaya çıkarılmasında esas rol coğrafyacıya düşer. Bunun nedeni

coğrafyacının interdisipliner bir ilmin temsilcisi olması ve söz konusu edilen bilimlerin bulgularının, entegrasyon ve koordinasyon yapabilecek, bütüncül bakış açısı ile analiz edebilecek tek yetkili bilim mensubu olmasıdır. Bu sebeple coğrafyacının pratiğinden mutlaka yararlanılmalıdır. Coğrafya bilimi içerinde yer alan turizm coğrafyası uzmanlık alanının asli misyonu da budur (Doğanay ve Zaman, 2019).

Doğal çevre özelliklerine dayalı doğal çekicilikler, birer turizm ürünü olarak turizm tarafından pazarlanmaktadır. Bu nedenle doğal turistik kaynakların oluşturduğu çekiciliklerin mekânsal özellikleriyle ortaya konması, bunların ekonomik bir değer taşıyabilmesi, toplumları oluşturduğu çeşitli somut ve somut olmayan kültürel unsurların yeryüzünde oluşumunu ve mekânsal dağılışını sağlayan faktörlerin açıklanması konularında coğrafya ve turizm birbirine bağımlıdır (Deniz ve Yıldırım Kalem, 2018).

Coğrafya biliminin birçok turizm faaiyetiyle bağlantısı bulunmaktadır. Örneğin kültür turizminin coğrafya bilimi ile olan bağlantısını Doğaner (2013) şöyle açıklamaktadır: Din, tarih, toplumbilim, sanat tarihi, arkeoloji, ekonomi, siyasal bilimler, gibi çeşitli bilim dallarının içine giren kültür turizminin coğrafyayla bağlantısı kültürel mekânla ilgilidir. Coğrafya kültürel kaynakların mekânsal dağılımını ve kültürel kaynakların mekânsal kullanımını araştırır. Bir yerin kültürel coğrafyasının bilinmesi ve kültürel turizm çeşitlerinin coğrafya ile olan bağlantısının bilinmesi turizm planlamalarında mekânın kimliğinin belirlenmesi, kullanılması ve özellikle korunması açısından oldukça önemlidir.

Kültür turizminin coğrafya ile ilişkisi süreklidir. Bir mekânda kültürler değişse de aynı coğrafi koşullar ile bağlantısı devam eder. Doğal (fiziki) çevre ve kültürel çevre karşılıklı olarak birbirine etkiler. Coğrafya bu iki mekânı birbirinden ayırmadan bir bütün halinde inceleyerek coğrafi ortamın doğru kullanımını tespit eder. Turizmin rekabet ve tanıtımla gelişimi mümkün olsa da mekânın yanlış kullanılmasından etkilenen turizmin "sürdürülmesi" mümkün olamaz (Doğaner, 2013).

Toplumların önemli yaşam mekânlarını ifade eden doğal ortamın sunduğu unsurlar (yüzey şekilleri, iklim, bitki örtüsü, termal kaynaklar vb.) ile yaşam mekanlarına bağlı olarak meydana getirdikleri kültürel varlıkları turizm amaçlı inceleyen turizm coğrafyası aynı zamanda söz konusu doğal ve kültürel turizm varlıklarının ortaya çıkarılması, bilinirliğinin artması, ekonomik değer kazanması, korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasında yani sürdürülebilir kılınmasında önemli sorumluluklar taşımaktadır (Deniz ve Yıldırım Kalem, 2018).

1.2. Sürdürülebilir Turizm

Sürdürülebilir turizmin daha iyi anlaşılabilmesi için sürdürülebilirlik kavramı hakkında kısaca bilgi vermek gerekirse; sürdürülebilirlik kavramı ekonomik, biyolojik, sosyal, etik, vb. birçok alanda tanımlanmaktadır. Ekonomik anlamda sürdürülebilirlik kavramı doğal kaynakların üretim ve tüketim faaliyetlerinin meydana getirdiği çevresel sonuçları hesaba katmakta ve analiz etmekte, kısa ve uzun dönemli planlamalar yapmaktadır. Biyolojik açıdan sürdürülebilirlik kavramı, canlı hayatının çeşitliliğinin korunması ifade etmektedir. Sosyal anlamda sürdürülebilirlik, toplumsal adaletin sağlanması, yoksullukla mücadele ve adil bir gelir dağılımını, etik anlamda sürdürülebilirlik ise doğal kaynakların korumacı ve sürdürülebilir kullanımını ifade etmektedir (Khan, 2015).

Sürdürülebilir kalkınma kavramı ise; sürdürülebilir kalkınma insan yaşamının gereksinimleri ve doğal kaynakların sürdürülebilirliği arasında bir denge kurularak, ekonomik, çevresel ve toplumsal boyutlarıyla bugünden geleceğe uyumlu bir planlama yapılmasını temel amaç alan bütünsel bir yaklaşımı ifade etmektedir (TÜSİAD, 2012).

Sürdürülebilir kalkınma sözcüğü 1972 yılında Birleşmiş Milletler (BM) tarafından düzenlenen BM. Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda (Stockholm Konferansı) doğrudan kullanılmasa bile sürdürülebilir kalkınma teriminin ana temasını oluşturan çevre ve ekonomi ilişkisinden bahsedilmiştir. Toplantıda kalkınma ve çevre arasındaki ilişki sıkça vurgulanmıştır. Bu toplantıda, yenilenemeyen doğal kaynakları, bu kaynakların yenilenme sınırının üzerindeki seviyelerde aşırı kullanan ülkelerin klasik üretim modeli eleştirilmiş ve ülkelerin sürdürülebilir kalkınması gerektiği özellikle vurgulanmıştır (Yurtsal, 2014). 1972 Stockholm Konferansında bölgesel ve küresel ölçekte çevrenin korunması gerektiğinin altı önemle çizilmiştir. Türkiye'nin de katıldığı bu konferansta küresel olarak çevrenin korunmasına yönelik yapılması gereken faaliyetler belirlenmiştir. 1980'li yılların ikinci yarısında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (Word Commission on Environment and Development-WCED) tarafından hazırlanan Ortak Geleceğimiz Raporu'nda (Brundtland Raporu); insan ve yaşadığı çevre arasındaki uyumun devam etmesi gerektiği belirtilmiştir (Kervankıran, 2011).

1992 yılında Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (Rio Zirvesi) geniş katılımı ile dikkat çekmiştir. Rio Zirvesine 64 Devlet Başkanı, 46 Hükümet Başkanı ve 8 Başkan Yardımcısı ile çok sayıda ilgili delegenin katılmıştır (Alada, Gürpınar ve Budak, 2012). Rio Zirvesinde "dünya ekonomik sisteminin çevre değerlerine ve sürdürülebilir ilkelerine uygun yapılandırılması" konusunda görüş birliğine varılmıştır. Konferans sonucunda,

Rio Bildirgesi, Gündem 21, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Orman Prensipleri ve BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi katılımcı ülkeler tarafından kabul edilmiştir. Rio Zirvesinde kabul edilen Gündem 21 özellikle insan- çevre etkileşiminde sürdürülebilirliği merkeze koymuş ve doğal ortamın korunmasının ancak küresel iş birliği ile gerçekleşebileceği kabul edilmiştir (Kervankıran, 2011). Daha sonraki yıllarda sürdürülebilir kalkınma ile ilgili çeşitli çalışmalar devam etmiştir.

Sürdürülebilir kalkınma kavramının dört önemli unsuru bulunmaktadır (Basiago 1995'ten aktaran Bayraktutan ve Uçak, 2014). Bunlar:

1. Gelecekçilik (Futurity): Nesiller arası ve gelecek nesillerin refahı için bugünden kaygı duymaktır.
2. Adelet (Equity): Nesiller arasında ekonomik faydaların ve yüklerin sosyal açıdan adil dağılımını kapsamaktadır.
3. Küresel Çevrecilik (Global Environmentaltalism): Doğal sermayenin kullanımı ve tükenmesi ile ilgili ekolojik sorunların Küresel boyutlarını tanımlamaktadır.
4. Biyolojik Çeşitlilik (Biodiversity): Ekolojik sistemdeki biyolojik çeşitliliğin korunmasını ve koruma yöntemlerini kapsamaktadır.

Holmberg ve Sandbrook (1992)'a göre sürdürülebilir kalkınma kavramı kullanılmaya ve tartışılmaya başlandığı günden itibaren genellikle kabul gören üç boyutu olduğunu ifade etmektedir (Holmberg ve Sandbrook, 1992'den aktaran Khan, 2015). Bunlar:

Çevresel Boyut: Ekonomik olarak sürdürülebilir bir sistem, kaynak temelini sağlam tutmalı ve yenilenebilir kaynak sistemlerinin veya çevresel yatırım fonksiyonlarının sömürülmesinden uzak durmalı ve yenilenemeyen kaynakların sadece yatırımlar ile yetirince yerine konanlar kullanılmalıdır. Bu süreç ekonomik kaynak olarak sınıflandırılmayan biyolojik çeşitlilik, atmosferik denge ve bunların dışındaki ekosistem işlevlerinin korunmasını da kapsamalıdır.

Sosyal Boyut: Sosyal olarak sürdürülebilir bir sistem; eşit dağılım, sağlık, eğim vb. eşitliği, politik olarak sorumluluk almak ve katılımcı bir anlayışla sosyal hizmetlerin yeterli ölçüde gerçekleştirilmesini sağlamalıdır.

Ekonomik Boyut: ekonomik olarak sürdürülebilir bir sistem, mal ve hizmetlerin süregelen esaslara göre üretebilmeli, devletin ve dış borçların yönetilebilirliğini sürdürebilmeli, tarım ve sanayi üretimine zarar veren sektörel dengesizliklerden korumalıdır.

Turizmin varlığına kaynaklık eden unsurlar, çevrenin özellikleri, mekân niteliği koşulları olarak düşünüldüğünde; çevre-mekân-insan ilişkilerindeki olumsuzlukları en aza indirme gereği sürdürülebilir kalkınma açısından önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Kahraman, 1994).

Dünya Turizm Örgütü (WTO) sürdürülebilir turizmi ise şöyle tanımlamaktadır: "Sürdürülebilir turizm, bugünkü turistlerin ve ev sahibi bölgelerin ihtiyaçları karşılanırken gelecek için fırsatların geliştirilmesi ve korunmasıdır" (Varnacı Uzun, 2012).

Sürdürülebilir turizm ile ilgili çeşitli uzmanlar tarafından tanımı yapılmıştır: (Butler, 1991), (Buhalis ve Fletcher, 1996) (Kozak ve diğerleri, 2006), (Kozak ve Bahçe 2009), (Gartner, 1996), (Inskeep,1991), (Josni ve Dyhani, 2009) (Kahraman ve Türkay, 2009). Yapılan tanımların genelinde sürdürülebilir turizm kavramının ortak noktası şu şekilde ifade edilmiştir: "Turizm gelişmelerine paralel olarak doğal, kültürel, ekolojik ve biyolojik tüm kaynakların korunarak sürekliliğinin sağlanması, turizm faaliyetlerinin planlanması ve yürütülmesidir" (Kervankıran, 2011).

Sürdürülebilir turizm, çevreye ve topluma uygun bir şekilde, doğa ve kültür üzerindeki olumsuz etkileri en aza indirir. Ekonomik fayda, yerel halkın bireysel refahı, doğal ve kültürel kaynakların korunması, ziyaretçilerin yüksek tatmini ile eşdeğerde tutulur. Sürdürülebilir turizm; turizm faaliyetlerinin meydana getirdiği etkileri izlemeyi, değerlendirmeyi ve yönetmeyi hedefler (Ünalan, 1995).

Birleşmiş Milletler Çevre Programı **(**UNEP) 12 başlık altında sürdürülebilir turizmin 12 hedefini belirlemiştir**.** Bu hedefler Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Sürdürülebilir Turizmin 12 Hedefi

1	Ekonomik Süreklilik	Turizm destinasyonlarının ve işletmelerin uzun vadede fayda sağlamaya ve büyümeye devam etmesi için sürekliliklerinin ve rekabetçiliklerini sağlamak
2	Yerel Refah	Ziyaretçilerin yerel harcama oranını arttırmakta dâhil olmak üzere turizmin ev sahibi destinasyona katkısını azamiye çıkarmak
3	İstihdam Kalitesi	Ayrımcılığa fırsat vermeden ücret ve hizmet kalitesinin arttırılması da dâhil olmak üzere turizm tarafından meydana getirilen yerel istihdamın sayısını ve kalitesini arttırmak
4	Sosyal Eşitlik	Yoksullara sunulan fırsatların, gelirin ve hizmetlerin iyileştirilmesi de dâhil olmak üzere turizmden elde edilen ekonomik ve sosyal faydanın tüm topluma adil bir şekilde dağılımını gözetmek

5	Ziyaretçi Memnuniyeti	Ayrımcılık yapmadan tüm ziyaretçilere güvenli ve tatmin edici bir turistik deneyim sağlamak
6	Yerel Kontrol	Turizmin diğer paydaşları ile istişare içerisinde planlama, yönetim ve bölgede turizmin gelişmesi konusunda yerel yönetimleri süreçlere dâhil etmek ve yetkilerini arttırmak
7	Toplumsal Refah	Sosyal bozulmaya yol açmadan sosyal yapı ve kaynaklara, imkânlara ve yaşam destek sistemlerine erişim de dâhil olmak üzere yerel halkın yaşam kalitesini muhafaza etmek ve iyileştirmek
8	Kültürel Zenginlik	Ev sahibi toplumlara özgü kültür, gelenek ve tarihi mirası saygı duymak
9	Fiziki Bütünlük	Kentsel ve kırsal alanların kalitesini muhafaza etmek, güçlendirmek ve çevrenin fiziki ve görsel bakımdan bozulmasını engellemek
10	Biyolojik Çeşitlilik	Doğal alanların, habitatın ve yaban hayatının korunmasını desteklemek ve olası zararı asgariye indirmek
11	Kaynak Verimliliği	Turizm firma ve hizmetlerinin gelişim ve işletmesinde sınırlı ve yenilenemeyen kaynakların kullanımını asgariye indirmek
12	Çevresel Saflık	Turizm işletmelerinde ve ziyaretçilerden kaynaklana hava, su ve kara kirliliğini ve atık yönetimini asgariye indirmek

Kaynak: UNEP, Making Tourism More Sustainable: A Guide for Policy Makers (TÜSİAD, 2012)

Sürdürülebilir Turizm anlayışında üç yaklaşım öne çıkmaktadır. (Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Organizasyonu (UNWTO)'ndan aktaran Arslan Ayazlar, 2016). Bunlar:

- Çevresel sürdürülebilirlik
- Toplumsal (Sosyal) Sürdürülebilirlik
- Ekonomik Sürdürebilirlik

Turizm faaliyetlerinde çevresel sürdürülebilirlik, biyoçeşitlilik ve doğal mirasın korunmasına yardımcı olan, ekolojik süreçlerin sürekli kılınması temel alan bir yaklaşımdır. Turizm faaliyetlerinin gelişiminde önemli bir nokta olan çevresel (doğal) kaynakların en uygun şekilde kullanılarak sürdürülebilirliğini sağlamak çevresel sürdürülebilirlik anlayışının temelini oluşturmaktadır (UNWTO'dan aktaran Arslan Ayazlar, 2016).

Turizm faaliyetlerinde toplumsal sürdürülebilirlik yerel halkın otantikliğini koruyan, yerel halkın yaşayan geleneksel değerlerini saygı duyan ve kültürel mirasını koruyan, kültürler arası anlayışa katkıda bulunan bir yaklaşımdır (UNWTO'dan aktaran Arslan Ayazlar, 2016). Toplumsal ve sosyal yapı üzerinde turizmin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Farklı kültürlere, inançlara, geleneklere, değer yargılarına sahip insanlar aynı anda aynı mekânda bir araya gelmektedir. Böyle bir ortam insanların birbirlerinden karşılıklı olarak etkilenmesi meydana

gelebilmektedir. Bu etkilenme olumlu olabileceği gibi, olumsuz da olabilir. Burada önemli olan sürdürülebilir turizm anlayışı gereği olumlu ortamın oluşmasına zemin hazırlamaktır (Kervankıran, 2011).

Turizm faaliyetlerinde ekonomik sürdürülebilirlik yoksulluğu azaltmaya yardımcı olan, yerel halkın gelir elde etmelerine sağlayan, sabit iş imkânlarını arttırmada katkı sağlayan, tüm paydaşlara sosyal ve ekonomik anlamda fayda sağlayan, uzun dönemli ekonomik faaliyetlerde bulunmayı amaç edinen bir yaklaşımdır (UNWTO'dan'aktaran Arslan Ayazlar, 2016). Bir bölgeye gelen turistlerin sayısında artış meydana gelmesi, o bölgede konaklama tesislerinin, lokantaların, alışveriş merkezlerinin vb. açılmasını, o bölgedeki turizm kaynaklarına uygun yatırımların artmasını sağlayacaktır. Bu yatırımlar bölgenin altyapı ve üst yapısının gelişmesine katkıda bulunacaktır. Bu yatırımlar beraberinde diğer sektörlere olumlu yönde etkileyerek canlanmasına sağlayacak böylece işsizliğin azaltılmasına katkı sağlayacaktır (Kervankıran, 2011). Turizmin sürdürülebilir bir yapıda geliştirilmesi için turizm faaliyetlerinin gelişimini ortadan kaldırmadan çevrenin korunması, mekânların planlaması gerekmektedir. Sürdürülebilir turizmin planlama çalışmasında, merkezi, bölgesel ve yerel otorite sorumluluklarını katılımcı bir anlayışla yerine getirmesi başarının temel unsurları arasında yer almaktadır (Kahraman, 1994).

1.3. Dünyada ve Türkiye'de Sürdürülebilir Turizm

Doğanın milyonlarca yıllık bir süreçte meydana getirdiği doğal ortam ve insanın binlerce yılda oluşturduğu kültürel varlıklar dünyanın sahip olduğu eşsiz değerlerdir. Doğa ve insan emeğinin bir ürünü olarak günümüz modern dünyasında bütün insanlığın ortak mirası kabul edilen bu değerlerin korunarak gelecek nesillere aktarılması için çalışmalar yapılmakla birlikte bunun henüz yeterli seviyede olmadığı görülmektedir. Korumacılık, yasalar kapsamında zorunlu bir işlemler süreci olmasına karşın, uygulama bariz sorunları beraberinde getirmektedir. Önemli turizm destinasyonlarının bulunduğu Akdeniz çanağı ve Dominik Cumhuriyeti, Bali, Kıbrıs gibi ada destinasyonları bu sorunların en fazla görüldüğü bölgelerin başında gelmektedir. Bunun sebepleri arasında başta gelen turizm alanlarında yoğunlaşan kontrolsüz çarpık yapılaşma ve aşırı ticarileşmedir. Turizmde meydana gelen bu tür plansız gelişmelerin sadece doğal kaynaklara zarar vermekle kalmayıp, aynı zamanda kültürel varlıklara ve değerlere yönelik tahribatı giderek artmakta olduğu gözlemlenmektedir (Kozak, 2014).

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Organizasyonu (UNWTO) yayımladığı "Turizmi Daha Sürdürülebilir Kılmak" başlıklı incelemede dünyanın farklı bölgelerinde turizm sektöründe sürdürülebilirlik üzerine çeşitli vaka çalışmaları yapmaktadır. Bu çalışmalardan biri ülkemizin turizm sektörüyle benzer özellikler taşıyan Akdeniz kıyılarında yer alan İspanya'nın Calvia beldesindeki kitle turizminin neden olduğu zararı geri çevirmeyi amaçlayan sürdürülebilirlik girişimidir. 1960'lardan 1980'lere kadar Mayorka'nın güney sahilinde yer alan Calvia beldesi Akdeniz sahillerinde yer alan en popüler tatil destinasyonlarından biriydi. Bu dönemde Calvia'yi her yıl ortalama 1,6 milyon turistin ziyaret ettiği tahmin edilmektedir. Bu hızlı gelişme Calvia'yi Avrupa'nın kişi başına düşen gelir düzeyinin en yüksek bölgelerinden biri haline getirmiştir. Fakat kitle turizmine, düşük fiyatlara ve standart bir tatil kavramına bağlı kalınması, turist sayısının ve ikamet eden (yerli) nüfusun aşırı hızla artması sonucunda Calvia'nın bir tatil beldesi olarak çekiciliğini kaybetmesine neden olmuştur. Kalabalık geçen turizm sezonları, tahrip edilmiş doğal alanlar ve doğal ortamla uyumsuz işletmeler Calvia'nin 1980'lerin sonlarından itibaren daha az tercih edilmesine sebep olmuş ve 1988 ile 1991 yılları arasında Calvia'yi ziyaret eden turist sayısı %20 oranında azalmıştır. Bu durumu tersine çevirmek isteyen Calvia Belediyesi teknik bir çalışma yaparak "sürdürülebilir turizm uygulamalarını" yürürlüğe koymuştur. Bu uygulamaları özel ve önemli kılan, her karar aşamasında beldedeki farklı paydaşlardan yani yerel halktan, turizm sektöründen ve yerel yönetim temsilcilerinden oluşan bir grubun öncelikleri göz önünde bulundurularak ortak politikalar belirlenmiş olmasıdır. Bunun yanında akademisyenler, teknik uzmanlar ve özel sektör temsilcileri de uygulamaya destek vermiştir. Bütün bu çalışmaların sonucunda aşağıda belirtilen maddelerden oluşan bir eylem planı hazırlanmıştır (TÜSİAD, 2012). Bunlar:

- Turizmde sürdürülebilirliğin önem ve gerekliliği insanlara kavratılmalı ve bu bilincin arttırılması sağlanmalıdır.
- Yerel toplum sürdürülebilirlik çalışmalarına dâhil edilmelidir.
- Yerleşim ve turizm alanları eksiksiz bir şekilde rehabilite edilmelidir.
- Tarihsel, kültürel ve doğal miras onarılmalı ve korunmalıdır.
- Öncelikler belirlenirken paydaşlar arasında iş birliğine önem verilmelidir.
- Sürdürülebilir turizm hedeflerine ne kadar yaklaşıldığının gözlem ve değerlendirmesini yapmak üzere sürdürülebilir turizm göstergeleri oluşturulmalıdır. Göstergelerin düzenli bir şekilde değerlendirilmesi sürdürülebilir turizm yönetimin değişikliklere adapte olabilmesi önemli bir detay olarak vurgulanmaktadır.
- İmara izin verilen alanlar dikkatli değerlendirilmeli, gerekirse imar izinleri iptal edilmeli ve yıkımlarla yeşil alanlar oluşturulmalıdır.

- Büyüme yerine sürdürülebilir kalite anlayışı benimsenerek Calvia'nın bir turizm merkezi olarak gelişmesini ve turist başına harcamaların yükseltilmesini sağlamak gerekmektedir.
- Ulaşım alt yapısı iyileştirilmeli ve toplu taşımaya teşvik edecek düzenlemeler getirilmelidir.
- Sürdürülebilir turizm prensibi su ve enerji kullanımını ve atık yönetimi gibi çevrenin korunması ile ilgili anahtar konularda harekete geçilmelidir. Çevre yönetiminde özellikle geri dönüşüm teşvik edilmelidir. Ayrıca su tüketimin azaltılması hedeflenmelidir.

Yukarıda belirtilen bu eylem planı doğrultusunda Calvia'da 1990'lı yılarda başlayan sürdürülebilirlik temel bir turizm politikası olarak benimsenmiştir. Bu sürecin sonuçlarına bakıldığında aşağıdaki gelişmeler meydana gelmiştir. Bu sonuçlar sürdürülebilir turizm uygulamaları hakkında önemli bilgiler vermektedir (TÜSİAD, 2012).

Sonuçlar:

- Calvia'da 1700 hektarlık alanın imar izni kaldırılmış ve yıkımlar sonucu 13.500 m^2 alan elde edilmiştir.

- Ulaşımı daha sürdürülebilir kılmak için merkezleri birleştiren 40 km. uzunluğunda bisiklet ve yürüme yolu yapılmıştır. Ancak toplu taşıma kullanımı taksicilerin desteğinin sağlanamaması ve yerli halkın özel araçlarını tercih etmesi sebebiyle istenilen seviyeye ulaşamamıştır.

- Çevre yönetimi konusunda şehir atıklarının %30'unun çıkış noktasında ayrıştırılması zorunluluğu geri dönüşümü kolaylaştırmış, ancak su tüketimi istenilen seviyeye çekilememiştir.

- Calvia'da bu süre içinde belediye yönetimi değişmiş olmasına rağmen sürdürülebilirlik çalışmaları devam ettirilmiştir.

- Başarılı uygulamalara rağmen, finansman eksikliği veya kesintileri sebebiyle birçok girişim tamamlanamamıştır.

Calvia örneği, sürdürülebilir turizm uygulamaları konusunda önemli bilgiler vermektedir. Sürdürülebilirlik uygulamalarında uzun ve istikrarlı bir yaklaşımının zorunlu olduğu görülmektedir. Calvia'da yerel yönetimde meydana gelen değişimler sürdürülebilirlik

eksenli turizm politikalarında bir değişime veya kesintiye yol açmamış olmasına rağmen, sürecin ilerleyen dönemlerinde yaşanan finansman sıkıntısı birçok önemli girişimin istenilen seviyeye ulaşmasını engellemiştir. Sonuç olarak sürdürülebilirlik uygulamaları için uzun vadeli bir politik bağlılığa ihtiyaç duyulmaktadır. Bu tür çalışmaların desteklenmesi için uzun vadeli finansman olanaklarının bulunması gerekmedir. Ayrıca paydaşların (yerel halk, turizm sektörü, yerel yönetimler) taahhüt ettikleri uygulamalardan sorumlu tutulabilmeleri için, sürdürülebilir turizm uygulamalarının kalıcı olması için büyük önem taşımaktadır (TÜSİAD, 2012).

Türkiye'ye bakıldığında ise turizm endüstrisi, istihdam olanakları ve ücret dengeleri için meydana getirdiği desteklerle Türkiye'de son yıllarda yaşanan ekonomik gelişmenin arkasındaki en önemli itici güçlerden biri olmuştur. 1980'lerde başlayan ivme günümüzde de durmaksızın devam etmektedir. Türkiye'deki turizm planlamasına bakıldığında, Türkiye turizmini sürekli olarak daha da ileriye taşıyan bir anlayış yerine, kısa vadede gelir endeksli politikalara odaklanılmıştır. Bu politikaların bir sonucu olarak, turizm alanları betonarme yapılar nedeniyle hızla betonlaşmıştır. Turizm alanlarının fiziksel taşıma kapasiteleri aşılmış, doğal kaynaklar ve çevre tahrip edilmiştir (Yurtsal 2014).

Avrupa Konseyi bünyesinde kurulan Çevre Komisyonu'nun Akdeniz turizmi ve ülkemiz için sunduğu raporda, çevre kirliliği, çirkin yapılaşma, doğal vejetasyonun tahribi ve kültürel geleneklerin bozulmasının çok fazla olduğu, bu durum ve gidişatın kısmen de olsa turizmin gelişmesinin engelleyeceği ifade edilmiştir (Atalay, 2011).

Türkiye'nin doğal ortamı göz önüne alındığında Atalay (2011)'a göre aşağıdaki hususlar dikkat çekmektedir:

1. Kıyılarımızdaki turizm faaliyetlerinin yapıldığı sahalarda çirkin ve çok katlı yapılaşma artmıştır. Kıyı bölgesinde yazlık ev yapma her geçen gün artmakta ve buralardaki tarımsal alanlara yer yer gerek yazlık gerekse turistik tesisler yapılmaktadır.
2. Turizm destinasyonlarında daha fazla tesis yapmak ve arazinin her karışından fayda sağlamak amacıyla turistik alanlar adeta kentleşmektedir. Bu duruma örnek olarak Bodrum, Kuşadası, Marmaris, Alanya ve Çeşme verilebilir. Özellikle Kuşadası aşırı yazlık ve turistik tesis yapımı sonucu adeta taşlaşmıştır.
3. Turizme açılan sahalarda her türlü kirlilik gün geçtikçe artmaktadır. Katı ve sıvı atıklar denizlerimizi kirletmektedir. Bu durumun nedeni ise çevrenin taşıma kapasitesinin üzerinde çeşitli turistik tesislerin inşasıyla olmaktadır. Bunun örneklerinden biri olarak

Alanya verilebilir. Alanya'da turistik tesisler adeta bir beton duvarı halinde kıyı boyunca uzanmaktadır.

4. Doğa yeterince korunamamakta, doğal ortamdaki flora ve fauna gün geçtikçe alt-üst olmakta, doğal zenginliklerimiz büyük zarar görmektedir. Çeşitli turistik tesisler yukarıda açıklandığı üzere, uygun yerlerden ziyade doğal görünümü bozacak yerlere inşa edilmektedir. Koyların çevresi deniz ve güneşten yararlanma ve dinlenme sahası olmaktan çıkarılarak birer yerleşme alanı haline getirilmektedir (Atalay, 2011).

Türkiye'de turizmin sürdürebilirliği konusunda önemli olan bazı çalışmalar mevcuttur. Bunlar:

Çevreye Duyarlılık Kampanyası (Yeşil Yıldız); Sürdürülebilir turizm kapsamında, çevrenin korunması, çevre bilincinin geliştirilmesi, turistik tesislerin çevreye olan olumlu katkılarının teşvik edilmesi ve özendirilmesi amacıyla, 1993 yılından itibaren talep eden ve aranılan nitelikleri taşıyan konaklama tesislerine, Kültür ve Turizm Bakanlığınca Çevre Dostu Kuruluş Belgesi (Çam Simgesi) verilmektedir.

Bu projenin amacı:

- Çevrenin korunması,
- Çevre bilincinin geliştirilmesi,
- Turistik konaklama işletmelerinde çevreye duyarlı yapılaşmanın ve işletmecilik özelliklerinin teşvik edilmesidir.

Çevreye duyarlı konaklama işletmeleri için uygulanmakta olan sınıflandırma formu, güncelleştirilmiş ve geliştirilmiş olup "Turizm İşletmesi Belgeli Konaklama Tesislerine Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisi Belgesi Verilmesine Dair 2008/3 no'lu Tebliğ" ekinde, 22.09.2008 tarih ve 27005 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu tebliğ, enerji, su, çevreye zararlı maddelerin tüketiminin ve atık miktarının azaltılmasını, enerji verimliliğinin arttırılmasını, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının teşvik edilmesini, konaklama işletmelerinin yatırım aşamasından itibaren çevreye duyarlı olarak planlanmalarını ve gerçekleştirilmelerini, tesisin çevreye uyumunu, çevreyi güzelleştirici düzenleme ve etkinlikleri, ekolojik mimariyi, çevreye duyarlılık konusunda bilinçlendirmeyi, eğitim sağlanmasını ve ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılmasını kapsamaktadır (www.yigm.ktb.gov.tr).

Türkiye'de çevreye duyarlı (Yeşil Yıldızlı) konaklama tesis sayısı 473 olup, bunlardan 5'i Aydın ilinde bulunmaktadır. Aydın ilinde bulunan yeşil yıldızlı tesislerin tamamı 2019 yılı itibariyle Kuşadası ilçesinde bulunmaktadır. Didim ilçesinde Çevreye Duyarlı (Yeşil Yıldızlı) konaklama tesisi bulunmamaktadır (Tablo 3).

Tablo 3:Çevreye Duyarlı (Yeşil Yıldızlı) Konaklama Tesisleri Sayıları (2019)

	İşletme Belgeli Tesis Sayısı	**İşletme Belgeli Oda Sayısı**	**İşletme Belgeli Yatak Sayısı**
Türkiye (Toplam)	473	142.417	304.126
Aydın	5	1.827	3.732

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı (2019)

Türkiye'de bulunan türlerine göre Çevreye Duyarlı (Yeşil Yıldızlı) tesisler sınıfı, sayısı ve yatak kapasitesi Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4:Türlerine Göre Çevreye Duyarlı (Yeşil Yıldızlı) Tesisler (2019)

Tür	**Sınıf**	**Sayı**	**Yatak**
Apart Otel		6	1 005
B Tipi Tatil Sitesi		1	124
Butik Otel		12	1 038
Butik Termal Otel		1	58
Golf Tesisi		2	1 086
Otel	**2 Yıldızlı**	2	438
Otel	**3 Yıldızlı**	16	2 821
Otel	**4 Yıldızlı**	85	35 703
Otel	**5 Yıldızlı**	277	213 291
Pansiyon		1	57
Tatil Köyü	**1. Sınıf**	32	29 768
Termal Otel	**4 Yıldızlı**	4	2 006
Termal Otel	**5 Yıldızlı**	14	8 449
Turizm Kompleksi		3	5 586
Özel Tesis		17	2 696
Toplam		**473**	**304 126**

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı (2019)

Mavi Bayrak Projesi; Türkiye Çevre Eğitim Vakfı'nın (TURÇEV) kuruluş amacı olan Mavi Bayrak programı, plaj, marina ve yatlara verilen uluslararası bir çevre ödülüdür. Deniz suyunun temizliğini, plaj ve marinaların ihtiyaçlara cevap verebilecek donanım ve güvenliğe

sahip olmasını, çevre yönetimi ve çevre bilincinin oluşturulmasına dönük etkinlerin yapılmasını garanti eden bir marka veya eko-etiket özelliği gösteririr. Plajlar için 33 ve marinalar için 25 kriter bulunmaktadır. Plaj, marina ve yatların ödüle hazırlanması, başvuruların değerlendirilerek ulusal ve uluslararası Jüri değerlendirmelerine sunulması ile ödüle hak kazanan yerlerin denetimi süreçlerini kapsamaktadır. Değerlendirmeler çevre eğitimi ve bilinçlendirme etkinlikleri, çevre yönetimi, güvenlik ve hizmetler, su kalitesi başlıkları altında yapılmaktadır (Dücan ve Bozkurt, 2018).

Mavi Bayrak, uluslararası niteliği ile de turizm açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Turistler tatil yapmak için bilmediği, yeni tanıyacağı bir yere giderken, insanların uluslararası garanti içeren ve özelliklerini bildiği bir plaja gitmek için plan yapması kolaylaştırmaktadır. 'Mavi Bayrak' bu nedenle güçlü bir turizm iletişim aracıdır (http://www.mavibayrak.org.tr).

Mavi Bayrak uluslararası alanda ilk kez Fransa'da 1985 yılında Türkiye'de ise 1993 yılında uygulanmaya başlanmıştır. 2019 yılı itibariyle 30'u Avrupa'da olmak üzere dünyada 49 ülkede mavi bayrak projesi uygulanmaktadır. Mavi Bayrak Ödül Programı, bağımsız bir sivil toplum örgütü olan "Foundation for Environmental Education-FEE" tarafından yürütülmektedir. Her üye ülkede benzer kuruluşlarca temsil edilmektedir. FEE programları yalnızca sivil toplum kuruluşlarınca yürütülebilmektedir ve Türkiye'de Mavi Bayrak Programı'nı yürütmekten sorumlu tek yetkili kuruluş Türkiye Çevre Eğitim Vakfı-TÜRÇEV'dir (http://www.mavibayrak.org.tr).

Türkiye 2019 yılı itibariyle mavi bayrak sıralamasında 463 plajıyla Dünya'da İspanya ve Yunanistan'ın ardından 3. sırada bulunmaktadır (Tablo 5).

Tablo 5: Mavi Bayrak Dünya Sıralaması (2019)

Ülke	**Kumsal (plaj) sayısı**
1-İspanya	566
2-Yunanistan	515
3-Türkiye	463
4-Fransa	395
5-İtalya	385

Kaynak: Türkiye Çevre Eğitim Vakfı (2019)

ATAK (Akdeniz Turizm Alt Yapısı Kıyı Yönetimi) Projesi; Türkiye'de kıyı turizminin yaygın olarak yapıldığı Akdeniz ve Batı Anadolu kıyılarında çevrenin turizmin olumsuz etkilerinden korunması ve taşıma kapasitesinin üzerine çıkılmaması anlayışına yönelik

geliştirilen projedir. ATAK Projesi kapsamında; altyapı (içme suyu, kanalizasyon, yağmursuyu, atık su arıtma tesisi, katı atık bertaraf tesisi, biyogaz tesisi vs.) sistemlerinin yapımı amaçlanmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2015).

ÇED (Çevresel Etki Değerlendirilmesi); yaklaşımı gerçekleştirilecek proje ve faaliyetlerin irdelenmesinde ekonomik fayda ve maliyetler ile çevresel olguların bir çerçeve içinde değerlendirilmesini sağlamaktadır. Bu sayede, karar aşamasında herhangi bir seçeneğin gelecekte meydana getireceği olumsuz çevresel etkilerin gözden kaçması önlenmiş olur. Ekonomik ve çevresel unsurların aynı döküman içinde değerlendirilmiş olması, yetkili mercilerin karar verme sürecini kolaylaştır (Ünalan, 1995). Turizm ile ilgili çevreye etkisi olabilecek proje ve faaliyetlerde çevresel etki değerlendirilmesi dikkatli bir şekilde yapılması sürdürülebilir turizmin gelişmesine önemli katkılar sunacağı açıktır.

ISO 14000 ÇYS (Çevre Yönetimi Sistemi); Turhan (2010), ISO 14000 çevre yönetimi konusunda uluslararası standartlar serisi olarak tanımlamaktadır **(**Turhan, 2010'dan aktaran Çaça, 2016**).** Konaklama işletmelerinin doğal çevreye olan olumsuz etkilerinin en aza indirilmesini amaçlayan bir çalışmadır. Bu sistemde gerek bugünü turistik tüketicilerin en iyi tatil imkânı sağlanması gerekse gelecekteki turistik tüketicilerin tatil haklarının korunmasına yönelik, turizmde sürdürebilirliğin sağlanmasına da hizmet eden bir çalışmadır (Kervankıran, 2011).

Ülkemizde sürdürülebilir turizm uygulamalarının güzel bir örnek Side'de gerçekleştirilmiştir. Sürdürülebilir turizm konusunu öncelikle tur operatörleri benimsemiş, Dünya Turizm Örgütü'nün bu doğrultudaki çağrısı üzerine tur operatörleri sürdürülebilir turizm için Tur Operatörleri Girişimi (TOI) başlatmıştır. TOI yerel seviyede turizmin kalitesini arttırmak, destinasyonları ve turizm sektörünün geleceğini korumak için çevresel, sosyal ve ekonomik olarak sürdürülebilir turlar yaklaşımını benimsemektedir. TOI- Side girişimi çerçevesinde merkezi hükümet, yerel yönetimler ve ilgili paydaşlar bir araya gelmiş, bölgenin atık yönetimi ve atık su arıtmasının yapılması, uygulanması ve finansmanı için proje gerçekleştirmişlerdir. Bu kapsamda Side'de Roma kalıntılarının yakınına izinsiz bir şekilde atılan çöpler son bulmuş ve destinasyonun sürdürülebilirliği yönünde önemli bir adım atılmıştır (TÜSİAD, 2012).

Kültür ve Turizm Bakanlığının "özel projeler" kapsamında turizm çeşitlendirilmesi ve tüm yıla yayılması amacıyla yürüttüğü ve "sürdürülebilir turizm" kapsamında değerlendirilebilecek çalışmalar ise şunlardır:

- Kış Sporları ve Kayak Merkezleri Projesi
- Termal ve Sağlık Turizmi Projesi
- İnanç Turizmi Projesi
- İpek Yolu Projesi
- Yayla Turizmi Projesi
- Akarsu Turizmi (Kano-Rafting)
- Dağ ve Doğa Yürüyüşü (Trekking) Projesi
- Bisiklet Tur Güzergâhlarının Belirlenmesi-Geliştirilmesi Projesi
- Atlı Doğa Yürüyüşü Projesi
- Antik Kentler ve Tarihi Çekim Merkezleri Projesi
- Mağara Turizmi Projesi
- Sportif Olta Balıkçığı Turizmi
- Kuş Gözlemciliği Projesi
- Bitki İnceleme (botanik) Projesi
- Yat Turizmi Projesi
- Yamaç Paraşütü Projesi

Kültür ve Turizm Bakanlığı "Türkiye Turizm Stratejisi-2023" başlığı altında sürdürülebilir turizmin de içinde olduğu birtakım çalışmalar yürütmektedir. Bu kapsamda sürdürülebilir turizm yaklaşımının benimsenerek istihdamın artırılmasında ve bölgesel gelişmede turizmin öncü bir sektör konumuna ulaştırılması hedeflenmektedir. Türkiye'nin 2023 yılına kadar, uluslararası pazarda turist sayısı ve turizm geliri bakımından ilk beş ülke arasında önemli bir varış noktası ve uluslararası bir marka haline getirilmesi amaçlanmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007).

Türkiye'nin sürdürülebilir turizm alanında atılım gerçekleştirebilmesi ve turizm sektörünün sağlam temeller üzerinde inşa edilebilmesi için aşağıda belirtilen maddelerin hayata geçirilme sürecinde gerekli bilgi alt yapısı oluşturulmalı ve sürdürülebilirlikle ilgili veriler düzenli olarak toplanmalı ve değerlendirilmelidir. Çeşitli turizm türleri özelinde atık yönetimi, yenilenebilir enerji, su ve yakıt kullanımı gibi konularda da elde edilen veriler takip ve analiz edilmeli, gelecekteki planlamalar için bir zemin oluşturulmalıdır. Bu tür kritik rakamsal veriler ve istatistikler kamuoyu ile düzenli bir şekilde paylaşılmalıdır. Bu doğrultuda "2023 Turizm Stratejisi" için ancak bu tarz bir yaklaşım ile sürdürülebilir turizmin önündeki temel sorunlar tespit edilebilecek ve geleceğe yönelik planlamalar sağlam bir şekilde oluşturulabilecektir (TÜSİAD, 2012).

Sürdürülebilir turizm için TÜSİAD (2012) tarafından sunulan öneriler şunlardır:

1. Asgari sürdürülebilirlik standartlarının ve sürdürülebilirlik temel göstergelerinin belirlenmesi ve geliştirilmesi, eylem planlarının hazırlanması ve yatırım/işletme belgelerinin bu kriterlere göre verilmesi

2. Turizmde yerele özgü değerler korunması ve farklılaşmanın sağlanması, yerel halkın zincire dahil olacağı bir sistemin yerel ürünlerle birlikte hayata geçirilmesi ve sezonların uzatılması, alternatif turizm türlerinin yaygınlaştırılması ve teşvik edilmesi (Sağlık turizmi, 3. yaş turizmi, gastronomi turizmi, eko-turizm)

3. Yeşil Yıldız kriterlerinin sürdürülebilirlik açısından en temel olanlarının bakanlık tesis sınıflandırma formlarına entegre edilmesi ve Yeşil Yıldız başvurusuna özendirici düzenlemeler yapılması

4. Sürdürülebilirlik standartlarının uygulamadaki etkinliğinin, devlet-özel sektör işbirliği ile sürekli ve düzenli bir şekilde izlenmesi ve denetlenmesi

5. Sürdürülebilir turizm anlayışını benimseyen işletmelerin özendirici desteklerle desteklenmesi ve çeşitli konularda stratejik yatımlara sağlanan yatırımlardan faydalanabilmelerinin sağlanması

6. Bürokratik sürecin kısaltılması için gerekli düzenlemelerin yapılması

7. Kamu, akademi, STK ve özel sektör tarafından sürdürülebilir kentler için doğru göstergelerin belirlenmesi ve sürdürülebilir kent markası oluşturmak için gerekli hedeflerin konulması

8. Şehir planlaması dahilinde doğal afetlere karşı düzenlemeler yapılması

9. Turizm sektöründe istihdam politikalarının iyileştirilerek kayıt dışılık başta olmak üzere mevsimsellikten kaynaklı sorunların asgariye indirilmesi

10. Özel sektörde sürdürülebilirlik konusunda bilgili üst düzey yöneticilerin atanması ve/veya görevdeki üst düzey yöneticilerin sürdürülebilirlik eğitiminin almasının sağlanması

11. İşletmelerin sertifikalı ve eğitimli personel istihdamının özendirilmesi ve sürdürülebilir turizm eğitimlerinin düzenli olarak verilmesinin sağlanıp, denetlenmesidir.

Sonuç olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı ve diğer paydaşlar tarafından "Türkiye Turizm Stratejisi-2023" vizyonu çerçevesine sürdürülebilir turizm önemli bir kavram olarak benimsenmiş olup, sürdürülebilr turizm ve ürünlerinin turizm destinasyonlarında uygulama çabaları olduğu anlaşılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ARAŞTIRMA SAHASININ COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

2.1. Doğal (Fiziki) Coğrafya Özellikleri

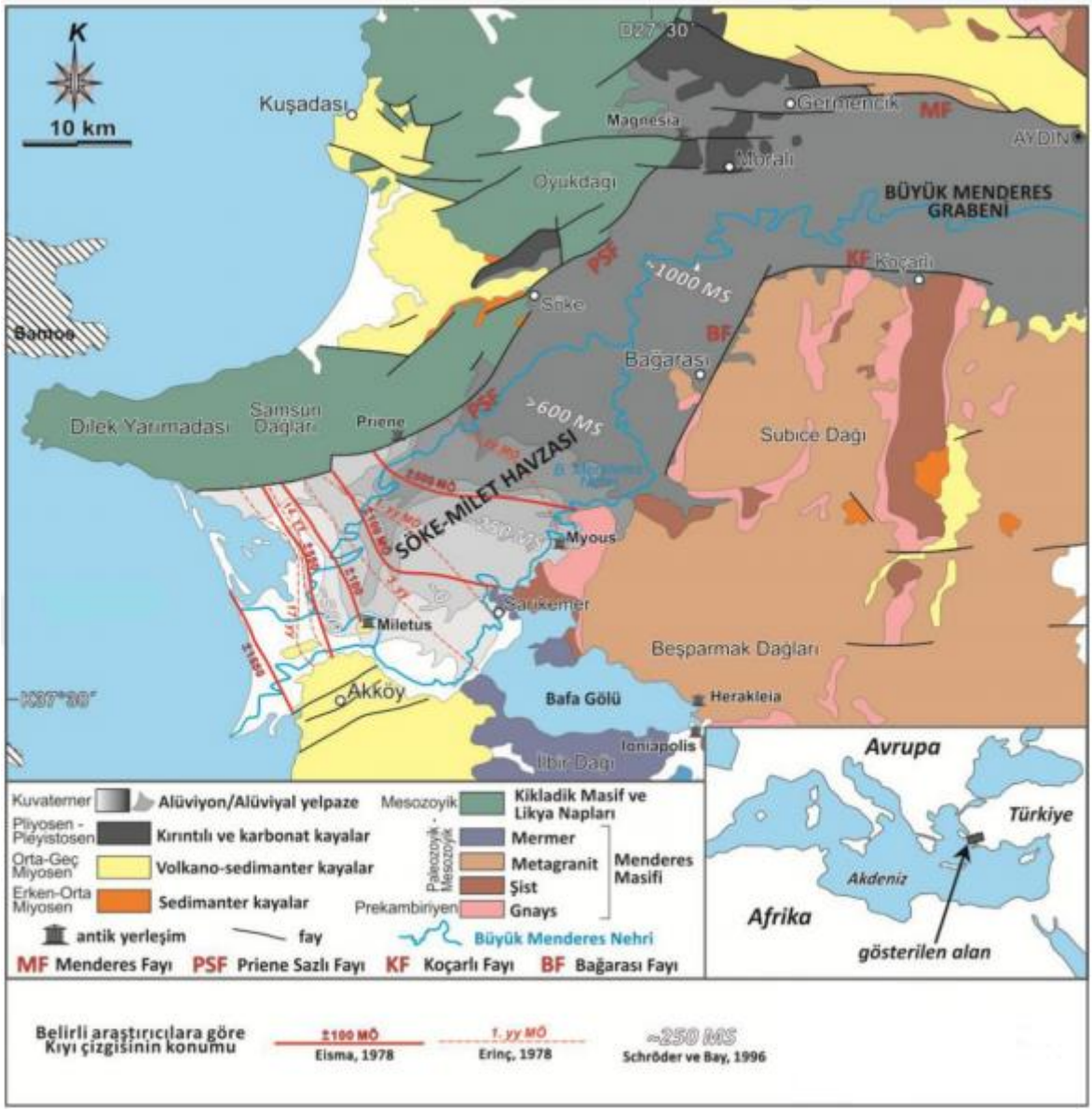
2.1.1. Jeolojik ve Jeomorfolojik Özellikleri

Jeolojik ve jeomorfolojik yapı ve doğal süreçler sonucu oluşan yeryüzü şekilleri bulundukları ortamın tamamlayıcı unsuru oldukları için turizmin çekiciliği açısından oldukça önemlidir (Güçlü, 1993).

Araştırma sahası olan Didim ilçesi Anadolu'nun en eski jeolojik oluşumlarından biri olan Menderes masifinin (Saruhan-Menteşe masifi) güneybatı kesiminde yer almaktadır (Harita 2).

Batı Anadolu'nun güney bölümünde yer alan Menderes Masifi genellikle tortul kökenli gnayslardan (paragnays) meydana gelmiştir. Hersinien (Paleozoik) ve Alp (Tersiyer) orojenez dönemlerinde Menderes Masifi dom şeklinde yükselmiştir. Son olarak da masif batı-doğu doğrultulu faylarla parçalanmıştır ve bu doğrultuda birbirine paralel oluşan geniş grabenler arasındaki horstlar genellikle dik yamaçlı, ancak üstü çok aşınmış plato-dağlar görünümündedir (Kayan, 1973'den aktaran Edremit, 2016).

Menderes masifinin güney ve güneybatısı jeolojik ve jeomorfolojik açıdan masiften farklı bir bölgeyi oluşturmaktadır. Batı Torosların kenar kavislerini oluşturan bu saha Milas Tersiyer Havzasına ve Büyük Menderes Nehri'nin denizle buluştuğu bölgeye kadar devam eder. Mesozoik araziler özellikle kalkerlerle yapılı, yer yer şişt-horştayn serisi ile grift olan ve içinde stratigrafik katların ayırt edilmesi mümkün olmayan *Komprehansif serilere* Güllük limanın kuzey kıyılarında ve Akbük Limanı'nın güney kıyılarında rastlanır. İlbir Dağı ile Güllük körfezi arasındaki sahada metamorfizmaya uğramamış ve muhtemelen Alt Kratese'ye fakat kesin olarak Üst Krateseye ait hornştaynlı plaket kalkerleri, hafif bir diskordansla Menderes Masifi'nin üst mermerleri ve şiştleri üzerinde yer almaktadır (MTA Denizli Paftasından aktaran Sezer, 2011).

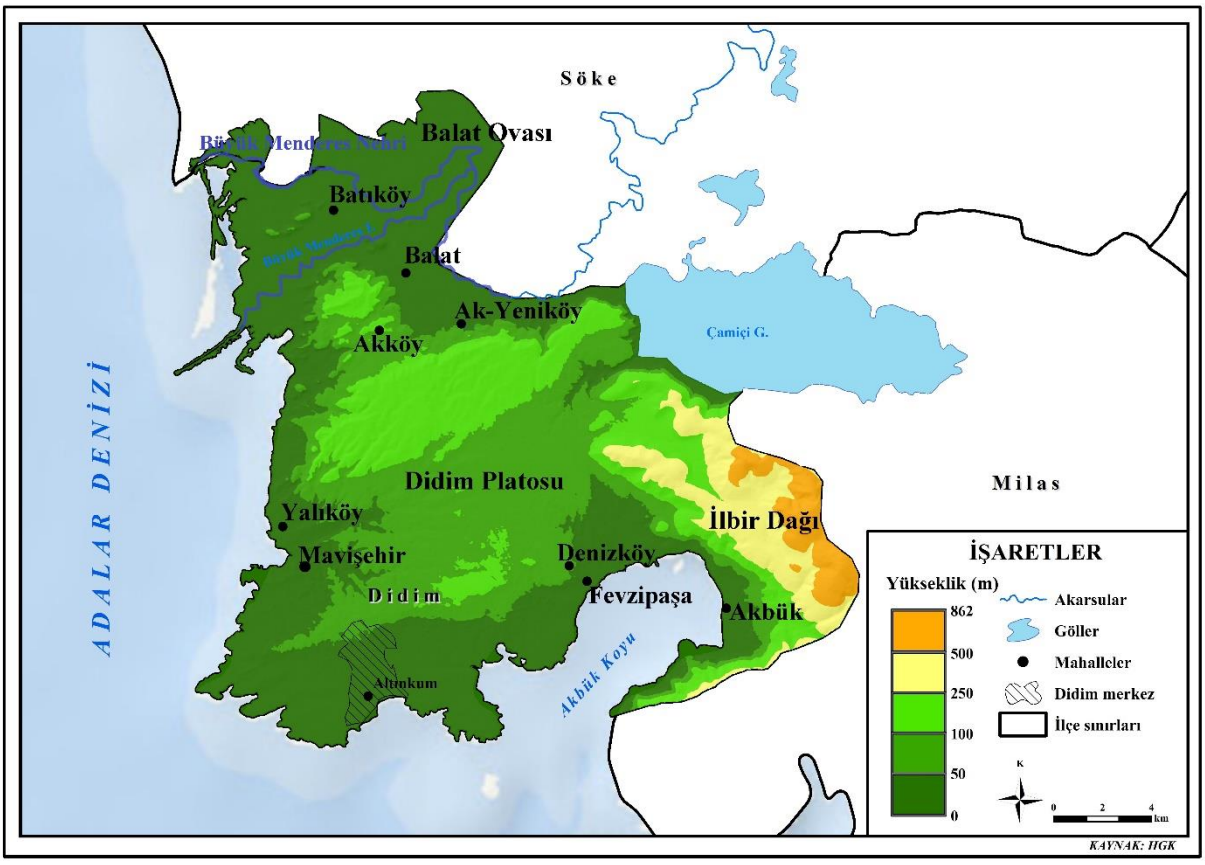

Harita 2: Araştırma Sahasının Jeoloji Haritası (Sümer, 2013)

Didim ilçesinde Neojen dönemine ait formasyonlar önemli yer kaplamaktadır. Bu araziler Bafa Gölü'nün güneybatı kıyılarındaki paleozoik kalker ve dolomitli kalkerlerin üzerinde bulunan ve Adalar denizi kıyılarına kadar devam eden Neojen formasyonlardır. Bu formasyon büyük oranda Didim ilçesi sınırları içerisinde, Büyük Menderes Nehri'nin mansap ovasının güneybatısında, Ak-Yeniköy ile Balat Mahallesinin alçak tepelik sahalardan başlamakta ve Adalar Denizi kıyılarına doğru devam etmektedir. Günümüzde Büyük Menderes Deltası içinde kalarak, alçak tepeler halinde bulunan Balat (Eski Milet adaları) ile Lade adaları da aynı Neojen formasyonların devamı durumundadır. Ak-Yeniköy'den güneye doğru alçak ve oldukça plato sathına çıkılırken Akköy'e giden yolun her iki tarafında beyaz ve nispeten az yuvarlanmış kalker çakılları ihtiva eden marnlara rastlanmaktadır (MTA, 1974'ten aktaran Sezer, 2012).

Araştırma sahasındaki Kuvaterner dönemine ait alüvyal birikintiler, Büyük Menderes deltası civarında önemli yer tutmaktadır. Ayrıca Akbük Koyu civarında alüvyal birikintiler görülmektedir (Sezer, 2011). Burada yer alan Balat Ovası son 2000-2500 yıl içinde meydana gelmiş yeni bir ovadır. Batı Anadolu'da eski bir körfezin birkaç bin yıl gibi dünya tarihinde pek kısa süre sayılan zaman içinde Büyük Menderes Nehri'nin taşıdığı alüvyonlarla dolarak meydana gelmiştir (İzbırak, 1996). İçinde aktığı büyük çukurluğu (Büyük Menderes Grabeni) taşıdığı alüvyonlarla doldurarak ilerleyen Büyük Menderes Nehri, oluşturduğu geniş ovada menderesler çizerek ve zaman zaman yatak değiştirerek akmaktadır. Önemli bir coğrafya ve jeoloji terimi olan "menderes" buradan ismini almıştır (Kraft, Aschenbrenner ve Kayan, 1980).

Araştırma sahasında yer alan jeomorfolojik oluşumlar ova, plato, dağ oluşumları, karstik oluşumlar ve kıyı şekilleri aşağıda ele alınmıştır.

Harita 3: Didim İlçesinin Fiziki Haritası

Araştırma sahasındaki kara morfolojisi, bölgede KD-GB ve KB-GD faylarının ve yine bu yönlerdeki çizgiselliklerin hâkim morfolojik unsurlar olduğunu göstermektedir. Bu çizgisellikler özellikle Didim'de, Akbük Körfezi'nin kuzeyinde, Saplatan ve İlbir Dağları civarında, Bafa Gölü kuzeyinde ve Büyük Menderes Grabeni'nin güneyinde görülmektedir.

Tüm bu unsurlar ana jeomorfolojik birimleri oluşturmakla birlikte sahanın jeomorfolojik oluşum ve gelişimini de yansıtmaktadır (Edremit, 2016) (Harita 3).

Araştırma sahasında yer alan jeomorfolojik oluşumlardan ovaların genel özellikleri şöyledir: Bunlardan ilki Büyük Menderes Nehri'nin oluşturduğu ve araştırma sahasının kuzey bölümünü meydana getiren sahadır.

Batı Anadolu kıyıları boyunca Büyük Menderes ve Küçük Menderes ırmaklarının delta tipi kıyı ovaları uzanır. Kenarlarında eski kentlerin bulunduğu bu delta ovaları arkeologlar ve tarihçiler için büyük önem taşır (Kraft, Aschenbrenner ve Kayan, 1980).

Fotoğraf 1: Balat Ovası'ndan Bir Görünüm

Eski bir körfezin (Latmos Körfezi) Büyük Menderes Nehri'nin taşıyıp yığdığı alüvyonlarla dolmuş olan Büyük Menderes çöküntü hendeğinin denize yakın aşağı bölümünü (300 km^2 den çok) oluşturan Balat Ovası yer alır. Enine boyu 15-20 km civarındadır. Bu ova alüvyal unsurların burada yer alan körfeze doldurmasıyla meydana gelmiştir. M.Ö. 5 yüzyılda o zamanki deniz kıyısı Söke'nin 15 km güneyi ile Bafa Gölü'nün 3 km kuzeyinde şimdiki Avşar Mahallesi'nin bulunduğu yer arasında uzanıyordu. Bu bakımdan Balat Ovası son 2000-2500 yıl içerinde oluşmuş yeni bir ovadır (İzbırak, 1996) (Fotoğraf 1).

Diğer ova oluşumu Didim Platosu'nun yüzeyinden inen akarsuların, eğimin azaldığı delta kenarında biriktirdiği unsurlar tarafından meydana getirilmiştir. Biriktirilen bu materyaller küçük birikinti yelpazeleri ve bazı yerlerde ince şeritler şeklinde uzanan ovalar oluşturmuştur (Sezer, 2011).

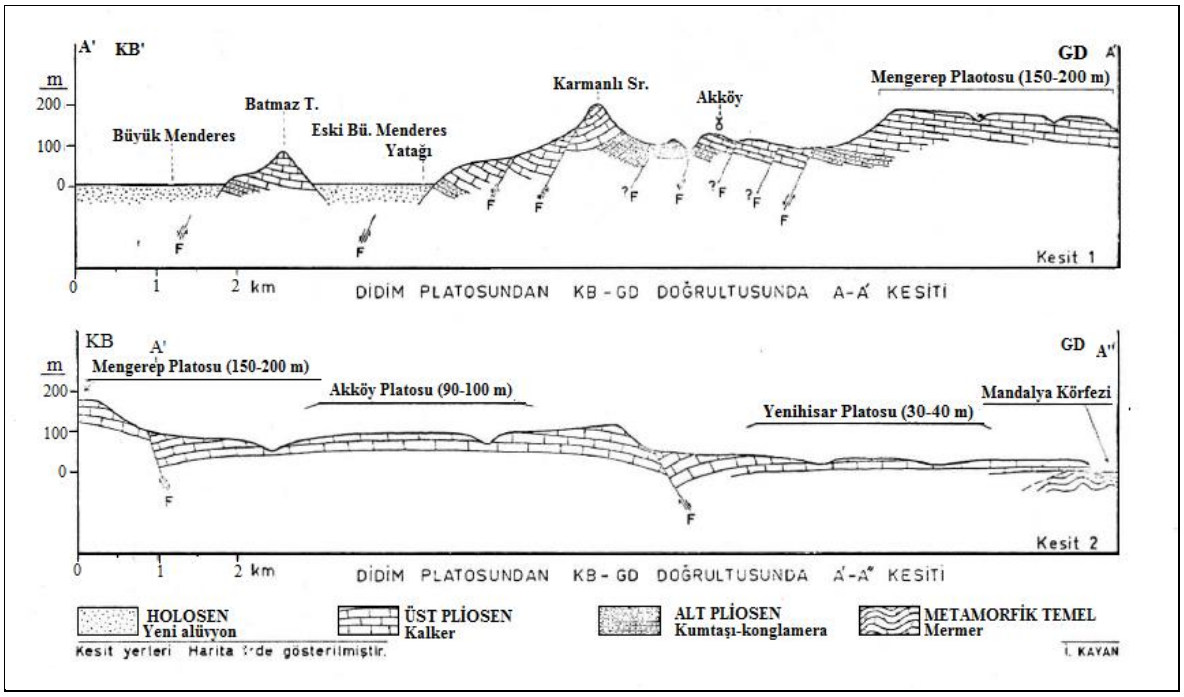
Klasik çağlarda Büyük Menderes (Balat) Ovası büyük bir körfez durumundaydı. Roma döneminde körfezin girişinde, güney kenarda Roma İmparatorluğu'nun beş büyük kentinden biri olan ve büyük önem taşıyan Milet (Miletus) bulunmaktaydı. Bugünkü Bafa Gölü'nün doğu ucunda Herakliya Kenti'nin kalıntıları vardır. Klasik-Hellenistik çağlarda Herakliya denize doğrudan bağlı idi ve büyük bir deniz limanı durumundaydı. Bugün Herakliya kısmen Bafa Gölü'nün suları altındadır. Bafa gölü, Büyük Menderes Irmağı ana çukurluğu alüvyonlarla doldurarak ovasını ilerletirken kenarda kalmış bir çukurlukta meydana gelmiştir. Bugün bu tatlı su gölünün yüzeyi denizden biraz daha yüksektir. Büyük Menderes Körfezinin kuzey kenarında ise dik yamaçlar üzerinde kurulmuş Priene kentinin kalıntıları vardır. Fakat eteklerde kent limanının bulunduğu kesim Büyük Menderesin getirdiği alüvyonlarla dolmuş ve liman gömülmüştür. Milet bundan büyük zarar görmüş ve malzemenin bir kısmı başka yerlerdeki yapılarda kullanılmıştır. Fakat burada arkeolojik kalıntıların çoğunun Büyük Menderes Ovası'nın alüvyonları altında kaldığını bilinmektedir (Kraft, Aschenbrenner ve Kayan, 1980).

Araştırma sahasının önemli bir bölümü kaplayan bir diğer jeomorfolojik oluşum platodur. Didim Platosu Büyük Menderes Nehri'nin güneyinde bulunmaktadır. Didim Plato sahası üç ayrı basamaktan oluşmuştur (Kayan, 1975). Bunlar:

1. Didim Platosu'nun kuzey kısmın oluşturan yüksek plato basamağı
2. Yüksek plato basamağının güneyinde yer alan orta plato basamağı
3. Orta plato basamağını güneyden çevreleyen alçak plato basamağıdır

Yüksek plato basamağı, Didim Platosu'nun kuzey kenarı boyunca KD-GB doğrultusunda 2-3 km. kadar genişlikte bir plato sırtı şeklinde uzanmaktadır. Burada en yüksek yerler Mengerep tepesi (235 m.) çevresinde bulunmaktadır. Buradan itibaren plato yüzeyi güneye ve batıya doğru yavaş yavaş alçalır ve 150-160 metreye kadar iner. Yüksek plato yüzeyinde (veya Mengerep Platosu) yükselti genellikle 150-200 m. arasındadır. Mengerep Platosu dik yamaçlarla çevrelenmiş durumdadır. Özellikle kuzeye, Büyük Menderes delta ovasına bakan yamaçlar dik bir duvar gibi uzanır. Güneydeki yamaçların nisbi yüksekliği ve eğimi daha azdır. Mengerep Platosu, güneyden ve bilhassa batıdan sokulan derelerle oldukça parçalanmış durumdadır. Bu nedenle platonun batı bölümü genellikle KD- GB doğrultusunda uzanan dar plato kıranları ve bunlar arasında derin vadilerin uzandığı arızalı bir topoğrafya

meydana getirir. Mengerep Platosu, doğuda K – G doğrultusunda uzanan Mengerep boğazı ile kesilir. Bu boğazın doğusunda 150-160 m yükseklikte küçük bir plato parçası görünüşünde olan Bozseki mevkii Mengerep Platosunun devamıdır. Yüksek platonun bir parçası da Akköy kuzeybatısında Karmanlı sırtında görülür. Karmanlı sırtı orta plato seviyesi üzerinde dik yamaçlarla yükselen, KD-GB doğrultusunda uzanan 200 m kadar yükseklikte, üstü yayvan biçimli bir tanıktepe özelliğindedir (Kayan, 1975) (Şekil:1).

Şekil 1: Didim Platosu Kesiti (Kayan, 1975)

Didim Platosu'nun orta basamağını Mengerep Platosu'nun güneyinde 90-100 m yüksekliklerde buluna geniş düzlükler oluşturur. Mengerep Platosu'ndan dik yamaçlarla inilen bu plato basamağı doğuda İlbir Dağı'nın kuzeybatıyaa uzanan iki sırtı arasına etek düzlükleri şeklinde sokulur. Güneyde KD-GB doğrultulu dik bir basamakla alçak platodan ayrılır. Batıda orta plato ile alçak plato arasında genellikle bariz bir basamak yoktur. Yani bu iki düzlük sistemi burada birbirine kaynaşmış durumdadır. Mengerep Platosu'nun batısında, orta plato basamağı az eğimli etek düzlükleri şeklinde görülür. Orta plato basamağının iyi geliştiği yerlerden biri de KB da Akköy çevresidir. Burada da 90-100 m yüksekliklerde genişçe düzlükler uzanır ve bu düzlükler gerek Mengerep Platosu'nun gerekse kuzeybatıdaki Karmanlı sırtının dik yamaçlarına etek düzlükleri ile bağlanır. Orta plato basamağı (Akköy Platosu), Mengerep Platosu'nun kuzey yamaçlarında, yer yer fazla parçalanmış olmakla beraber, genellikle bir omuzlar sistemi şeklinde takip edilebilmektedir. Akköy Platosu özellikle batıda olmak üzere kenarlarından akarsular tarafından oldukça parçalanmıştır (Kayan, 1975) (Şekil:1) (Fotoğraf 2).

Fotoğraf 2: Didim Platosu'ndan Bir Görünüm

Araştırma sahasında alçak plato basamağı güneyde geniş düzlükler olarak görülür. Orta plato basamağını güneyden sınırlayan dik yamaçların eteklerinde 50 m kadar yükseklikte bulunan bu basamak, kıyıya doğru yavaş yavaş alçalarak güney kıyılarda yer yer 20-25 m. bulan falezlerle sona erer. Bu düzlükler, tipik olarak görüldükleri Yenihisar (Bugünkü Didim ilçe merkezi) çevresinde 30-40 m yüksekliktedir. Alçak plato basamağı (Yenihisar Platosu) doğuda Çiftekuyular vadisi boyunca kuzeye sokulmakta ve orta plato düzlüklerine arada belirgin bir basamak olmaksızın bağlanmaktadır. Batı kıyılarda da Akköy ve Yenihisar Platoları ayrı ayrı düzlükler şeklinde görülebilmekle beraber, genellikle aralarında bir basamak bulunmadan birbirine bağlanmaktadır. Yenihisar seviyesi kuzeyde daha siliktir. Ancak burada Akköy basamağının dik yamaçları ile bugünkü ova ve vadi tabanı düzlükleri arasında bulunan ve akarsularla derince yarılmış bulunan, oluşumu tamamlanmış birikinti konileri ve etek düzlükleri bu sistem içinde değerlendirilebilir. Yenihisar basamağı da Akköy basamağına göre daha az olmakla beraber, özellikle kıyıdan sokulan küçük derelerle yer yer parçalanmış durumdadır (Kayan, 1975) (Şekil:1).

Araştırma sahasındaki dağ oluşumuna bakıldığında ilçenin güneydoğusunda yer alan İlbir Dağ kütlesi dikkati çekmektedir. Güneydoğu-kuzeybatı uzanımlı İlbir Dağı'nın en yüksek noktası 1083 metre yüksekliğindedir. İlbir Dağı'nın Akbük (Mandalya) Körfezi'ne bakan

güneybatı yamaçlarında 700 m yüksekliklerde omuzlar sistemi mevcuttur (Edremit, 2016) (Fotoğraf 3).

Fotoğraf 3: İlbir Dağı'ndan Bir Görünüm (Akbük)

İnceleme sahasındaki karstik şekiller Didim Platosu'nda Ak-Yeniköy'ün güneydoğusunda plato yüzeyinde, kalkerlerin yüzeye çıktığı yerlerde görülür. Özellikle Gürgen Deresi'nin plato sathını parçaladığı sahalarda, vadi tabanında birbiri ardına sıralanmış küçük karstik çukurluklar bulunmaktadır. Bu küçük karstik çukurlara çapları 15-20 m. arasında değişen erime dolinleri olarak arazide görmek mümkündür (Sezer, 2011).

Araştırma sahasındaki dikkat çeken jeomorfolojik oluşumlardan biri de kıyı şekilleridir. Turizm açısından da önemli bir kaynak olan kıyılar doğal güzellikleriyle Didim'e birçok yerli ve yabancı turisti çekmektedir. İnceleme sahasındaki kıyılar Akbük Koyu'ndan başlayıp Büyük Menderes deltasına kadar uzanan sahayı kapsamaktadır. İlçe sınırları içerinde yer alan Akbük Koyu, Kuru Erik Bükü, Dalyan Koyu, Altınkum Koyu ve Plajı, 1.Koy, 2.Koy, 3.Koy, Parlamenterler Sitesi Koyu, Manastır Koyu, Çukurcuk Koyu ve Sedef Koyu yer almaktadır. Bu kıyılar ilçede deniz-kum-güneş turizmi olarak nitelendirilen kıyı turizmi açısından son derece önem taşımaktadır.

Günümüzde Batı Anadolu'da uzun ovalara ve körfezlere yer sağlamış olan çöküntü hendekleri (grabenleri) arasında bunlara paralel, Adalar Denizi kıyılarına dik olarak uzanan dağlar (Bozdağlar ve Aydın dağları gibi) burada başlıca dağ uzanış şekli olduğundan, bu denizin kenarlarında çok girintili çıkıntılı ve çoğunda enine kıyılar meydana gelmiştir. Ana çizgileriyle Batı Anadolu kıyıları yakın geçmişte deniz istilası meydana gelmiş, burada daha önce aşınmış çukur yerler sular altında kalarak ria örneği kıyı şekilleri oluşmuş, günümüzdeki tırtıklı kıyı çizgisi böylece belirmiştir (İzbırak, 1996) (Fotoğraf 4).

Fotoğraf 4: Araştırma Sahasında Görülen Enine Kıyı Tipinden Bir Görünüm (Tavşanburnu Tabiat Parkı ile Dilek Dağları Arasında Kalan Saha)

Kaynak: Didim Ticaret Odası Fotoğraf Arşivi

Didim ilçe sınırları boyunca uzana kıyılar genel olarak enine kıyı (Atlantik tipi) grubuna girmektedir. Sahadaki başlıca kıyı tipleri alçak (plajlı) kıyılar, rialı kıyılar, falezli kıyılar ve karma kıyı tipi olan Menteşe tipi kıyılardır (Sezer, 2011).

Alçak (Plajlı) kıyılar: Büyük Menderes Nehri'nin denizle buluştuğu alanda ve Akbük gibi bazı koylarda plajların, kıyı kordonlarının mevcut olduğu plajlı ve alçak kıyı şekilleri görülmektedir (Fotoğraf 5).

Fotoğraf 5: Didim 3. Koy'dan Bir Görünüm

Deltanın denize kavuştuğu alanda birtakım lagün oluşumları görülür. Bunların içerinde Dil (Karina) lagünü en büyük lagünü oluşturmaktadır. Diğerleri ise Mavigöl, Kabahayıt, Deringöl, Karagöl, Bölme göl Kokar göl lagünleridir. Göney'e göre (1975) oldukça az eğimli olan (‰ 0,5) Balat Ovası'nda Büyük Menderes Nehri, yatağını yüzyıllar boyunca birçok kez yatağını değiştirmiş olması nedeniyle kopuk mendereslerle birlikte denize yakın kesimlerinde kıyı okları ve yalı kordonlarının meydana getirdiği sığ göllere (Karina, Mavi Gölleri ve Derin Göl) rastlanır. Bu lagünlerin oluşumları, Büyük Menderes Nehri'nin 19. ve 20. yüzyılda bu sahaya getirdiği alüvyonların birikmesi sonucunda ve denizden gelen dalgaların meydana getirdiği kıyı oklarının ve kıyı kordonlarının denizin önüne bir set oluşturması sonucunda ortaya çıkmıştır (Göney'den aktaran, Sezer, 2011).

Ria tipi kıyılar: Güllük (Mandalya) Körfezi'nin kuzeydoğusunda bulunan Akbük'te görülür. Buradaki kıyı oluşumlarının araştırma sahasında Alp orojenezi sırasında meydana gelen kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu çukurların sular kaplanmasıyla meydana geldiği tahmin edilmektedir. Dolayısıyla ria tipi kıyıların oluştuğu tahmin edilmektedir. Ayrıca Bafa Gölü'nün güney ve kuzey kıyıları boyunca rialı kıyılar meydana gelmiştir (Sezer, 2011).

Haliçli kıyılar: Didim Platosu'nun batı ve güney bölümündeki kıyı kesiminde haliçli kıyılar meydana gelmiştir. Bu sahada yer alan kıyılar denizin, günümüzdeki kıyı çizgisinden çok daha açıklarında bulunduğu zamanlarda gençleşerek yataklarını kazan akarsuların, daha sonraki zamanlarda pozitif östatik ve tektonik hareketler hareketler sonucu sahadaki genç vadilerin deniz tarafından işgal edilmesi sonucu meydana gelmiştir. Araştırma sahasındaki haliçlerin oluşmasında tektonizmanın önemli bir etkisin olduğu kabul edilmektedir (Sezer, 2011).

Fotoğraf 6: Didim Platosu'nun Denizle Buluştuğu Yerde Oluşmuş Genç Falezlerden Bir Görünüm (Didim-Aytepe)

Falezli kıyılar: Batı Anadolu kıyıları boyunca faylı yamaçları uyan kesimlerde falezli kıyılar görülmektedir (Atalay, 2011). Didim Platosu'nda Akköy yakınlarındaki dere yataklarında deniz istilası meydana gelerek kıyı çizgisinin çok girintili çıkıntılı olmasına sebep olmuştur. Vadilerin tabanındaki kumsallar ile vadi yamaçlarının her iki kenarında oldukça dik 15-20 m. yüksekliğinde genç falezler yer almaktadır (Sezer, 2011) (Fotoğraf 6).

Araştırma sahasındaki bir diğer jeomorfolojik oluşum tombolodur. Kıyı okunun zamanla gelişmesi ve bir ada ile bağlanması sonucunda oluşur. Burada dalgaların aşındırmasıyla meydana gelen malzeme, kıyıya doğru ilerleyerek orada adanın kara ile birleşmesiyle tombololar meydana gelir (Atalay, 2011).

Fotoğraf 7: Akbük'te Bulunan Tombolo Oluşumlarından Bir Görünüm
Kaynak: Didim Ticaret Odası Fotoğraf Arşivi

Araştırma sahasında yer alan Saplıada Tombolosu; Akbük Koyu'nda, Kumkent Sitesi'nin sahilinde yer almaktadır. Küçük bir adadan karaya doğru yaklaşık 250 m uzunluğunda oldukça dikkati çeken bir kıyı kordonu gelişmiştir. Genişliği yer yer 8-10 m arasında değişen bu kıyı kordonuyla ada anakaraya bağlanmıştır. Adaya yaya olarak gidilmektedir. Düz bir topografyaya sahip olan ve üzerinde bazı ağaçların geliştiği görülmektedir. Akbük Koyu'nda bulunan bir diğer saplıada Kömür Burnu Tombolosu'dur. Saplıada Tombolosu'nun yaklaşık 700 m batısında bulunmaktadır. Günümüzde bir yarımada olarak görülen küçük bir ada, yaklaşık 90 m uzunluğunda ve 10 m genişliğinde bir kıyı kordonuyla karaya bağlanmıştır. Akbük Koyu'nda yan yana iki tombolonun varlığı, ilgi çekici bir görünüm sunmaktadır (Ceylan, 2010) (Fotoğraf 7).

Jeomorfolojik oluşumlar turizm açısından değerlendirildiğinde araştırma sahasında gözlemler sonucunda şunlar ifade edilir: Didim ilçesinde turizmin gelişmesinde yeryüzü şekillerinin ve bunların oluşturduğu doğal güzelliklerin önemli bir etkisinin olduğu görülmektedir. Özellikle Altınkum Plajı gibi dünyaca tanınmış kumsalın ve diğer kumsaların ilçede yer alması deniz-kum-güneş turizmi açısından bir destinasyona dönüşmesinde etkili olmuştur. İlçenin jeomorfolojik kaynaklarla birlikte oluşturduğu doğal coğrafyası "Gökyünün

altındaki en güzel yeryüzü" olarak tanıtılmasına ve Didim'de kıyı boyunca birçok turistik faaliyetlerin yapılmasına zemin hazırlamıştır.

2.1.2. İklim Özellikleri

İklim özellikleri ile turizm olgusu arasında önemli bir bağ vardır. Herhangi bir bölgenin iklim elemanları ve bunların uzun yıllık ortalama değerlerini ifade eden ve yine o bölgenin iklim tipi, turistik çekim gücü taşıyıcısı olarak önemli bir yer tutar. Bunu açıklayacak olursak; iklim tipi ve iklim elemanlarının uzun yıllık ortalamaları, turistik çekim bölgelerinin oluşumuna zemin hazırlayan faktörler arasında yer almaktadır. Dolayısıyla iklim verilerinden bazılarını, çevrenin turistik potansiyel çekim gücü taşıyıcısı olarak kabul etmek yerinde olacaktır (Doğanay ve Zaman, 2019).

Turizm için iklim elemanları ayrı ayrı birer potansiyel oluşturur. Bu elemanlar sıcaklık, basınç, rüzgâr, yağış ve nemdir. Örneğin sıcaklık faktörüne bakacak olursak, düşük sıcaklık derecesi sonucu oluşan kar yağışlarının kış turizmi için oldukça önemli olduğu görülür. Yamaç paraşütü ve yelken sporları gibi aktivitelerin yapılabilmesi için uygun rüzgâr koşulları, ılık ve serin hava koşullarının meydana getirdiği yayla turizmi, iklimin eseridir (Güngördü, 2007).

İklim sağlık turizmi açısından da büyük önem taşımaktadır. Sağlık nedeniyle turizm faaliyetine katılma, bazı turizm biçimlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu turizm biçimlerinden biri klimatizmdir. Klimatizm; açık ve temiz havanın şifa verici etkisinden faydalanmak için dağ istasyonlarında ve deniz kenarlarında uygulanan bir tedavi yöntemidir. Buna “temiz hava tedavisi” yöntemi de denilmektedir (Aydın, 2012).

Atmosfer sirkülasyonu nedeniyle yeterli ölçüde güneş enerjisi alamayan ve bulunulan enlem itibariyle güneş ışınlarının eğik olarak geldiği ülke ve bölgelerden (özellikle batı ve kuzey Avrupa ülkeleri) Türkiye’nin güneybatısına gelen turistlerin bu bölgelere tercih etmelerindeki en önemli nedenlerden birisi de güneybatı sahillerindeki güneşlenme imkânlarından yararlanmaktır (Güçlü, 2010). Araştırma sahasının da yer aldığı Adalar denizi kıyıları ve Akdeniz kıyıları güneşlenme imkânı bakımdan önemli bir potansiyele sahiptir. Didim’de özellikle İngiliz turistlerin ikinci konut satın almalarında bu güneşlenme imkanlarının da önemli bir etkisinin olduğunun göstergesidir.

Karakaya ve Turan (2006) Didim'de emekli göçünü inceleyen bir anket çalışması yapmıştır. Bu çalışmaya katılan İngiliz vatandaşlarının Didim'i tavsiye etme nedenlerinden ilk sırayı iklim koşulları almış, deniz, güneş ve kumsallar ikinci sırada yer almıştır

Araştırma sahasında görülen iklim tipi Akdeniz iklimidir. Akdeniz ikliminin karakteristik özelliği olarak yaz mevsimi sıcak ve kurak, kış mevsimi ise ılık ve yağışlı geçer. Yaz aylarının sıcak geçmesi araştırma sahasında kıyı turizminin gelişmesini olumlu yönde etkilemiştir.

2.1.2.1. Sıcaklık

Mevsimlerin belirgin olarak yaşanması turizm için başlı başına bir çekicilik unsuru oluşturmaktadır. Bununla birlikte ülkemize gelen yabancı turistlerin önemli bir kısmı yaz mevsimini tercih etmektedir. Yaz mevsiminin bol güneşli günleri, ülkemize yönelik yaz turizmi aktivitesini yani dış turizm hareketini teşvik eden önemli doğal çevre elemanları arasında yer almaktadır. Burada etkili olan faktörlerden birisi de yıllık tatillerin birçok ülkede yaz mevsiminde yapılıyor olmasıdır (Doğanay ve Zaman, 2019).

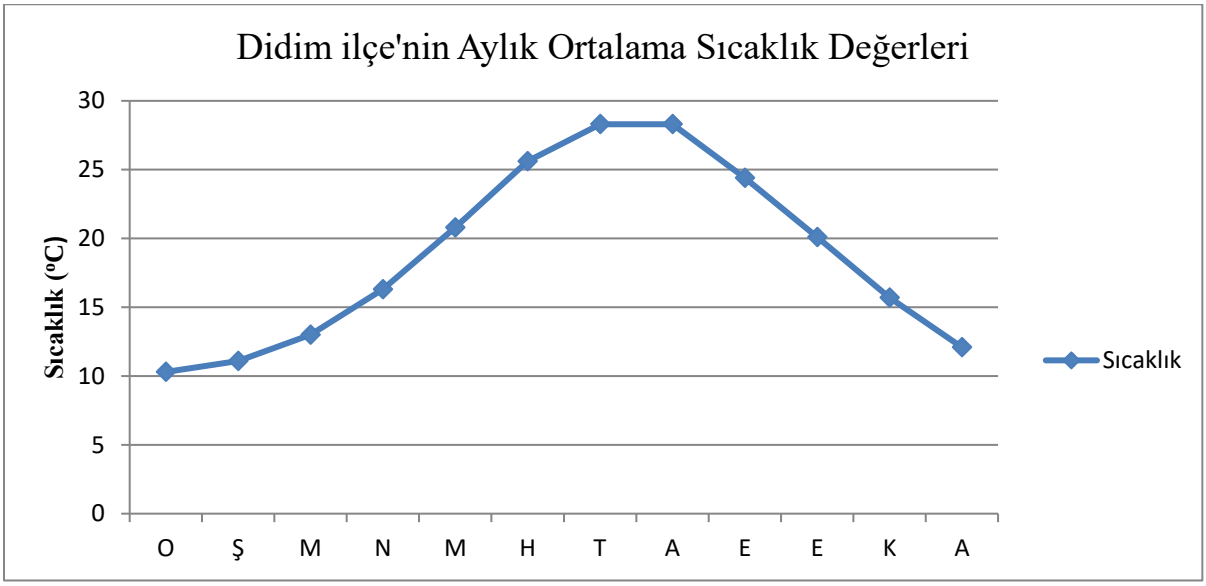
Araştırma sahası Atalay (1995)'a göre Mart ayının ikinci ikinci haftasından itibaren nemli ve sıcak karakterdeki maritim tropikal hava kütlesinin (mT) etkisi altına girmekte ve bu hava kasım ayı başlarına kadar araştırma sahayı etkilemektedir. Bu dönemde kuzeybatıdan esen etezyen rüzgârları yaz sıcaklıklarının hafifletilmesinde yardımcı olmaktadır. Fakat bazı yıllar Sahra Çöllerinden gelen sıcak ve kuru rüzgârlar araştırma sahasını sıcaklıkları arttırmaktadır. Kış mevsiminde soğuk ve sıcak hava kütlelerinin art arda yer değiştirmesi önemli değişimlere yol neden olur. Nitekim soğuk ve sıcak hava kütleleri buna bağlı olarak yer değiştirir. Böylece bir gün içerisinde bile önemli sayılabilecek sıcaklık değişimleri meydana gelir. Kuzeyden sokulan soğuk cepheye bağlı olarak hava sıcaklığında düşme gözlenirken, Orta Akdeniz üzerinden sokulan sıcak cephe, ılık lodos rüzgârlarını beraberinde getirerek, kıyı kesiminde sıcaklığının bazı günler 20 ^{o}C üzerine çıkmasını ve bazı yıllar bitkilerin erken çiçek açmasını neden olur. Ayrıca Orta Anadolu'ya işgal eden soğuk hava kütlesi, İç Batı Anadolu'dan Büyük Menderes gibi oluklar vasıtasıyla araştırma sahasına ilerlemekte ve saha zaman zaman soğuk kökenli hava kütleleri tarafından kaplanmaktadır. Bazen Kuzeybatı Avrupa'dan kaynaklanan soğuk hava etkili olmakta, böyle günlerde gündüzleri güneşli, geceleri açık ve soğuk hava etkili olurken, sabah saatlerinde sis görülmektedir. Buna bağlı olarak bu dönemlerde sıcaklık ortalamalarında önemli düzeyde düşmeler gözlenmektedir (Atalay, 1995'ten aktaran Sezer, 2011).

Tablo 6 incelendiğinde ilçenin yıllık ortalama sıcaklığının 18.8 ºC derece olduğu görülmektedir. En düşük ortalama hava sıcaklığı 10.3 ºC dereceyle Ocak ayında görülürken, en yüksek ortalama hava sıcaklığı 28.3ºC dereceyle Temmuz ve Ağustos aylarında görülmektedir.

Tablo 6: Didim (1996-2017) İstasyonu Aylık ve Yıllık Ortalama Sıcaklık Değerleri

Aylar	**O**	**Ş**	**M**	**N**	**M**	**H**	**T**	**A**	**E**	**E**	**K**	**A**	**Yıllık Ort.**
Sıcaklık (ºC)	10.3	11.1	13.0	16.3	20.8	25.6	28.3	28.3	24.4	20.1	15.7	12.1	18.8

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü

Şekil 2: Didim İstasyonu Yıllık Ortalama Sıcaklığının Aylara Göre Dağılımı (1996-2017)

Turizm türlerine göre değişmekle beraber, insan sağlığı ve açık alandaki konfor şartları yönünden 15-20ºC arasındaki THI (Thermo Hygrometric Index) değerler en iyi değerler olduğu ve bu değerlerin konforlu şartlara karşılık geldiği tespit edilmiştir. Kıyı turizmi faaliyetleri bakımından dikkati çeken bir konu olarak turizm sezonu olan Mayıs-Ekim ayları arası gösterdiği sıcaklık durumudur. Kıyı turizminin simgesi olan deniz banyosu için hava sıcaklığının 20-28ºC arasında olması gerekmektedir (Güçlü, 2010).

Araştırma sahası bu bakımdan incelendiğinde Mayıs-Eylül aylarını kapsayan 5 aylık dönemde aylık ortalama sıcaklıklarının 25.4ºC olduğu ve deniz banyosu için uygun değerlere sahip olduğu görülmektedir. Aynı şekilde yıllık ortalama sıcaklıkların da 18.8 ºC olduğu düşünüldüğünde Didim'in insan sağlığı ve açık alan konforu şartlarını bakımından uygun değerlere sahip olduğu görülmektedir.

Kıyı bölgelerinde turistlerin önemli bir kısmı; plajlarda güneş banyosu, yüzme sporu, sörf ve kıyılarda tatil yapıp dinlenme gibi amaçlarla turizm faaliyetine katılırlar. Dolayısıyla bu aktivitelerde deniz suyu sıcaklığı da önemli bir faktör olarak ortada durmaktadır. Günlük deniz suyu sıcaklığının ortalama 15°C ila 17°C altına düşmemesi ideal olarak kabul edilir (Doğanay ve Zaman, 2019). Diğer yandan, deniz banyosu için uygun su sıcaklığının 22 ^{o}C- 28 ^{o}C olması dikkate alınır (Güçlü, 2010).

Tablo 7 incelendiğinde araştırma sahası olan Didim ilçesinin yıllık ortalama deniz suyu sıcaklığının 19,5 ^{o}C olduğu görülmektedir.

Tablo 7: Didim *(*1996-2017) İlçesinin Aylık ve Yıllık Deniz Suyu Sıcaklık Ortalamaları

Aylar	**O**	**Ş**	**M**	**N**	**M**	**H**	**T**	**A**	**E**	**E**	**K**	**A**	**Yıllık Ort.**
Deniz Suyu Sıcaklığı (^{o}C)	15.4	14.4	14.9	16.8	19.6	22.0	24.4	25.3	23.7	21.4	19.0	16.8	19.5

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü

Aylık ortalama en düşük deniz suyu sıcaklığını baktığımızda 14.4^{o}C ile Şubat ayında olduğu görülmektedir. Aylık ortalama en yüksek deniz suyu sıcaklığını incelediğinde ise 25.3 ^{o}C ile Ağustos ayı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ortalama sıcaklık değerleri deniz banyosu için gerekli olan en az 15-17 ^{o}C deniz suyu sıcaklığının, turizm sezonu olarak nitelendirilen Mayıs-Eylül aylarında karşıladığı görülmektedir.

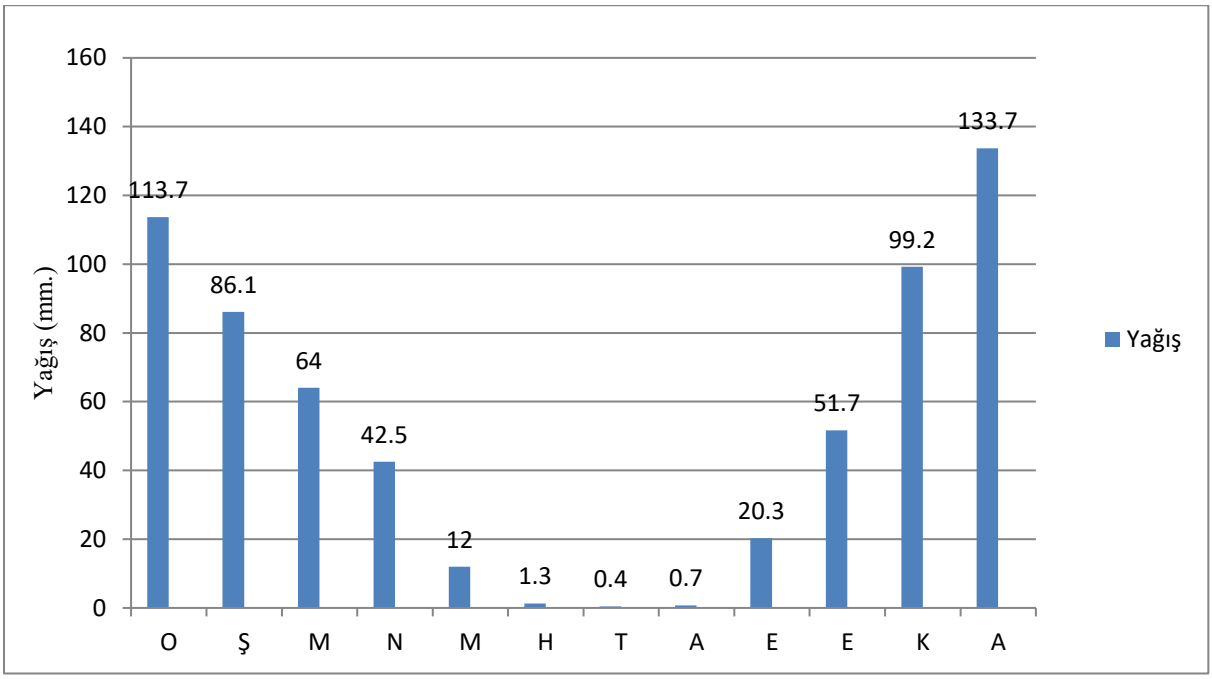
2.1.2.2. Yağış

Araştırma sahası olan Didim ilçesinde Akdeniz yağış rejimi görülmektedir. Bunun en belirgin özelliği özelliği kış aylarında yağışlı, yaz aylarında ise aşırı derece sıcak geçmesidir. Akdeniz yağış rejimin özelliği sonbaharın ortalarına doğru başlayan yağışlar en yüksek değerini kış aylarında ulaşmasıdır. Yağışlar Eylül ve Ekim aylarında kısa süreli yağışlarla başlar ve Aralık-Ocak aylarında en yüksek değerini ulaşır. Yıllık yağış tutarının hemen hemen yarıya yakını kış mevsiminde özellikle Aralık ve Ocak aylarında görülmektedir. Yaz mevsimi ise sıcak ve kurak hava kütlelerinin etkisiyle önemli ölçüde sıcak ve kurak geçmektedir. En kurak aylara bakıldığında ise Temmuz ve Ağustos aylarının olduğu görülmektedir. Bu aylardaki sıcak ve kurak hava Ekim ayında itibaren yerini serin ve yağışlı havaya bırakmaktadır (Sezer, 2011).

Tablo 8 incelendiğinde araştırma sahasında yıllık toplam yağış ortalamasının 625.6 mm. olduğu görülmektedir. En yağışlı aylara bakıldıında 133,7 mm. ile Aralık ve Ocak ayında olduğu tespit edilmiştir. Bu aylara 99,2 mm. Kasım ayının izlediği görülmektedir. Bu üç ayın toplam yağış yüzdesinin toplamına ise yıllık yağışın %54'ünü oluşturmaktadır. Yani yıllık

yağışın yarıdan biraz fazlası bu üç ayda düşmektedir (Şekil: 3).

En kurak aya bakıldığında ise 0,4 mm. ile Temmuz ayı olduğu tespit edilmiştir. Onu 0,7 mm. ile Ağustos ayı izlemektedir. Bu veriler ışında Didim ilçesinin Akdeniz yağış rejim tipinin karakteristik özelliğini taşıdığı görülmektedir (Tablo 8) (Şekil: 3).

Şekil 3: Didim İlçesinde Toplam Yağışın Aylara Dağılımı (1996-2017)

Tablo 8: Didim (1996-2017) İstasyonun Aylık ve Yıllık Toplam Yağış Ortalaması

Aylar	**O**	**Ş**	**M**	**N**	**M**	**H**	**T**	**A**	**E**	**E**	**K**	**A**	**Yıllık Ort.**
Yağış (mm.)	113.7	86.1	64.0	42.5	12.0	1.3	0.4	0.7	20.3	51.7	99.2	133.7	625.6

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü

Araştırma sahasında zaman zaman kısa süreli sağanak yağmur yağışları ve dolu yağışları gözlemlenebilmektedir. Kış mevsiminde çoğunlukla yağmur şeklinde yağışlar görülmektedir. Meteoroloji Genel Müdürlüğü (1996-2017) verilerine göre Didim istasyonunda karla örtülü gün bulunmamaktadır.

2.1.2.3. Nem

Herhangi bir yerdeki turizm faaliyetleri bağıl nem oranlarının gidişatından etkilenebilmektedir. Turistler dinlenmek için gittikleri yerlerde bunaltıcı hava şartlarını maruz kalmayı pek istemezler. Bu durum ziyaretçilerin hoş vakit geçirmelerini kısıtlayan ve doyuma ulaşmalarına güçleştiren bir etki yapmakta dolayısıyla turistlerin memnuniyet düzeylerini

düşürmektedir. İnsan sağlığı açısından %70'i aşan bağıl nem rahatsız edici olabilmektedir. Bağıl nem açısından insan sağlığına en uygun yerler Didim ilçesinin de içinde bulunduğu Güneybatı Anadolu kıyılarıdır (Sezer, 2011).

Tablo 9 incelediğinde insan sağlığını olumsuz yönde etkilemesi açısından sınır olarak belirtilen %70 oransal nem araştırma sahasında hiçbir ayda tespit edilmemiştir. Yıllık bağıl nem ortalaması %61,9 olarak görülürken, (yıllık ortalama en yüksek sıcaklık 28.3 ^{o}C olarak tespit edilmiştir).

Tablo 9: Didim İstasyonun (1996-2017) Aylık ve Yıllık Nispi Nem Ortalaması

Aylar	**O**	**Ş**	**M**	**N**	**M**	**H**	**T**	**A**	**E**	**E**	**K**	**A**	**Yıllık Ort.**
Nem (%)	67.5	67.3	65.5	65.0	62.9	54.2	50.8	54.3	58.1	62.2	66.6	67.8	61.9

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü (1996-2017)

En düşük aylık ortalama bağıl nem %50,8 ile Temmuz ayında görülmektedir. En yüksek aylık ortalama bağıl nem ise %67,8 ile Aralık ayında görülmektedir. Turizm sezonu olarak kabul edilen Mayıs-Eylül ayları boyunca ortalama bağıl nemin %56 civarında olduğu görülmektedir. Sonuç olarak araştırma sahasına gelen turistler, burada yaşayan yerel halk ve ilçede ikinci konut alan yerli ve yabancı vatandaşlar için bu nem değerleri uygun değerlere sahip olduğu görülmektedir.

2.1.2.4. Bulutluluk

Sağlık ve deniz turizmi açısından güneşlenme olanakları oldukça önemlidir. Özellikle güneş ışınlarının deklinasyonu ve alınan radyasyon enerjisi, hava ve deniz suyu sıcaklığını etkilemesi yanında güneşlenme imkânlarının tespitinde büyük rol oynar. Türkiye'nin batı ve güney kıyılarında turizm faaliyetleri çoğunlukla deniz-güneş-kum unsurları çerçevesinde bir yapılanma gösterdiği için güneşlenme faktörünün ele alınması daha da büyük önem taşımaktadır (Güçlü, 2010).

Tablo 10 incelendiğinde Haziran, Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarının az bulutlu olduğu görülmektedir. Deniz turizminin iklim konforu için açık ve güneşli bir hava gerektiğinden araştırma sahasında oldukça uygun bulutluluk değerlerine sahip olduğu görülmektedir. Yıllık olarak ise Didim ilçesinin 1.9 okta değeriyle az bulutlu bir havanın görüldüğü anlaşılmaktadır.

Tablo 10: Didim (1996-2017) İstasyonunda Aylık ve Yıllık Ortalama Bulutluluk Miktarı

Aylar	**O**	**Ş**	**M**	**N**	**M**	**H**	**T**	**A**	**E**	**E**	**K**	**A**	**Yıllık Ort.**
Bulutluluk (8 Okta)*	3.2	3.2	2.8	2.6	1.5	0.4	0.1	0.2	0.8	1.7	2.5	3.6	1.9

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü (1996-2017)

*Toplam Bulut Kapalılığı Ölçümü 8/8 (8 Okta) ile Yapılmaktadır. 1-2 Az Bulutlu (Few), 3-4 Parçalı Bulutlu (SCT), 5-6-7 Çok Bulutlu (BKN) ve 8 Tamamen Bulutla Kapalı (OVC). Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü

Tablo 11 incelendiğinde Didim'de yıllık bulutlu günler ortalamasının 136,2 gün olduğu görülmektedir. Araştırma sahasında turizmin en hareketli olduğu yaz aylarında aylık olarak bulutlu gün sayısı 5 günü geçmemektedir.

Tablo 11: Didim (1996-2017) İstasyonun Aylık ve Yıllık Bulutlu Günler Sayısı Ortalaması

Aylar	**O**	**Ş**	**M**	**N**	**M**	**H**	**T**	**A**	**E**	**E**	**K**	**A**	**Yıllık Ort.**
Bulutlu Gün	18.7	17.3	16.8	17.2	9.6	2.8	1.5	2.4	4.9	10.9	14.4	19.7	136.2

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü (1996-2017)

Didim ilçesinde yıllık ortalama güneşlenme süresi 8,0 saat/gündür. Aylara göre dağılımı incelendiğinde ise en yüksek günlük ortalama güneşlenme süresi 11,9 gün/saat ile Temmuz ve 11,6 saat/gün ile Haziran aylarında görülmektedir (Tablo 12).

Tablo 12: Didim (1996-2017) İstasyonun Aylık ve Yıllık Ortalama Güneşlenme Süresi

Aylar	**O**	**Ş**	**M**	**N**	**M**	**H**	**T**	**A**	**E**	**E**	**K**	**A**	**Yıllık Ort.**
Güneşlenme Süresi (Saat)	4.1	5.6	7.0	8.2	10.0	11.6	11.9	11.2	9.7	7.7	5.3	3.3	8.0

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü

Araştırma sahasında özellikle turizm sezonunda güneşlenme süresinin artmaya başlamakta, 21 Haziran'dan sonra gündüz süresinin de artması, sıcaklıkların yükselmesi güneş banyosu dolayısıyla turizm faaliyetleri için uygun iklim konforunun oluşmasına katkı sağlamaktadır. Bütün bu veriler ışığında iklimin turizm üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu ve araştırma sahasının özellikle yaz aylarında deniz turizmi için bulutluluk açısından değerlendirdiğinde uygun iklim konforuna sahip olduğu anlaşılmaktadır.

2.1.2.5. Rüzgâr

Turizm faaliyetleri açısından önem taşıyan iklim elemanlarından bir başkası da rüzgârdır. Rüzgâr insanlarda sıcaklık hissini etkileyen bir unsurdur. Bulunulan ortamın sıcaklığının olduğundan daha düşük veya yüksek hissedilmesine sebep olduğundan iklim ve termal konfor şartlarının oluşmasında rüzgâr da üzerinde durulması gereken önemli bir etkendir. Günlük maksimum hava sıcaklığı 15 ^{o}C'nin altında olduğu durumlarda rüzgâr hızı arttıkça hissedilen sıcaklık azalır; 33 ^{o}C' yi aştığı zamanda ise artan rüzgâr hızı hissedilen sıcaklığı yükseltir (Mieczkowski, 1985'ten aktaran Güçlü, 2010). Fakat 15-33 ^{o}C arasındaki sıcaklarda, rüzgârın hızı arttıkça bir karışım meydana gelir. Bunun sonucunda ya sıcaklık fazla yükselmez ya da hissedilen sıcaklık azalır (Güneş, 1983'ten aktaran Güçlü, 2010). Rüzgâr, bağıl nem ve hava sıcaklığı yönünden bu şekilde meydana gelen iklim koşulları, iklim konforu açısında uygun değerler gösterir. Rüzgâr hızı açısından değerlendirildiğinde ise 6 m/sn aşan hızlardaki rüzgâr hem termal konfor hem de deniz ve güneş banyosu yönünde olumsuz şartlar oluşturur. Ülker (1978)'e göre 6 m/sn altındaki hızda esen rüzgârlar sağlık klimatolojisi uzmanları tarafından iklim konforu açısından olumlu olarak değerlendirilir (Koçman, 1993'ten aktaran Güçlü, 2010).

Araştırma sahasında planeter faktörlerin yıllık olarak gösterdiği gidişat ile rüzgâr frekans ve esiş yönleri arasında bir benzerlik görülür. Fakat denize göre konum ve topografya koşulları da bu durumu etkilemektedir. Rüzgârın hızı ve sektörel etkinliği, bu koşullar altında yerel değişiklikler göstermektedir. Kış döneminde Didim'i etkileyen hava durumuna bağlı olarak rüzgâr yönü ve frekansı sık sık değişir. Batı rüzgârları etki alanı içerisinde yer alan araştırma sahası, kışın balkanlardan gelen soğuk cephe bağlı olarak, zaman zaman şiddetlene kuzey yönlü poyraz rüzgârının etkisinde kalır. Orta Akdeniz üzerinde sıcak cephe geldiği zamanlarda ise güney sektörlü ılık rüzgarlar hâkim olur. İçbatı Anadolu'yu kaplayan özellikle soğuk hava kütlesi, grabenler üzerinden Batı Anadolu kıyılarına doğru ilerler. Bunun sunucuda Büyük Menderes çöküntü alanından esen doğu sektörlü rüzgârlar hâkim duruma geçer. Yaz mevsimine baktığımızda ise genel atmosfer koşullarına bağlı olarak yüksek basınç merkezlerinin kuzeye çekilmesi ve Basra Körfezi çevresinde Güney Asya alçak basıncı etki alanını genişletmesi sonucu tropikal hava kütlelerinin etkinliği artmaya başlar. Bunun sonucunda Didim'de kuzey, kuzeybatıdan güneye doğru hava akımları oluşur. Bu rüzgârlar kuzey ve kuzeybatı yönünde Balkanlar ve Yunanistan üzerinden geçerek araştırma sahasına ulaşır ve değişmez bir özellik gösteren kuzey sektörlü (yaz poyrazı) rüzgârları meydana gelir. Ayrıca yaz mevsiminde zaman zaman güneyden esen rüzgârlar da hâkim duruma geçer.

İlkbahar ve sonbahar mevsimlerinde ise geçiş mevsimi özellikleri gösterir (Sezer, 2011).

Tablo: 13 göre Didim'in yıllık ortalama rüzgâr hızı 2,1 m/sn olduğu görülmektedir. En yüksek rüzgâr hızı ortalaması 2,4 m/sn ile Ocak ve Şubat aylarında gözlemlenirken en düşük rüzgar hızı 1.9 m/sn ile Mart, Eylül, Ekim, Kasım aylarında gözlemlenmiştir.

Tablo 13: Didim (1996-2017) İstasyonu Aylık ve Yıllık Ortalama Rüzgâr Hızı

Aylar	**O**	**Ş**	**M**	**N**	**M**	**H**	**T**	**A**	**E**	**E**	**K**	**A**	**Yıllık Ort.**
Rüzgâr Hızı (m/sn)	2.4	2.4	2.1	2.0	1.9	2.2	2.4	2.2	1.9	1.9	1.9	2.3	2.1

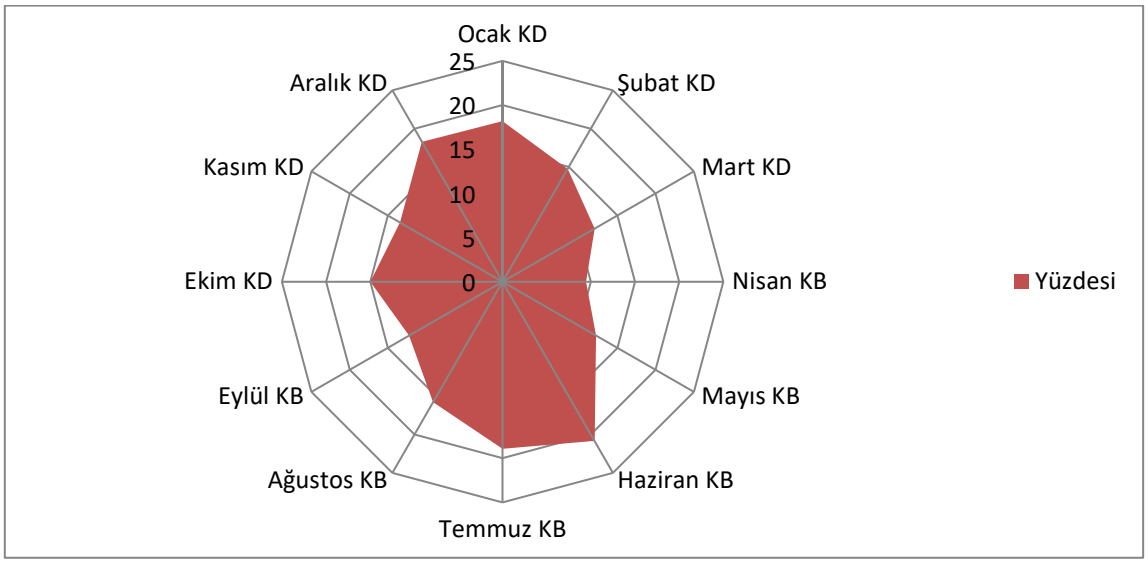
Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü

Yukarıdaki Tablo 14 incelediğinde yıllık olarak Didim ilçesinin hâkim rüzgâr yönünün %15,09 ile Kuzeybatı olduğu görülmektedir.

Tablo 14: Didim (1996-2017) İstasyonu Aylık ve Yıllık Ortalama Hâkim Rüzgâr Yönü ve Yüzdesi

Aylar	**O**	**Ş**	**M**	**N**	**M**	**H**	**T**	**A**	**E**	**E**	**K**	**A**	**Yıllık Ort.**
Rüzgâr Yönü	KD	KD	KD	KB	KB	KB	KB	KB	KB	KD	KD	KD	KB
Yüzdesi (%)	18.1	14.7	12.0	9.44	12.2	20.8	18.9	15.7	12.2	14.9	13.4	18.3	15.09

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü

Şekil 4: Araştırma Sahasının Hâkim Rüzgâr Yönleri

Araştırma sahasının aylara göre hâkim rüzgâr yönleri dağılımı Şekil 4'te gösterilmiştir.

Araştırma sahasında gündüzleri denizden karaya, geceleri ise karadan denize doğru esen meltem rüzgârları mevcuttur. Özellikle gündüz denizden karaya doğru esen bu günlük rüzgârlar kıyı kesimi boyunca havanın serinlemesine sağlamaktadır.

2.1.2.6. Deniz (Güneş) Banyosu

Güneşlenme süresi ve güneşli gün sayısı, önemli bir turistik çekim gücü taşıyıcısı değişkenlerdendir. Turistik faaliyetlerde, özellikle turizm aktivitesi yönünden, sık sık fırtınalar ve sis görülmeyen, temiz ve geniş plajların yanında, güneşlenme süresi uzun ve güneşli gün sayısı fazla kıyılar turistler tarafından daha fazla tercih edilmekte ve bu özellikteki kıyılar daha fazla turist çekmektedir (Doğanay ve Zaman, 2019).

Sağlıklı ve insana yarar getirebilecek deniz banyosu için her şeyden önce havanın ve deniz suyunun uygun sıcaklıkta ve temiz olması önem taşımaktadır. Deniz banyosu için hava sıcaklığının en az 20 ^{o}C, normal olarak 25-28 ^{o}C, deniz suyu sıcaklıklarının da en uygun 22-25 ^{o}C, en fazla 18-28 ^{o}C arasında olması uygun kabul edilir (Ülker 1978'den aktaran Güçlü, 2010).

Tablo 15: Didim (1996-2017) İstasyonun Deniz Suyu Sıcaklık Değerleri

Aylar	**Aylık Ortalama Deniz Suyu Sıcaklığı (^{o}C)**	**Aylık Minimum Deniz Suyu Sıcaklığı (^{o}C)**	**Aylık Maksimum Deniz Suyu Sıcaklığı (^{o}C)**	**Aylık Ortalama Hava Sıcaklığı (^{o}C)**
O	15.4	12.6	19.1	10.3
Ş	14.4	11.6	17.0	11.1
M	14.9	12.0	17.9	13.0
N	16.8	13.9	20.0	16.3
M	19.6	16.7	22.8	20.8
H	22.0	18.3	26.4	25.6
T	24.4	21.6	26.6	28.3
A	25.3	21.3	28.2	28.3
E	23.7	21.0	27.4	24.4
E	21.4	18.4	24.2	20.1
K	19.0	16.4	21.4	15.7
A	16.8	14.6	19.2	12.1
Yıllık	19.5	11.3	28.2	18.8

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü verilerinden derlenmiştir (1996-2017)

Araştırma sahasında hüküm süren Akdeniz iklimi ve buna bağlı yarı nemli Akdeniz yağış rejimi sebebiyle turizm sezonu olarak kabul edilen Mayıs-Eylül aylarını kapsayan

dönemde günlük ortalama hava sıcaklığı 20 ^{o}C üzerinde olup 5 ay süren bu dönem deniz banyosu için uygun sıcaklıklara sahiptir. Turizm sezonu içerisinde deniz suyu sıcaklıkları ise ortalama olarak 23 ^{o}C civarında olup deniz (güneş) banyosu yapmak için uygun değerlere sahiptir (Tablo 15).

Didim ilçesinde turizm faaliyetleri kültür turizmiyle başlamakla birlikte önemli ölçüde deniz-kum-güneş turizmi olarak da bilinen kıyı turizmi sayesinde gelişme göstermiştir. Kıyı turizminin gelişmesinde de etkili olan önemli faktörlerden birisi Didim ilçesinin iklim özelliklerinin deniz turizmi açısından uygun değerlerde olmasıdır.

2.1.3. Araştırma Sahasını Biyocoğrafya Özellikleri

2.1.3.1.Bitki Örtüsü Özellikleri

Bir bölgede yer alan bütün bitki örtüsü zenginliği, potansiyel turistik çekim gücü taşıyıcısıdır. Bu konu, genel olarak orman formasyonu olarak anlaşılırsa da örneğin endemik ve relikt bitkiler, uzun yıllardan beri (500-600 ila 1000 yıl) varlığını devam ettiren anıt ağaçlar vb. birçok vejatasyon elemanı, potansiyel turistik çekim gücü taşıyıcısı olabilir. Nadir ve özgün bitki türlerine yönelik ziyaretlere çıkan turist sayısı son yıllarda artış göstermektedir (Doğanay ve Zaman, 2019).

Didim ilçesinde Akdeniz iklimi ve buna bağlı olarak Akdeniz yağış rejimi görülmektedir. İklimin bitki örtüsü üzerinde belirleyici bir etkisi olduğu düşünüldüğünde inceleme sahasındaki bitkilerin sıcak ve kurak yaz mevsimine dayanıklı bitki topluluklarından oluştuğu görülmektedir.

Araştırma sahası Akdeniz Bitki Coğrafyası Bölgesi'nde yer almaktadır. Akdeniz Bitki Coğrafyası Bölgesi'nin alt kuşağını kızılçam (*Pinus Brutia*) ormanları klimaks orman topluluğu meydana getirir. Bunların çeşitli nedenlerle tahrip edildiği alanlarda maki toplulukları oluşur. Bu maki topluluklarını; kermez meşesi (*quercus coccifera*), sandal (*arbutus andrachne*), kocayemiş (*arbutus unedo*), keçi boynuzu (*ceratonia siliqua*), keçiboğan (*calicotome villosa*), yabani zeytin veya delice (*olea europea*), mersin (mrytus communus), defne (*laurus nobilis*), melengiç (*pistacia terebintus*), sakız (*pistacia lentiscus*), akçakesme (*phillyrea latifolia*), tesbih (*styrax oficinalis*), erguvan (*cercis siliquastrum*) oluşturur. Dere kenarlarında ve nemli ortamlarda zakkum (*nerium oleander*), katırtırnağı (*spartium junceum*) ve hayıt (*vitex agnus-castus*) yaygın olarak görülür (Atalay, 2011).

Araştırma sahasının asli bitki örtüsü seyrek ve kserofil karakterli konifer orman olup

orman altı tabakası cılız bir görünüm sergiler. Ormanlar yüksek kesimlerde iyi bir şekilde korunmuş durumda olsa da çöküntü sahalarında ve bunların çevrelerinde hemen hemen tamamı tahrip edilmiş yerini makiler almıştır. Bu tahribat nedeniyle bazı yerlerde garigler de meydana gelmiştir. Çöküntü alanlarının düz zeminleri step şeklini andıracak bir görünüme bürünmüştür. İnceleme sahasında özellikle yerleşimin bulunduğu alanlarda, uzun zamandır tahrip olan ormanlar varlıklarını koruyamamış ve tarla, bağ-bahçe, yerleşim alanına dönüşmüşlerdir (Darkot ve Erinç, 1954'ten aktaran Sezer, 2011).

Orman; bir yere uymuş türlü büyüklükteki ve çeşitli özellikteki ağaçların bir arada bulunduğu bitki örtüsüdür. Orman, ağaçları ve ağaç altı bitkileri, toprağı ve oradaki boşlukları ile otlukları ve ara yerdeki hayvanları ile bir bütündür. Bu bütünün dikkat çeken özelliği ağaçların, öteki canlılara göre daha üstün yer tutmuş olmasıdır (İzbırak, 1996).

Fotoğraf 8: İlbir Dağı'ndaki Kızılçam Ormanından Bir Görünüm (Akbük)

Araştırma sahasında geniş yayılış alanına sahip ağaç türü kızılçamdır. İlbir Dağı'nda yaklaşık 250 metre civarında başlamakta ve yaklaşık 500 metreye kadar kesintisiz yayılış göstermektedir. Ayrıca Bafa Gölü'nün çevresinde dağınık halde kızılçamlar yayılış göstermektedir (Sezer) (Fotoğraf 8).

Akdeniz ikliminin karakteristik bitki örtüsünü kızılçamın tahrip edildiği yerlerde oluşan

maki vejetasyonu genel olarak bodur, sık, geniş yapraklı ve yaprak dökmeyen, kurakçıl, çalılık, fundalık veya bodur ağaççıklardan oluşan bitki topluluğudur. Makiler kızılçam ormanlarının ağaççık katını meydana getirmektedirler. Kızılçam ormanları çeşitli yollarla ortadan kaldırıldığında, kızılçamlarının yerini bu ağaççıklar almakta dolaysıyla ağaççık şeklinde meydana gelen topluluklar oluşmaktadır. Türkiye'nin Akdeniz Bitki Coğrafyası Bölgesi'nde çalı görünümünde olan sert ve meşin yapraklı topluluklar, korundukları alanda ağaç haline alabilir. Fakat sürekli olarak çeşitli nedenlerle tahribat gören veya her 6-8 yıla bir kesilen bu topluluklar çalı formunda kalır. Sürekli tahribatın olduğu sahalarda diz boyu yüksekliğinde olan çalılar hâkim olur (Atalay, 2011).

Fotoğraf 9: Didim İlçesinin Doğal Bitki Örtüsünün Büyük Bölümünü Oluşturan Makilik Alandan Bir Görünüm.

Araştırma sahasının çok eski dönemlerden beri yerleşimin olması buradaki ormanların ortadan kaldırılmasına neden olmuş ve bunların yerleri tarla ve zeytinlik olarak düzenlenmiştir. Araştırma sahasında kızılçamın tahrip edildiği makilik alanlar; 500-600 m.'lere kadar kermez meşesi (*quercus coccifera*), katran ardıcı (*juiperus oxycedrus*), erguvan (cercis siliquastrum), ada çayı yapraklı laden (*cistus salviifolis*), defne (*lauris nobilis*), akçakesme (*phillyrea latifolia*), katırtırnağı (*spartium junceun*), sandal, funda, mersin, ve delice yer alır. Kermez meşesi, akçakesme, katran ardıcı gibi türler 1000 m'ye kadar görülmektedir (Sezer, 2011).

Büyük Menderes Milli Parkı bünyesinde maki florasının hemen hemen bütün türleri, en gelişmiş ve en sağlıklı örnekleriyle varlıklarını devam ettirmektedir (Bekdemir ve Sezer, 2011).

Akköy alçak neoejen plotosunun yamaçları üzerinde zeytin ağaçları arasında iyi gelişmiş makiler görülmektedir. Fakat Akköy Platosu'nu ve Büyük Menderes Deltasını çevreleyen yamaçlarda bulunan makilerin boyları oldukça kısadır. Bafa Gölü kıyılarından 350 m'ye kadar makiler hâkim durumdadır (Fotoğraf 9). İlbir Dağı'nda yer alan makiler 350 m. yüksekliklere kadar çıkmaktadır. Kuzey yamaçlarında 350 metreye kadar zeytinlikler yayılış göstermektedir. İlbir Dağı'nın Güllük Körfezi'ne bakan alanlarında delice (*olea oleaster*) ve pırnal meşesi (*qercus ilex*) yaygındır. Ayrıca diğer maki elemanlarından palamut meşesi, ardıç, sandal, sakız, akçakesme, sumak, şimşir, kekik de yayılış göstermektedir (Sezer, 2011).

Fotoğraf 10: Didim İlçesinde Makilik Alanlardaki Yabani Zeytinlerden (Delice) Bir Görünüm

Makilerin tahrip edildiği, ormanların tamamen yandığı ve terk edilen tarım alanlarında ısı ve ışık isteği fazla, kuraklığa dayanıklı diz boyu yüksekliğindeki çalı topluluğuna garig (frigana) adı verilir. Başlıcaları abdestbozan, diken çalısı, tüylü laden, sarı çiçekli yasemin ve fundalardır (Atalay, 2011). Araştırma sahasında makilerin tahrip edildiği alanlarda yer yer garig oluşumları görülmektedir.

İnceleme sahasında delta çevresinde, taban suyu seviyesinin yüksek olduğu kesimlerde, bataklık alanlarında sucul ve tuzcul bitkiler yetişmektedir. Bunlardan başlıcaları sazlıklar (*schoenaplectus lecustris*), kamış (*phiragmites australis*), ılgın (*tamarix*) gibi bitki topluluklarıdır. Bu bitkiler özellikle Büyük Menderes Deltası'nda geniş bir yayılış gösterir (Fotoğraf 11). Akarsu boylarında ise söğüt, çınar, kavak ağaçları yayılış göstermektedir. Ayrıca Bafa Gölü'nün güneybatı kıyılarındaki alanlarda söğüt, saz toplulukları ve ılgınlara rastlanılmakta çınar ise dağınık halde görülmektedir (Sezer, 2011).

Fotoğraf 11: Büyük Menderes Deltasında Yer Alan Sucul ve Tuzcul Bitkilerden Bir Görünüm

Araştırma sahasındaki ot formasyonundaki bitkilerden kır çiçekleri olarak nergis, sümbül, kedigözü, çoban çiçeği, menekşe, tavuk değmez, kargan, karadamak, tavşan topu papatya ve gelincikler yaygın bir şekilde görülür. Orman altı bitki türleri olarak ısırgan, sirken, kuzu kulağı, gerdeme, semizotu, ayrık, gibi bitkilere görülmektedir (Sezer, 2011).

Fotoğraf 12: Nergisgiller Familyasına Ait Olan Karanergis veya Güz Nergisi Olarak Bilinen Çiğdem Çiçeğinden Bir Görünüm (Milet Ören Yeri)

Turistik aktiviteyi yakından ilgilendiren doğal bitki örtüsü, ülkemiz için esas önemini, kent parkları bitki formasyonu ve "Milli Parklar" bitki formasyonu ile kazanmıştır (Doğanay ve Zaman, 2019). Araştırma sahasında yer alan Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Milli Parkı ve Bafa Gölü Tabiat Parkı bu açıdan önemli yer tutmakta, turizm için önemli doğal kaynakları oluşturmaktadır. Bu sahalarda yerli ve yabancı ziyaretçiler doğa yürüyüşleri, foto safari, manzara izleme, botanik turu vb. etkinliklere katılabilmektedirler.

2.1.3.2. Fauna Özellikleri

Büyük Menderes Deltası 1994 yılında milli park ilan edilmiştir. Bu özelliğiyle " *Önemli Kuş Alanı* " listesine giren delta, kuş araştırmaları gözlem programına alınmıştır. Milli Park, Uluslararası Sulak Alanlar Sözleşmesi (Ramsar), Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşam Ortamlarının Korunmasına Yönelik Sözleşme (Bern), Biyolojik Çeşitlilik Anlaşması (Rio) ve Akdeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi (Barselona) kapsamında, korunan alan niteliğindedir. Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı, kuş alanı, bitki alanı, memeli alanı ve doğa alanı bakımından önemli yaşam alanı oluşturmaktadır (www.dilekyarimadasi.gov.tr) (Fotoğraf 13).

Büyük Menderes Deltasında yaklaşık 250 kuş türünün yaşadığı, bunlardan 70 tür kuşun ürediği belirlenmiştir. Nesli tehdit altında olan Cüce Karabatak deltada yaşamaktadır. Dünyada toplam sayıları 3000 çift olduğu tahmin edilen Tepeli Pelikan Karina lagünündeki adacıklarda üremektedir. Küçük Akbalıkçıl, Küçük Kerkenez ve Akkuyruklu Kartal üreyen önemli türler arasında bulunmaktadır (www.dilekyarimadasi.gov.tr,).

Fotoğraf 13: Büyük Menderes Deltası'nda Konaklayan Kuşlardan Bir Görünüm
Kaynak: www.kusadasi.gov.tr

Menderes Deltası ve Bafa Gölü Türkiye'de kuşların önemli yaşam alanları arasında yer almaktadır. Dünyada nesli tükenmekte olan Tepeli Pelikan (*dalmatian pelikan, pelecanus crispus*) Büyük Menderes Delatası'nı üreme alanı olarak seçmiştir. Ayrıca diğer nesli dünya ölçeğinde tehlike altında olan küçük karabatak (*phalacrocorax pygmeus*), küçük akbalıkçıl (*egretta garzetta*), küçük kerkenez (*falco naumanni*), akça cılıbıt (*caharadrius alexandrinus*) ve akkuyruklu kartal (haliaeetus albicilla) deltada üreyen önemli kuş türleri arasındadır. Nesli tükenmekte olan bu kuş türleri ile birlikte Menderes Deltası, Bafa Gölü ile birlikte Didim ve çevresinde toplam 250'e yakın kuş türü bulunmaktadır (www.didimgezgini.com.tr) (Fotoraf, 13).

Denizin temiz olduğunun bir göstergesi olan deniz çayırları Büyük Menderes Deltası çevresinde bulunurlar. Bu ortam içinde türlü algler, ahtapot ailesinden kafadan bacaklılar, deniz

kestaneleri ve deniz yıldızları, süngerler ve sarpa, ısparoz, papaz balığı, karagöz, mırmır, kefal, çipura gibi pek çok balık türü yaşar. Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nda 6'sı kurbağalara, 5'i kaplumbağalara, 15'i kertenkelelere ve 16'sı da yılanlara ait olmak üzere, 2 klasise ait toplam 42 tür sürüngen yaşamaktadır (www.dilekyarimadasi.gov.tr).

Bafa Gölü**,** ekolojik olarak deltanın bir parçası olarak kabul edilir ve Tabiat Parkı olarak korunur. Büyük Menderes Deltasının sahip olduğu ekosistem özelliklerini bünyesinde barındırmakta ve yine nesli tehlike altında bulunan birçok kuş türüne üreme ve kışlama ortamı sağlamaktadır.

Fotoğraf 14: Büyük Menderes Deltası'nda Kuş Gözlemciliği Yapan Ziyaretçilerden Bir Görünüm

Kaynak: www.aydin.ktb.gov.tr

Bafa Gölü sahip olduğu zengin doğal ve kültürel kaynak değerleri sayesinde 08.07.1994 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı ile 12.281 hektarlık alanı kapsayacak şekilde Tabiat Parkı olarak ilan edilmiştir. Tabiat parkı 261 kuş, 22 sürüngen ve 19 memeli türüne de ev sahipliği yapmaktadır. Dünyada nesli tükenme tehlikesi altında bulunan kaşıkçı kuşu göldeki adacıklarda, Ak Kuyruklu Kartal ise gölün bitişiğindeki Beşparmak Dağlarında üremektedir. Kış aylarında göle barınmak amacıyla küçük batağan, bahri, karabatak, küçük karabatak, tepeli

pelikan, boz ördek, bataklık kırlangıcı, mahmuzlu kızkuşu, sakarmeke ve flamingo gibi kuşlar gelir. Bu nedenle de Bafa Gölü Önemli Kuş Alanı'dır (www.bafagolu.tabiat.gov.tr).

Araştırma sahası yukarıda bahsedilen bilgiler ışığında önemli bir ekoturizm kaynağı oluşturmaktadır. Kuş türü çeşitliliği açısından, kuş gözlemcilerine yönelik önemli bir çekim bölgesidir. Alan bu bakımdan birçok eko-turizm olanakları sunmaktadır (Fotoğraf 14).

2.1.3. Toprak Özellikleri

Atalay (2012) toprağı şu şekilde tanımlamaktadır: Toprak volkanik, tortul ve metamorfik kayalardan oluşan dünya kabuğunun fiziksel ve kimyasal ayrışma olayları sonucunda oluşan ve bünyesinde oldukça fazla flora ve fauna barındıran, sürekli olarak kimyasal olayların (iyon alış-verişi) olduğu, bitkilere durak vazifesi gören, yine bitkilerin beslenmesini sağlayan ve yeryüzünde birkaç mm. ile birkaç metre arasında saran bir örtüdür.

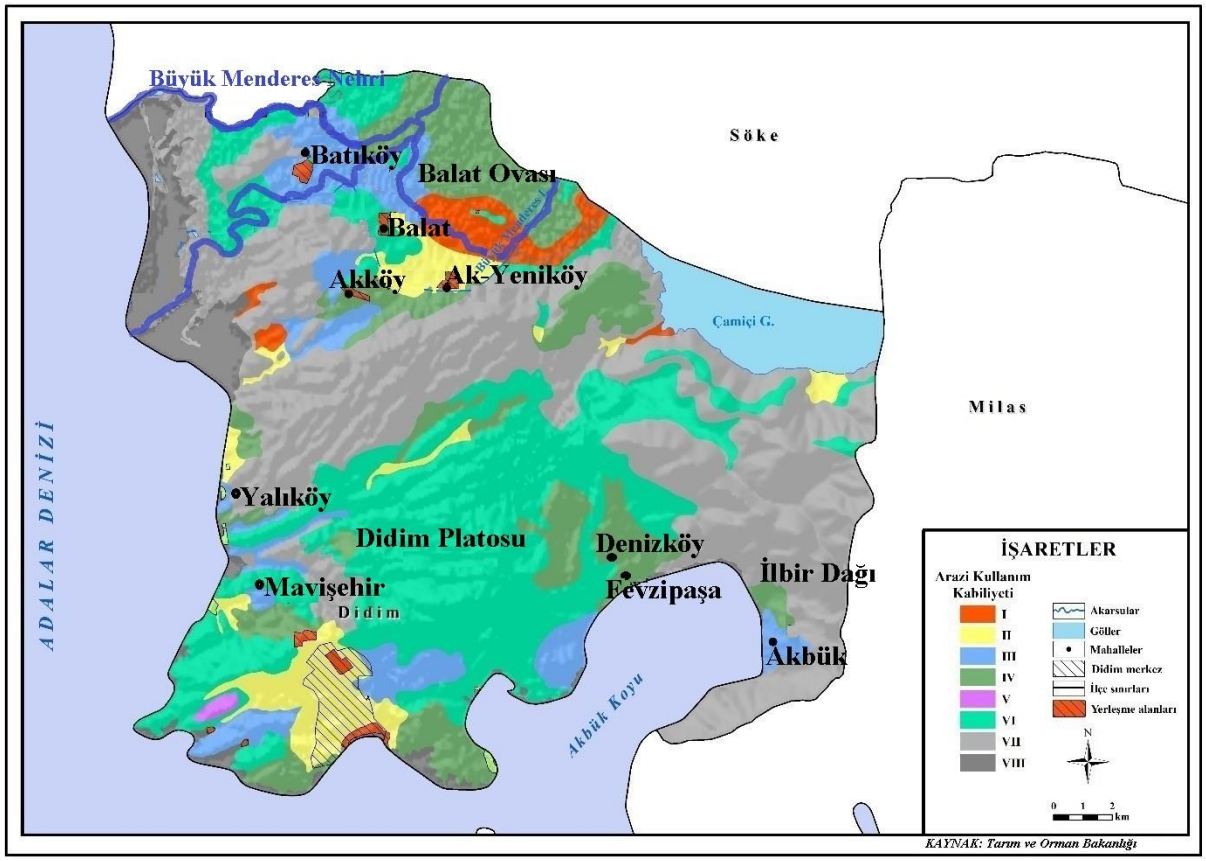

Fotoğraf 15: Araştırma Sahasındaki Topraklarda Yetiştirilerek Satışa Sunulan Yerli Ürünlerden Bir Görünüm (Akköy)

Turizm faaliyetleriyle doğrudan bir ilişkisinin olmadığı düşünülse de toprak çeşitleri ve dağılımı turizmi dolaylı yönde etkileyebilmektedir. Toprakların tarıma elverişli özellik taşıdığı yerlerde çeşitli ürünler yetiştirilerek insanların beslendiği ve bir ekonomik kazanç elde ettikleri görülür. Turizm açısında değerlendirildiğinde bir yöreye gelen turistler özellikle, o yörenin

toprağında yetişmiş, o yöreyle özdeşleşmiş ürünleri tercih edebilmektedirler. Kırsal ve ekoturizm amacıyla gelen turistlerin özellikle üretim faaliyetlerinin yapıldığı bağ ve bahçelere giderek topraktan elde edilen ürünleri görmekte ve tatmaktadır (Sezer, 2011). Araştırma sahasında özellikle Didim yolunun içinden geçtiği Akköy'de yerel halk tarafından yetişirilen tarımsal ürünler yol kenarındaki uygun yerlerde satışa sunulmaktadır. Akköy'den geçen ziyaratçiler bu ürünleri alabilmektedirler (Fotoğraf 15).

Arazi kabiliyet sınıflamasında en geniş kategori bütün toprakları şekil sınıfına ayıran kabiliyet sınıflarıdır. Bu sınıflamaya göre Sınıf I'den sınıf IV'e doğru gidildikçe tarımı kısıtlayıcı faktör ve su kaybı riski artar. Bu ilk dört sınıfdaki topraklar, bilinçli bir toprak işlemesi ile başta kültür bitkileri olmak üzere her türlü tarıma uygun alanlardır. V., VI., ve VII., sınıfdaki topraklar genellikle orman alanlarının oluşturulmasına uygun sahalar durumundadır. VIII. sınıf araziler ise çıplak kayalık, kumluk ve yüksek risk taşıyan alanlardır. Genel kullanım şekli ise orman, çayır ve rekreasyon alanlarıdr (Mater, 1995) (Harita 4).

Harita 4: Didim İlçesinin Arazi Kullanım Kabiliyeti Haritası

Didim ilçesinin arazi kabiliyet sınflandırılmasına bakıldığında VI,VII, ve VIII sınıftaki arazilerin Didim ilçesin geniş alan kapladığı anlaşılmaktadır. Bu sınıftaki arazilerin özellikle Didim Platosu'nda ve İlbir Dağlarında görülmektedir. Tarımın en uygun şekilde yapılmasını

sağlayan, genellikle düz ve düze yakın olan I. Sınıf araziler en çok Balat Ovasında yayılış göttermektedir. Didim ilçe merkezinin oldğu yerdeki alanda en çok II. sınıf araziler yayılış göstermektedir (Harita 4).

Kırmızı renkli Akdeniz toprakları (terra rosa) Akdeniz iklim şartları altında, kalker ana kayası üzerinde gelişmiş topraklardır (Atalay, 2011). Araştırma sahasındaki kırmızı renkli Akdeniz toprağı (terra rosa) Didim Platosu'nun önemli bir bölümünde yayılış göstermektedir (Atalay ve Mortan, 1995'den aktaran Sezer, 2011). Ayrıca İlbir Dağı'nın güneybatı eteklerinde görülmektedir. Bu topraklar, drenajı iyi olan düzlük yerlerde çeşitli ana materyal üzerinde, özellikle kireçtaşlarının bulunduğu sahalarda yayılış göstermektedir (Güner, 1997'den aktaran Sezer, 2011).

Kırmızı-kahverengi Akdeniz toprakları Didim'de eğimli alanlarda sığ ve taşlı topraklar olarak görülürler. Bu topraklar mermerler üzerinde nispeten yüksek alanlarda yer alan maki ve kızılçam topluluklarının altında gelişme gösterir. 7. Sınıf toprak sınıfına giren bu topraklar erozyona maruz kalabilmektedirler (Sezer, 2011) (Harita 4).

Kireçsiz kahverengi orman toprakları Didim ilçesinin kıyı kesimlerinde görülmektedir. 500-1200 m'lerde kızılçam ve fıstıkçamı ağaçlarının altında yayılış gösterirler. Yağış miktarının daha fazla olduğu yüksek sahalarda yıkanma sonucu meydana gelmişlerdir (Sezer, 2011).

Kolüvyal topraklar özellikle Didim'de Akbük Koyu'na çevreleyen yamaçların eteklerinde görülmektedir. Bu toprak türü gevşek ve ana materyal yatakları üzerinde meydana gelen oldukça genç topraklardır. Genel olarak kum depoları üzerinde meydana gelen bu topraklar organik madde bakımından fakirdirler (Sezer, 2011).

Alüvyal topraklar, akarsuların biriktirdiği, genel olarak ince boyutlu (kum ve mil) malzemelerin üzrindeki topraklar ya da depolardır (Atalay, 2011) Alüvyal topraklar, alüvyal depolar, deltalar, haliçler ve kıyılardaki genç anlüvyal dolgular üzerinde gelişen topraklardır (Mater, 1995) Alüvyal topraklar Büyük Menderes Deltası ve Bafa Gölü'nün batısında yayılış gösterirler. Akarsuların yakın zamanlarda getirdiği alüvyal unsurlarda meydana gelen bu topraklar genç delta sahalarında ve akarsuyun her iki tarafındaki taşkın alanlarında görülür (Sezer, 2011). Oldukça genç olan bu topraklar belirli bir teşhis horizonları yoktur (Mater, 1995).

Hidromorfik topraklar; bataklık sazlık, drenajı iyi olmayan çeşitli yükseklikte yer alan düzlük alanlarda oluşur (Atalay, 2011). Araştırma sahasındaki hidromorfik topraklara Büyük Menderes Nehri'nin kıyıya yakın kesimlerinde görülmektedir. Genellikle yetersiz drenaja sahiptirler. Büyük Menderes deltasında yer alan bu topraklar genel olarak 2 metreden derin, genç bir görüntü gelişmesi göstermemiş durumdadırlar. Bu toprakların bünyesi ince kumdan siltli kile kadar değişiklik gösterir (Sezer, 2011). Bunların taban suyu sorunu giderilmesi ve tuzluluk probleminin çözülmesi durumunda tarımsal faaliyet açısından oldukça kıymetli hale getirilebilecek topraklardır.

Araştırma sahasındaki kıyı alanlarında kıyı kumulları yer almaktadır. Didim-Akbük arasındaki sahillerde bulunan bu kumullar rüzgâr ve dalga etkisiyle taşınarak birikmiş kumullardan meydana gelmektedir (Sezer, 2011).

Topraklar araştırma sahasındaki doğal bitki örtüsünün ve tarım ürünlerinin çeşitlenmesine katkı sağlamakta ve turizm faaliyetlerinin gelişmesine olumlu yönde etkilemektedir. İlçede birçok tarımsal ürünün yetişmesine sağlayan bu topraklar, turizme doğrudan olmasa da dolaylı yönden birçok katkısı bulunmaktadır.

2.1.4. Hidrografya Özellikleri

Turizm faaliyetleri için oldukça önemli bir yeri olan doğal çevreye bağımlı hidro-turistik kaynaklar birer potansiyel çekim gücü taşıyıcısı kaynağı durumundadır (Doğanay ve Zaman, 2019). Bu bakımdan değerlendirildiğinde araştırma sahası önemli hidro-turistik kaynaklara sahiptir. Bu kaynaklar Didim ilçesinde gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin temel kaynağını oluşturmaktadır.

2.1.4.1. Adalar Denizi

Araştırma sahasının en önemli hidrografya kaynaklarından birisi Adalar Denizi'dir. Akdeniz'in kuzey bölümünde yer alan ve birçok adalar bulunması sebebiyle Adalar Denizi olarak adlandırılan bu denizin doğusunda Türkiye toprakları bulunmaktadır (İzbırak, 1996).

Fotoğraf 16: Adalar Denizi'nden Bir Görünüm

Akdeniz'in Anadolu yarımadası ile Mora yarımadası arasındaki bölümü olan Adalar Denizi, buradan Girit, Karpotos ve Rodos adalar dizisiyle ayrılmıştır. Kıyıları çok girintili çıkıntılı olan Adalar Denizi'nde 2000 civarında ada bulunmaktadır (Şahin, 2010). Adalar Denizi'nin kapladığı alam bütün adalarla birlikte 214.000 km^2, tüm adaların kapladığı alan ise 23.000 km^2 dir. Adalar Denizi oluşumunu açıklayacak olursak, Batı Anadolu kıyılarında Neojen tortulları, tamamen karasal kökenli olup, göl ortamında çökelmiştir. Bu durum Neojen sonuna kadar Adalar Denizi'nin bulunduğu sahanın yer yer göllerle kaplı bir kara parçası olduğunun göstergesidir. Fakat Pliyosen sonundan itibaren Adalar Denizi'nin bulunduğu alan ve Batı Anadolu'nun büyük bölümü faylarla parçalanmış ve bunun sonucu olarak bloklar halinde çökmeler meydana gelmiştir. Bu hareketler birkaç defa tekrarlanmış, aynı zamanda volkanik faaliyetler de bu sahada meydana gelmiştir (Atalay, 2011). Adalar Denizi'nin kıyılarının çok girintili çıkıntılı olmasının sebebi, son buzul döneminde alçalan deniz seviyesine göre akarsuların oluşturduğu vadilerin, buzul devri sonrasında yükselen deniz tarafından işgal edilmesi sonucu oluşmuştur. Ayrıca dikey tektonik hareketler sonucu oluşan irili ufaklı grabenler kıyılardaki girintileri, horstlar ise çıkıntıları meydana getirmiştir. Batı Anadolu kıyılarındaki grabenlere yerleşmiş akarsuların getirdiği alüvyonlar, kıyıda deltaları oluştururken grabenler arasındaki horstlar da dik kıyılardaki falezlerin oluşmasına sağlamıştır.

Adalar Denizi'nin tuzluluk oranı Akdeniz'deki kadar yüksek değerlere ulaşmamaktadır. Bunun nedeni, araştırma sahasının da içinde bulunduğu Adalar Denizi'nin Akdeniz'in çok tuzlu sularıyla Karadeniz'in az tuzlu sularının karışma alanı olmasıdır. Akdeniz'den Batı Anadolu kıyıları boyunca Marmara Denizi'ne doğru bir dip akıntı oluşur. Buna karşılık Karadeniz'den gelen az tuzlu sular bir üst akıntı oluşturarak Çanakkale Boğazı'ndan Adalar Denizi'ne hareket eder. Bu akıntıların etkisiyle Adalar Denizi'nde tuzluluk oranı kuzeyde daha az, ‰ 33 buna karşılık güneyde tuzluluk oranı ‰ 38-39 ile daha fazladır (Şahin, 2010) (Fotoğraf 16).

2.1.4.2. Büyük Menderes Nehri

Araştırma sahasının kuzeyinde yer alan Büyük Menderes Nehri önemli bir hidrografya kaynağıdır. Batı Anadolu'nu en büyük akarsuyu olan Büyük Menderes 615 km. uzunluğa ve 24.000 km^2 (akaçlama) yağış alanına sahiptir. Batı Anadolu'nun jeomorfolojik oluşumunda önemli bir rol oynayan Büyük Menderes Nehri'nin aşağı yatağını Büyük Menderes Grabeni, orta yatağı Denizli grabeni ve yukarı yatağı ise Baklan-Dinar Grabeni içerisinde bulunmaktadır (Kazancı, Gürbüz ve Boyraz, 2011). Bu ırmağın büyük kolları Banaz Çayı (170 km), Çine Çayı (100 km.), Akçay (157 km.) ve Çürüksu Çayı'dır. Büyük Menderes Nehri eski çağlarda taşıdığı alüvyonlarla araştırma sahasının kuzeyinde bir delta meydana getirmiştir (İzbırak, 1996). İlgili diğer çalışmalarda Büyük Menderes deltasının üst üste dört ayrı ilerleme evresini temsil ettiği veya bunun delta kompleksi olduğu, en büyük ilerlemenin Orta-geç Holosen olduğu tespit edilmiştir (Kazancı, Gürbüz ve Boyraz, 2011). Nehrin ağzı günümüzde her yıl ortalama 10 metre ilerlemektedir. Bu sebeple eski çağlarda burada yer alan eski bir körfezin (Latmos Körfezi) önü Büyük Menderes Nehri'nin getirdiği alüvyonlarla kapanarak Bafa Gölü oluşmuştur. Söke'nin güneybatındaki eski Priene'nin ötesine kadar yer kaplayan 300 km^2 büyüklüğündeki eski bir körfez Büyük Menderes Nehri'nin getirdiği alüvyonlarla dolmuştur. Son 2-3 bin yıl içinde bu deniz girintisinin bir kısmı ova olmuştur. Bu ovaya Balat Ovası denmektedir. Günümüzde eski deniz kıyısı nehrin şimdiki ağzından 20 km. içeride kalmıştır. Bu eski körfezin dolmasıyla beraber buradaki eski limanlar içeride kalmış, bu körfezde bulunan adalar ova ortasında birer tepe olmuştur. Bugün Balat yerleşmesinin bulunduğu yerdeki Milet, Eskiçağ'da işlek bir deniz limanıyken günümüzde Büyük Menderes Nehri'nin getirdiği alüvyonlar nedeniyle 10 km. içeride kalmıştır (İzbırak, 1996) (Fotoğraf 17).

Geniş bir graben olan Büyük Menderes vadisinin alüvyonlarla dolması nedeniyle, özellikle tarih çağlarından bu yana, bu bölgede yaşayan insanları yakından ilgilendirmiş ve etkilemiştir (Göney, 1973'ten aktaran Kayan, 1975). Günümüzde Büyük Menderes Nehri taşkın ve yatak değişiklikleriyle araştırma sahasının kuzeybatısında bulunan delta sahasını

doldurmaya devam etmektedir.

Fotoğraf 17: Büyük Menderes Nehri'nden Bir Görünüm (Batıköy)

Büyük Menderes Deltasının da içinde bulunduğu saha günümüzde milli park olarak koruma altına alınmıştır. Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı özellikle alternatif turizmle ilgilenenlerin bir çekim noktası durumundadır. Çok sayıda kuş türünün görme imkânın da bulunduğu delta sahasında kuş gözlemciliği (ornitoloji) bakımından önemli bir potansiyele sahiptir.

2.1.4.3. Bafa (Çamiçi) Gölü

Araştırma sahasında bulunan diğer önemli bir hidrografya kaynağı Bafa (Çamiçi) Gölü'dür. Didim ilçesinin kuzeybatısında yer alan oluşum itibariyle alüvyon set gölü olan Bafa Gölü'nün yüzölçümü 65 km^2, uzunluğu 16 km, genişliği 6 km olup denizden yüksekliği 10 metredir. Gölün batı tarafı göl yüzeyinden 10-15 metre yüksekte olan, şimdiki Büyük Menderes Nehri ile göl arasında dar bir şerit biçiminde (genişliği 1 km) bir alüvyon birikintisi ile çevrilidir. Bu yeni birikinti alanı daha kuzeydeki Balat Ovası boyunca denize kadar uzanır. Göl çevresinde yer alan dağlardan inen derelerle beslenip, gölün fazla suları sözü edilen yığıntı seddinin güney ucundaki genişçe bir ağızla Büyük Menderes Nehri'ne dökülür. Bafa Gölü'nün tuzluluk durumu baktığımızda gölün biraz tuzlu olduğu anlaşılmaktadır. Bu tuzluluk büyük

olasılıkla eski körfez (Latmos körfezi) zamanından kalma olup denizden ayrıldığı zamandan beri tam olarak tatlılaşmamıştır. Bafa Gölü'nün bulunduğu yer tarih çağlarında bugünkü Büyük Menderes Nehri'nin aşağı bölümündeki ovanın yerinde, Söke'nin yakınına kadar uzanan büyük bir körfezin (Latmos körfezi) güneyindeki büyükçe bir koydur. Bu koy bir tektonik çöküntü alanıdır. Büyük Menderes Nehri'nin tarih çağları boyunca getirdiği alüvyonlarla bu eski körfezi yavaş yavaş doldurmuş nehrin ağzı günümüzdeki yerine doğru ilerlemiş bunun sonucunda Bafa Gölü'nün yakınındaki eski deniz girintisi göl biçimine girmiştir (İzbırak, 1996).

Bafa Gölü zengin doğal ve kültürel kaynak değerleri nedeniyle 08.07.1994 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı ile 12.281 hektarlık alan Tabiat Parkı olarak ilan edilmiştir. Bafa Gölü Tabiat Parkı sınırları içerisinde Bafa Gölü ve göl kıyı kenar çizgisinden itibaren 250 metrelik kıyı bandı 1. Derece Doğal Sit Alanı'dır. Bununla birlikte bu alan içerisinde antik kentler bulunmakta ve alanlar 1. Derece Arkeolojik Sit Alanıdır. Arkeolojik Sit Alanı'nın bir bölümü Tabiat Parkı sınırları içerisinde bulunmaktadır (www.bafagolu.tabiat.gov.tr).

Fotoğraf 18: Bafa (Çamiçi) Gölü'nden Bir Görünüm

Türkiye'nin önemli sulak alanlarından olan Büyük Menderes Deltası ekoturizm açısından büyük potansiyele sahiptir

Miladın başlangıcı sıralarında yaşamış olan Strabon eserlerinde Bafa Gölü'nün olduğu yer körfez olarak gösterildiğine göre, bu gölün yaşının 2000 yıldan daha yeni olduğu

anlaşılmaktadır. Eski körfez (Latmos) set ile kapandıktan sonra gölün seviyesi yavaş yavaş yükselmiş ve günümüzde 10 m.'ye ulaşmıştır. Bu nedenle gölün düz ve alçak yerleri sular altında kalmıştır. Eski çağda bu koyun güney kesimine yakın bir yerde bulunan (8 yy) ve o dönemin önemli ticaret merkezi olan Miletos ile doğu kıyısında yer alan Herakleia işlek birer deniz limanıydılar. Ancak Büyük Menderes Nehri'nin getirdiği alüvyonlar zamanla bu körfezi doldurmuş ve buradaki deniz ticaretinin bitmesine neden olmuştur (İzbırak, 1996).

Birçok göl çevresinde, geçmişte fiziki yapı insan yaşamını ve faaliyetlerini etkilerken, günümüzde insanın bu ekosistemi değiştirmede gösterdiği maharet olağanüstü boyutlara ulaşmıştır. Sürdürülebilir olmayan tarım yöntemleri, su rejimine müdahaleler ve atıklar, göl çevresinde yaşayan nüfusun sayısındaki azalışa karşın önemli tehditler olarak görülmektedir. Bu tehditleri ortadan kaldırmak ve alanı sulak alanların akılcı kullanımı prensipleri çerçevesinde yönetecek sistemli bir planlama gerçekleştirilememiştir (Arı, 2006).

Akarsularda, göllerde, sulak alanlarda, nehir kıyılarında gerçekleştirilen turizm faaliyetleri su ortamını olumsuz etkileyebilmektedir. Bu alanlarda gerçekleştirilen balıkçılık, avlanma, tekne motorlarının akaryakıt sızıntıları, karayolu taşıtlarının yoğunluğu, arazi taşıtlarıyla gezinti ve bu alanlara gelen ziyaretçi nüfusun doğru bir şekilde yönetilememesi gibi durumlar su ekosistemleri üzerindeki olumsuz etkiyi arttırmaktadır (Ceylan ve Bulut, 2019). Bu bakımdan değerlendirildiğinde araştırma sahası içerisinde bulunan Büyük Menderes Milli Parkı içindeki delta ve sulak alanlar, Bafa (Çamiçi) Gölü Tabiat Parkı ve Didim ilçe sınırları içerisindeki çok sayıdaki koyda bu turizm baskısının koruma-kullanma ilkesi çerçevesinde hareket edimesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

2.2. Beşerî Coğrafya Özellikleri

2.2.1.Nüfus Özellikleri

Araştırma sahasındaki nüfus özelliklerini incelediğinde ilçenin turizm faaliyetlerinin başlamasıyla sahanın nüfusu artmaktadır. 1980'li yıllara kadar küçük bir kasaba yerleşmesi olan Didim bu yıllardan sonra turizm faaliyetleri sayesinde hızla gelişme göstermiştir. Zengin tarihi, kültürel ve doğal coğrafyasıyla zaten büyük bir potansiyeli olan Didim 1985 yılında 5.063 olan nüfusu 1990 yılında 21.233 kişiye ulaşmıştır. 2010 yılında Didim ilçesinin nüfusu 26.657 kişi olarak tespit edilmiştir. 2019 yılı itibari ile Didim'in nüfusu 86.688 kişiye ulaşmıştır. Araştırma sahasının nüfusunun bu derece hızlı artmasının önemli sebeplerinin başında turizm faaliyetleri geldiği görülmektedir. Nüfusun yıllara göre artışı Tablo 16 incelendiğinde bu durumun açıkça ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu nüfus verileri Didim'de ikamet eden kişiler olup yaz aylarında gelen ziyaretçilerle birlikte nüfus daha da artmaktadır. Turizm sezonun en kalabalık olduğu yaz aylarında nüfusun ziyaretçilerle birlikte 1 milyona yaklaştığı Didim Turizm Derneği Başkanı tarafından ifade edilmiştir.

2.2.1.1. Nüfusun Gelişimi

Araştırma sahası olan Didim tarihte birçok önemli olaylara ve medeniyetlere tanıklık etmiş bir coğrafyadır. M.Ö. 16 yüzyılda Miken, Giritliler ve Aka kolonilerinin varlığı görülür. Karia bölgesinin sınırları içerinde yer alan Didim (Didyma), 12 İyon kentinden biri olan Milet'in kutsal kenti olarak tarihte önemli bir yer edinmiştir. Ayrıca felsefe ve coğrafya gibi diğer birçok bilimin doğmasına ve gelişmesine tanıklık eden bu topraklar daha sonraki dönemlerde birçok medeniyete ev sahipliği etmiştir. Likyalılar, Persler, Seleuciler, Attalidler, Roma İmparatorluğu ve Bizans İmparatorluğunun ardından Türklerin eline geçmiştir. 1280 yılında Menteşe Beyliği, 1300'te Aydınoğlu Beyliği egemenliğine girmiştir. 1413 yılında Osmanlı İmparatorluğu egemenliğine giren Didim, 14 yüzyılda meydana gelen büyük depremde yıkılan mabetle birlikte Cumhuriyet öncesi kadar varlığını küçük bir Rum köyü olarak devam ettirmiştir. O dönemde Yoran/Yoranda isimli bu köyün kuzeydoğusunda "İslam Yoran" olarak adlandırılan 10-12 hanelik bir de Türk yerleşimi bulunmaktadır. Kurtuluş Savaşı sonrasında 1922 yılında yerleşim boşaltılmış, 1924 yılında mübadele kapsamında Anadolu'nun bazı yerlerinde olduğu gibi büyük çoğunluğunun Yunanistan'dan olmak üzere diğer Balkan ülkelerinden gelen mübadiller iskân edilmiştir (www.didimbel.tr).

Günümüze kadar birkaç isim değişikliği yapılmış olan Didim ile ilgili ilk nüfus verileri 1935 yılında yapılan ikinci nüfus sayımında karşımıza çıkmaktadır. O dönemde adı Yoran olan

köyün nüfusu 947 kişidir. 1940 yılında ise nüfus 1353 kişiye ulaşmıştır. 1945 yılı nüfus sayımlarında ise 1254 kişiye düşmüştür. 1955 yılı nüfus sayımlarında 1721 kişi ulaşılmış, 1960 yılı nüfus sayımlarında ise 1770 kişi olarak tespit edilmiştir. 1955 yılında meydana gelen depremde Hisar olarak adlandırılan Apolyon Tapınağı çevresindeki yerleşim 1961 yılında 1 km. güneye taşınmıştır. Afet konutlarının yapılarak depremzedelere verildiği bu yerleşimin adı Yenihisar olmuştur. 1965 sayımlarında Yenihisar nüfusu 2.398 kişiye ulaşmıştır. 1968 yılında belediye teşkilatının kurulduğu Yenihisar'da 1970 yılında nüfusu 19 kişi azalarak 2.379'a inmiştir. 1975 nüfus sayımlarında belde nüfusu 3.295 kişiye, 1980 yılında ise 4.607 kişiye ulaşmıştır. 1985 nüfus sayımlarında beldede yaşayan insan sayısı 5.063 kişidir (Tablo 16).

Tablo 16: Didim İlçesinin Nüfus Durumu (1935-2019)

Yıllar	Merkez	Köy ve Kasabalar (Kişi)	Toplam (Kişi)
1935	-	-	947
1940	-	-	353
1945	-	-	1.254
1950	-	-	-
1955	-	-	1.721
1960	-	-	1.770
1965	-	-	2.398
1970	-	-	2.379
1975	-	-	3.295
1980	-	-	4.607
1985	-	-	5.063
1990	11.378	9.855	21.233
2000	25.699	11.696	37.395
2009	41.246	11.567	52.813
2014	-	-	73.385
2015	-	-	73.827
2016	-	-	77.164
2017	-	-	79.464
2018		-	85.055
2019	-	-	86.688

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

1980'li yıllarda turizm faaliyetlerinin başlamasıyla araştırma sahasındaki nüfus dikkat çekecek derecede artmıştır. 1985 yılındaki sayımlarda 5.063 olan belde nüfusu, 1990 yılında 21.233 kişi olarak tespit edilmiştir. Bu değişim bize doğal nüfus artışından ziyade araştırma sahasının göçler nedeniyle nüfusunun arttığını göstermektedir. Bu durum turizm-nüfus coğrafyası etkileşimi açısından da oldukça önemlidir. Turizm faaliyetlerinin bir yerleşimin

demografik yapısını nasıl değiştirebileceği konusunda da önemli bilgiler vermektedir.

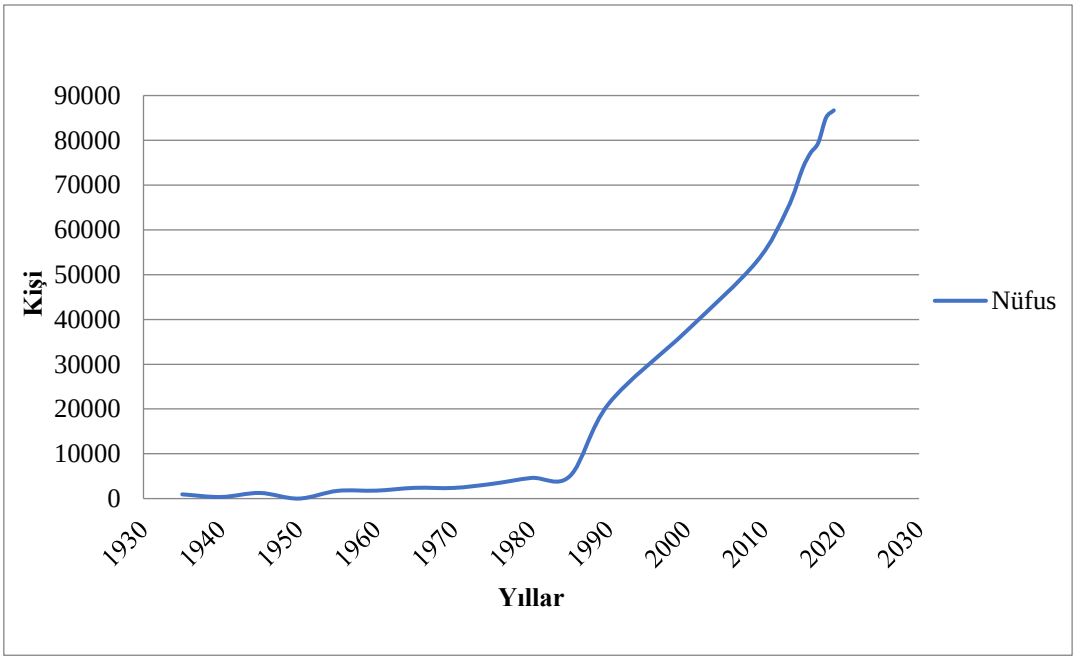
1990 yılına kadar Söke ilçesine bağlı bir yerleşim birimi olan Yenihisar 1991 yine aynı isimle ilçe konumuna ulaşmıştır. Bu sefer isim değişikliği turizm faaliyetleri etkisiyle olmuş ve 1997 yılında ilçenin ismi dünyada tek olan ve kökeni Anadolu dillerinden gelen Didim (Didyma) olarak son kez değiştirilmiştir (www.didimbel.tr).

9 Mayıs 1990 tarihinde yayımlanan kanunla ilçe olan Yenihisar'a bazı köy ve kasabalar bağlanmıştır. Bunlar Akbük ile Ak-Yeniköy beldeleri ile Denizköy, Yalıköy, Batıköy ve Balat ile Akköy'dür.

2009 yılı nüfus verilerine göre 52.813 kişinin Didim'de ikamet ettiği tespit edilmiştir. Nüfusun artışı daha sonraki yıllarda da devam etmiş olup 2015 yılında 73.827 kişiye ulaşmıştır.

2019 TÜİK verilerine göre Didim'de ikamet eden insan sayısı 86.688 kişi olarak tespit edilmiştir.

1980'li yıllarda turizm faaliyetlerinin başlamasıyla araştırma sahası bir çekim merkezi haline gelmiş ve turizmin meydana getirdiği iş olanakları ilçeye çok sayıda insanı çekmiştir. Nüfusun özellikle göçlerle arttığı ilçede yabancılara da mülk satışı yapılmaktadır. Özellikle İngiliz ziyaretçilere yapılan mülk satışları ilçeye yabancı ilgisinin de olduğunu göstermektedir. İlçede yazlık olarak kullanılan ikinci konutların oldukça fazla olması Didim'e bir ilginin de göstergesi olup bu durum inşaat sektörünü canlı tutmakta ve gerek inşaat sektöründe gerekse turizm sektöründeki iş olanakları insanları ilçeye çekmektedir. İlçenin nüfusu özellikle yaz aylarında hem çalışmak için gelenler hem de tatillerini geçirmek için gelen yerli ve yabancı turistler nedeniyle oldukça artmakta ve yaklaşık 1.000.000 kişiye ulaştığı Didim Turizm Derneği Başkanı ifade etmektedir.

Şekil 5: Didim İlçesinin Yıllara Göre Nüfus Artışı

Sonuç olarak Didim 1980 yılında turizm faaliyetlerinin başladığı dönemde 4.607 kişinin ikamet ettiği bir kasaba yerleşimi durumundayken 2019 yılı itibariyle 86.688 kişinin ikamet ettiği bir turizm kenti durumuna gelmiştir.

2.2.1.2. Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı

TÜİK'in 2019 nüfus verilerine göre Didim ilçesinde 86.688 kişi ikamet etmektedir. Bu nüfusun 44.150'ını erkek nüfus, 42.538'si kadın nüfus meydana getirmektedir. Yüzdelik dağılıma baktığımızda ise ilçe nüfusunun %50,93'ü erkek nüfus %49,07'sini kadın nüfus oluşturmaktadır.

Tablo 17 incelendiğinde 0-14 yaş arası nüfusun 15.936 (%18), 15-64 yaş arası nüfusun 58.218 (%67), 65 yaş üzeri nüfusun 12.534 (%15) kişi olduğu görülmektedir.

Tablo 17: Didim İlçesinin Geniş Aralıklı Nüfus Yapısı (2019)

Yaş Aralığı	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam (Kişi)**
0-14	8.226	7.710	15.936
15-64	29.443	28.775	58.218
65+	6.481	6.053	12.534
Toplam (Kişi)	44.150	42.538	86.688

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Didim ilçesinin 2019 yılına ait dar araklı nüfus yapısı Tablo 18'de gösterilmiştir.

Tablo 18: Didim İlçesinin Dar Aralıklı Nüfus Yapısı (2019)

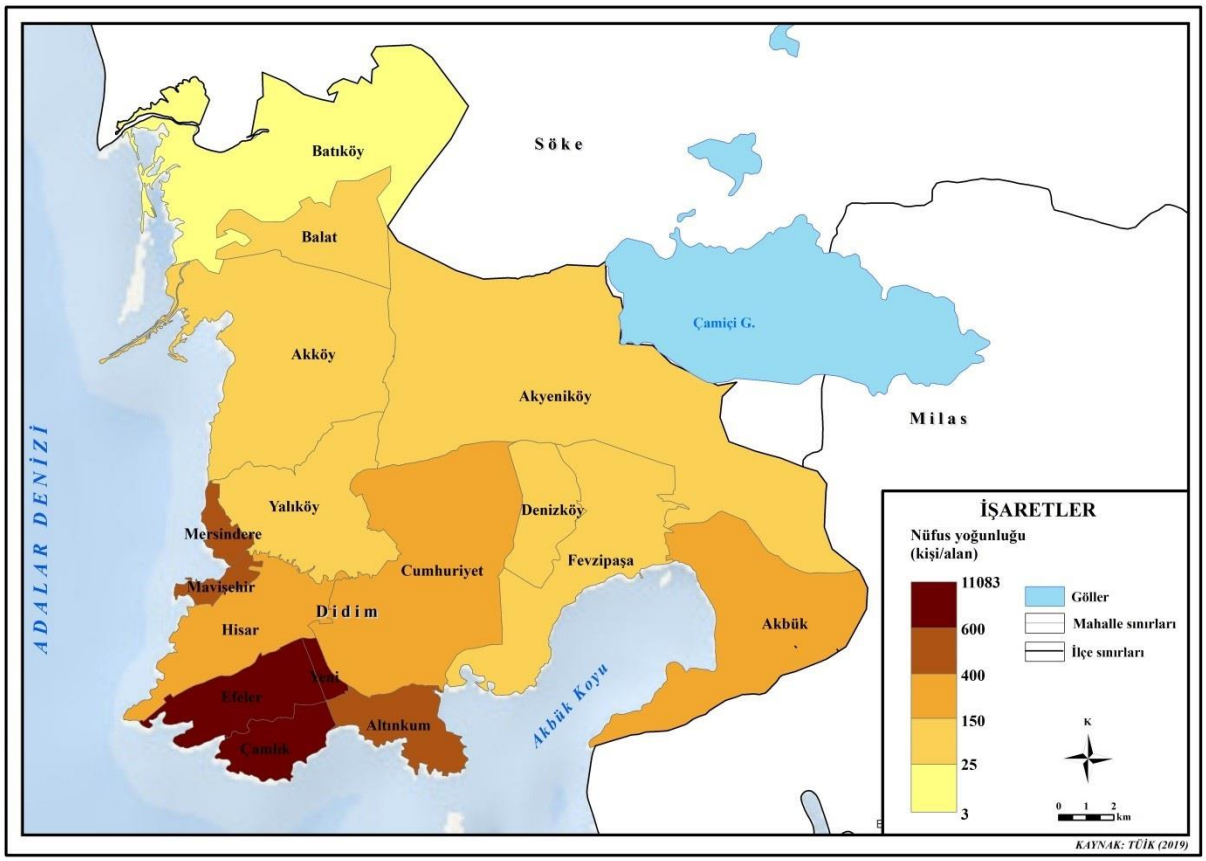
Yaş Aralığı	Erkek	Kadın	Toplam Nüfus (Kişi)
0-4	2.712	2.501	5.213
5-9	2.739	2.619	5.358
10-14	2.775	2.590	5.365
15-19	2.418	2.145	4.563
20-24	2.368	2.151	4.519
25-29	2.586	2.432	5.018
30-34	2.841	2.890	5.731
35-39	3.250	3.182	6.432
40-44	3.124	2.927	6.051
45-49	2.896	2.993	5.889
50-54	2.948	3.226	6.174
55-59	3.545	3.580	7.125
60-64	3.467	3.249	6.716
65-69	2.850	2.601	5.451
70-74	1.925	1.688	3.613
75-79	1.018	898	1.916
80-84	453	492	945
85-89	182	259	441
90+	53	115	168
Toplam (Kişi)	44.150	42.538	86.688

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

2.2.1.3. Nüfus Yoğunluğu ve Dağılışı

Didim ilçesinin toplam yüzölçümüne bakıldığında 402 km^2 olarak ölçülmüştür. 2019 TÜİK verilerine göre 86.688 kişinin ikamet ettiği ilçede aritmetik nüfus yoğunluğunun 215,6 kişi/km^2'dir.

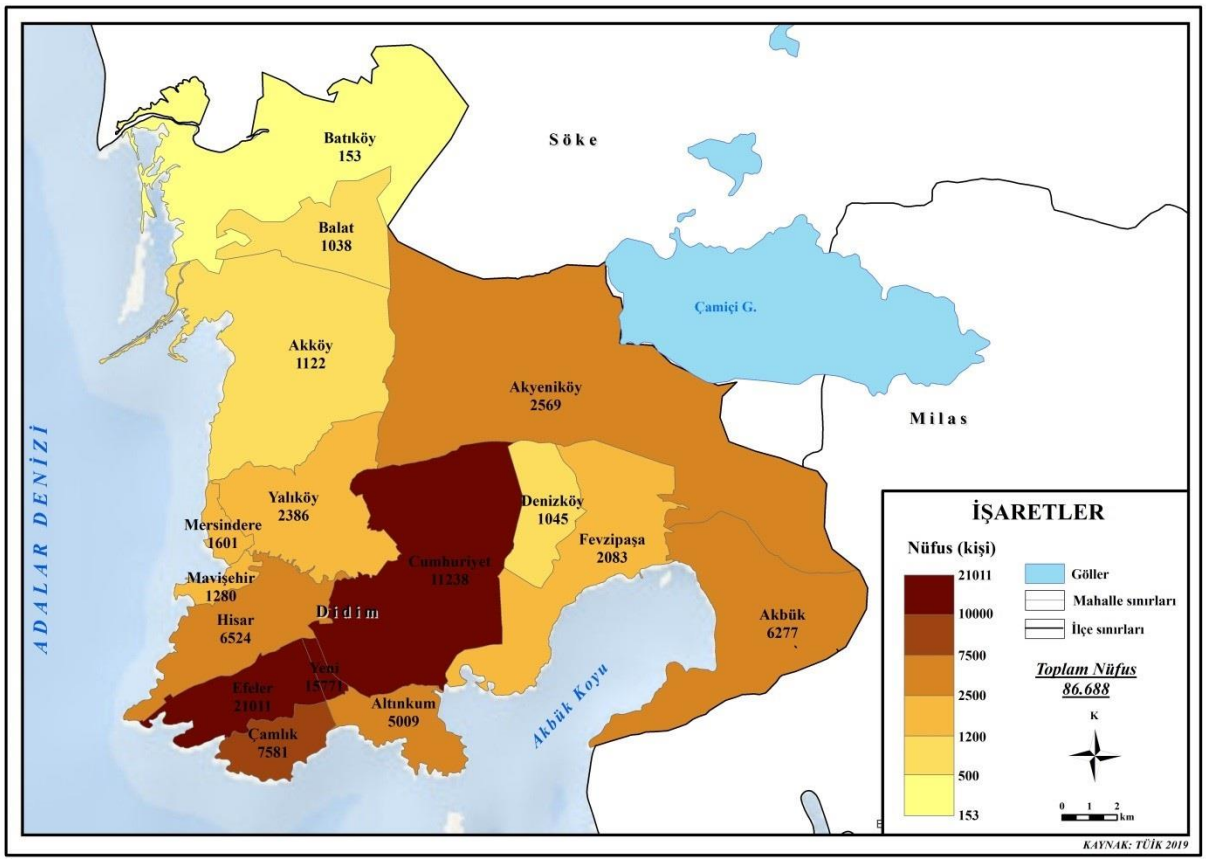
Sonuç olarak ilçenin nüfus yoğunluğunun bu şekilde artmasının temel sebeplerinin başında turizm faaliyetlerinin geldiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu veriler turizm ve nüfus etkileşimini göstermesi bakımından önemli bir yer tutmaktadır.

Harita 5: Didim ilçesinin Aritmtik Nüfus Yoğunluğu Haritası

Didim ilçesinde 2019 TÜİK verilerine göre km^2'ye yaklaşık olarak 216 kişinin düşmektedir. Mahalle bazında ilçenin nüfus yoğunluğuna bakıldığında Didim ilçe merkezinde kıyı kesiminde bulunan Çamlık Mahallesi, Efeler Mahallesi ve Yeni Mahalle nüfus yoğunluğunun en fazla yerleşmeler olarak görülmektedir. Bu Mahalleri Altınkum Mahallesi, Mersindere ve Mavişehir Mahalleleri nüfus yoğunluğu açısından takip etmektedir. Didim'de kırsal yerleşmeleri oluşturan Balat, Akköy, Ak-Yeniköy, Yalıköy ve Denizköy'de nüfus yoğunluğunun azaldığı görülmektedir. Nüfus yoğunluğunun en az olduğu yerleşme ise, yine kırsal bir yerleşme olan Batıköy'dür (Harita 5).

Nüfusun dağılışı bakıldığında, ilçe özellikle turizm faaliyetlerine bağlı olarak kıyı şeridinde toplandığı görülmektedir. Özellikle Didim ilçe merkezi ve Akbük Mahallesinin bulunduğu kıyı kesimleri nüfusun fazla olduğu yerleşmeler konumundadır. Burada gerçekleştirilen turizm faaliyetleri deniz-kum-güneş turizme bağlı olarak ilçenin güneye bakan kıyı kesimlerinde nüfusun fazlalaştığı görülmektedir. Özellikle ilçe merkezinde bulunan Efeler Mahallesi, Yeni Mahalle ve Cumhuriyet Mahallesinde bir yoğunluğun olduğu görülmektedir. Nüfusun en az olduğu yerler ise Batıköy, Denizköy ve Balat Mahallesi'dir (Harita 6).

Harita 6: Didim İlçesinin Nüfus Dağılışı Haritası (2019)

Nüfus tenhalaştığı yerler ise Büyük Menderes deltasının denize yakın kesimleri, Bafa Gölü Tabiat Parkı'ndan Büyük Menderes deltasına doğru olan batı kesimleri ile güney kesimleri nüfusun azaldığı yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. İlçede nüfus yoğunluğunun azaldığı diğer yerler Didim Platosu'nun orta kesimi ve Didim'in kuzeybatısında kalan kıyı kesimidir. Ayrıca sazlık ve bataklık alanları ile Büyük Menderes Milli Parkı sınırları içerisinde kalan yerlerde nüfusun yoğunluğunun iyice azaldığı görülür (Harita 6).

Didim ilçesinin 2019 yılına ait mahallelere göre nüfus dağılı Tablo 20'de gösterilmiştir. Didim'in merkez mahallelerinden olan Efeler Mahallesi, Yeni Mahalle ve Cumhuriyet Mahallesi'nde nüfusun 10.000 üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Mersindere ve Mavişehir Mahalleleri ile kırsal mahalle olan Akköy Mahallesi, Balat Mahallesi, Denizköy Mahallesi ve Batıköy Mahalllesi'nde nüfusun 2000'in altında olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 19: Didim İlçesinin Mahallelere Göre Nüfus Dağılışı (2019)

Mahalle adı	Erkek Nüfus	Kadın Nüfus	Toplam Nüfus (Kişi)
Efeler Mah.	10605	10406	21011
Yeni Mah.	7941	7830	15771
Cumhuriyet Mah.	5764	5474	11238
Çamlık Mah.	3852	3729	7581
Akbük Mah.*	3198	3079	6277
Hisar Mah.	3314	3210	6524
Altınkum Mah.	2564	2445	5009
Ak-Yeniköy Mah.*	1325	1244	2569
Yalıköy Mah.**	1257	1129	2386
Fevzipaşa Mah.	1149	934	2083
Mersindere Mah.	800	801	1601
Mavişehir Mah.	652	628	1280
Akköy Mah.**	601	521	1122
Balat Mah.**	525	513	1038
Denizköy Mah.**	519	526	1045
Batıköy Mah.**	84	69	153
Toplam (Kişi)	44150	42538	86688

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir (2019).
*2014 yılı öncesi idari yerleşim olarak kasaba yerleşimi durumundadır.
**2014 yılı öncesi idari yerleşim olarak köy yerleşimi durumumdadır.

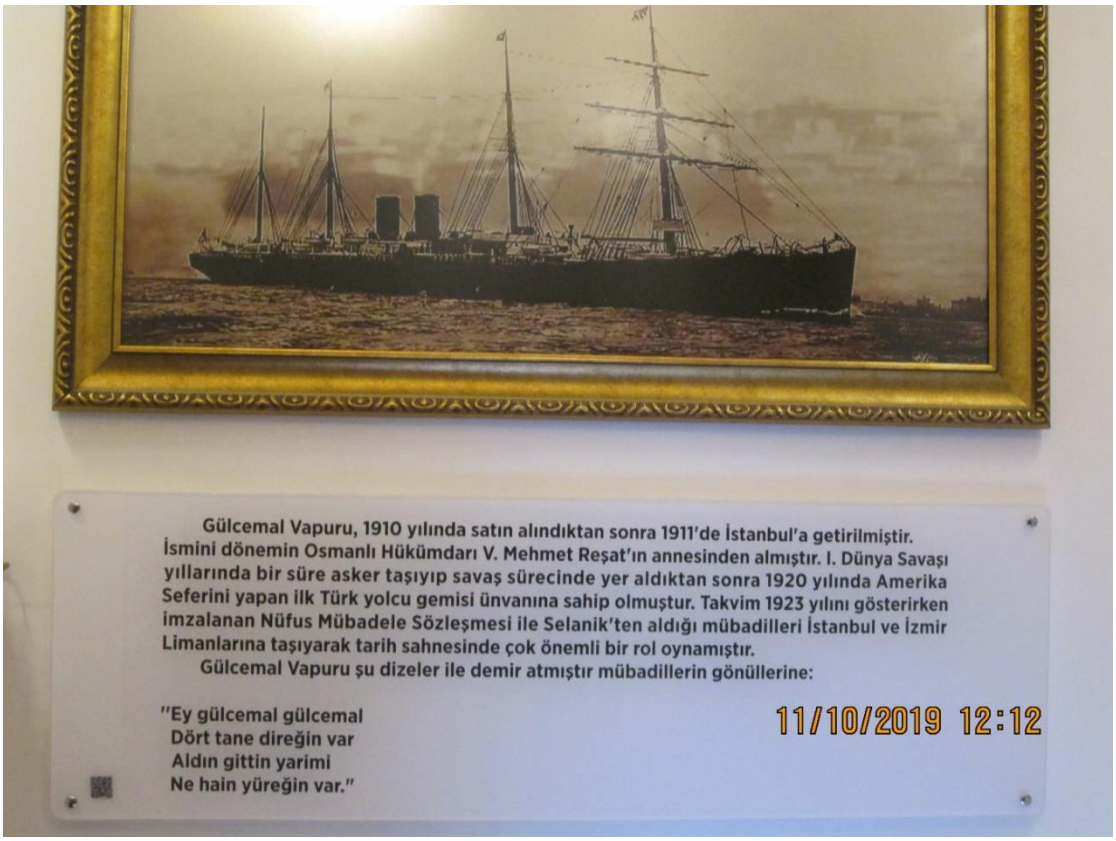
Sonuç olarak ilçenin nüfus yoğunluğunun ve nüfusun dağılışının bu şekilde olmasının temel sebeplerinin başında "Bacasız Sanayi" olarak adlandırılan turizm faaliyetlerinin olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum turizm-nüfus etkileşimini göstermesi açısından oldukça önemlidir.

2.2.1.4. Göçler

Göç; bir nüfus hareketi olup bir yerdeki nüfus büyüklüğünü azaltarak veya çoğaltarak değiştiren başlıca unsurlar arasındadır. Bu hareketin ilk belirleyicisi bireysel olarak, ailelerle birlikte veya kitlesel olarak doğum yerlerini terk edip başka yerlere gidilmesi, yani yer değiştirilmesi sürecidir (Doğanay, Özdemir, Şahin, 2018). Bir başka tanıma göre göç; bireylerin veya toplulukların, sınırları belli bir alandan başka bir alana olan yer değiştirmelerini ifade etmektedir. Göçün bu klasik tanımında coğrafi anlamda bir hareketlilik söz konusu olmakla birlikte, bu tanımdan daha fazlasını içeren karmaşık ve çok boyutlu bir süreçtir. Aynı zamanda dinamik yapısı da olan göç süreci hem göç alan hem göç veren toplumları etkileyerek değiştirmekte ve dönüştürmektedir (Uzun ve Özkan, 2019). Göç olayının temelinde yatan ana unsur insanların geçimlerini sağlamak amacıyla daha uygun yerlere gitmek, burada iş bulmak, gittiği yerin olanaklarından yararlanmak ve yerleşmektir (Atalay, 2011).

Araştırma sahası 9.yüzyıldaki büyük deprem sonucunda yıkılan mabetle birlikte Cumhuriyet öncesine kadar Didim (Yoran) küçük bir Rum köyü olarak varlığını sürdürmüştür. Mübadeleden önce 1922 yılında yerleşim boşaltılmış, burada yaşayan Rumlar Yunanistan'a gitmişlerdir. Daha sonra nüfus mübadelesi kapsamında 1924 yılında Anadolu'nun diğer yerlerinde olduğu gibi araştırma sahasına da başta Yunanistan olmak üzere diğer Balkan ülkelerinden gelen göçmenler yerleştirilmiştir. 14 Mart 1924 tarihinde Yunanistan'ın Selanik kentinin Pruvuşta bucağına bağlı Kuçkar (Koçkar), Devekıran, Konyar, Podaviş ve Demirli köylerinden Kardeş vapuru veya Gülcemal (ikisi de ifade ediliyor) ile gelen Balkan göçmenleri o zamanki ismiyle Yoran yerleştirilmişlerdir. Gelen muhacırların bir kısmı Rumlardan boşalan evlere yerleştirilirken, bir kısmı da devletin yaptığı yardımlar ve verdiği arazilere kendi konutlarını yapmışlardır. Yunanistan dışında o tarihlerde iki tane Makedonya göçmeni ve bir tane Arnavut göçmeni aile de bulunmaktaydı. 1930'lu ve 1940'lı yıllarda başka göçmenlerin de Didim'e yerleşmiştir.1936 yılında Bulgaristan'dan gelen muhacirler yanında diğer Balkan ülkelerinden ve Girit'ten gelen göçmenlerin araştırma sahasına yerleştiği anlaşılmaktadır. Gelen bu göçmenler Apollon Tapınağı yakınına yerleştirilmiş ancak bir kısmı iklim ve arazi koşularına uyum sağlamada zorlandıkları için buradaki mülklerini satarak ilçe dışına taşınmışlardır. Araştırma sahasına gelen diğer bir grubu ise Çingeneler oluşturmaktadır. Yine bu dönemde Selanik'ten gelen Çingeneler Yoran'a yerleştirilmiştir. Bunlardan anlaşıldığı üzere 1920'li yıllardan sonra özellikle Balkanlardan gelen nüfusla Yoran'da sosyal ve kültürel yapısı farklı göçmenlerden meydana gelen Muhacır Mahallesi ile Çingene Mahallesi Yoran'ın halkını oluşturmaktadır. Ayrıca bu dönemde yörede yerleşimin artmasıyla birlikte Yörükler'den de göçebe hayatını bırakıp Yoran köyüne yerleşenler olmuştur (Sezer, 2011). Araştırma sahasında Balat, Ak-Yeniköy, Batıköy ve Akbük'ün nüfusları buralarda yaşayan Yörükerden oluşmuştur.

Balkan savaşları sonrasında Balkanlar'da yerleşik azınlık durumuna düşen yüzbinlerce Müslüman ile Türklerin, Kurtuluş Savaşı sonrasında Ortodoks olup Anadolu'da yaşayan Rumlar, bu savaşlar sonucunda doğdukları toprakları terk ederek anavatanlarına sığınma ihtiyacı duymuşlardır. Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi; 30 Ocak 1923 tarihinde Lozan'da yapılan ve resmi adı "Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol" olan sözleşme uyarınca Türkiye ve Yunanistan'ın kendi ülkelerinin yurttaşlarını din esası üzerine zorunlu göçe tabi tutmasına verilen addır. Göçe tabi tutulan kişilere ise "mübadil" denmiştir (Didim Belediyesi Mübadele Evi).

Fotoğraf 19: Mübadele Kapsamında Selanik'teki Mübadilleri Anadolu'ya Taşıyan Gülcemal Vapuru'ndan Bir Görünüm
(Didim Belediyesi Mübadele Evi)

Türkiye ile Yunanistan arasındaki nüfus mübadelesi sorunu, Balkan Savaşları sırasında ortaya çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Anadolu'da başlayan Türk–Yunan savaşının Yunanlılar tarafından kaybedilmesinden sonra Anadolu'dan Yunanistan'a Rum göçü başladığı gibi, Yunanistan'dan da Anadolu'ya Müslüman göçü başlamıştır. Türkiye ile Birinci Dünya Savaşı'nın galibi olan devletler arasında imzalanan Lozan Antlaşması'yla, iki ülke arasında karşılıklı nüfus mübadelesi yapılması karara bağlamıştır. Sözleşmeye göre mübadeleye, Türkiye'deki Rum Ortodoks dininden Türk uyruklular ile Yunanistan'daki Müslüman dininden Yunan uyruklular tabi tutulmuştur (Madde:1) Mübadelenin en önemli özelliği ise zorunlu olmasıdır. Fakat sözleşme ile İstanbul'un Rum ahalisi ve Batı Trakya'daki Müslüman ahali mübadele dışı tutulmuştur (Madde 2). Bu mübadele ile 1.200.000 Ortodoks Hristiyan Rum Anadolu'dan Yunanistan' a 500.000 Müslüman Türk de Yunanistan'dan Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Bu zorunlu göç ile yüz binlerce kişinin hayatı değişmiş, mübadiller bir yandan yeni vatanlarına uyum sağlamaya çalışırken, diğer bir yandan da doğdukları toprakların oluşturduğu kimlik ve kültürlerini yeni gelinen vatanda yaşatmaya çalışmışlardır (Didim Belediyesi Mübadele Evi).

Araştırma sahasında diğer bir göç Baraj göçleri oluşturmaktadır. 1980'li yıllarda Karakaya Barajı nedeniyle göç etmek durumunda kalan nüfusun bir kısmı devlet tarafından imar ve iskân edilen Denizköy ve Yalıköy yerleştirilmişlerdir. Bu yerleşmeler de kırsal yerleşme şeklinde oluşturulmuştur.

Turizmin başladığı 1980'li yıllara gelindiğinde araştırma sahasında turizm yatırımlarının başlamasıyla oluşan iş imkânları birçok insanı burayı çekmeye başlamıştır. Turizmin oluşturduğu bu fırsatlar gerek çevre il ve ilçelerden gerekse Türkiye'nin farklı illerinden birçok insanı Didim'e çekmiştir. O dönemde ismi Yenihisar olan yerleşme 9 Mayıs 1990 tarihinde yayımlana kanunla ilçe olmuş bazı köy ve kasabalar kendine bağlanmıştır. Bunlar Akbük ve Ak-Yenköy beldeleri ile Denizköy, Yalıköy, Batıköy, Balat köyü ve Akköy'dür. Bu durum da araştırma sahasının nüfusun artırmasına sağlamıştır. 1990 yılında 21.233 kişinin ikamet ettiği Didim'de yoğun göç nedeniyle 2019 yılında nüfusu 86.688 kişiye ulaşmıştır. Bu nüfus ikamet eden nüfus olup özellikle yaz aylarında turizm nedeniyle insan sayısı çok daha artmaktadır.

Didim sadece yurt içinden değil yurt dışından da göç aldığı görülmektedir. Özellikle ilçede İngilizler ikinci konut alarak kullandıkları yazlıklarında tatillerini geçirmekte bir kısmı özellikle emekli kesim neredeyse yıl boyu Didim'de yaşamaktadırlar.

Sonuç olarak Didim'in nüfusunun turizm faaliyetleri ile birlikte göç nedeniyle arttığı anlaşılmaktadır. Turizmin oluşturduğu iş fırsatları büyük oteller dahil birçok yatırımcıyı ilçeye çekmiş, bunun sonucunda meydana gelen iş imkanları ve turizm birçok iş koluyla ilgili olması sebebiyle çok sayıda insanı ilçeye yerleşmiştir. Zengin coğrafyası, tarihi ve kültürü ile büyük bir potansiyeli olan Didim'in özellikle emekli kesimin yerleştiğini ve nüfusunun giderek artacağını söylemek mümkündür.

2.2.1.5. Nüfusun Eğitim Durumu

Eğitim ekonomik açıdan bakıldığında büyüme, rekabet gücü ve verimlilik artışı sağlarken, sosyal açıdan ise yoksullukla mücadele, katılımcılık, sosyal uyum ve çevrenin korunması gibi politika alanlarının merkezinde yer alır (TÜSİAD, 2012).

Didim ilçesinin eğitim durumuna ilişkin veriler Tablo 20'de gösterilmiştir. Bu tabloda 36.467 kişinin ilköğretim mezunu, 17.624 kişinin lise ve dengi meslek okulu mezunu olduğu anlaşılmaktadır. Yükseköğretim kurumlarından mezun olanların sayısına bakıldığında 11.597 kişinin yülsekokul veya fakülte mezunu olduğu görülmektedir. 794 kişi yüksek lisans mezunu ve 94 kişinin doktora mezunudur.

Tablo 20: Didim İlçesinin Eğitim Düzeyi (2019)

Eğitim Seviyesi	**Kişi**
İlköğretim	36.467
Lise ve Dengi Meslek Okulu	17.624
Yüksekokul veya Fakülte	11.597
Yüksek lisans	794
Doktora	94
Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	6.377
Okuma yazma bilmeyen	933
Bilinmeyen	3200

Kaynak: TÜİK (2019)

Araştırma sahasında Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı çeşitli türlerde eğitim kurumları araştırma sahasında faaliyet göstermektedir. Ayrıca ilçede ön lisans düzeyinde Didim Turizm Meslek Yüksek Okulu bulunmaktadır.

Birçok konuda olduğu gibi sürdürülebilir turizm konusunda bilincin arttırılması iletişim ve uzlaşma yöntemleriyle birlikte, yerel halkın bu konudaki farkındalığının geliştirilmesi için eğitim oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Eğitim sürdürülebilir turizm stratejileri içerisinde mutlaka ele alınması gereken bir konudur. Doğal ve kültürel kaynakların korunması ve yerel halkın ekonomik hayata katılımı açısından değerlendirildiğinde, eğitimin önemli bir araç olduğu görülmektedir (TÜSİAD, 2012).

Sürdürülebilir turizm çalışmalarında kısa ve orta vadede yapılması gerekenler şöyle sıralanabilir (TÜSİAD, 2012):

Kısa vadede yapılması gerekenler:

1. Yerel halkın ziyaretçilerle iletişim kurabilmesi için başlatılan mesleki yabancı dil eğitimlerinin daha etkin hale getirilmesi ve yaygınlaştırılması.
2. Sürdürülebilir turizm konusunda halka yönelik farkındalık çalışmalarının düzenlenmesi.
3. İşletmelerin sertifikalı ve eğitimli personel istihdamının özendirilmesi ve sürdürülebilir turizm eğitimlerinin düzenli olarak verilmesinin sağlanması ve bunların denetlenmesi
4. Orta ve yüksek eğitim müfradatlarına sürdürülebilirlik konularının eklenmesi ve uygulamalı eğitimin gerçekleştirilmesi.

5. Yerel yönetimlerin ve halkın tarihi, kültürel ve doğal yapının korunması ve turizmi sahiplenmesi için bilinçlendirme ve eğitim uygulamalarının gerçekleştirilmelidir.

Orta vadede yapılması gerekenler:

6. Sürdürülebilir turizmin doğru ve etkili uygulanması için gerekli eğitimlerin yapılması, süreçlerin belirlenip programların oluşturulması ve iletişim stratejilerinin geliştirilmesi

7. Uluslararası normlarda yaşayan bir halk ve markalaşmış bir ülke oluşturmak devlet, sivil toplum örgütleri (STK) ve üniversitelerin "hayat boyu öğrenme" faaliyetleri düzenlemeleri

Didim ilçesinde ilgili kişi ve kurumlar tarafından yukarıda bahsedilen hususların uygulanması araştırma sahasında sürdürülebilir turizmin gelişmesine önemli katkı sunacağı açıktır.

2.2.2. Yerleşme Özellikleri

2.2.2.1. Yerleşme Tarihi

Araştırma sahası olan Didim tarihte birçok medeniyete ev sahipliği yapmış önemli bir coğrafyadır. Milet Antik kentinde ilk yerleşim izleri Geç Kalkolitik Döneme kadar (M.Ö. 4000. iAkinci yarısı) uzanmaktadır. Bu dönemdeki halk kullandıkları siyah perdahlı, beyaz bezemeli keramikler nedeniyle, adalara kadar yayılan Batı Anadolu kültür grubuna aitti. Erken Bronz Çağı'nda (M.Ö. 3000) yerleşim Batı Anadolu karakterinin korumuştur. Orta Bronz Çağı'nda Minos Etkisi artarak, Orta Bronz Çağı sonu (M.Ö. 18. Yüzyılın ikinci yarısı) ve Geç Bronz Çağı başında Milet tamamen Minos karakterli bir kent haline gelmiştir (Milet Müze Müdürlüğü). Orta Tunç Çağı'nın başlarında Güneybatı Anadolu bölgesinde, özellikle de Miletos'ta görülen Minos kültürünün etkileri, Orta Tunç Çağı'nın sonlarına doğru Batı Anadolu'nun kuzeyine doğru hızlı bir yayılım göstermiştir (Votruba, 2006) (Fotoğraf 20). M.Ö. 15 yy. Ortalarında Minos Mileti Mikenlilerin eline geçmiştir. Bir sur ile çevrilen ve Millawanda olarak adlandırılan Miken Mileti, M.Ö. 14 yy. sonunda Hitit Kralı 2. Mursili tarafından tahrip edilmiştir (Milet Müze Müdürlüğü).

Fotoğraf 20: Minos Mutfağına Temsilen Oluşturulmuş Bir Görüntü (Milet Müzesi)

İon kenti Milet ise Antik kaynaklara göre M.Ö. 1100 civarında Atina'dan gelen kolonistler tarafından kurulmuştur. Kent en parlak çağını Arkaik dönem yani M.Ö. 7. ve 6. yüzyıllardır. Bu dönemde Milet kıyı ve liman kenti olmasının getirdiği avantajlarla özellikle Dardanel, Marmara Denizi ve Karadeniz kıyılarında yer alan 90'ın üzerindeki kolonisiyle desteklediği ticari bir ağ kurmuştur (Milet Müze Müdürlüğü).

Milet aynı zamanda bir kültür ve sanat merkezi olarak gelişmiş, kent bu özelliği nedeniyle tarihçi Herodot tarafından Arkaik Dönemde "İonya'nın mücevheri" olarak nitelenmiştir. Miletli Thales, Anaximander ve Anaxmenes, bugün bile Batı Felsefesi'nin çığır açan filozofları olarak kabul edilmektedir. Milet, Lydia (Lidya) krallarının işgallerine karşı kendini savunmuş, ancak Lydya Krallığı'nın çökmesinden sonra Pers Akhammenid Krallığı'nın hükümdarlığı altına girmiştir. Önceki tapınakların yerine birçok görkemli tapınak yapılması nedeniyle Milet M.Ö. 6. yüzyılın sonlarına kadar zengin bir kent olarak kaldığı açıktır. Bununla birlikte Geç Arkaik dönemde Milet'te şehircilik konusunda büyük bir atılım gerçekleşmiştir. Cadde ve insulaların daha sonraki dönemlerde kentin merkezi olacak bölgeden Kalabaktepe'nin eteklerine kadar uzanan ve caddeleri birbirine dik kesen yeni bir şehir planı uygulanmıştır (Milet Müze Müdürlüğü) (Fotoğraf 21) (Harita 11).

Fotoğraf 21: Milet'te Şehircilik Bakımından Önemli Bir Yeri Olan ve Caddeleri Birbirine Dik Kesen Yoldan Bir Görünüm (Milet Ören Yeri-Balat)

İonya kentleri Milet önderliğinde Pers İmparatorluğuna karşı ayaklanmıştır. Bu ayaklanması sırasında zengin ve İhtişamlı Milet yıkılmıştır. Lade adası yakınlarında kaybedilen deniz savaşından sonra kent M.Ö. 494 yılında Pers ordusu tarafından kuşatılarak ele geçirilmiş ve tahrip edilmiştir (Milet Müze Müdürlüğü).

M.Ö. 5 yüzyılın ilk yarısında Milet, Geç arkaik dönem şehir planı üzerine yeniden inşa edilmiştir. Bu dönemde Atina egemenliği altına giren kent, daha sonra tekrar Perslerin ve Karia (Karya) kralı Maussolos'un hakimiyeti altına girmiştir. Büyük İskender Pers İmparatorluğuna karşı sefere çıktığında M.Ö. 334'te Milet'i kuşatarak Pers işgalinden kurtarmıştır ve otonomisini geri kazanmıştır (Milet Müze Müdürlüğü).

Helenistik dönemde kent kendi isteğine bağlı olarak değişik zamanlarda Antigonidler, Ptolemaioslar, Seleukoslar ya da Attoloslar Krallığı'nın yanında yer almış, Pergoman Krallığı'nın Roma'lılara geçmesiyle Milet'te bir Roma kenti olmuştur. Milet, Roma döneminde Ephesos'un (Efes) Asya Eyaleti'nin başkenti olması, bu nedenle Roma İmparatorları ile şehrin zengin aileleri tarafında inşa edilen görkemli binalar ve tapınaklarla Ephesos'un gerisinde kalmıştır. Roma döneminde Milet'in en önemli evresi Traian ve Antaniler zamanıdır (Milet

Müzesi Müdürlüğü).

Bizans Dönemi'nde Milet Psikoposluk merkezi haline gelmiş ve birkaç önemli kiliseye sahip olmuştur. Bu dönemde kent ciddi şekilde Büyük Menderes Nehri'nin getirdiği alüvyonların ve su baskınların tehdidi altında kalmıştır. O dönemde Balat olarak adlandırılan Milet, kamu binalarına sahip bir şehir olarak son periyodunu Selçuklu Hanedanlığının bir beyliği olan Menteşeoğulları zamanında yaşamıştır (Milet Müze Müdürlüğü).

Didim'de ise (Didyma) M.Ö. 16 yüzyılda Miken, Giritliler ve daha sonra Aka kolonilerinin varlığı görülür. Karia bölgesi sınırları içerinde yer alan Didim, 12 İyon kentinden biri olan Milet'in (Miletos) kutsal kentinin "Tapkı alanı" olarak ortaya çıkmıştır. Likyalılar'ın, Pers'lerin, Seleuciler'in ve Attalid'lerin egemenliğinin görüldüğü bölgede daha sonra Roma İmparatorluğu ve Bizans İmparatorluğu hüküm sürmüştür. Araştırma sahasının da içinde bulunduğu Karia (Karya) bölgesi 1280 yılında Menteşe Beyliği'nin, 1300 yılında Aydınoğlu Beyliği'nin egemenliğine girmiştir. 1413 yılında Osmanlı Devleti egemenliğine giren bölge 14. yüzyılda yıkılan mabetle birlikte varlığını Cumhuriyet Dönemi öncesine değin küçük bir Rum köyü olarak varlığını devam ettirmiştir (www.didim.bel.tr).

Tarihçiler ve Yer Bilimciler Apollon Tapınağı ve çevresindeki en büyük yıkımın 1493 yılında meydana gelen ve tüm Batı Anadolu coğrafyasını etkileyen büyük bir depremin olduğu tezinde hemfikirdirler. Bu deprem sonucu büyük bir hasar alan tapınak ilerleyen zamanlarda kendi haline bırakılarak adeta bir harabe haline gelmiştir. Fakat tapınak çevresindeki verimli arazi yurt edinen yöre halkı tarafından kurulan küçük yerleşim, sonraki yüzyıllarda bir Rum köyüne dönüşecek olan Yoran'ın temellerini oluşturmuştur (www.didim.bel.tr).

Cumhuriyet Dönemi öncesine kadar Rumların yaşadığı küçük bir balıkçı köyü olan Yoran/Yeronda'nın kuzeydoğusunda "İslam Yoran" diye adlandırılan Yörüklerden oluşan 10-12 hanelik bir Türk yerleşmesi bulunmaktadır. İslam Yoran'da yaşayan halk 1. Dünya savaşı ve istiklal Savaşı sırasında artan Rum baskılarından dolayı İslam Yoran'ı terk etmiş, yakın çevredeki Türk köylerine yerleşmişlerdir. Yerleşim 1922 yılında boşaltılmış, burada yaşayan Rumlar Yunanistan'a gitmişlerdir. 1924 yılında mübadele kapsamında araştırma sahasına Yunanistan'dan gelen Müslüman Türkler yerleştirilmiştir. Daha sonra Bulgaristan'dan gelen göçmenler yerleştirilmiştir (www.didim.bel.tr). Bu göçmen vatandaşlarımız araştırma sahasındaki özellikle Hisar Mahallesi ve Akköy'e yerleştirilmişlerdir. Akköy'ün tamamına yakını Selanik ve Bulgaristan'dan gelen mübadil ve muhacir vatandaşlardan oluşmaktadır.

Araştırma sahasında Cumhuriyet Döneminde birkaç kez isim değişikliği yapılmıştır. 1955 yılında yaşanan deprem sonucunda Apollon Tapınağı çevresindeki Hisar olarak adlandırılan yerleşim, 1961 yılında dağıtılan afet konutlarıyla 1 km. güneye Yenihisar adıyla taşınmıştır.1967 yılına kadar köy yerleşimi olarak varlığını sürdüren Yenihisar, 1968 yılında belediye teşkilatı kurularak kasaba olmuştur (Sezer, 2011).

Turizmin temelleri yine 1950'li yıllarda dönemin Aydın valisi Enver SAATÇİGİL tarafından turistik bir bakış açısıyla girişimlerde bulunulmuş ve günümüzde Didim'in sembolleri arasına yerleşmiş dünyaca ünlü Altınkum plajı çevresinde ilk yapılaşmalar gerçekleşmiştir. 1980'li yıllarda turizm faaliyetlerinin başlamasıyla hızla gelişen belde 9 Mayıs 1990 tarihinde yayımlanan kanunla ilçe olmuş ve Yenihisar'a (Didim) komşu olan köy ve kasabalar bağlanmıştır. Bunlar Akbük ve Ak-Yenköy beldeleri ile Denizköy, Yalıköy, Batıköy, Balat ve Akköy'dür.

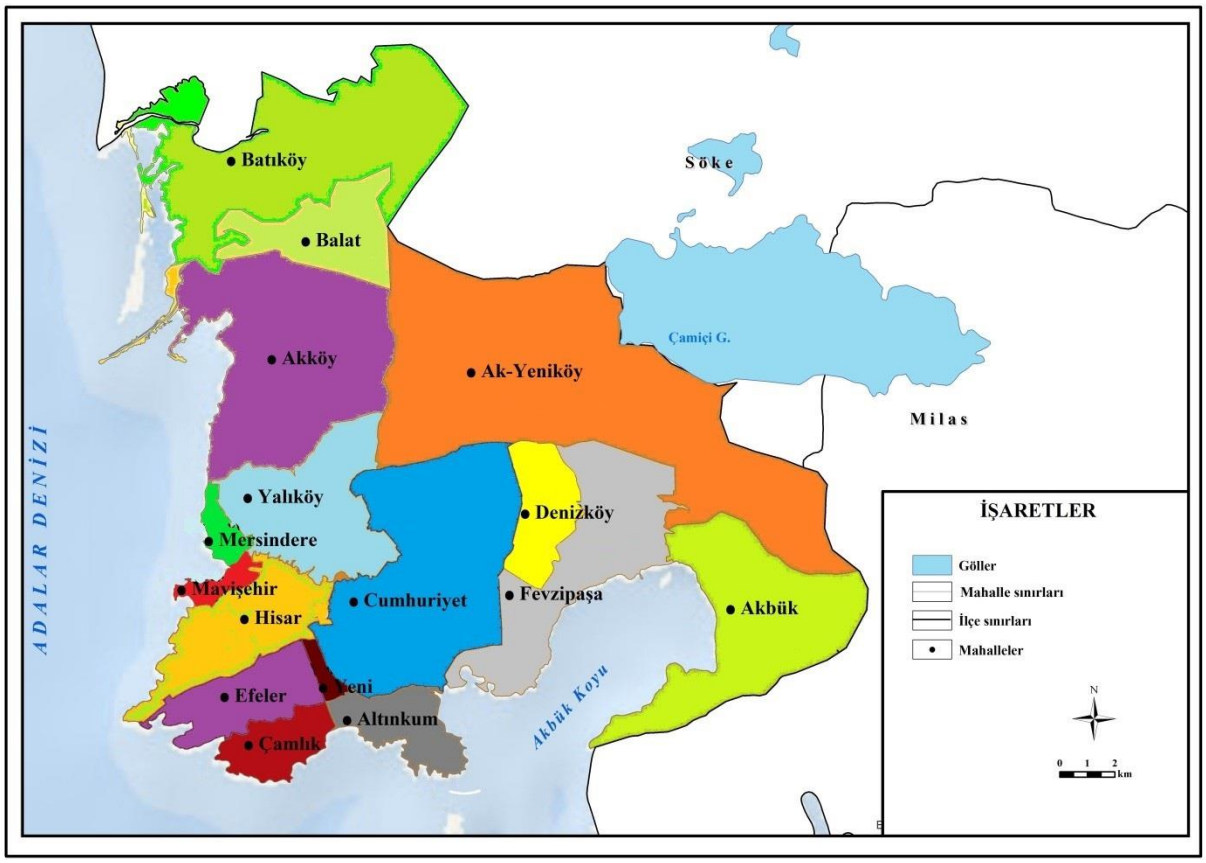
1997 yılında araştırma sahasının ismi değiştirilmiş ve adı Didim olmuştur. Bu sefer isim değişikliği turizm sayesinde olmuş ve isim benzerliğine sebep vermemek için dünya üzerinde sadece bir yerde bulunan ve köken olarak Didymaion'dan gelen Didim (Didyma) olarak değiştirilmiştir. Didyma adı Yunancadan değil, Anadolu dillerinden gelmektedir. Rastlantı olarak Yunanca ikizler anlamına gelen didymi sözcüğüne benzerlik göstermektedir (www.didim.bel.tr).

İlçede 2014 yılı öncesinde belediye teşkilatının bulunduğu Akbük ve Ak-Yeniköy Belediyeleri, 6360 sayılı Büyükşehir Yasası'yla mahalle olmuştur. Ayrıca Yalıköy, Akköy, Denizköy, Batıköy ve Balat köy yerleşmesi iken yine bu kanunla Didim'in bir mahallesi olmuştur.

Didim'de yer alan diğer yerleşmeler ise şunlardır: Efeler Mahallesi, Yeni Mahalle, Cumhuriyet Mahallesi, Çamlık Mahallesi, Hisar Mahallesi, Altınkum Mahallesi, Fevzipaşa Mahallesi, Mersindere Mahallesi ve Mavişehir Mahallesidir. Sayılan bu mahallelerde nüfusun büyük çoğunluğu ikamet etmektedir. Araştırma sahasında 2019 yılı itibariyle toplam 16 tane mahalle yerleşmesi bulunmaktadır.

2.2.2.2. Yerleşme Şekilleri

Araştırma sahası olan Didim ilçe sınırları içerisinde yerleşmelerin dağılışında etkili olan beşerî faktörlerin başında turizm faaliyetleri ve tarım gelmektedir. Yükseltisi az bir plato görümünde olan ilçede yerleşmelerin özellikle turizm faaliyetlerine bağlı olarak kıyı kesimlerde yoğunlaştığı ve yerleşimlerin gelişimlerin bu sahalarda meydana geldiği görülmektedir.

Harita 7: Didim İlçesinin İdari Bölünüm Haritası

Araştırma sahasında 2014 yılındaki Büyükşehir yasasından önce 1 kent, 2 belediye örgütlü kasaba ve 5 köy yerleşimi bulunmaktaydı. İlçede 2014 yılı öncesinde belediye teşkilatının bulunduğu Akbük ve Ak-Yeniköy Belediyeleri, 6360 sayılı Büyükşehir Yasası'yla mahalle olmuştur. Ayrıca Yalıköy, Akköy, Denizköy, Batıköy ve Balat köy yerleşmesi iken yine bu kanunla Didim'in bir mahallesi olmuştur. 2014 yılında bu kanunla bu 2 kasaba ve 5 köy, mahalle yerleşmesi olarak Didim'e bağlanmış, köy ve kasaba statüleri kaldırılmıştır. Burada yer alan bu yerleşmelerin kırsal yerleşim-kent yerleşimi ayrımı yapılırken zorlukların yaşanmasına neden olabileceği görülmektedir. Günümüzde Didim ilçe sınırları içerisinde 16 tane mahalle yerleşmesi vardır. Bunlardan 9 mahalle Didim merkez ilçenin mahallesini oluştururken, 7 tanesi köy ve kasabaların bu statülerinin kaldırılmasıyla mahalle konumuna gelen yerleşmelerdir (Harita 7) (Fotoğraf 22 ve 23).

Burada kır-kent ayrımı yaparken karışıklık çıkmaması için ilçede 2014 Büyükşehir Yasası'nda önceki Didim'in idari yapısı temel alınarak, günümüz koşullarında açıklanmaya çalışılmıştır.

a) Kırsal Yerleşmeler

Araştırma sahasında 2014 Büyükşehir Yasası'ndan önce 5 köy yerleşimi bulunmaktadır. Bunlar; Yalıköy, Denizköy, Batıköy, Akköy ve Balat köyleridir.

Bu yerleşmelerde ekonomik faaliyet önemli ölçüde tarımsal üretime dayanmakla birlikte turizmin de bir kazanç kapısı olduğu görülmektedir. Özellikle Akköy'de Milet antik kentine yakın olması sebebiyle turizm etkilerinin görüldüğü bir yerleşmedir. Akköy kültür turizm potansiyel olan bir yerleşme olup tarımsal üretimin yanında turizm fonksiyonun da öne çıktığı görülmektedir. Akköy'ün adı burada yer alan neredeyse her evin dış cephesinin bembeyaz boyalı olmasından dolayı verilmiştir. Milet ile Apollon Tapınağının tam ortasında kalan Akköy eski Rum evleriyle yöre mimarisinden örnekler vermektedir.

Fotoğraf 22: Didim İlçesinde Bulunan Kırsal Yerleşmelerden Bir Görünüm (a:Balat, b:Akköy, c:Yalıköy, d:Denizköy

Araştırma sahasındaki kırsal mahallerin 2019 yılına ait nüfusları Tablo 21'de gösterilmiştir.

Tablo 21: Büyükşehir Yasasından Önce Köy Statüsünde Olan Yerleşmelerin Nüfusu

YIL	Yerleşme Adı	Toplam Nüfus (Kişi)
2019	Yalıköy Mah.	2386
2019	Akköy Mah.	1122
2019	Balat Mah.	1038
2019	Denizköy Mah.	1045
2019	Batıköy Mah.	153

2019 TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Fotoğraf 23: Batıköy'den Bir Görünüm

Araştırma sahasındaki kırsal mahalle olan Akköy, Ak-Yeniköy, Yalıköy, Denizköy Batıköy ve günümüzde deprem nedeniyle yeni yerine taşınan Balat toplu dokulu yerleşmelerdir.

Taş yapılar yapı tekniği ve taşın şekillendirilerek kullanıp kullanılmadığı açısından değerlendirildiğinde bazı alt-şekil gruplarına ayrılabilirler (Doğanay, Özdemir, Şahin, 2018). Bunlar:

- Taşa Şekil Verilmeden İnşa Edilen Taş Yapılar

Günümüzde taşa şekil verilmeden inşa edilen basit taş meskenler mevcut olup kırsal kesimde yer yer bu tür meskenlere rastlanmaktadır.

Fotoğraf 24: Taşa Şekil Verilmeden İnşa Edilen Taş Yapılardan Bir Görünüm (Hisar Mahallesi-Eski Yoran Köyü)

Bu tip yapılarda taş hemen hemen taş ocağından alındığı şekliyle, hatta dere yatakları ve yamaç döküntülerinden toplandığı haliyle meskenin yan duvarlarını örülmesinde kullanılmakta; örme işleminde çoğu kez kireç ya da çimento harcı gibi bağlayıcılardan yararlanılmaktadır. Bunun yerine çamur harcı kullanma yoluna gidilmektedir. Bu tür basit meskenler sıklıkla ev yapımında ahşap ve toprak malzeme bulunmayan ya da az bulunan bölgelerde rastlanılmaktadır. Bu tip yapılar dayanıklı meskenler olmadıkları için sismik hareketlerden çabuk etkilenirler (Doğanay, Özdemir, Şahin, 2018).

Araştırma sahasında taşa şekil verilmeden inşa edilen taş yapılar yoğun olarak Hisar Mahaellesinde ve Akköy Mahallesi'nde bulunmaktadır. Bu taş yapıların bir kısmı Rumlardan kalan yapılardır. Bu yapıların bir kısmı kullanılmakta olup, bir kısmı da kendi haline bırakılarak yıkılmaya terk edilmiştir (Fotoğraf 24).

- Kesme Taş Yapı Malzemesi ile Duvarları Örülmüş Yapılar

Bağlayıcı harç olarak çimento harcı veya tarihi yapılarda olduğu gibi kireç harcı kullanılarak ve kesme taş yapı ile duvarları örülmüş meskenler kırsal kesimlerin yanında, kentlerinde 19. yüzyılın ortalarına kadar en ihtişamlı yapıları oluşturmaktaydılar. Günümüzde de görkemli sağlam yapılar olarak (camiler, kiliseler, köprüler, hamamlar, çeşmeler, kesme taş

konaklar bunun yanında kimi eğitim kurumları, opera ve tiyatro yapıları gibi) varlıklarını sürdürmektedirler (Fotoğraf 25). Esas olarak uzun ömürlü olan ve yıllara meydan okuyan bu yapılardır. Bunun yanında kırsal kesim taş meskenleri arasında da emek verilerek, bağlayıcı harç kullanarak yapılmış yıllardır ayakta duran tek veya iki katlı meskenlere de az çok rastlanır (Doğanay, Özdemir, Şahin, 2018).

Fotoğraf 25: 1404 yılında Kesme Taş Yapı Malzemesi ile Duvarları Örülmüş İlyasbey Camisi'nden Bir Görünüm (Milet Ören Yeri- Eski Balat Köyü)

Araştırma sahasında kesme taş yapılardan biri olan İlyas Bey Cami bu tip yapıların en güzel örneklerinden birini oluşturmaktadır.

Araştırma sahasındaki Hisar Mahellesi ve Akköy'de özellikle mermer, şist, kalker ve riyolit meskenlerin yapımında çokça kullanıldığı ve bu yerleşmelerde Akdeniz mimarisinin egemen olduğu görülmektedir. Güneşe ve sıcağa karşı korunaklı taş duvarlı, beyaz badanalı, avlulu, açık sofalı çoğu düz toprak meskenler olarak günümüzde varlığını sürdürmektedirler. (Sezer, 2011).

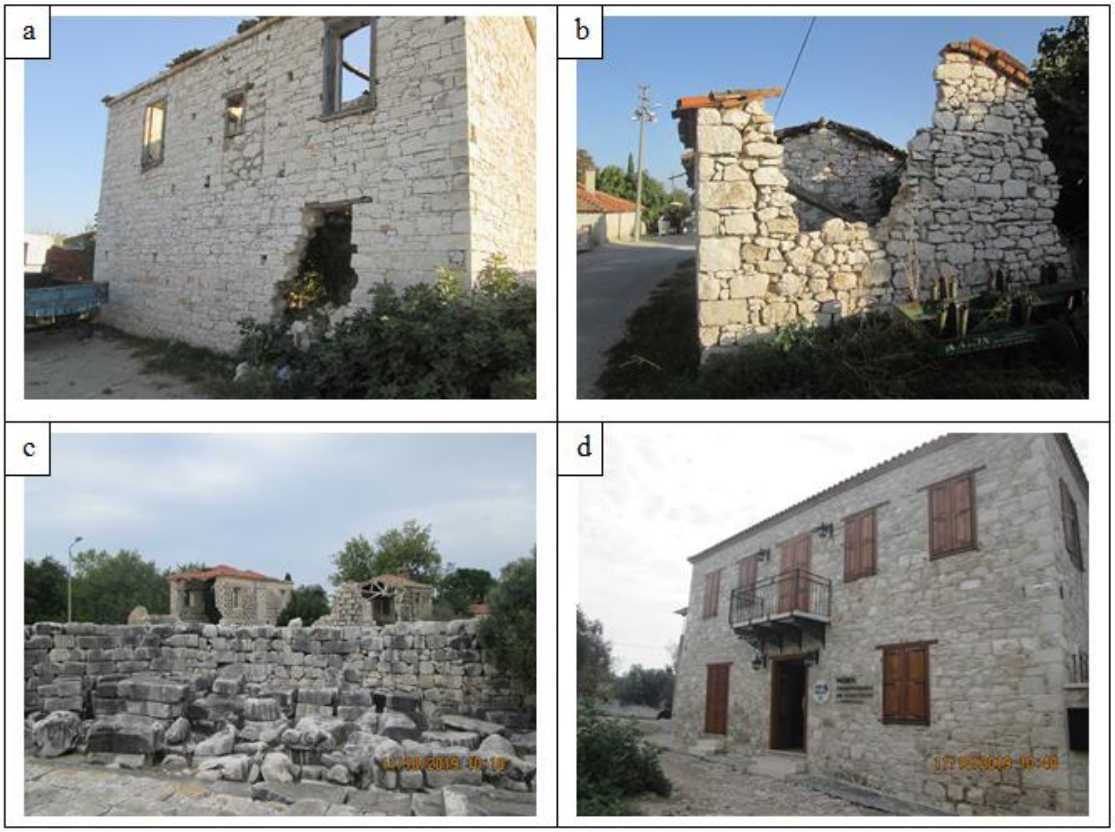
Akbük'deki yapılar sokağa bakan bir-iki penceresi olan, hayatın daha çok avluda geçtiği mütevazı planlı tek katlı evler ve yüksek olmayan avlu duvarları ile oluşan kiremit çatılı köy

dokusu, iki katlı evlerle zenginleşir. Zemin katlarında az açıklık bulunan, üst katları söveli pencereleri ve dışa taşan ocakları-bacalarıyla dikkat çeken iki katlı evler, daha özenli bir taş işçiliği görülür. Kesme taş dokulu yüksek duvarları, kemerli geniş demir kapıları olan depolar da bu dokunun etkileyici öğeleri arasındadır (Kayın, 2012).

Akköy tarihî dokusu kısmen korunmuş olsa da doku hem yeni betonarme yapılarla zedelenmekte hem de dışarıya göç sonucunda yapıların boşalmasından ve zamanın getirdiği tahribatları olumsuz etkilenmektedir. Yerleşimi çevreleyen ikincil konut siteleri ve turistik faaliyetlerin baskısı ise, sadece Akköy'ün dokusunun değil yakın çevredeki su kemeri, bağ evi, Antik dönem kalıntıları vb. tarihî birikimin de geleceğini ilgilendiren bir gelişmedir (Kayın, 2012).

Didim'de 1970'li yıllardan itibaren iki katlı balkonlu, düz beton veya kiremit çatılı betonarme meskenler inşa edilmeye başlamıştır (Sezer,1970). Ayrıca son yıllarda yapılan binalarda neredeyse kentlerdeki binalarla aynı plan ve özelliklerde, aynı yapı malzemesinin kullanılıyor olup, bazı konutlarda alüminyum olarak bilinen metal çatıların kullanıldığı görülmektedir.

Araştırma sahasında özellikle taş yapıların çok olduğu Akköy ve Hisar Mahallesi (eski Yoran Köyü) bu yapıların aslına uygun şekilde restore edilerek butik otel şeklinde turizme kazandırılması hem burada yaşayan yerel halk için hem de bu yapıların sürdürülebilir bir şekilde korunması için önem arz etmektedir. Bu taş meskenler bu yerleşmelerde kendi haline bırakılarak âtıl halde durduğu görülmektedir. Turizm için çok önemli bir değer olan bu taş yapıların turizme kazandırılması önem taşımaktadır (Fotoğraf 26).

Fotoğraf 26: Akköy ve Hisar Mahallesi'nde Kendi Haline Terk Edilmiş Taş Yapılardan (a, b, c) ve Restore Edilerek Turizme Kazandırılmış Bir Yapıdan (d) Görünüm

İlçe sınırları içerinde yer alan kırsal yerleşmeler doğal, tarihi ve kültürel zenginlikleri sayesinde önemli bir turizm potansiyeline sahiptir. Bu turizm potansiyelinin kırsal kesimde yaşayan yöre halkına ekonomik açıdan fayda sağlayacağı anlaşılmaktadır. Bu sahalar turizme açılırken çok dikkatli olunmalı, sürdürülebilir turizm ilkeleri çerçevesinde hareket edilmesi önemli olacaktır.

Araştırma sahasında 2014 Büyükşehir Yasası'ndan önce Akbük ve Ak-Yeniköy yerleşmeleri belediye örgütlü kasaba yerleşmeleri konumundaydılar. Bu yerleşmeler çıkan yasa gereği belediye teşkilatı kaldırılarak Didim'in bir mahallesi konumuna geldiler. Bu iki yerleşmenin nüfusuna bakıltığında 2019 TÜİK verilerine göre Akbük'ün nüfusu 6.277, Ak-Yeniköy'ün nüfusu 2.569 kişidir. Bu açıdan bakıldığında her iki yerleşmenin nüfusu 2000 kişinin üzerinde olduğundan belediye teşkilatının kurulması için yeterli nüfusun bulunduğu görülmektedir. Ancak günümüzde bu yerleşmelerin idari yönetim açısından 2014'ten sonra mahalle yerleşmesi olmuştur.

Fotoğraf 27: 2014'te Büyükşehir Yasasıyla Belediye Teşkilat Kaldırılarak Mahalle Statüsü Alan Ak-Yeniköy'den Bir Görünüm

Burada özellikle Akbük araştırma konusu açısından üzerinde durulması gereken bir yerleşmedir. 1980'li yıllara kadar küçük bir balıkçı köyü olan Akbük, turizmin etkisiyle büyük bir değişim ve gelişim göstermiştir (Fotoğraf 28 ve 29). Akbük, idari birim olarak 1990 yılında Milas''dan ayrılarak Yenihisar'a (Didim) bağlanmıştır. Doğal limana sahip yerleşme 11 km'lik sahil şeridine sahiptir. Akbük ekonomisi temel olarak turizm ve balıkçılığa dayanmaktadır. Yerleşme oteller, pansiyonlar, tatil köyleri, eğlence, dinlenme mekânları ve tüm kentsel donanımlarıyla bir kent görünümündedir. Akbük, sahili ve doğal güzellikleri yanında tarihi açıdan önem arz eden yapılara da sahiptir. Örneğin Rumlardan kalan tarihi kilise hala sağlam durumdadır. Kilise günümüzde ibadete kapalı olup kendi haline bırakılmış haldedir. Akbük özellikle ikinci konut olarak nitelendirilen yazlıkların oldukça fazla olduğu bir yerleşmedir.

2019 TÜİK verilerine göre Akbük Mahallesinin nüfusu 6.277 kişi olup, bu nüfus yaz aylarında daha da artmaktadır. Bunun yanında ikametleri başka illerde olan ama yılın önemli bir bölümünü Akbük te geçiren yazlıkçılar düşünüldüğünde gerçek nüfusun daha fazla olduğu ortaya çıkmaktadır.

Fotoğraf 28: Akbük'ün 1977 Yılında Çekilen Fotoğrafından Bir Görünüm

Kaynak: Akbük Muhtarlığı

Fotoğraf 29: Akbük'ün 2019 Yılındaki Durumunu Gösteren Fotoğraftan Bir Görünüm

b) Kent Yerleşmeleri

Didim'in de içinde bulunduğu Batı Anadolu ve Akdeniz kıyı kuşağındaki birçok kentin büyümesinde ve sayılarının artmasında turizmin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Turizm kentleri olarak adlandırabileceğimiz bu yerleşmeler insanların geçimini önemli ölçüde turizmden ve onunla bağlantılı iş kollarından sağladığı kentler olarak karşımıza çıkmaktadır. Turizmin birçok iş kolluyla bağlantılı olması sebebiyle bu tür turizm kentlerinde başta inşaat ve konut sektörü olmak üzere ticaret, konaklama, ulaşım ve diğer hizmet sektörlerinin canlanmasına sağlamakta, buralara gelen ziyaretçilerin bıraktığı dövizler bu tür kentlerin gelişmesine daha da arttırmaktadır. Bu nedenle Didim'in de içinde bulunduğu benzer turizm kentlerinde, turizm başlı başına bir kentleşme aracı olarak işlev görmekte ve büyümesinde ana faktör olduğu anlaşılmaktadır (Sezer, 2011).

Didim 2005 yılında "Turizm Kenti" ilan edilmiştir. Bu kapsamda planlama çalışmaları Kültür ve Turizm Bakanlığınca devam etmektedir. Bu tür adımlar Didim'de turizm için gerekli alt yapı ve üst yapı çalışmalarının artmasını sağlamakta, birçok yatırımcı ve turist için çekici bir varış yeri (destinasyon) olması yönünde olumlu etkilerde bulunmaktadır.

Fotoğraf 30: Didim Cumhuriyet Kent Meydanı'ndan Bir Görünüm (2019)

2019 TÜİK verilerine göre ilçede merkezinde 9 mahalle olup, bu mahallelerde 72.098 kişi ikamet etmektedir. İlçe merkezinde ve yakınında yer alan mahalleler Hisar Mahallesi, Efeler Mahallesi, Yeni Mahalle, Cumhuriyet Mahallesi, Çamlık Mahallesi, Altınkum Mahallesi, Fevzipaşa Mahallesi, Mersindere Mahallesi, Mavişehir Mahallesidir.

Fotoğraf 31: Didim İlçe Merkezinden Görünümler

Altnkum plajına yakın olmasından dolayı Altınkum, Yeni Mahalle, Çamlık, Cumhuriyet ve Efeler Mahallelerinde yoğun bir yapılaşmanın olduğu göze çarpmaktadır. Bu yapılaşmanın özellikle Altınkum Mahallesinde önemli bir kısmının da konaklama tesislerinden oluştuğu görülmektedir. Bunun yanında Söke-Didim-Akbük karayoluna paralel bir şekilde gelişen Mersindere ve Cumhuriyet Mahalleleri, Yeni Mahalle ve Efeler Mahallesinde turizmin etkileri belirgin olarak görüldüğü yerleşmelerdir. Ayrıca planlı bir düzene sahip yazlık sitelerin sıralı bir şekilde bulunduğu Mavişehir Mahallesi ilçenin adeta bir turizm kenti olduğunu kanıtlamaktadır. Özellikle ilçenin kıyı kesimlerinde çok sayıda yazlık site doğal coğrafi mekân üzerinde değişimler meydana getirdiği görülmektedir.

Atalay (2011)'a göre turizm destinasyonlarında daha fazla tesis yapmak ve arazinin her karışından fayda sağlamak amacıyla turistik alanlar adeta kentleşmektedir. Bu bakımdan değerlendirildiğinde Didim de küçük bir köy yerleşimi iken turizmin etkisiyle bugün bir kent

yerleşmesi durumuna gelmiştir.

Sonuç olarak 1970'li yıllara kadar tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin temel ekonomik gelir kaynağı olduğu, Didim'de 1980'li yıllarda turizmin başlamasıyla tarım ve hayvancılığın yerini turizm, inşaat, konaklama, ulaşım, sağlık, eğitim, eğlence gibi çok farklı sektörlere kaymış durumda olduğu anlaşılmaktadır. İlçede artan yatırımlar büyük otellerin buraya gelmesine sağlamış ve büyük bir yat limanın (D-Marina) kurularak faaliyete geçmesine zemin hazırlamıştır.

2.2.3. Ekonomik Coğrafya Özellikleri

Araştırma sahası olan Didim ilçe sınırlarında ekonomik yapının başta turizm olmak üzere inşaat, ticaret ve tarıma dayalı olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle ilçe merkezi ve Akbük Mahallesi'nde turizm sektörünün ve buna bağlı iş kollarının önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Bir zamanlar tütün tarımı başta olmak üzere tarımsal üretimlerin önemli bir geçim kaynağı olduğu araştırma sahasında, 1980'li yıllarla birlikte turizmin etkileri görülmeye başlamıştır. 1967 yılına kadar Söke'nin Akköy bucağına bağlı bir köy yerleşmesi iken turizm faaliyetleri ile birlikte hızla büyümüş ve 2019 yılı itibariyle 86.688 nüfuslu bir ilçe konumuna gelmiştir. Buna bağlı olarak tarım sektörü turizm sektörü ile yer değiştirmiş olup, ilçede temel ekonomik yapının turizm faaliyetleri tarafından şekillenmesine yol açmıştır. Bu durum günümüzde de devam etmektedir.

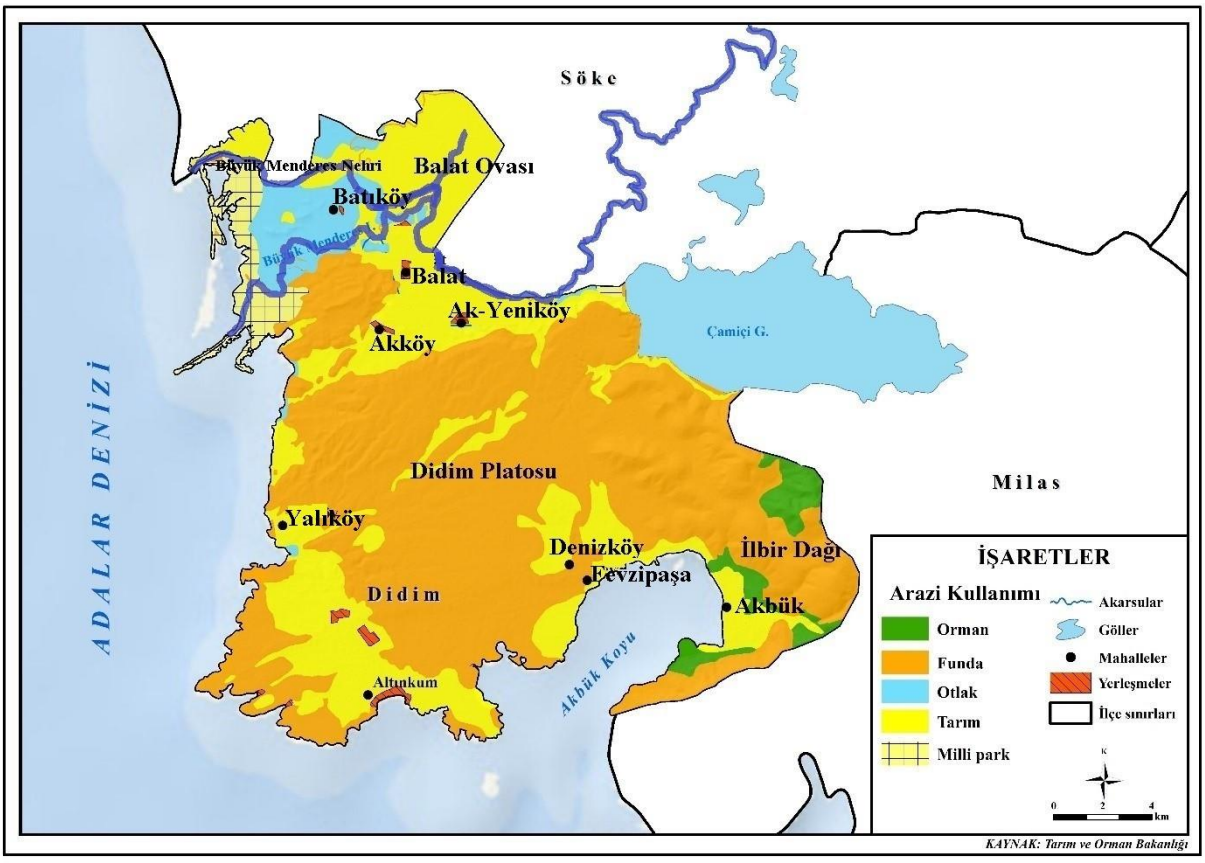
Kuzeyinde Büyük Menderes Nehri, kuzeydoğusunda Bafa (Çamiçi) Gölü, batısında Muğla il sınırı, batıda ve güneyde Adalar Denizi ile çevrili bir yarımada şeklinde olan Didim, sahip olduğu birçok kumsal, koy ve körfezle deniz-kum-güneş turizmi olarak bilinen kitle turizminin önemli bir varış yeri
haline gelmiştir. İlçenin alternatif turizm potansiyelinin de oldukça fazla olduğu görülmektedir. Bütün bu faktörler ilçenin 2005 yılında "Turizm Kenti" ilan edilmesine sağlamış, böylece birçok yatırımcıyı ilçeye çekmiştir. Bununla beraber ortaya çıkan iş imkânlarından yararlanmak isteyen birçok insan ilçeye gelmiş bazıları ise kalıcı olarak yerleşmiştir.

Didim bulunduğu coğrafi konum ve arazi yapısıyla tarımsal üretim faaliyetlerine de oldukça uygundur. Çok çeşitli tarım ürünlerinin yetişmesi için uygun iklim şartlarına sahip olan araştırma sahasında tarım, özelikle kırsal kesimdeki ailelerin önemli geçim kaynağı arasındadır. Tarım her ne kadar turizm gerisinde kalsa da önemini özellikle kırsal yerleşmelerde hala önemini koruduğu görülmektedir. Bunun yanında balıkçılık da ilçede önemli bir sektör haline gelmiştir. Kıyılarda kültür balıkçılığına yönelik işletmeler ve tesisler bulunmakta, ayrıca çeşitli

boyda ve özellikteki deniz araçlarıyla Adalar Denizi'nde kıyı balıkçılığı yapılmaktadır.

2.2.3.1 Tarım

Tarım (ziraat), gerekli, yararlı bitkileri yetiştirmek amacıyla toprak üzerinde yapılan çalışmaların bütünü olarak tanımlanmaktadır. "Ürün yetiştirmek amacıyla toprağın işlenmesi ve bakımının yapılması, yetiştirilecek zirai bitkilerin (kültür bitkilerinin) tohumlarının ekilmesi veya fidanlarının dikilmesi, bu bitkilerin yetişme dönemlerinde gerekli bakım ve mücadelenin yapılmasıdır (Özçağlar, 2014). Türkiye sahip olduğu iklimi, doğal kaynakları bitki örtüsü, denizleri, gölleri, arazi yapısı, toprak kaynakları ve sulama alanları dikkate alındığında bu unsurların hem tarımsal üretim çeşitliği sağlamakta hem de kitle turizmi, kültür turizmi ve alternatif turizm faaliyetlerine imkân sağlamaktadır. Ekonomik faaliyetler içerisinde birçok sektör arasında ilişki olsa da turizm turizm ve tarım birbirini en iyi tamamlayan sektörlerin başında gelir. Çünkü turizm meyve sebze vb. temel yiyecek ve içeceklerin yoğun olarak tüketildiği bir hizmet sektörüdür (Çıkın, Çeken ve Uçan, 2009).

Harita 8: Didim İlçesinin Arazi Kullanım Haritası

Araştırma sahasın arazi kullanımı Tarım ve Orman Bakanlığına göre Harita 8'de gösterilmiştir.

Didim ilçe sınırlarında toplam arazi varlığı 40.200 hektardır. Bu arazi varlığının %39'u tarım arazilerinden meydana gelmektedir. Bu arazi varlığının %9'u çayır ve meralardan, %7'si ormanlık arazilerden, %9'u tarım dışı arazilerden ve %36'sı yerleşim alanından meydana gelmektedir. Bu arazi dağılışından anlaşılacağı üzere, ilçe arazilerinin en büyük payı tarım arazilerinin aldığı görülmektedir. Tarım dışı araziler ilçe arazilerinin %9'unu oluşturmaktadır. Bunun yanında yerleşim alanlarında %36 oranla ilçe sınırları içerisinde önemli bir alan kapladığı görülmektedir. İlçe sınırları içerisinde çayır-mera alanları %9'luk bir alana kaplamaktadır. 40.200 hektar alan kaplayan Didim ilçesinde ormanlık araziler %7'lik oranla en az alan kaplayan arazi durumundadır. İlçede tarımsal üretim potansiyeli yüksek olmakla birlikte tüm araziler sulanamamakta, bu nedenle bazı yerlerde kuru tarım yapılmaktadır (Tablo 22).

Tablo 22: Didim ilçesinin Arazi Mevcudu ve Dağılışı (2018)

Arazi niteliği	**Alan (ha)**	**Dağılımı (%)**
Tarım Arazisi	14.473	39
Çayır-Mera	3.725	9
Ormanlık Arazi	3.000	7
Tarım Dışı Arazi	3.700	9
Yerleşim Alanı	14.302	36
Toplam	40.200	100

Kaynak: Didim İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü

Araştırma sahasının 1924-1980 yılları arasında en önemli geçim kaynağı tarımdır. Bu dönemde özellikle tütün üretimi önemli bir yer tutmaktadır. Tütün o zamanki ismiyle Yoran ve çevresinde en önemli geçim kaynağıdır. Tütün tarımı yanında köylülerin kendi ihtiyaçlarını karşılamak ve artan kısmını da satmak için zeytin üretimi ve bağcılık yapmakta ve çeşitli tahıllar da ekmektedirler.

Fotoğraf 32: Yoran Köyünde (Didim-Yenihisar) Tütün Kıran Mübadillerden Bir Görünüm
Kaynak: Didim Belediyesi Mübadele Evi

1980'li yıllardan itibaren turizm sektörünün gelişmesiyle, Didim yaşayan ailelerin temel geçim kaynağı tarımdan turizme doğru kaymıştır. Turizmle birlikte Didim'in (Yenihisar) nüfusu hızla artmıştır. Günümüzde Didim ilçe merkezi (Yenihisar) kırsal yerleşme özelliğine kaybederek kentsel yerleşim birimine dönüşmüştür.

2019 yılı itibariyle Didim ilçesine bağlı Akyeniköy, Akköy, Denizköy Balat ve Batıköy Mahalleleri'nde tarım önemli bir geçim kaynağı durumundadır (Harita 8). Bu mahallelerde özellikle zeytincilik yapılmakta ve her geçen gün önemini arttırmaktadır. 2019 yılında dördüncüsü düzenlenen uluslararası zeytin festivali zeytinciliğin gelişmesine ve Didim ilçesinin zeytinle birlikte tanıtılmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca Balat, Batıköy Akköy ve Ak-Yeniköy'de arazinin pamuk tarımına elverişli kısımlarımda pamuk tarımı yapılmaktadır. Bunun yanında son yıllarda çilek üretimine de başlanmıştır.

Fotoğraf 33: Batıköy'de Entansif Tarım Yapılan Zeytin Tarlasından Bir Görünüm

Bu arazi dağılımda tarım arazilerinden sonra en büyük payı yerleşim alanlarının aldığı göze çarpmaktadır. Bunda özellikle ilçenin turizm faaliyetleriyle başlayan site ve yazlık yapımın önemli bir etkisin olduğu anlaşılmaktadır. İlçenin nüfus artışı da bunu kanıtlamaktadır. Bu durum sürdürülebilirlik açısından bir sorun oluşturacağı zamanla ilçenin taşıma kapasitesinin üzerine çıkmasına neden olabilecektir.

Didim de kırsal yerleşmelerde yerel halkın önemli geçim kaynağının tarım faaliyetleri oluşturmaktadır. İlçe sınırları içerisinde dikili alanların en büyük kısmını 2018 yılı itibariyle toplam 1.182.251 adet ile zeytin ağacı oluşturmaktadır. Zeytin ağacını 3.565 adet ile incir ağacı takip etmektedir. Bu durum adeta Aydın ili için söylenen "dağlarından yağ ovalarından bal akar" sözünü kanıtlar nitelikte ve niceliktedir. Didim'de zeytin ve incir ağacından sonra 2018 yılı itibariyle 14.150 adet olan badem, dikili alanların içinde yer almaktadır. Onu 7.900 adet ile turunçgiller takip etmektedir. Didim'in dikili alanlarında çeşitli sayılarda şeftali-nektarin, erik ve nar ağaçları oluşturmaktadır (Tablo 23).

Tablo 23: Didim İlçesinin Dikili Ağaç Varlıkları ve Verimlilik Miktarları (2018)

Ürün adı	Adet (Ağaç)		Üretim (Kg/Ağaç)	
	2017	2018	2017	2018
Zeytin (Toplam)	1.100.000	1.182.251		
Meyve Veren Yaşta Zeytin	696.500	775.814	26.25	31.22
Yeni Zeytin Plantasyonları	403.300	406.437	–	–
İncir	3.540	3.565	30	30
Şeftali- Nektarin	4.000	4.000	25	28
Turunçgiller	9.055	7.900	40	35
Erik	5.850	5.900	25	25
Nar	7.060	1.155	25	25
Badem	14.150	14.150	5	10

Kaynak: Didim İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü (2018)

Fotoğraf 34: Ak-Yeniköy'de Zeytin Alımı Yapılan Alandan Bir Görünüm

Didim ilçesinde ekili alanlara bakıldığında 2018 yılı itibariyle en çok ekili ürün 39.000 da. beyaz altın olarak nitelendirilen pamuk bitkisi oluşturmaktadır (Fotoğraf 35). Pamuktan da.

başına 2018 yılında 550 kg. verim elde edilmiştir. Pamuğu 10.500 da. ile buğday ve 2.300 da. ile arpa ekili alanlar olarak takip etmektedir. Ayrıca ilçede 2018 yılında silajlık mısır (1050 da.), fiğ (1500 da.) ve yulaf da (500 da.) ekili alanları meydana getirmektedir (Tablo 24).

Tablo 24: Didim İlçesinin Ekili Alandaki Ürünler ve Ekiliş Alanları (2018)

Ürün Adı	**Ekiliş (da)**		**Verim (kg/da)**	
	2017	**2018**	**2017**	**2018**
Pamuk (Kütlü)	39.000	39.000	600	550
Buğday (kuru+ sulu)	15.500	10.500	500	450
Arpa (kuru+sulu)	4.400	2.300	450	400
Yulaf	800	500	400	350
Fiğ	2.000	1.500	500	550
Mısır (Silajlık)	1.550	1.050	5.000	5.000

Kaynak: Didim İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü

Fotoğraf 35: Balat Ovası'ndaki Pamuk Tarlasından Bir Görünüm

Didim Ziraat odası Meclis Başkan Yardımcısı Günay Yavaş tarafından ilçede 5 adet tarımsal kalkınma kooperatinin olduğu ifade edilmiştir. Bunlar çiçekcilik üzerine yoğunlaşan Didim Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Agroturizm üzerine yoğunlaşan Akbük Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, zeytin ve zeytinyağı üzerine yoğunlaşan Fevzipaşa Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Akköy Tarımsal Kalkınma Kooperatifi ve Ak-Yeniköy/Balat Tarımsal Kalkınma Kooperatifi'dir.

Günümüzde kırsal yerleşmelerde tarım önemli bir ekonomik faaliyet olarak yerini korumaktadır. Üretilen tarım ürünlerinin bir kısmı turistlerin gıda ihtiyacını da karşılamaktadır.

2.2.3.2. Hayvancılık

Didim'de hayvancılık faaliyetleri de kırsalda yaşayan yerel halk için tarımla birlikte diğer önemli ekonomik faaliyeti oluşturmaktadır. Didim'de özellikle kırsal kesimde 2018 yılı itibariyle 300 işletmede 3286 baş büyükbaş hayvan mevcuttur. 205 işletmede 19.465 baş koyun bulunmaktadır. 40 işletmede ise 8083 baş keçi mevcuttur. Ayrıca ilçede kanatlı hayvan yetiştiriciliği de yapılmaktadır. 2018 yılı itibariyle 10 işletmede 257.000 adet kanatlı hayvan bulunmaktadır. Bir diğer faaliyet ise arıcılıktır. İlçede 2018 yılı itibariyle 10 işletmede toplam 920 adet arı kovanı bulunmaktadır **(**Tablo 25).

Tablo 25: Didim İlçesinin Hayvan Varlığı

YIL	Sığır İşletme Sayısı ve Sığır Sayısı	Koyun İşletme Sayısı ve Koyun Sayısı	Keçi İşletme Sayısı ve Keçi Sayısı	Kanatlı İşletme Sayısı ve Kanatlı Sayısı	Arı Kovanı (Fenni) İşletme Sayısı ve Arı Kovanı Sayısı
2017	820 İşletme	85 İşletme	20 İşletme	11 İşletme	10 işletme
	3009 Baş	15706 Baş	10316 Baş	274.155 Adet	1000 Adet
2018	300 İşletme	205 İşletme	40 İşletme	10 İşletme	10 işletme
	3286 Baş	19465 Baş	8083 Baş	257.000 Adet	920 Adet

Kaynak: Didim İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü (2018)

2.2.3.3. Balıkçılık

Didim'de önemli ekonomik uğraşlardan birini balıkçılık oluşturmaktadır. 2018 yılı itibariyle Akköy/Taşburun mevkiinde her biri yıllık 2000 ton üretim kapasiteli aktif 7 adet balık üretme çiftliği bulunmaktadır. Bunun yanında 2018 yılı itibariyle Akbük'te yıllık 39 milyon adet kapasiteli bir yavru balık üretim çiftliği ve Ak-Yeniköy'de toplamda yıllık 185 milyon adet kapasiteli iki yavru balık üretim çiftliği bulunmaktadır. Fevzipaşa Mahallesi'nde de bir paketleme tesisi bulunmaktadır. Ayrıca ilçede kıyı balıkçılığı da yapılmaktadır (Didim İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü).

2.2.3.4. Sanayi

Endüstri ya da sanayi, çeşitli hammaddelerin fiziksel ve kimyasal yapılarında bir takım değişiklik meydana getirerek, çok çeşitli ihtiyaç mallarının imal edilmesidir (Doğanay Özdemir ve Şahin 2018).

Fotoğraf 36: Ak-Yeniköy'de Bulunan Zeytinyağ Fabrikasından Bir Görünüm

Didim'de artan nüfusa bağlı olarak ilçe insanın ihtiyacını giderecekleri küçük ölçekli sanayi faaliyetleri geliştiği görülmektedir. Bunun yanında tarıma dayalı sanayi işletmeleri de bulunmaktadır. 2019 yılı itibariyle ilçede 3 zeytinyağı fabrikası bulunmaktadır (Fotoğraf 36). Bunun yanında 4 un değirmeni, unlu mamül işletmeleri, ekmek fabrikaları ve 1 tane soğuk hava deposu (buzhane) bulunmaktadır. Bunun yanında ilçede 11 adet balık çiftliği ve 3 modern yavru balık üretme tesisi ve bunlara bağlı olarak 1 balık paketleme tesisi bulunmaktadır. İlçede bulunan sanayi sitesileri de ilçenin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

2.2.3.5. Ticaret

Kazanç sağlamak için yapılan mal alıp satma faaliyetlerine ticaret denir. Bu terim Türkçe alış-veriş veya alım-satım terimleri ile ifade edilmektedir. Diğer sektörlerden farklı olarak ticaret, bir malın üretilmesi değil, ekonomik değer sahip malların el değiştirmesine

sağlayan bir hizmettir (Doğanay Özdemir ve Şahin 2018).

Araştırma sahasında ticaret eski zamanlardan beri yapılan bir faaliyettir. Araştırma sahasının da içinde bulunduğu Karya bölgesinde üretilen zeytinyağları eski çağlarda Atina'da dahi bilinmekteydi (www.didim.bel.tr). Günümüzde bu ticari hayat turizm sayesinde canlı bir şekilde devam etmektedir.

Fotoğraf 37: Didim'de Özellikle Turistlerin Alışveriş Yaptığı Yerlerden Görünümler

Araştırma sahasında turizm faaliyetlerinin gelişmesine bağlı olarak ticari hayat da gelişme göstermiştir. İlçede çok sayıda esnaf turizmden kazanç sağlamaktadır. Özellikle ilçeye gelen ziyaretçilerin birçok ihtiyacını karşılandığı çeşitli dükkânlar ve mağazalar ticari hayatı canlı tutmaktadır. Yerel halk da kapasitesi ölçüsünde açtığı dükkânlarda ticari hayat içinde var olmaya çalışmaktadır. İlçeye gelen turistlere çeşitli hediyelik eşyalar ve Türk medeniyetinin önemli kültür zenginlerinden olan halı ve kilimler satışa sunulmaktadır (Fotoğraf 37).

2.2.4. Ulaşım

Ulaşım, tarihin ilk çağlarından beri insanlığın ana uğraşlarından biri olmuştur. Tekerliğin icadıyla birlikte yolların gelişmesi, herhangi bir yerdeki mallar farklı bölgelere taşınmış, böylece ilk çağlarda Kral Yolu, İpek Yolu, Baharat Yolu gibi önemli ticaret yolları meydana gelmiştir. Avrupa'da sanayi devriminin başlamasıyla birlikte buhar gücüyle çalışan gemi ve trenlerin devreye girmesi ulaşım ve ulaşım ağlarının hızlı bir şekilde gelişmesine sağlamıştır. 1945'li yıllardan sonra çok hızlı bir şekilde gelişme göstererek, özellikle sanayileşmiş ülkelerde demir, kara, deniz ve hava yolu ulaşımında çok önemli gelişmeler meydana gelmiştir. Günümüzde oldukça gelişmiş durumda olan ulaşım sistemleri sayesinde, dünya üzerinde farklı kültür, dil ve dine mensup topluluklar birbirine tanıma imkânı bulmuşlardır (Doğanay Özdemir ve Şahin 2018). Tarihsel süreçte gelişen bu ulaşım imkanları,

günümüzde turizm sektörünün gelişmesine ve büyümesine katkı sunan en büyük faktörlerden biri olmuştur.

Turizmin en önemli unsurlarından biri ulaşılabilirliktir. Ulaşılabilirlik, turizm bölgelerine veya turizm işletmelerine kolay bir şekilde ulaşmayı sağlayan altyapı imkânlarının mevcut olmasıdır. Bir bölgenin turist çekmesi için oldukça fazla ulaşım türü ile erişebilme imkânına sahip olması gerekmektedir. Gelişmiş havayolu, karayolu, denizyolu ve demiryolu bağlantısı olan alanlarda, turizmin pazarlanması kolaylaşmakta ve daha fazla turist çekmektedir. Günümüzde insanların daha fazla turizm faaliyetlerine katılmakta, ziyaret edecekleri yerlerin ulaşım imkânlarını göz önünde bulundurmakta, zaman açısından kısa ve maliyet açından ucuz ulaşım imkânlarına sahip turizm bölgelerine daha fazla ilgi göstermektedirler (Kervankıran, 2011).

Türkiye ve Dünya'da ulaşım ve turizm arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Ulaşımın gelişmesi turizmi, turizmin gelişmesi ise ulaşım olanaklarının gelişmesine olumlu yönde etkilemiştir. Turizm ülkemizdeki önemli turizm çekim yerlerindeki uluslararası hava ulaşımın gelişmesine sağlanmıştır. Türkiye'ye yönelik turizm hareketliliğinde hava ulaşımı en çok tercih edilen ulaşım biçimidir. Başta Avrupa ülkeleri olmak üzere deniz aşırı ülkelerden gelen turistlerin büyük çoğunluğu hava ulaşımı tercih etmektedirler. Buna karşılık Türkiye'nin sınır komşusu olduğu ülkelerden gelen yabancı ziyaretçiler en çok karayolu ulaşımını tercih etmektedirler. Türkiye'de demiryolu ulaşımının yeterince gelişmemesi nedeniyle turizm amaçlı demiryolu ulaşımı az tercih edilen bir ulaşım biçimidir (Okuyucu ve Somuncu, 2018).

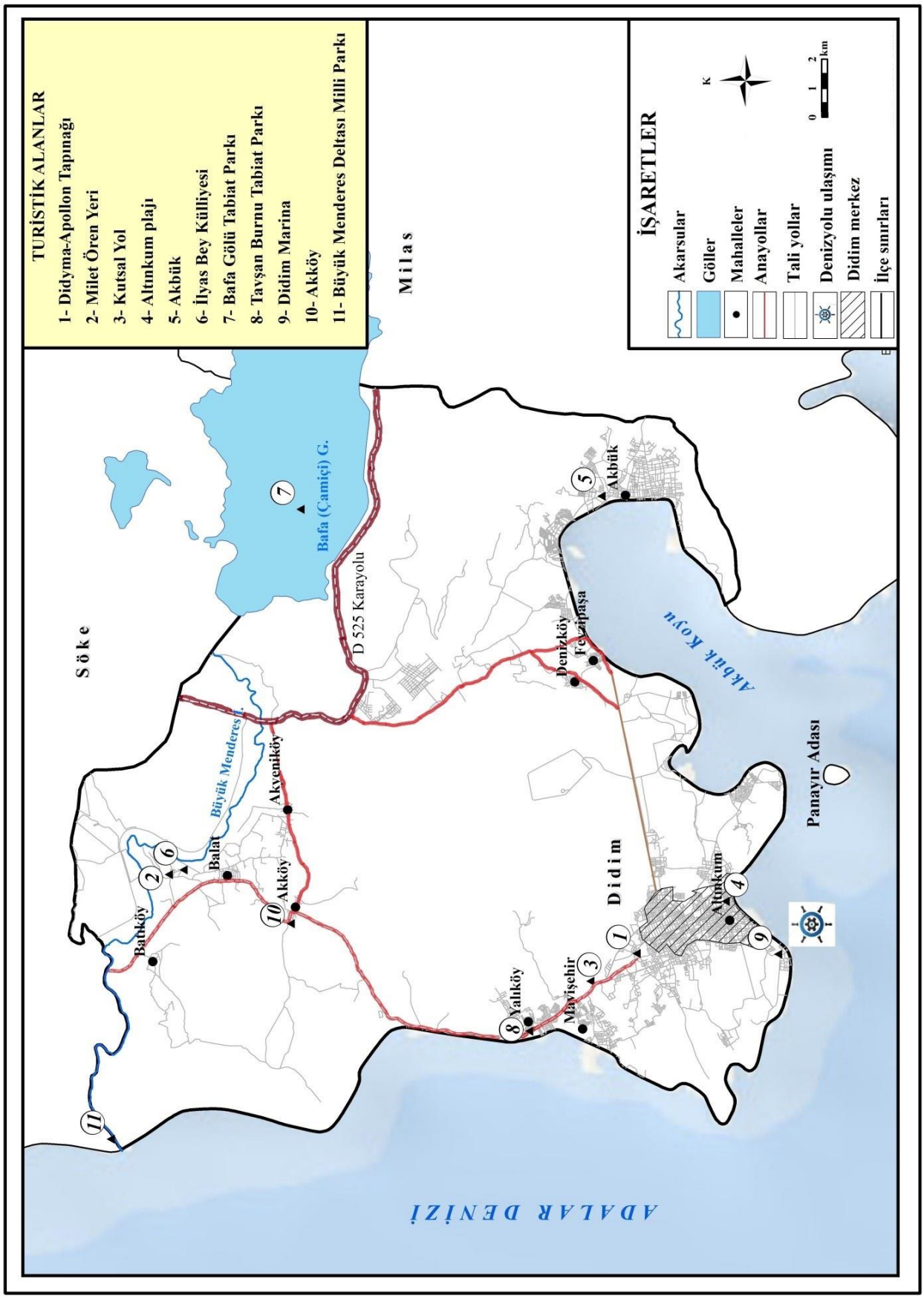
Türkiye'de 2019 TÜİK verilerine göre gelen yabancıların %76'sı havayolu, %20'si karayolu, %2,99'u denizyolu ve %0.07'si demiryolun kullanmıştır (Tablo 26). Bu veriler ışığında Türkiye'ye ziyaret eden yabancıların en çok tercih ettiği ulaşım türü havayolu olduğu görülmektedir. Teknolojik gelişmeler ve hava yolu ulaşımının erişebilirliğin artmasının yanında, kısa bir süre içesinde çok uzak coğrafyalara konforlu bir şekilde ulaştırması havayolunu tercih edilirliğini arttırmaktadır. İkinci sırada ise karayolu ulaşımı geldiği görülmektedir. Karayolunun esnekliği sayesinde özellikle Türkiye'nin yakın çevresinde bulunan ülkelerden ve Avrupa'dan gelen ziyaretçilerin tercih ettiği bir ulaşım türü olduğu görülmektedir. Üçüncü sırada ise denizyolu taşımacılığı gelmektedir. Ülkemizin üç tarafı denizlerle çevrili olduğunu düşündüğümüzde, bu imkânlardan yolcu taşımacılığı açısında tam olarak yararlanamadığını görülmektedir. Demiryolu ulaşımının ise son sırada olduğu görülmektedir.

Tablo 26: Gelen Yabancıların 2019 Yılında Kullandıkları Ulaşım Türleri

Ulaşım Türü	**Oran (%)**
Havayolu	76,67
Karayolu	20,28
Deniz Yolu	2,99
Demiryolu	0,07

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, Kültür ve Turizm Bakanlığı (2019)

Araştırma sahasına gelen yabancı ziyaretçiler karayolu olarak Söke Milas karayolu (D525) ve bu yola bağlı olan Didim-Söke Karayolunu kullanmaktadır. Bunun yanında yine Söke ve Kuşadası'na bağlanan Didim-Gülbahçe yolu Milet Ören Yeri'ne yakın mesafeden geçen diğer alternatif yolu oluşturmaktadır. Havayolu ulaşımı olarak Bodrum-Milas Havalimanı ve İzmir Havalimanı kullanılmaktadır. Didim'de denizyolu ulaşımı pek gelişmiş olmasa da 2019 yılında açılan Didim yat limanı deniz ulaşımı açısından önemli yer tutmaktadır (Harita 9).

Harita 9: Didim İlçesinin Ulaşım Haritası

2.2.5. Turizm

Turizm insanlık tarihi kadar eskiye giden bir faaliyet olabileceğinden, gelişim süreci içerisinde amaçları, mekânları, uygulanış şekilleri ve katılımcıları gibi yönleriyle farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır (Doğanay ve Zaman, 2019).

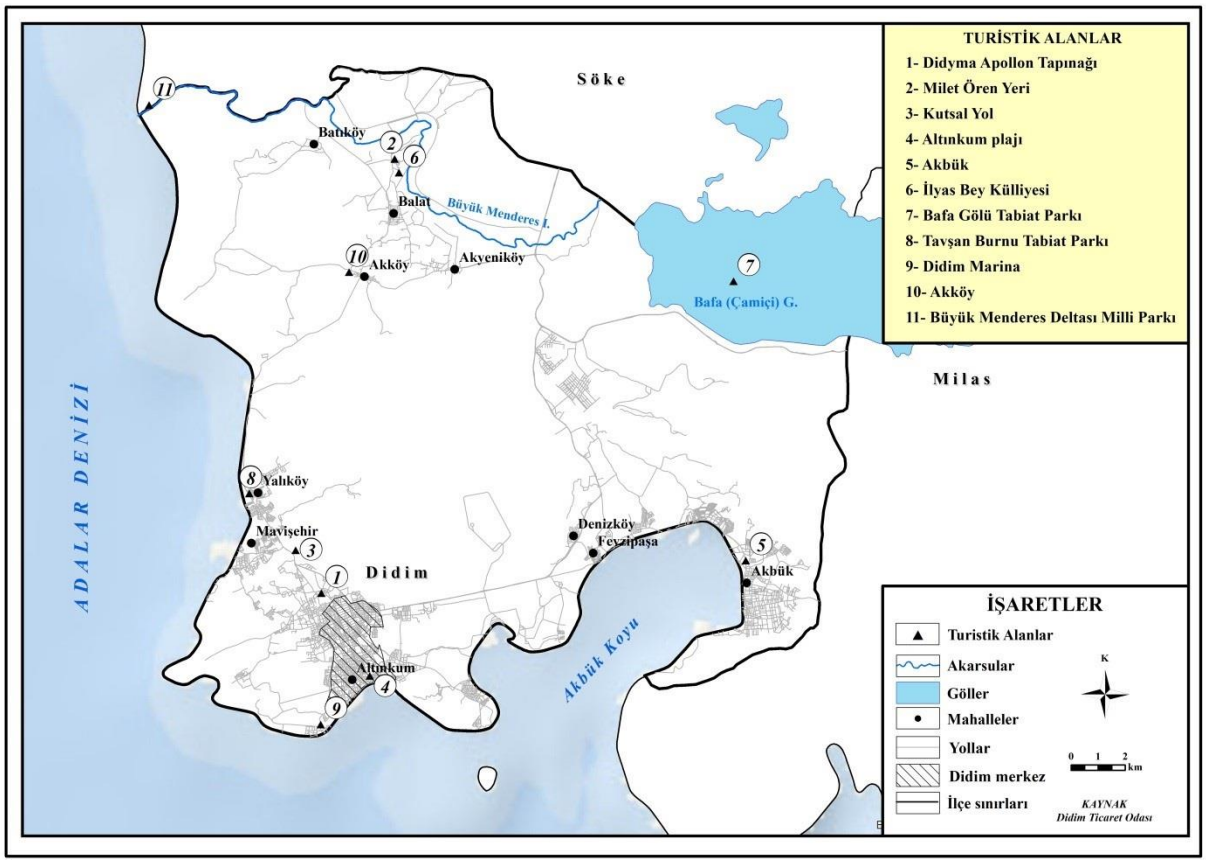
Tablo 27 inceliğinde turizm tiplerinin birçok başlık altında sıralandığı görülmektedir. Ayrıca Tablo 27'de bu turizm tiplerinin uygulanış şekilleri de belirtilmektedir. Tablo 27'de görüldüğü üzere turizm tipleri oldukça çeşitlilik göstermektedir.

Tablo 27: Başlıca Turizm Şekilleri ve Uygulanış Biçimleri

Turizm Tipleri	**Uygulanış Şekilleri**
Kültürel Turizm	Miras turizmi, sıla turizmi, edebi turizm, anavatan ziyaretleri…
Spor Turizmi	Alpinizm (dağcılık), spor-kamp turizmi, su sporları turizmi (sualtı dalış, yelken, sörf, rafting), hava sporları, kış sporları turizmi, golf turizmi, oryantiring (hedef bulma), balon turizmi, yamaç paraşütü, mağara sporları
İnanç Turizm	Kutsal alan ziyaretleri, hac ziyaretleri
Kongre Turizmi	Bilimsel amaçlı etkinlikler, çeşitli amaçlı toplantılar…
Kış Turizmi	Kayak sporu, snowboard, heli-ski…
Eko-Turizm	Doğa yürüyüşü, milli park ziyareti, korunan alanlar ziyareti, bisikletli doğa gezileri, foto safari…
Özel İlgi Turizmi	Kuş gözlemciliği (ornitoloji), botanik turizmi, sis turizmi, alışveriş turizmi…
Eğlence Turizmi	Eğlendirici etkinliklere katılım, müzik festivalleri, karnavallar, eğlence parkları ziyareti…
Sağlık Turizmi	Termal turizm, klimatizm, yayla turizmi
Gastro-Turizm	Yerel tatlar, farklı lezzetlerin denenmesi için yapılan seyahatler
Yat Turizmi	Yat gezintisi
Kırsal Turizm	Kültürel kırsal turizm, doğal kırsal turizm, kırsal alanlarda doğal ve kültürel peyzaja yönelik turlar
Şehir Turizmi	Şehirsel Turistik Çekiciliklerin Ziyareti-Denenmesi, Alışveriş Turizmi…
Yayla Turizmi	Yayla Kültürü Deneyimi, Yaylacılık Alanlarındaki Doğa Turları…
Kıyı Turizmi	Plaj Turizmi, Kıyı Gezintileri…
Dağ Turizmi	Dağcılık, Tırmanış, Doğa Keşif Gezileri, "En" Güdüsünün Tatmini…
Doğa-Macera Turizmi	Mağara Keşif Turizmi, Dağ Yürüyüşü, Kamp-Karavan Turizmi…
Etkinlik Turizmi	Festivaller, şenlikler
Sınır Turizmi	Alış-veriş turizmi
Agro-Turizm (Tarım Turizmi)	Tarımsal ürün üretim, hasat, bakım günlerine katılım, yöresel ürün sergi, şenlik, festivallerine katılım…
Çiftlik Turizmi	Çiftliklerde bir günü deneyim etme
Etnik Turizm	Etnik bir grubun geleneksel yaşam biçimlerini, özgün kültürel etkinliklerini gözlemleme. Örneğin yörük göçlerine katılma...
Arktik, Antartik Turizm	Kutup bölgelerine yapılan geziler. Buzkıran gemiler eşliğinde veya helikopterlerle Kutup Bölgelerinde yapılan katlım. Örneğin Franz Josef Adası turları
Uzay Turizmi	Uluslararası Uzay İstasyonuna yönelik uzay turlarını kapsar. NASA uzay turistlerine "Uçuş Katılımcısı" adı vermektedir. Bazı seyahat acenteleri uzay kısa gezi biletleri pazarlamaktadır.
Afet Turizmi	Olağanüstü doğa olaylarını yerinde gözlemlemek için yapılan seyahatlerdir. Örneğin volkanik patlama anına tanık olma (Buna örnek olarak İzlanda-Eyjafjallajökull yönelik turlar düzenlenmektedir).
Kamp-Karavan Turizmi	Kamp alanlarında konaklama, karavanlar ile özgür turları kapsar.
Gençlik Turizmi	15-24 yaş aralığındaki gençlerin spor, eğlence, sosyal, kültürel etkinliklere katılım için yaptıkları seyahatleri kapsar.

Kaynak: Doğanay ve Zaman (2019)

Didim ilçesinin başlıca turizm kaynakları harita 10'da gösterilmiştir.

Harita 10: Didim İlçesinin Başlıca Turizm Kaynakları Haritası

2.2.5.1. Deniz (Kıyı) Turizmi

Deniz turizmi Yüksek (2012)'e göre; kurvaziyer turizmi, yat işletmeciliği, yat limanı işletmeciliği, günübirlik tekne turları, eğlence ağırlıklı su üstü ve su altı aktiviteleri ve dalma sporlarından oluşan ve doğrudan denizalanı içerisinde gerçekleşen faaliyetler bütünüdür (İncekara, Dördüncü, Özer, 2015). Bu bakımdan araştırma sahası olan Didim ilçesi Adalar Denizi kıyısı olması ve bir yarımada özelliği göstermesinden dolayı birçok deniz aktivitesi yapma imkânı sunmaktadır. Arazi çalışmaları sırasında Didim ilçesinde turizm, kültür turizmiyle başlamış, ancak hızlı bir şekilde gelişmesi deniz turizmi sayesinde olduğu yetkililer tarafından ifade edilmiştir. Kıyı boyunca görülen turistik tesisler bunun en bariz örneğini oluşturmaktadır. Hatta bu durum İngiliz vatandaşlarının ilçede konut almalarının en önemli nedenleri birisi olarak öne çıktığı ifade edilmiştir.

Karakaya ve Turan (2006)'ın Didim'de emekli göçünü inceleyen çalışmasında, İngiliz turistlerin Didim'e tercih nedenlerinin başında deniz, iklim ve güneş gelmiştir. Didim ilçesinin turizmin önemli ölçüde kıyı turizme sayesinde geliştiği bu çalışmadan da anlaşılmaktadır.

Fotoğraf 38: Didim'de Turizm Faaliyetlerinden Bir Görünüm
Kaynak: Didim Ticaret Odası Fotoğraf Arşivi

Araştırma sahasında kıyı turizmi için konaklama tesisleri başta olmak üzere kıyı turizmini destekleyen yatırımlar yapılmıştır. İlçede birçok deniz aktivitesinin yapılabildiği plajlar ve yat limanı mevcuttur (Fotoğraf 38).

2.2.5.2. Yat Turizmi

Yat limanları; yatların bağlanabilecekleri ve yatçıların yatlarından yürüyerek çıkabilmelerine imkân sağlayan iskeleleri, dinlenme, konaklama ve alışveriş gibi sosyal tesisler ile yatlara bakım, onarım, karaya çekme, teknik hizmet sunan birimlere sahip deniz turizm tesisleridir (İncekara, Dördüncü ve Özer, 2015)

Günümüzde insanlar deniz ulaşımında meydana gelen gelişmeler sayesinde deniz kıyılarındaki koyları, körfezleri ve adaları ziyaret edebilmektedirler. Bu açıdan "yat" adı verilen deniz araçları insanların bu mekanlara görmelerine imkân sağlamaktadır. Bu kapsamda dünya turizminde dikkat çeken turizm aktivitelerinden biri olan yat turizmi, Türkiye'de de gelişme göstermektedir. Ülkemizde yat turizmi özel girişimlerin desteğiyle bir artış göstermekte ve yat limanlarının (marina) sayısı artmaktadır (Sezer, 2012).

Fotoğraf 39: Didim'de Bulunan Didim Yat Limanından (D-Marin) Bir Görünüm
Kaynak: Didim Ticaret Odası Fotoğraf Arşivi

Yat turizmi birçok doğal ve beşerî etkenin bir araya gelmesi sonucu oluşan bir turizm aktivitesidir. Özellikle deniz kıyıların kullanıldığı bu turizm faaliyeti deniz (kıyı) turizminin destekleyici sektörlerinden birisini oluşturmaktadır. Kıyı turizminin gelişmesinde önemli katkıları bulunana yat turizmi aynı zamanda turizmin çeşitlenmesini sağlamaktadır. Bunun yanında üst gelir grubuna hitap ettiği için de ekonomik açıdan önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Yat turizminin doğal güzellikteki koy ve körfezlere olan ilgisi sebebiyle kıyıların betonlaşmasının azaltılmasında da olumlu etkileri bulunmaktadır (Sezer, 2012).

Türkiye'nin ve Dünya'nın en modern yat limanlarından biri olarak inşa edilen ve 2019 yılında faaliyete geçen Didim Yat Limanı (D-Marin Didim), 580 deniz, 600 kara kapasitesi, 70.000 m^2 kara sahası, 400 tonluk ve 75 tonluk 2 travel lift, 2 büyük hangarıyla bölgeye gelen tekne sahiplerine uzun veya kısa süreli kara park olanağı sağlamaktadır. Yacht Club, sosyal hizmetler, teknik servis, liman, marina ofis ve çevre koruma hizmetleri gibi imkânlarla tekne bağlayanlara hizmet veren marinada lüks bir otel, kafe ve restoranların da olduğu bir de alışveriş merkezi, denize girilebilen bir alan yer almaktadır (www.didimgezgini.com) (Fotoğraf 39).

2.2.5.3. Kültür Turizmi

Kültür sözcüğü uygarlık, üretim, eğitim ve sanatsal yanıyla birçok anlamda kullanılan geniş bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültür kavramının farklı tanımları, kültürün bir ulusa, bir ülke veya ülke içinde farklı bölgelere ait bilgi, üretim, sanat, gelenek, görenek, dil, inanç, alışkanlıklar, değer yargıları, giyim kuşam, insanın meydana getirdiği öğrenilen ve gelecek kuşaklara aktırılan, bunun yanında toplumsal, değişebilen ve bütünleştirici özelliği olan bir olgu olduğu konusunda birleşirler. Kültür turizmi ise insanların yeni bilgi ve deneyimler edinerek kültür seviyesini artırmak, kültürel farklılıkları görmek için kültürel mekânları ziyaret etmek ve kültürel olaylara katılmak için yer değiştirilmesidir. Turizmin diğer çeşitlerinde de farklı kültürler görülür ama kültür turizminde amaç gideceği yerin kültürünü öğrenmek olmasıdır. Özetle kültür turisti diğer turistlerden farklı olarak kültürlü turisttir (Doğaner, 2013).

Kültür ve turizm arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Kültürel unsurlar turizmi etkileyen bir faktör olarak ortaya çıkarken, turizm ise bu unsurları içeren, kültürel mirasın korunmasının önemini arttıran, yerel ve ulusal hükümetleri bu konuda kaynak ayırmayı teşvik eden bir faaliyet haline gelmektedir (TÜSİAD, 2014).

Din, tarih, toplumbilim, sanat tarihi, arkeoloji, ekonomi siyasal bilimler, gibi çeşitli bilim dallarının içine giren kültür turizminin coğrafyayla bağlantısı kültürel mekânla ilgilidir. Coğrafya kültürel kaynakların mekânsal dağılımını ve kültürel kaynakların mekânsal kullanımını araştırır. Bir yerin kültürel coğrafyasının bilinmesi ve kültürel turizm çeşitlerinin coğrafya ile olan bağlantısının bilinmesi turizm planlamalarında mekânın kimliğinin belirlenmesi, kullanılması ve özellikle korunması açısından önemlidir (Doğaner, 2013).

Farklı kültürleri tanıma isteği, gelişmiş ülkelerde yaşayan insanlar tarafından ulaşım ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmelerden dolayı başka kültürleri ulaşmanın kolaylaşması, eğitim seviyesinin artmasıyla birlikte kültür birikimin gittikçe artması sayesinde artmıştır. Bunun yanında kültür turizminin geliştiği ülke ve bölgelerde artan istihdam ve gelir getirici etkisi sayesinde, kültürel turizm uluslararası turizm hareketlerinde önemli hale gelmeye başlamıştır. Bu amaç doğrultusunda ülkeler tarihi ve kültürel rotalar belirleyerek ülkelerine daha fazla ziyaretçi çekmeyi ve turizm gelirlerinden daha fala gelir payı almayı hedeflemektedirler. Kültürel turizmin kendine has özelikleri ve çekicilikleri sayesinde kıyı turizminin gelişmediği bölgelerde turizm faaliyetine katılan insanlara alternatif turizm imkânları sunmaktadır. Kıyı turizminin geliştiği bölgelerde ise, turistlerin konaklama süresini uzatmak ve daha fazla güzel zaman geçirmek amacı ile turizmin çeşitlendirilmesinde önemli

bir yer tutmaktadır (Kervankıran, 2011). Bu açıdan değerlendirildiğinde Türkiye'nin ve araştırma sahası olan Didim ilçesinin kültür turizmi açısından büyük potansiyeli bulunmaktadır.

Fotoğraf 40: Milet Ören Yeri'nde Kültür Turizmine Katılan Turistlerden Bir Görünüm

Kültür turizmini tematik olarak alt gruplara ayırdığımızda tarihsel yerleşim ve yapılar açısından kronolojik olarak, prehistorik turizm, neolitik turizm, arkeolojik turizm, tarihsel turizm kültür turizminin alt gruplarını oluşturmaktadır. İnanç ve dinle ilgili yapılar ve törenler (ritüeller) inanç turizmi adı altında yapılır. Siyaset, kültür turizmi içinde askeri turizm olarak yer bulur. Modernleşme süreci içine girmemiş toplumlar etnik turizm içinde değerlendirilir. Tematik kültür turizminin içinde gastronomi turizmi (mutfak turizmi veya yemek turizmi) de dâhil edilebilir. Yaratıcı turizmde ise turistler kültürel faaliyetlere bizzat kendileri katılırlar, böylece farklı kültürleri doğrudan içinde öğrenmiş olurlar. Bir el sanatını örneğin kilden bir vazo, ahşaptan bir eşya, kilim dokuma, yemek yapma, peynir, zeytinyağı vb. ürünler yaparak farklı kültürlerin içinde bulunurlar. Bunun yanında kültürel turizmi lokasyona bağlı olarak "Kentsel Kültür Turizmi" ve "Kırsal Kültür Turizmi" olarak ikiye ayrılabilir. Kentsel kültür turizmi tarihi mirasla değil, kentsel yaşamı tanımakla ilgilidir. Tiyatrolar, sanat galerileri, opera, konserler, gösteriler, sergiler vb. kentsel yaşam tarzının çekicilikleri kentsel turizmin kaynaklarını oluşturmaktadır. Uluslararası hava limanlarını görmek, uluslararası otellerde konaklamak, tanınmış alışveriş merkezlerine gitmek, görsel sanatları izlemek kentsel turizmin

aktivitelerini oluşturmaktadır. Günümüzde gittikçe ilgi görmeye başlayan kırsal kültür turizmi ise kırsal turizm çekiciliklerini kapsar. Turistler köy evlerinde konaklamak, yerel yemekleri yemek, yerel ulaşım araçlarını binmek, el sanatlarını görmek ve ilk elden satın almak, yerel spor etkinliklerine katılmak ve yerel sağlık bilgileri gibi kırsal kültürü yansıtan faaliyetleri katılmak yoluyla öğrenmek isterler (Doğaner, 2013).

Kültürel miras, medeniyetlerin yaşam tarzını yansıtarak geçirdikleri dönemler hakkında bilgiler veren yeri doldurulamaz varlıklardır. Ulusların bu kültürel miraslara sahip çıkması, koruması, yaşatması ve restore etmesi önemli bir konudur. Bu kültürel mirasın sahip çıkılmasına süreklilik katmak ve kültürel değerleri geliştirmek gerekmektedir. Kültürel miras unsurlarının sürdürülebilir turizm kapsamında değerlendirilmesi üzerinde önemle durulması gereken bir konudur (Karapınar ve Barakazı, 2017).

Fotoğraf 41: Hisar Mahalle'sinde Tapınak Yakınındaki Sit Alanında Yıkılmaya Terk Edilen Taş Yapılı Meskenlerden Bir Görünüm

Kültür turizminin coğrafya ile ilişkisi süreklidir. Bir mekânda kültürler değişse de aynı coğrafi koşullar ile bağlantısı devam eder. Doğal (fiziki) çevre ve kültürel çevre karşılıklı olarak birbirine etkiler. Coğrafya bu iki mekânı birbirinden ayırmadan bir bütün halinde inceleyerek coğrafi ortamın doğru kullanımını tespit eder. Turizmin rekabet ve tanıtımla gelişimi mümkün

olsa da mekânın yanlış kullanılmasından etkilenen turizmin sürdürülmesi mümkün olamaz. Kısacası, "kültür turizminin" kaynakları insan tarafından oluşturulmuştur. Yok, olmasının veya sürekliliğinin nedeni de insandır (Doğaner, 2013).

Araştırma sahası olan Didim'de turizm 1960'lı yıllarda tapınak çevresinde kültür turizmi ile başladığı ifade edilmiştir. 1960'lı yıllarda Kuşadası'ndan Didim'e turlarla ve bireysel olarak Milet ve tapınak çevresine gelen turistler sayesinde olduğunu belirtilmiştir. Bu yıllarda küçük bir köy olan Didim'e (Yoran) gelen turistler tapınak ve çevresine ziyaret ettikleri, köydeki buzağı, eşek, sıpa ve tay gibi hayvanların ilgilerini çektiklerini ve bu hayvanlarla fotoğraf çekildiklerini Hisar Mahallesinde büyümüş ve turizm işiyle uğraşan halk tarafından ifade edilmiştir.

1960'lı yıllarda Halikarnas Balıkçısı Cevat Şakir Kabaağaçlı Didim'de turist rehberliği yapmış ve köylülere turizmin önemi konusunda ve bu işten gelir elde edebilecekleri konusunda fikirler vermiştir.

2.2.5.4. Ekoturizm

İlk biçimsel ekoturizm tanımı Hector Cebellos-Lascurain (1983) tarafından "nispeten müdahale edilmemiş alanlarda doğal ve kültürel değerlerin keyfine yaşamak için yapılan, korumayı teşvik eden yerel halkın sosyal-ekonomik yaşantısına katkıda bulunan, ziyaretçi etkisi düşük, çevreye karşı duyarlı bir turizm anlayışı" olarak tanımlamıştır (Şahin, 2013).

Uluslararası Ekoturizm Topluluğu-TIES (The Internatıonal Ecotourism Society) ekoturizmi "çevreyi koruyan ve yerel halkın refahını gözeten, doğal alanlara karşı duyarlı seyahat olarak tanımlamakta ve şu ilkeleri benimsemektedir (Şahin, 2013):

- Çevresel duyarlılık ve kültürel saygı oluşturma
- Etkilere en aza indirme
- Ziyaretçiler ve ev sahipleri için olumlu deneyimler sağlama
- Koruma için doğrudan mali yardımlar sağlama
- Ev sahibi ülkelerin politik, çevresel ve sosyal ikliminin duyarlılığını arttırmak

Araştırma sahası olan Didim ilçe sınırları içerisinde kitle turizmi olarak bilinen kıyı turizmi gelişmiştir. Ancak ilçenin ekoturizm açısından oldukça büyük bir potansiyeli bulunmaktadır. Sürdürülebilir turizm için de önemli bir turizm türü olan ekoturizm dünya çapında son yıllarda oldukça ilgi görmeye başlamıştır. Bu eğilimi değerlendirmek Didim'de turizmi sadece yazın değil, on iki aya yaymak için önemli bir fırsat olarak ortada durmaktadır.

Fotoğraf 42: Akbük'te Her Geçen Gün Artan Doğa ile Uyumsuz Yapılaşmadan Görünümler

Özellikle ilçenin Bafa Gölü ve Büyük Menderes Deltası gibi sulak alanlarının olması Tavşanburnu kamp alanı ve Adalar Denizi'ne kıyısı olmasından dolayı doğal güzellikteki koyların bulunması ekoturizm için önemli doğal kaynakları oluşturmaktadır. Bu doğal kaynakların doğru ve akıllıca kullanıldığı takdirde ilçenin turizmi için uzun vadede çok fayda sağlayacaktır. Bu faydadan yerel halkta yararlanacak ve dolayısıyla sahip oldukları doğal ve kültürel değerleri daha iyi koruyacaklardır. Bu durum sürdürülebilir turizm anlayışıyla turizm tüm paydaşları ile yapılabilecek bir faaliyettir. Eğer bu anlayış Didim de turizmi planlayanlar ve özel sektör tarafından dikkate alınmazsa ilçe kıyı turizminin hâkim olduğu, kıyı kesimlerde doğayla uyumsuz yazlık ve çok katlı lüks veya rastgele yapılmış otellerin bulunduğu, Akbük'te olduğu gibi yazlıkların mantar gibi bittiği ve bu işin en sonunda bütün kıyı bandında betondan meydana gelmiş bir kıyı yerleşiminin ortaya çıkacağı açıktır (Fotoğraf 42).

2.2.5.5 Konaklama Tesisleri

Bir turizm destinasyonunda turistlerin en önemli ihtiyaçlarından biri konaklamadır. Bu ihtiyaca çözüm olarak ise, turizm çekim bölgelerinde konaklama tesislerinin yapılması olmuştur. Turistik amaçlı konaklama tesisi yerli ve yabancıların geceleme yaptığı tesisler anlamına gelir. Çağdaş anlamda konaklama tesisi yatırımları, 18. yüzyıl sonlarında Batı

ülkelerinde başlamış ve 1945 sonrası turistik konaklama tesisleri yatırım zincirleri şeklinde devam etmiştir. Bu yatırımlar uluslararası anlamda meydana gelmiş ve konaklama tesisi tipleri ise çeşitlilik kazanmıştır. Türkiye'de 1980'ler sonrası konaklama tesisleri büyük bir gelişme içinde olmuş ve dikkat çeken bir çeşitlilik kazanmıştır. Bu gelişme Türkiye'nin dış turizminde meydana gelen büyüme ve konaklama yatırımlarına bağlı olmuştur (Doğanay ve Zaman, 2019).

Fotoğraf 43: Didim 3.Koyda Bulunan 5 Yıldızlı Otelden Bir Görünüm

Kaynak: www.otel.net

Türkiye'de konaklama tesisleri Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan İşletme Belgeli olanlar ve Belediye Belgeli Konaklama Tesisleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı İşletme Belgeli olanlar kendi içinde Turizm Yatırım Belgeli ve Turizm İşletme Belgeli konaklama tesisleri diye ikiye ayrılır (Doğanay ve Zaman, 2019).

Didim ilçesinde bulunan Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan işletme belgeli toplam 20 tesis bulunmaktadır. Bu tesislerden oteller, ilçede kıyı turizminin gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. İlçe sınırları içerisinde yer alan 6 adet 5 yıldızlı Bakanlık İşletme Belgeli otelin toplam 4.850 adet yatağı bulunmaktadır (Fotoğraf 43). 4 yıldızlı 3 otel toplam 1.484 adet yatağa sahiptir. 3 yıldızlı otellerin sayısı 5 olup toplam yatak sayısı 696'dır. 2 yıldızlı otellere bakıldığında ise 2 adet otel bulunmakta ve bunların toplam yatak sayısı 74 adettir. Bunun yanında Bakanlık İşletme Belgeli 1 adet apart otel, 1 adet pansiyon, 1 adet restoran ve 1 adet yat limanı bulunmaktadır. Didim ilçesinde Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan işletme belgeli 20

tesisin toplam 7.290 adet yatağı bulunmaktadır (Tablo 28).

Tablo 28: Didim İlçesinde Bulunan Bakanlık İşletme Belgeli Tesisler (2020)

Tesis Türü	Sınıfı	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Otel	5 Yıldızlı	6	2255	4850
	4 Yıldızlı	3	686	1484
	3 Yıldızlı	5	344	696
	2 Yıldızlı	2	37	74
Apart Otel		1	76	152
Pansiyon		1	17	34
Gastronomi		1	0	0
Yat Limanı	5 Çıpalı	1	0	0
Toplam		**20**	**3415**	**7290**

Kaynak: www.aydin.ktb.gov.tr

Didim ilçesinde bulunan Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan yatırım belgeli toplam 6 tesis bulunmaktadır. Bunlardan 3 tanesi 5 yıldızlı otel olup toplam 2343 adet yatağa sahiptir. Diğer yatırım belgeli tesisler ise 3 adet tatil köyünden oluşmaktadır. Bu tatil köylerinden 1 tanesi 5 yıldızlı olup toplam 600 yatağa sahiptir. 2 tanesi ise 4 yıldızlı olup toplam 1800 yatağa sahiptir (Fotoğraf 44). Didim ilçesinde bulunan Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan yatırım belgeli 6 tesisin toplam 4743 adet yatağı bulunmaktadır (Tablo 29).

Tablo 29: Didim İlçesinde Bulunan Turizm Yatırım Belgeli Tesisler (2020)

Tesis Türü	Sınıfı	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Otel	5 Yıldızlı	3	1041	2343
Tatil Köyü	5 Yıldızlı	1	249	600
	4 Yıldızlı	2	425	1800
Toplam		**6**	**2115**	**4743**

Kaynak: www.aydin.ktb.gov.tr

Didim ilçesinde belediye belgeli toplam 171 tesis bulunmaktadır. Bu 171 tesisin 138'i otellerden oluşmaktadır. Bu otellerin toplam yatak sayısı 9.763 adettir. Bunun yanında belediye belgeli 1 tane pansiyon, 1 tane apart, 1 tane tatil köyü ve 1 tane polis evi mevcuttur. Didim ilçesinde belediye belgeli 171 tesisin toplam 4.905 oda ve 11.072 yatak sayısı bulunmaktadır (Tablo 30).

Tablo 30: Didim İlçesinde Bulunan Türlerine Göre Belediye Belgeli Tesisler (2020)

Konaklama Tesis Türü	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Otel (Apart oteller dâhil)	138	4397	9763
Pansiyon	29	285	675
Apart Pansiyon	1	28	56
Apart	1	24	40
Tatil köyü	1	142	450
Polis Evi	1	29	88
Toplam	171	4905	11072

Kaynak: www.aydin.ktb.gov.tr

Fotoğraf 44: Akbük'te Bulunan 4 Yıldızlı Otelden Bir Görünüm

Araştırma sahasında konaklama tesisi bağlamında önemli bir gelişmenin olduğu görülmektedir. Didim'de özellikle Altınkum Mahallesi ile Akbük Mahallesinde yoğunlaşan çeşitli özellikteki konaklama tesisleri turistlerin geceleme sorununu çözüm olmaktadır. Sürdürülebilir açısında değerlendirildiğinde Didim'de "Yeşil Yıldızlı" tesisin olmaması dikkat çekmektedir.

Sonuç olarak Didim ilçesinin günümüzde en önemli ekonomik faaliyetlerinden biri turizmdir. Bu turizm faaliyetleri özellikle Didim ilçe merkezi ve Akbük Mahallesinde yoğunlaşmıştır. Bunun yanında tarım ve hayvancılık da özellikle Didim'in kırsal mahallelerinde önemli bir ekonomik faaliyet olarak yerini korumaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. Didim İlçesinin Turizm Coğrafyası

Didim ilçesi zengin doğal ve kültürel turizm kaynakları sayesinde turizm faaliyetleri her geçen gün geliştiği bir destinasyon durumundadır. İlçe sınırları içerisinde bulunana gerek doğal turizm kaynakları olsun gerek beşerî turizm kaynakları olsun bu gelişmeye katkı sunmaktadır. Didim ilçesinde yer alan turizm kaynaklarının ve faaliyetlerinin dağılışı Harita 11'de gösterilmiştir.

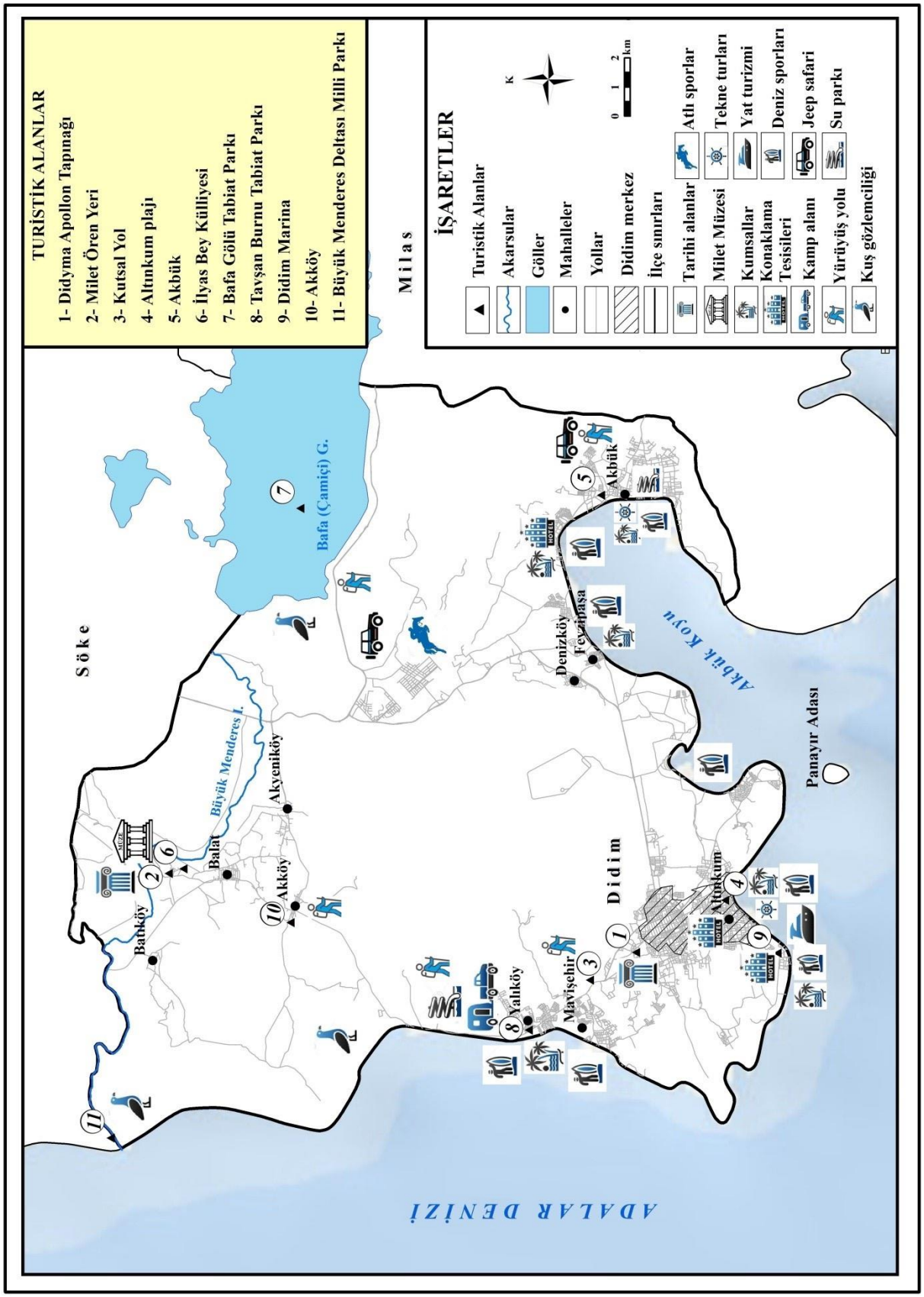
3.1.1. Doğal (Fiziki) Turistik Çekicilikler

3.1.1.1. Adalar Denizi

Didim ilçesinde kıyı turizminin gelişmesi kuşkusuz Adalar Denizi'ne kıyısı olması sayesinde olmuştur. Bir yarımada şeklinde olan Didim ilçesini saran 65 koy bulunmaktadır. Bunlardan içlerinde kumsalların bulunduğu koylar Didim'de kıyı turizminin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Araştırma sahası içerisinde bulunan birçok jeomorfolojik şekil ziyaretçilerin ilgisini arttırmaktadır. Bunların başında dünyaca tanınmış Altınkum plajı ve yazlıkçıların yoğun ilgi gösterdiği Akbük plajları gelmektedir. Ayrıca denizde meydana gelen su sirkülasyonu sayesinde denizin temiz bir şekilde kalması ve ilçenin iklim konforu açısından da uygun değerlerde olması ziyaretçileri Didim'e çekmekte, hatta büyük çoğunluğunu emekli kesimin oluşturduğu yazlıkçıların bir kısmı yılın önemli bir bölümünü Akbük başta olmak üzere Didem'de geçirmektedirler.

Araştırma sahası içerinde kıyı boyunca oluşmuş turistik kaynak değeri oluşturan başlıca jeomorfolojik oluşumlar şu şekilde ifade edilebilir. Akbük'ten başlayan ve Büyük Menderes Nehri deltasına kadar kıyı şeridi boyunca uzanan sahada Akbük Koyu, Kuru Erik bükü, Dalyan Koyu, Altınkum Koyu ve plajı, 1.Koy, 2.Koy. 3.Koy, Parlamenterler sitesi Koyu, Manastır Koyu Çukurcuk Koyu ve Sedef Koyu yer almaktadır. Bu kıyılar Didim ilçesinde deniz-kum-güneş turizmi olarak nitelendirilen kıyı turizmi açısından son derece önem büyük önem taşımaktadır.

Harita 11'de Didim ilçesinde yer alan konaklama tesislerinin ve turistik aktivitelerin dağılışı gösterilmiştir.

Harita 11: Didim İlçesinin Turizm Haritası

Fotoğraf 45: Adalar Denizi'nden Bir Görünüm

Kaynak: Didim Ticaret Odası Fotoğraf Arşivi

Didim ilçesinin Adalar Denizi'ne kıyısı olması kıyı turizminin gelişmesinde en önemli faktördür. Kıyılarında su sirkilasyonu olmasında sayesinde koylar sürekli olarak temiz kalmaktadır. Bunun yanında özellikle Akbük Plajı ve Altınkum Plajı oldukça sığ bir yapıya sahiptir.

3.1.1.2. Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Milli Parkı

Türkiye'de ilk kez milli park terimi 1956 yılında çıkarılan Orman Kanunu'nda (25.madde) yer almıştır. Bu kanun gereğince; mülkiyeti özel ya da devlete olup olmayışına bakılmaksızın konumu ve sahip olduğu özellikler nedeniyle gerekli görülen orman ünitelerini; bilimsel amaçlar, tabiatı ve yurt güzelliklerini korumak, değerlendirmek, halkın spor ve dinlenme ihtiyaçlarına yönelik olarak ayırmak için Orman Genel Müdürlüğü yetkili kılınmıştır. Bu yasa kapsamında 1958-1981yılları arasında ülkemizde 17 adet milli park alanı kurulmuştur. Fakat 1983 yılında yeni bir milli park kanunu çıkarılmıştır. Bu yeni 2873 Sayılı Milli Park Kanunu'na göre Milli Park terimiyle birlikte, Tabiat Parkı, Tabiat Anıtı ve Tabiat Koruma Alanı olmak üzere üç çevrebilim terimi daha yasaya konularak tanımı yapılmıştır. Bu yasaya göre mili park; "bilimsel ve estetik bakımından mili ve milletler arası ender bulanan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçaları" olarak

tanımlanmıştır (Doğanay ve Zaman, 2019). Günümüzde Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü verilerine göre Türkiye'de 45 milli park bulunmaktadır.

Aydın il sınırları içerisinde yer alan Dilek Yarımadası-Menderes Deltası Milli Park sahası iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısmı 1966 yılında milli park olarak kabul edilen 10 895 hektarlık bir alana sahip olan Dilek yarımadası, ikincisi ise 1994 yılında milli park kapsamına dahil edilen 16 690 hektarlık bir alana sahip olan Büyük Menderes Deltası'dır. Toplamda milli parkın toplam alanı 27 675 hektardır (Bekdemir ve Sezer, 2011). Büyük Menderes Deltası'nın bir bölümü milli park olarak Didim ilçe sınırları içerisinde yer almaktadır.

Fotoğraf 46: Koruma Altında Olan Büyük Menderes Deltası'ndan Bir Görünüm
Kaynak: www.turkiyesulakalanlari.com

Sulak alanlar dünyadaki en önemli ekosistemlerden birisi durumundadır. Özellikle göç eden kuşlar basta olmak üzere, ceşitli memeliler, sürüngenler hem karada hem de suda yaşayan bazı hayvanlar ve balık türleri gibi yaban hayati için oldukça önemli bir habitat oluşturur. Ayrıca sulak alanlar atmosferdeki oksijenin üretildigi en önemli alanlardan birisi durumundadır (Arı, 2006). Araştırma sahasında bulunan Dilek Yarımadası-Menderes Deltası Milli Parkı ve Bafa Gölü Tabiat Parkı çok sayıda canlıyı barındırrması nedeniyle önemli bir habitattır.

Bir kısmı Didim ilçe sınırları içerisinde kalan Dilek Yarımada-Büyük Menderes Deltası Millî Parkı, Dilek Dağı'nın Adalar Denizi'ne uzandığı son noktada yer alan ve yaklaşık 20 km uzunluğunda ve ortalama 6 km genişliğindeki yarımada ve Büyük Menderes deltasını kapsar.

Milli parkın Büyük Menderes Deltası bölümü 1994 yılında milli park ilan edilmiştir. Bu özelliğiyle " Önemli Kuş Alanı " listesine giren delta, kuş araştırmaları gözlem programına alınmıştır (www.dilekyarimadasi.gov.tr). Milli park sınırlarında bulunan kıyıların sığ sularında Akdeniz foku, deniz kaplumbağası bulunması, bu kıyıların daha da ilgi çekmesine sağlamıştır. Ancak eski Anadolu faunasında sık rastlanan pars bu sahada 1960 yıllara kadar tek tük rastlandığı halde aşrı ve denetimsiz avlanma sebebiyle artık milli park içerisinde ve Anadolu'da bu güzel hayvana rastlanılmamaktadır (Doğanay ve Zaman, 2019). Bu kapsamda avcılığın olumsuz sonuçları araştırma sahasındaki fauna popülasyonu da etkilediği görülmektedir.

Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı 250 kuş türü yaşamakta ve bunun 70'i burada üremektedir. Bu kuş türleri arasında, flamingolar (*'phoenicopterus roseus*), akkuyruklu kartal (*haliaeetus albicilla*), tepeli pelikan (pelecanus crispus), küçük kerkenez (*falco naumanni*), küçük akbalıkçıl (*egretta gazette*) gibi nesli tehdit altında ya da nesli tehdit sınırında olan kuş türleri bulunmaktadır. Bunun yanında deltadaki lagün göllerinde, başta kefal türleri olmak üzere çok sayıda balık ve deniz canlısı yaşamını sürdürmektedir (Bekdemir ve Sezer, 2011). Milli park alanı ekoturizm için de bir destinasyon durumunda olup ekoturstleri kendine çekmektedir. Ayrıca bu sahanın koruma altında olması buradaki doğal habitatın insanlar tarafından zarar verilmesine engellemektedir.

3.1.1.3. Bafa Gölü Tabiat Parkı

Bafa Gölü 1975 yılına kadar özel mülk durumunda olup, bu yılda kamulaştırılarak hazine arazisi durumuna getirilmiştir (Doğanay ve Zaman, 2019). Bafa Gölü zengin doğal ve kültürel kaynak değerleri nedeniyle 08.07.1994 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı ile 12.281 hektarlık alanı kapsayacak şekilde Tabiat Parkı olarak ilan edilmiştir. Bafa Gölü Tabiat Parkı sınırları içerisinde Bafa Gölü ve göl kıyı kenar çizgisinden itibaren 250 metrelik kıyı bandı 1. Derece Doğal Sit Alanı'dır. Bununla birlikte bu alan içerisinde antik kentler bulunmakta, bu alanlar 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı kapsamında yer almaktadır. Arkeolojik Sit Alanı'nın bir bölümü Tabiat Parkı sınırları içerisinde bulunmaktadır (www.bafagolu.tabiat.gov.tr) (Fotoğraf 47).

Fotoğraf 47: Bafa Gölü Tabiat Parkı'ndan Bir Görünüm

Göl çevresi önemli ölçüde kültürel araziler durumundadır. Özellikle göl çevresinde zeytin bahçeleri kültürel peyzajın en önemli elemanları olarak öne çıkmaktadır. Bunun yanında Bafa Gölü kıyıları Batı Anadolu kıyılarının küçük bir modeli gibidir. Göl çevresinde Kapıkırı Köyü yakınında bir ören yeri olan, eskiçağ yerleşmesi Herakliya Latmos kenti bulunmaktadır. Göl içinde bulunan küçük adalar da dikkat çekmektedir. Ayrıca göl zengin fauna sayesinde ornitolojik özellikler bakımından da önem taşımaktadır (Doğanay ve Zaman, 2019). Bafa Gölü Tabiat Parkı 261 kuş, 22 sürüngen ve 19 memeli türüne de ev sahipliği yapmaktadır. Dünyada nesli tükenme tehlikesi olan Kaşıkçı kuşu göldeki küçük adalarda, Ak Kuyruklu Kartal ise gölün bitişiğindeki Beşparmak Dağlarında üremektedir. Kış mevsiminde göle barınmak amacıyla Küçük Batağan, Bahri, Karabatak, Küçük Karabatak, Tepeli Pelikan, Boz Ördek, Bataklık kırlangıcı, Mahmuzlu Kızkuşu, Sakarmeke ve Flamingo gibi kuşlar barınmak ve beslenmek için gelir. Bu nedenle de Bafa Gölü "Önemli Kuş Alanı" olarak korunmaktadır (www.bafagolu.tabiat.gov.tr). Bu kapsamda Bafa Gölü Didim ilçesinin de sınırı olduğu ekoturizm faaliyetlerinin yapılabileceği önemli bir koruma alanadır.

3.1.1.4. Tavşanburnu Tabiat Parkı

Tabiat parkı teriminin tanımı 1983 yılında çıkarılan 2873 sayılı kanun (Milli Parklar Kanunu) ile yasal olarak güvence altına alınmıştır (Madde 2). Bu kanuna göre; bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliğine sahip, manzara bütünlüğü içinde halkın dinlenme ve eğlenmesine uygun tabiat parçaları, tabiat parkı olarak tanımlanmıştır (Doğanay ve Zaman, 2019).

Didim ilçe sınırları içerinde yer alan Tavşanburnu Tabiat Parkı (Orman Kampı) ziyaretçilere doğayla iç içe bir tatil imkânı sunmaktadır. Aydın Orman Bölge Müdürlüğü sorumluluğunda olan ve Didim ilçesi Yalıköy Mahallesinde yer alan 15 hektar büyüklüğündeki Tavşanburrnu Tabiat Parkı ziyaretçilere günü birlik kullanım amaçlı rekreatif faaliyetler ile çadır-karavanlı konaklama imkânı sunmaktadır.

Fotoğraf 48: Tavşanburnu Tabiat Parkı'nın Girişinden Bir Görünüm

2014 yılı yaz döneminden itibaren saha işletmesini devralan Didim Belediyesi genel saha temizliği ve hizmet binalarının bakımı sürdürmekte ve çeşitli hizmetleri ziyaretçilere sunmaktadır. Didim merkeze 6,5 km. uzakta yer alan Didimlilerin Orman Kampı olarak isimlendirdikleri Tavşanburnu Tabiat Parkı 2015 yılında mavi bayrağa hak kazanmıştır. Mavi bayraklı, denize sıfır olan ağaçlar altında doğayla iç içe tatil yapmak isteyen özellikle

ekoturistlere ve kampçılara Tavşanburnu Tabiat Parkı kendine çekmektedir (www.didim.bel.tr) (Fotoğraf 48 ve 49).

Fotoğraf 49: Tavşanburnu Tabiat Parkı'ndan (Orman Kampı) Çeşitli Görünümler

* İşaretli fotoğraflar Didim Ticaret Odası fotoğraf arşivinden alınmıştır

Tabiat parkı alanında ziyaretçiler ister karavanla ve çadırla kamp kurma imkânı bulabilmekte, ister günü birlik ziyaret edilebilmektedirler. Tabiat parkında çadırı olmayanlar için çadır kiralama imkânı da sunulmaktadır. Park içerisinde uzun mavi bayraklı bir kumsal, plaj voleybol sahası, piknik masaları, restoran ve market gibi çeşitli ihtiyaçların karşılanabileceği yerler bulunmaktadır.

3.1.1.5. Kuş Gözlemciliği (Ornitoloji)

Kuş gözlemciliği (Ornitoloji) doğadaki özgür kuşların izlenmesi faaliyetidir. Tanım biraz daha genişletilirse kuş gözlemciliği; yabani kuşları doğal ortamlarında izlemeyi ve tanımlamayı temel alan, kimi doğaseverlerin hobi amaçlı, kimi bilim insanlarının ise bilimsel amaçlar doğrultusunda gerçekleştirdiği bir faaliyettir (Kandır, 2014).

Kuş Gözlemciliği doğayı tanımanın en güzel ve eğlenceli yöntemlerinden biridir. Gözlem sporu olarak da isimlendirilebilecek bu aktiviteyi gerçekleştirmek için bir adet dürbün ve küçük bir not defteri ile kuşları tanımamıza yarayacak resimli cep kitabı yeterlidir. 470 kuş türünü barındıran ülkemizde tür çeşidinin hemen hemen Avrupa ile aynı olmasının nedeni sulak

alanların varlığı ve ülkemizin önemli göç yolları üzerinde yer almasıdır (www.didimgezgini.com).

Dilek Yarımadası-Menderes Deltası Milli Parkı'nın Büyük Menderes Deltası bölümü 1994 yılında milli park ilan edilmiştir. Bu özelliğiyle " *Önemli Kuş Alanı* " listesine giren delta, kuş araştırmaları gözlem programına alınmıştır. Bafa Gölü, ekolojik olarak Büyük Menderes Deltası'nın bir parçası olarak kabul edilir ve Tabiat Parkı olarak korunur. Büyük Menderes Deltasının sahip olduğu ekosistem özelliklerini bünyesinde barındırmakta ve yine nesli tehlike altında bulunan birçok kuş türüne üreme ve kışlama ortamı sağlamaktadır. Bafa Gölü sahip olduğu zengin doğal ve kültürel kaynak değerleri sayesinde 08.07.1994 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı ile 12.281 hektarlık alanı kapsayacak şekilde Tabiat Parkı olarak ilan edilmiştir. Tabiat parkı 261 kuş, 22 sürüngen ve 19 memeli türüne de ev sahipliği yapmaktadır (www.bafagolu.tabiat.gov.tr).

Fotoğraf 50: Büyük Menderes Deltası'nda Kuş Gözlemciliği Faaliyetinden Görünümler
Kaynak: www.kusadasi.gov.tr

Kuş Gözlemciliğinin kaçınılmaz sonuçlarından biri de "Kuş Fotoğrafçılığı"dır. Elbette her kuş gözlemcisi özellikle renkleri ile bir doğa harikası olan kuşları fotoğraflamak ister. Ancak bu durum bütçe ile de ilgilidir. Ülkemizde birçok kuş fotoğrafçısı hatırı sayılır bir ekipman maliyetine göze alarak bu işi yapmaktadır. Kuşlara yaklaşmak mümkün olmadığı için Telezoom adı verilen sabit odaklı objektiflerle çekim yapmak tercih edilmektedir. En az 300 mm.'lik tele objektifler ile istediğimiz fotoğraf karelerini yakalayabiliriz. Sonuç olarak denizi, tarihi eserleri ile dünyaca tanınan Didim'in kuş gözlemciler için de bir cazibe merkezi olması yerel kurum ve kuruluşların birlikte çalışması ile gerçekleşecektir. Bunun yanında avcılığın da verilecek eğitimlerle en aza indirilmesi ve zaman içinde tamamen bırakılması kuşlar için iyi bir temenni olacaktır (www.didimgezgini.com).

Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından koruma altına alınmış sulak alanlar Taşburun balıkçı barınaklarından itibaren başlamaktadır. Gözlem yapmak isteyenler ya da profesyonel olarak kuş gözlemciliğine başlamak isteyenler için ideal bir yerdir. Bafa Gölü su seviyesinin yüksek olduğu Ekim-Nisan ayları arasında başta Kızıl Şahin olmak üzere Akkuyruklu Kartal, Balık Kartalı, Büyük Orman Kartalı gibi yırtıcı kuşlara ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca Mayıs-Haziran ayları Bafa Gölü ile birlikte Akköy "Bölme" bölgesi Yılan Kartalı gözlemlemek için iyi bir dönemdir. Didim'de kuş gözlem alanları sadece Büyük Menderes Deltası ve Bafa Gölü ile sınırlı değildir. Yaz döneminde güneşlenmek amacıyla birçok yerli yabancı turistin ilgisini çektiği Manastır Koyu kış aylarında Yeşilbacak, Orman Düdükçünü, Akkanatlı Sumru, Akça Çılıbıt, Halkalı Küçük Çılıbıt, Ak Kumkuşu, Uzunbacak, Dere Düdükçünü ile birlikte eşine sadık olması ile tanınan Angıt kuşlarına beslenmeleri için ev sahipliği yapmaktadır. Bunun yanında Mesut Tatil Köyü ile Deniz Feneri arasındaki sulak alan yukarıda saydığımız kuşların yanında sayıları az da olsa birkaç aylığına uğrayan flamingolar için de beslenmek amacıyla tercih ettikleri bir yerdir (www.didimgezgini.com).

Sonuç olarak alternatif turizm faaliyelerinden biri olan kuş gözlemciliği için Didim bir çekim yeri konumunda olup, bu faaliyetin teşvik edilmesi gerekmektedir. Bu faaliyet sürdürülebilir turizm kapsamında Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın üzerinde durduğu bir konudur.

3.1.1.6. Kumsallar

Bir yarımada şeklinde olan Didim ilçesini çepeçevre saran 65 koy bulunmaktadır. Bu koylarda kumsal mevcut olanlar Didim'de kıyı turizminin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. İlçede her yıl çok sayıda kumsal mavi bayrak ödülü almaktadır (Fotoğraf 51).

Mavi Bayrak, gerekli standartları taşıyan nitelikli plaj, marina ve yatlara verilen uluslararası bir çevre ödülüdür. Plajların temiz, güvenilir, donanımlı, bakımlı olmasını ve sürdürülebilir bir çevre yönetimini temsil eder. Deniz suyunun temiz olduğunu, çevre yönetimine ve bilincine yönelik eğitim ve bilgilendirmelerin yapıldığını garanti etmektedir. Bu yönüyle bir marka veya eko-etiket özelliği taşımaktadır (Boz, 2014 aktaran Dücan ve Bozkurt, 2018).

Didim ilçesinde günümüzde 14 adet Mavi Bayraklı plaj vardır. Bunlardan bazıları şunlardır: Altınkum Halk Plajı, Akbük Halk Plajı, 3.Koy Plajı, Tavşanburnu Tabiat Parkı Plajı,

Sahte Cennet Plajı, Büyük Anadolu Didim Resort Hotel Plajı ve Oteller Önü Plajı (www.mavibayrak.org.tr, 2019).

Bu plajlar neredeyse tamamı her yıl mavi bayrak ödülü almaktadır. İlçede mavi bayraklı plajların bulunması sürdürülebilir turizm için bir kazanımdır.

Fotoğraf 51: Didim'de Çok Sayıdaki Koyda Oluşmuş Bazı Kumsallardan Görünümler (a- 2.Koy, b-Cennet Koyu, c- Parlamenterler Koyu d- Kovela-Sedef Koyu)
Kaynak: Didim Ticaret Odası Fotoğraf Arşivi

Türkiye'nin en güzel kumsallarından biri olan mavi bayraklı Altınkum plajı Didim'in sahip olduğu altmıştan fazla kumsaldan en güzeli olarak değerlendirilir. Altınkum plajında denize girebilir, altın rengi kumlarında güneşlenebilir veya çeşitli su sporları yapılabilmektedir. Sahil boyunca sıralanmış mekânlarda ziyaretçiler birçok ihtiyacını karşılayabilmektedir. Temmuz ve Ağustos aylarında çok kalabalık olan Altınkum Plajı özellikle sonbahar aylarında oldukça tenha olmaktadır. Ayrıca Altınkum limanında günlük tekne turları düzenlenmektedir. Bu tekne turları Didim'in sahip olduğu birçok koyu görme imkânı sunmaktadır.

Altınkum Plajı mavi bayrağı 2006 yılından itibaren kesintisiz olarak her yıl alması sayesinde Türkiye'de ve Dünyada tanınmıştır. Didim'in sembolü haline gelen Altınkum Plajı ilçede kıyı turizminin ilk geliştiği kumsal olup, konaklama tesisleri etrafında yoğunlaşmıştır (Fotoğraf 52).

Fotoğraf 52: Didim'in Sembolü Haline Gelmiş Altınkum Plajı'ndan Bir Görünüm

Turizmin hızla gelişmesi ve turist sayısındaki artış, doğal çevre ve özellikle kıyı alanlarında geri dönüşü olmayan fiziksel, çevresel ve ekonomik etki ve zararlara yol açmaktadır. Türkiye'nin plajları son derece değerli kaynaklardır ve bu plajların sürdürülebilir kullanımı ve yönetimi için taşıma kapasitelerini belirlemek önemlidir. Taşıma kapasitesi kavramı, doğal alanların uzun süreli korunmasını göz önünde bulundurarak bu alanlarda kabul edilebilir kullanım yoğunluğu derecesi olarak tanımlanmaktadır (Khodkar ve Özyurt, 2018). Bu kapsamda Didim ilçesinde bulunan Altınkum Halk Plajı ve Akbük Halk Plajı'nda yaz aylarında taşıma kapitesinin üzerine çıkabilmektedir.

3.1.1.7. Culin Mağarası

Dünya'da birçok ülkede mağaralar önemli turistik çekim merkezleri durumuna getirilmiştir. Ancak bu mağaralara yapılan bazı imar faaliyetleri sonucu mümkün olabilmiştir. Örneğin, mağara içi yolların, sarkıt ve dikitlerin ışıklandırılması, mağaraların dolambaçlı göllere sahip olanlarında kayıklarla gezintiler yapmak gibi düzenleyici önlemler bunların başında gelmektedir (Doğanay ve Zaman, 2019).

Fotoğraf 53: Culin Mağarası'ndan Görünümler

Kaynak: Didim Ticaret Odası Fotoğraf Arşivi

Didim'de çok az insan tarafından bilinen Culin mağarası doğa yürüyüşüne ilgi duyan ve farklı arayışlar içinde olan herkesin ilgisini çekecek bir doğal oluşumdur. Akbük Bozdoğanlılar Sitesi yanından az bir tırmanışla hem Akbük'ün eşsiz manzarası seyredilebilir hem de doğa harikası Culin mağarası görülebilir (Fotoğtaf 53). Halk arasında Kuşini, Güvercin mağarası, Culin veya Bardin diye bilinen bu mağaraya özellikle bahar aylarında gidilmesi tavsiye edilmektedir. Mağaraya ulaşmak için taşlık-kayalık zeminli ormanlık alandan yürünerek geçilmesi gerekmektedir. Uzaktan çok fark edilmeyen mağara ancak yanına yaklaşıldığında fark edilmektedir. Mağara yaklaşık olarak 200-250 metre derinliğe sahiptir. Günümüzde daha turizm amaçlı olarak kullanıma açılmayan mağaraya özel ekipmansız ve bu işin eğitimini almadan girmek tehlikeli olabilmektedir. İleri zamanlarda mağara turizme kazandırılırsa tehlikeye girmeden mağara içerinde yosun tutmuş kayaları, estetik uçuşlar yapan kırlangıçları görme, içerideki doğal serinliği hissetme fırsatı olabilecektir (www.didimgezgini.com). Culin Mağarası da Didim'de değerlendirilebilecek alternatif turizm kaynakları arasında yer almaktadır.

3.1.2. Beşerî Turistik Çekicilikler

3.1.2.1. Milet (Miletos) Antik Kenti

Didim ilçesine bağlı Balat Mahallesi (Eski Balat köyü) yakınlarındaki Milet (Miletos) M.Ö 2000'in ortalarında önemli bir Miken kolonisi olarak, oldukça gelişmiş bir kültür ve ticaret merkezi durumundaydı. Bu özelliğini Roma İmparatorluğu zamanında da sürdüren Milet, Bizans İmparatorluğu zamanında Latmos Körfezinin Büyük Menderes Nehri'nin getirdiği alüvyonlarla dolmasıyla ticari önemini yitirmiştir (Harita 12). 13. Yüzyılda Menteşe Beyliği tarafından alınan kentin ismi Türkler tarafından Balat olarak değiştirilmiştir. Balat o dönemde Menteşeoğullarının başkenti olarak parlak bir dönem geçirmiştir (www.didim.bel.tr).

Milet (Miletos) yetiştirdiği ve tarihte önemli bir yeri olan filozofları ile Antik Çağı'n bilim, kültür ve sanat merkeziydi. Bilimin ve felsefenin öncüsü olarak kabul edilen Thales doğa bilimleri, astronomi, matematik ve geometri alanında önemli çalışmalar yapmış ve M.Ö. 585'te gerçekleşen güneş tutulmasını doğru olarak hesaplamış, matematikte günümüzde de bazı kullanılan teoremleri keşfetmiştir (Yıldırım, 2012).

Bu toprakların coğrafya bilimi için de ayrı bir önemi vardır. Coğrafyanın hemen hemen ilk gelişme devresi Milet'te Thales ekolü üyesi filozof ve coğrafyacılar döneminde olmuştur. Bunlar arasında Miletli Thales'in öğrencisi Aneksimandros/Anaximander (M.Ö 610-546) Milet'te yaşamıştır. Anaksimandros haritacılığın ve matematik coğrafyanın kurucusu, ilk harita yapımcısı kabul edilmektedir. Uzayın sonsuzluğuna, güneş ve yer eksenin eğikliğine ve gökyüzünün Kutup Yıldızı'nın çevresinde döndüğüne ilişkin bilgiler bu filozof ve coğrafyacı tarafından ortaya atılmıştır (Tanrıkulu, 2013).

Milet'te dikkati çeken ilk yerler tiyatro ve Ortaçağ Bizans kalesidir. Bunun yanında Ören yerinde Faustina Hamamı, Tapınak Bulvarı, Bouleuterion, Kutsal Yol, İyonik Stoa, Kuzey Agaro, Delfiniyon, Heroon, Liman Anıtı ve St.Michael Kilisesi gibi başlıca yapıtlar mevcuttur. Didim'in en nadide eserlerinden biri olarak bütün ihtişamıyla duran Beylikler dönemine ait İlyasbey Camii'si de Milet Ören Yerinde bulunmaktadır. Bunun yanında Milet Antik Kenti'de bulunan kervansaray ve İlyasbey Camii külliyesi Türk-İslam medeniyetinin mimari eserlerinden güzel bir örnek sunmaktadır (Milet Müze Müdürlüğü).

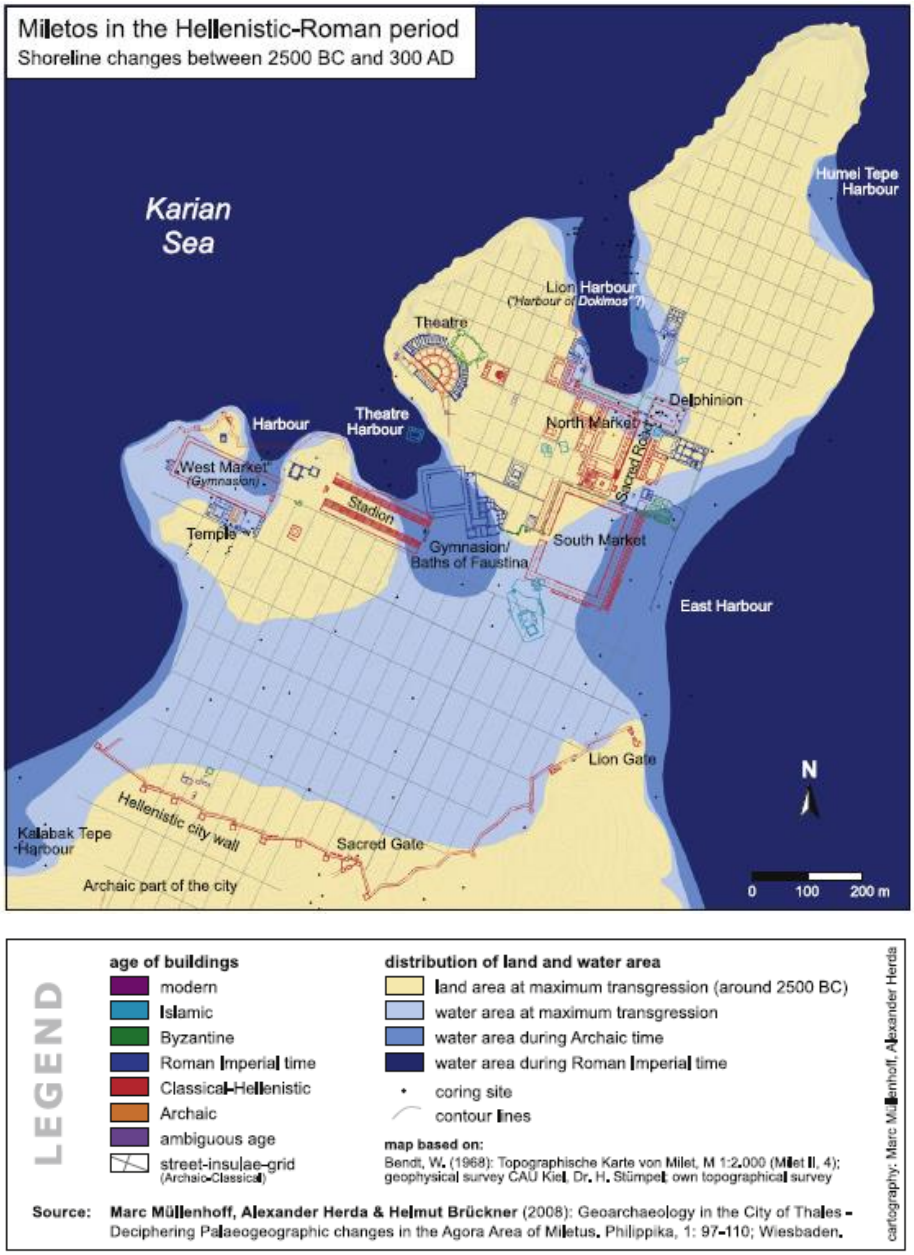
Milet Antik Kenti'nde ilk arkeolojik kazı çalışmaları 1873 yılında Fransız araştırmacı Olivier Rayet tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu kazı çalışmalarına Rayet'in ardından Alman Julius Hülsen ve Theodor Wiegand tarafından devam edilmiştir. 1938 yılındaki başarılı kazı

dönemleri ve 1945 sonrası kazı süreçlerine de Alman ekipler tarafından yönetilmiştir. Günümüzde Milet Antik Kenti'ndeki çalışmalar Alman Bochum Ruhr Üniversitesi öncülüğünde sürdürülmektedir (www.müzeler.org/milet-antik-kenti).

Fotoğraf 54: Milet Antik Kenti ve Tiyatrosundan Bir Görünüm (Balat)

Milet Tiyatrosu Yunan-Roman (Greko-Romen) tipinin güzel örneklerinden birisini oluşturmaktadır. Helenistik dönemde 5.300 kişilik olan tiyatronun kapasitesi, Roma döneminde 15.000 kişilik ve 40 m. yükseklikteki üç katlı anıtsal bir tiyatro haline dönüştürülmüştür. Tiyatro, zamanla toprakla dolmuş olan liman körfezinin hemen yanındadır. Sahne binasına ait yapı parçaları tiyatronun önündeki alanda bulunmaktadır (Milet Müze Müdürlüğü) (Fotoğraf 54). Günümüzde tiyatronun üçüncü katında Bizans ve Osmanlı Devleti zamanın kullanılmış bir kalenin kalıntıları yer almaktadır. Tiyatro sahnesini ayakta kalan parçaları ve katlar arasındaki galeriler tiyatro atmosferini önemli ölçüde canlı tutmaktadır. Bu galerilerin içinden geçen basamaklar takip edilerek tiyatronun arkasındaki liman yerine ulaşılmaktadır. Milet, Büyük Menderes Nehri'nin alüvyonlarla doldurmasından önce dört büyük limana sahipti. Kentin dört büyük limanından geriye kalan tek örneği burada yer almaktadır. Triton adı verilen yarı insan yarı balık şeklinde bir varlığın tasvir edildiği kabartmalı bir anıt limanı işaretlemektedir (www.didim.bel.tr).

Harita 12: Eski Çağlarda Milet Antik Kenti Haritası

Kaynak: Brückner, Herda, Kershner, Müllenholf ve Stock, (2017)

Michael Kilisesi: Tiyatro tepesinden Güney-doğu yönünde patika boyunca yer alan tiyatro tepesinden aşağı doğru inildiğinde, erken Hristiyan ve erken Türk yapılarından oluşan bir bina kompleksiyle karşılaşılmaktadır. Yolun sağ tarafında, Türk hamamlarının bulunduğu bir bina ve solda-Kırk Adımlı Camii yer almaktadır. Bu caminin tarihi 14. yüzyıla kadar uzanmaktadır (https//müzeler.org/milet-antik-kenti).

Aslan Limanı Alanı: Bu liman Antik dönemde Milet'in önemli bir limanı olarak bilinmektedir. Bu limanın önemi, antik dönemde kapatılabilen nadir limanlardan biri olmasından kaynaklanmaktadır. Antik Milet'in Aslanlı Limanı dışında geri kalan iki limanı,

yarımadanın doğu ucundaki Humey Tepe Limanı ve Doğu Limanı'dır. (www.müzeler.org/milet-antik-kenti).

Kuzey Agora Bölgesi: Milet'in merkezi, Aslan Limanı'nın hemen güneyinde yer almaktadır. Bu limana gemilerle gelen yolcular, L şeklinde bir Dor stoasıyla karşılanmaktadır. Bu stoa Helenistik dönemde sahile inşa edilmiş, dükkân ve depolardan oluşmaktadır. Stoa, Milet'in ana agorası olan Kuzey Agora'ya, MS 1. yüzyılda inşa edilmiş olan anıtsal kapıdan, Aslan Limanı'nın güneydoğu köşesine kadar ilerlemektedir. Ancak bu görkemli yapının sadece temelleri günümüze kadar korunabilmiştir (https//müzeler.org/milet-antik-kenti).

Güney Agora Bölgesi: Milet'in ikinci agorası Kuzey Agoranın güneyinde bulunmaktadır., Pazar Kapısının anıtsal cephesi, kuzey Agora'dan gelen girişi işaretlemiştir. Kapı, 2. yüzyılda, muhtemelen İmparator Hadrian döneminde daha mütevazı bir Dorik propylonun yerine inşa edilmiştir. Kapı mermerden inşa edilmiştir ve yaklaşık 30 metre genişliğinde, 16 metre yüksekliğinde ve 5 metre derinliğindedir. Üç giriş kapısı ve çok sayıda çıkıntı ve niş bulunan iki katlı bir yapıdır. Milet'te bulunduğu dönemde bu kapının ikinci katındaki nişlerde, savaşan imparator heykelleri sergilenmekteydi (www.müzeler.org/milet-antik-kenti).

Fotoğraf 55: Milet Ören Yeri'nden Çeşitli Görünümler

Milet Stadyumu: Tiyatro alanının güney tarafında bulunan yapının inşası, M.Ö. 197-160/159 yılları arasında Bergama Kralı II. Eumenes tarafından finanse edilmiştir. Kralın buranın inşası için verdiği destek, aynı dönemde stadyumun batısında dikilen bitişik spor salonunun propylonunda bir yazıtta da belirtilmiştir. Stadyum, bouleteriona paralel ve Güney ve Kuzey Agorasını dik açılarla paralel durumdadır (https:www.müzeler.org/milet-antik-kenti).

İlyas Bey Külliyesi: Anadolu Selçuklu Beyliklerinden 1404 yılında Menteşe Beyi İlyas Bey tarafından yaptırılmıştır. Anadolu Beylikler dönemine ait olan İlyas Bey cami ve yanındaki medrese ve hamam yapıları gurubu, Milet antik Kenti içerisinde benzersiz bir külliyedir (Fotoğraf, 56). Külliyenin bulunduğu alanda son zamanlar gün ışığına çıkartılan ve Roma İmparatorluk dönemine tarihlendirilen ve Bizans döneminde yenilenen hamam ile çeşitli yapı kalıntıları da yer almaktadır. Bu yapıların etrafında bulunan asırlık melengiç ağaçları da bu eserlere ayrı bir güzellik katmaktadır. Bu yapı grubu içinde hamamlar kısmen cami ise büyük oranda yapısal bütünlüğünün korumuştur. Medresenin ise özellikle üst örtüsüne ait izler günümüze ulaşamamıştır (Milet Müze Müdürlüğü).

Fotoğraf 56: İlyasbey Külliyesi'nden Bir Görünüm

İlyas Bey Camii: Koca Cami ve Cuma Cami olarak da bilinen yapı bu yapı, mimari biçimi, özgün cephe tasarımı, bezemeleri, inşa tekniği ve taş işçiliği ile Beylikler dönemine ait tek kubbeli camilerin en görkemlilerindendir. Son cemaat yeri bulunmayan İlyas Bey Camii,

üç yönden medrese yapılarıyla çevrilmiş şadırvanlı bir avlunun güneyinde yer alır. Mihrap süslemesinde, bitkisel ve geometrik süslemelerin yanı sıra, yazı da kullanılmıştır. Camii zengin taş süslemeleriyle dikkat çekmektedir. Başta taç kapı ve mihrap olmak üzere doğu, batı ve güney cephelerindeki tüm pencerelerin alınlıklarında ve alt sıra pencerelerinin tavanlarında oymalı ve kakmalı bitkisel geometrik süslemeler ile yazı şeritlerine yer verilmiştir. Kakma teknikli süslemelerde renkli taşlar ve çiniler kullanılmıştır. Yapıda inşa kitabesinin yanı sıra dini içerikli on bir kitabe de bulunmaktadır (Milet Müze Müdürlüğü).

İlyas Bey Külliyesi koruma ve onarım çalışmaları, T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlü, Aydın Bölge Müdürlüğü adına Söktaş Tekstil Sanayi ve Ticaret A.Ş. sponsorluğunda, Aydın Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu ve Milet Müze Müdürlüğü denetiminde KA-BA Eski Eserler Koruma Değerlendirme ve Mimarlık Ltd. tarafından yapılmıştır. "Milet İlyas Bey Külliyesi, Alan Yorumu ve Sunumu Planı ve Koruma Onarım, Çevre Düzenleme ve Sergileme Uygulamaları Projesi kapsamında Ekim 2007'de başlamış olup, 2011 yılında tamamlanmıştır. Bu uygulama sonrası 20 Mart 2012 tarihinde "Milet İlyas Bey Külliyesi, Balat, Türkiye" adı altında Proje Kategori1-Koruma kapsamında, Avrupa Birliği Kültür Mirası ödülünü kazanmıştır (Milet Müze Müdürlüğü). Bu restorasyon çalışmaları araştırma sahasında yer alan kültürel mirasın sürdürülebilir bir şekilde kullanılması bakımından önem taşımaktadır (Fotoğraf 57).

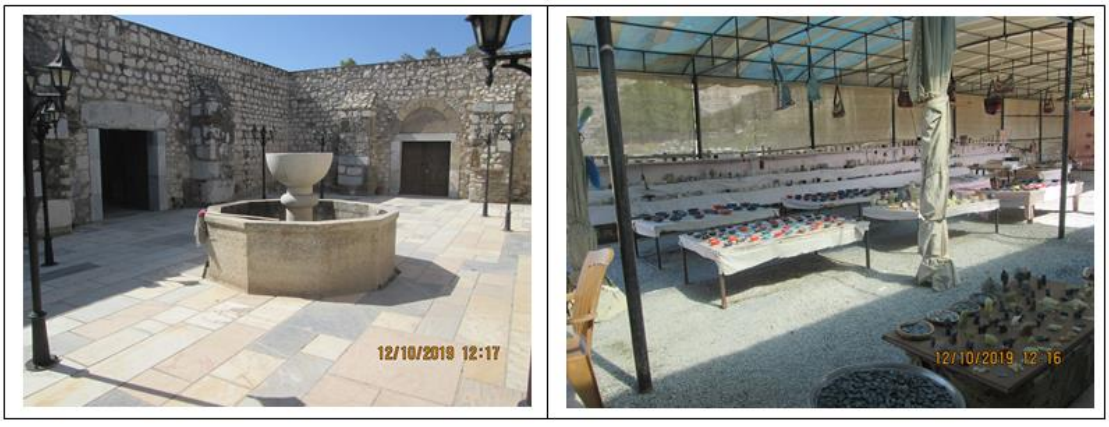

Fotoğraf 57: İlyas Bey Camii'nden Görünümler

Milet Ören Yerinde bulunan bir başka yapı Selçuklu kervansarayı'dır. Menteşeoğuları dönemimde yapıldığı bilinen kervansaray Milet tiyatrosunun önünde yer almaktadır. Selçuklu kervansarayı günümüzde, Milet Ören Yerine gelen ziyaretçilere hizmet vermektedir. Kervansarayda, Milet Ören Yerini ve Milet Müzesini gezen turistlerin dinlenebileceği bir kafe bulunmaktadır. Kervansara yda, Milet Ören Yeri ve yakın çevresinde bulunan antik yerleşmelerle ilgili yapılmış çeşitli hediyelik eşya satışı da yapılmaktadır (Fotoğraf 58 ve 59).

Fotoğraf 58: Milet Ören Yeri'nden Bulunan Menteşeoğluları Beyliği Zamanında Yapılmış Selçuklu Kervansarayı'ndan Bir Görünüm

Fotoğraf 59: Kervansarayın İçinden Görünümler

Milet Ören Yerinde bulunan eserlerin başta agora kapısı olmak üzere önemli kısımları Almanya'daki Pergomon Müzesine Taşınmıştır. Çarşı kalıntılarından geriye kalan kısmı Fotoğraf 60'da gösterilmiştir.

Fotoğraf 60: Milet Ören Yeri'nden Bulunan Çarşı Kalıntılarından Bir Görünüm

Anadolu'daki en büyük Roma Hamamlarından biri olan bu yapıyı Roma İmparatoru MarcusAurerelies eşi Faustina için yaptırmıştır. Soğuk-sıcak-ılık bölümlerin bulunduğu hamamda nehir tanrısı heykeliyle bir aslan heykelinin kopyası duruyor. Heykellerin orijinalleri ise Milet Müzesinde sergilenmektedir (www.didim.bel.tr) (Fotoğraf 61).

Fotoğraf 61: Roma Dönemi'de Yapılmış Faustina Hamamı'dan Görünüm (Milet Ören Yeri)

Fotoğraf 62: Milet Ören Yeri'nde Kazı Çalışması Yapılan Alandan Bir Görünüm

Araştırma sahasında Milet Ören Yerinde bulunan eserlerin korunarak yerinde sergilenmesi kültürel mirasın sürdürülebilir bir şekilde değerlendirilmesi bakımından önem taşımaktadır. Bunun olumsuz bir örneği Milet Ören Yeri'de meydana gelmişitir.

20. yüzyıl başlarında, Alman arkeolog Theodor Wiegand yönetimindeki Alman arkeolojik araştırmaları ve kazıları sonrası 1903 yılında Milet Güney Agorasını tespit ederek dönemin Alman Kralı II. Wilhelm'e sunmuştur. 1907-1908 yıllarında ise Milet Güney Agorası içerisinde yer alan "Pazar Kapısı" taş taş parçalara ayrılarak numaralandırılmış ve 750 tonluk bu yapı Almanya'ya taşınmıştır. Bunun yanında Milet Antik Kenti meclis binası önünde yer almakta olan üç yüze sahip mermer anıt da bu eserler ile birlikte kaçırılmıştır (Türkiye Ekonomi ve Siyaset Araştırmaları Derneği-www.tesadernegi.org). Bu eserler halen Berlin Bergama Müzesinde sergilenmektedir.

3.1.2.2. Milet Müzesi

Balat yerleşmesinde bulunan Milet Müzesi Milet antik kenti içinde bulunmaktadır. 1973 yılında hizmete açılan Müze 2011 yılı Mayıs ayında yeni binası ile hizmet vermeye başlamıştır.

Fotoğraf 63: Milet Müzesi'nin İçinden Bir Görünüm

Milet Müzesi teşhir alanları; bahçe teşhiri ve kapalı alan teşhiri olmak üzere iki ana bölümden oluşur. Bahçe teşhirinde Milet şehir sembolü olan aslan heykelleri, yazıtlar, mezar stelleri, lahitler, mimari elemanlar ve sütun başlıkları sergilenmektedir. Kapalı teşhir alanı idari bina içerisinde yer alır. Yaklaşık 600 m^2'lik alanda Milet Antik Kenti, Priene Antik Kenti ve Didim Apollon Tapınağı buluntuları sergilenmektedir. Milet Antik Kentine ait; Canlandırma Minos Dönemi (M.Ö. 20-15 yy) Mutfağı, Minos Dönemi buluntuları, Zeytintepe Arkaik Afrodite Kutsal Alanı buluntuları, Gacartepe buluntuları müzede sergilenmektedir. Milet Antik Kentinden Didim Apollon Tapınağı'na giden Kutsal Yol buluntuları ve Apollon Tapınağı adak eşyaları sergi salonunda yer alır. ''Anadolu'nun Pompei'si'' olarak anılan Priene Antik Kenti özellikle zengin evlerin buluntuları Priene bölümündedir. İç mekân vitrinlerinde çeşitli dönemlere ait madeni paralar, süs eşyaları, cam koku şişeleri bronz eşyalar ve figürünler, pişmiş toprak eşyalar, Menteşeoğulları Beyliğine tarihlenen İlyas Bey Camii buluntuları sergilenen eserler arasındadır. Ayrıca Arkaik döneme ait steller ve bitmemiş heykel grubu sergi mekânındadır. Milet Müzesi teknik, görsel ve bilimsel olarak örnek bir müze konumundadır (www.aydin.ktb.gov.tr).

Fotoğraf 64: Milet Müzesi'nde Sergilenen Eserlerden Görünümler

3.1.2.3. Didyma-Apallon Tapınağı

Biliciler (kahinler) kenti Olarak ünlenen Didyma Miletos'dan Didyma bağlanan mermer döşeli, iki tarafında yatan aslan ve oturan insan heykelleri bulunun kutsal yol bulunmaktaydı. Günümüzde denize 4 km. uzaklıkta olan kentin büyük gemilerin de yanaşabildiği Panormos adlı bir limanı vardı (Taşer, 2012).

Didim ilçesinin önemli kültür turizmi kaynaklarından biri Apollon Tapınağı'dır. 1858 yılında S.C. Newton burada araştırma yapmış, bazı eserleri İngiltere'ye götürmüştür. 1962 yılında Almanlar burada kazı çalışmalarına başlamıştır. 1975 yılında başlayan ve hala devam eden kazılar Alman Arkeoloji Enstitüsü adına yürütülmektedir (https://kvmgm.ktb.gov.tr).

Hisar Mahallesi'nde bulunan tapınak Antik dünyanın önemli mabetleri arasında yer almaktaydı. Milattan önceki yüzyıllarda yaşayan insanlar fal, büyü, kehanet gibi şeylere oldukça fazla inanırlardı. Bu inançları karışık ve oldukça değişkendi. Kendilerine yararlı veya güzel_gördükleri her şeyin ayrı bir tanrısı vardı. Bu durum hemen hemen tüm Antik Çağ boyunca Batı Anadolu ve araştırma sahasının da içinde bulunduğu Büyük Menderes Havzası'nda yaşayan halkların inanç kültürlerinin bu doğrultuda şekillenmesini neden olmuştur. Bu inanç kültürün bir ürünü Apollon Tapınağı'dır. Didim ilçesinin Hisar

Mahallesinde bulunda Apollon Tapınağı Milet'e bağlı bir tapınak yeri ve kutsal alan olarak ortaya çıkmıştır (www.didim.bel.tr). Antik dönemde Apollon Tapınağı kehanet (bilicilik) merkezlerinin en önemlilerinden biri olarak hatırı sayılır bir üne ulaşmıştır. Bu dönemde "Biliciler Kenti" olarak adlandırılan Didim (Didyma) gelecekten haber almak isteyen insanlar tarafından yoğun ziyaretlere sahne olmuştur. Semavi dinler öncesindeki yüzyıllarda güneşin olduğu kadar kehanetin de tanrısı kabul edilen Apollon adına inşa edilmiş tapınağa gelen insanlar, burada kahinlerden (bilicilerden) gelecekleri ile ilgili kehanetler öğreniyorlardı (Yıldırım, 2012).

Fotoğraf 65: Antik Dünya'nın En Önemli Kehanet Merkezlerinden Biri Olan Apollon Tapınağı'ndan Bir Görünüm

İlk yapımı M.Ö. 8 yüzyılın sonlarına tarihlenen ve ilk zamanlarında pek görkemli olmayan tapınak daha sonra M.Ö.560 yılında Apollon'a atfedilerek Branhid kahinleri için büyük bir tapınak haline getirilmiştir. Biliciler kenti olarak ün yapan Didyma Miletos'a bağlanan mermer döşeli, iki tarafında yatan aslan ve oturan insan heykelleri bulunan kutsal yol bulunmaktaydı. (Taşer, 2012). Asırlar boyu Didyma "Brankhidai" yani Brankhidler ülkesi olarak anılmıştır. Zaman içinde tapınak büyük bir üne kavuşmuş ve çok uzak memleketlerden dahi o dönemin devlet adamları akıl danışmak, hatta yapmayı düşündükleri savaşların kendileri

için iyi mi, kötü mü sonuçlanacağını öğrenmek için geldikleri bir mekân olmuştur (www.didimbel.tr) (Fotoğraf 65).

Fotoğraf 66: Apollon Tapınağı'ndan Görünümler

M.Ö. 494 (Lade Deniz Savaşı) yılında ayaklanan İyonları cezalandırmak isteyen Persler tapınağa büyük zarar vermişlerdir. Tapınağın tekrar görkemli bir şekilde yapılması, o dönemde tüm dünyayı hâkim olmak hedefiyle yola çıkan ve güzergahı boyunca Didyma'ya (Didim) da uğrayan Büyük İskender'in gelişiyle olmuştur. Persleri yenilgiye uğratan Büyük İskender'in komutanlarından olan Seleukos'un emriyle M.Ö. 300 yıllarında yapımına tekrar başlanmış ve uzun yıllar süren yapımıyla yeni ilaveler eklenerek büyütülen bir tapınak olmuştur. (www.didimbel.tr). M.S. 250'den önce tapınak önemini yitirmeye başlamış ve M.S. 385'de Theodosios'un döneminde önemini tamamen kaybetmiştir (Taşer, 2012). Apollon Tapınağı Anadolu'da Hristiyanlığın yaygınlaşmasıyla birlikte tamamlanamadan yarım bırakılmıştır. Bunun sebebi Apollon Tapınağının tek tanrı inancına uymayan bir yapı olması, Hristiyanlığın kabul edilmesiyle birlikte kâhinlik (bilicilik) ve falcılık yasaklanmış, hatta bu tür faaliyetlerde bulunanlar ağır şekilde cezalandırılmaya başlanmıştır. Birçok açıdan bu yeni dine uygun olmayan tapınak yavaş yavaş terk edilmeye başlamış ve gelecekten haber veren kahinler artık görev yapamaz duruma gelmişlerdir (www.didimbel.tr). Bunun yanında Apollon Tapınağı en büyüğü 14 yüzyılda gerçekleşen birçok depremden olumsuz etkilenmiştir (Yıldırım, 2012)

(Fotoğraf 66).

Bilicilik (kehanet) merkezi olarak inşa edilen Apollon Tapınağı 85,15 ve 38,39 metre ölçülerinde bir dipterostur. Yani çevresinde çift sıra sütun bulunan bir mabettir. Yanlardan 21 çift sıra sütun, ön yüzünden ve arka tarafından 9 sütun sırası olacak şekilde tasarımı yapılmıştır. Halkın ibadet etmek amacıyla kullanacağı "naos" adı verilen iç avluyu çevreleyen 104 sütun ve naosta bulunan 8 sütünla birlikte tapınağın toplam 112 sütunu vardı. Kutsal avlu 17,5 metre yüksekliğinde bir duvarla çevrili olması nedeniyle, dışarıdan bakıldığında üstü kapalıymış izlenimi vermekteydi. Sütunlarının yüksekliği bakımından oldukça görkemli olan tapınakta, her sütun kaide ve başlıkları dahil 19,60 metre yüksekliğe sahipti. Kahinlerin misafirlerine kabul ettikleri oda girişinde iki yarım sütun ve salonun içinde de iki sütun bulunmaktaydı. Bu sütunlar diğer sütunlardan farklı olarak yapraklı, kelebekli, kral tacı gibi "korint" başlıklıydı. Bu dönemdeki tapınağın ölçüleri Efes'teki ve Sisam Adası'ndaki Tapınaklardan sonra Antik dünyanın Üçüncü büyük tapınağını yapmaya yetiyordu (www.didimbel.tr). Kutsal avluya inilen kapıların arasında yer alan 70 ton ağırlığındaki tek parça mermer sütun, dünyanın en büyük mimari elemanı olarak tanınmaktadır (Taşer, 2012).

3.1.2.4. Kutsal Yol

Helen-Roma dünyasının en büyük tapınaklardan biri olarak bilinen Didyma Apollon Tapınağı'na insanların deniz yoluyla tapınak yakınında bulunan Panormos Limanı'nın bulunduğu koydan yürüyerek ulaşabildikleri bilinmektedir. Panormos Limanı'ndan tapınağa ulaşan; sfenks, aslan ve oturan rahip heykelleri ile çevirili olan bu yola "Kutsal Yol" adı verilmiştir. Miltos Antik Kenti'nden gelen kutsal yol Didyma'nın limanı olan Panormos'tan sonra 3.5 km. kadar güneydoğu yönünde ilerler ve Apollon Tapınağı' girişinde son bulur. Taş döşemeli olan bu yolun toplam uzunluğu 17 km. civarındadır. Kutsal yolda M.Ö. 6 yüzyıla ait oturan heykeller bulunmuştur. Didyma'ya gelmeden önce kutsal yolun hemen yanında yer alan bir temonosta "Anta Yapısı" ve "Doğu Yapısı" olarak isimlendirilmiş iki yapı bulunmaktadır (www.aydinkulturturizm.gov.tr) (Fotoğraf. 67).

Fotoğraf 67: Kutsal Yol'dan Görünümler

Kaynak: www.didimgezgini.com

Yüzlerce yıl önce Miletos Antik Kenti ile Apollon Tapınağı'nı birbirine bağlayan Kutsal Yol 'da her yıl turizm haftasının pazar günü çevre illerden gelen ziyaretçilerinin de olduğu yürüyüş düzenlenmektedir. Türkiye'nin güzel sivil mimari örneklerinin bulunduğu Akköy'den başlayan yürüyüş Kutsal Yol'un Apollon Tapınağına kadar olan 13 km.'lik bölümü çok sayıda katılımcı tarafından kat edilmektedir (www.didimgezgini.com).

3.1.2.5. Mübadele Evi

Mübadele coğrafyanın komşu yaptığı, tarihin ve devletlerin almış olduğu kararların düşman kıldığı iki milletin öyküsüdür. Yüzyıllardır aynı coğrafyada yaşayan Türkler ve Rumların uzun bir tarihsel birlikteliği vardır. Balkan savaşları sonrasında Balkanlar'da yerleşik azınlık durumuna düşen yüzbinlerce Müslüman ile Türk'lerin Kurtuluş Savaşı sonrasında Ortodoks olup Anadolu'da yaşayan Rumlar, bu savaşlar sonucunda doğdukları toprakları terk ederek anavatanlarına sığınma ihtiyacı duymuşlardır. Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi; 30 Ocak 1923 tarihinde Lozan'da yapılan ve resmi adı "Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol" olan sözleşme uyarınca Türkiye ve Yunanistan'ın kendi ülkelerinin yurttaşlarını din esası üzerine zorunlu göçe tabi tutmasına verilen addır. Göçe tabi tutulan kişilere ise "mübadil" denmiştir. Bu mübadele ile 1.200.000 Ortodoks Hristiyan Rum Anadolu'dan Yunanistan' a 500.000 Müslüman Türk de Yunanistan'dan Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Bu zorunlu göç ile yüz binlerce kişinin hayatı değişmiş, mübadiller bir yandan yeni vatanlarına uyum sağlamaya çalışırken, diğer bir yandan da doğdukları toprakların oluşturduğu kimlik ve kültürlerini yeni gelinen vatanda yaşatmaya çalışmışlardır (Didim Belediyesi Mübadele Evi).

Fotoğraf 68: Restore Edilerek Turizme Kazandırılan Mübadele Evi'nden Görünümler

Bu kapsamda Didim'e yerleştirilen mübadil nüfus bulunmaktadır. Bu mübadil nüfus o yıllarda Rumların terk ettiği Hisar Mahallesi (Yoran) ve Akköy'e yerleştirilmişlerdir. Bu mübadil nüfus ile daha sonra Bulgaristan'dan gelen muhacir nüfusun kültürünü yansıtın çeşitli eşyalar, giysiler, fotoğraflar, Didim Belediyesi tarafından restore edilerek turizme kazandırılan tarihi yaş yapılı binada (Mübadele Evi) sergilenmektedir (Fotoğraf 68).

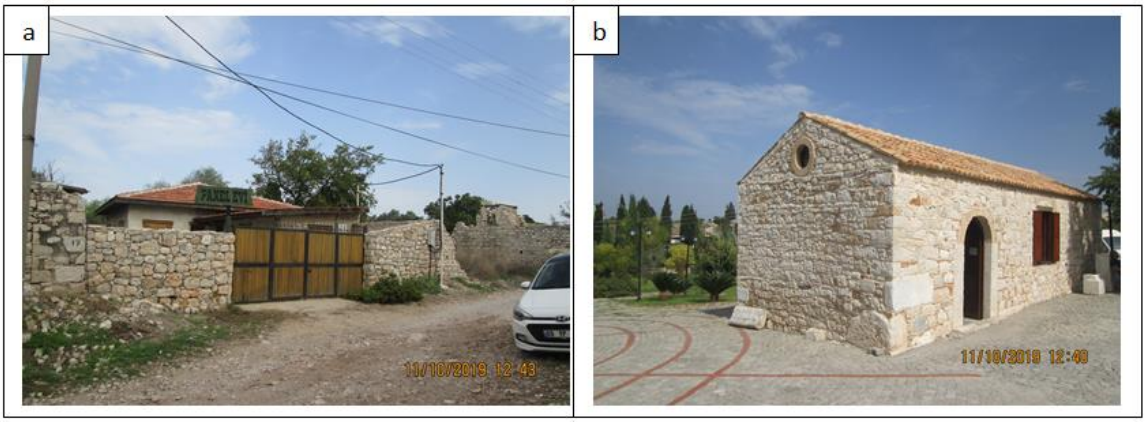
3.1.2.6. Hisar Camii

Rumlardan kalan bir kilise olan yapı mübadil Müslüman Türkler tarafından camiye dönüştürülmüştür. Günümüzde ibadete açık olan cami yerli ve yabancı ziyaretçiler görme imkânı bulmaktadır. Hisar Mahallesi'nde bir yanda Antik Çağ'ların karmaşık çok tanrı inancının bir eseri olan tapınak, bir yanda tek tanrı inancının mabedi olarak önce kilise olarak kullanılmış, daha sonra camiye dönüştürülmüş dini yapı (Hisar Cami) yan yana durmakta ve ilginç bir durum sergilemektedir (Fotoğraf 69).

Fotoğraf 69: Hisar Mahallesi'nde Kiliseden Camiye Dönüştürülmüş Olan Hisar Camisi'nden Bir Görünüm

Hisar Mahallesi'nde (Didyma) restore edilen bir diğer bina Panel Evi'dir. Çeşitli etkinliklerin düzenlendiği Panel Evi tapınağın bulunduğu alana da yakındır. (Fotoğraf 70-a). Özellikle Didim'e yerleşen İngiliz vatandaşların pazar günleri ibadetlerini gerçekleştirdikleri Hisar Mahallesi'nde bir şapel bulunmaktadır. Şapel taş malzemesi kullanılarak inşa edilmiştir (Fotoğraf 70-b).

Fotoğraf 70: Hisar Mahallesi'nde Bulunan a) Panel Evi b) Şapel'den Bir Görünüm

3.1.2.7. Akköy

Araştırma sahasının eski yerleşmelerinden biri Akköy'dür. Akköy, denize kıyısı bulunan bir yerleşim olmakla birlikte, yerleşmenin asıl dokusu iklim, üretim biçimi, güvenlik, gelenek, inşa olanakları vb. nedenlerle kıyıdan içeride konumlanmıştır. Akköy içinde devşirme bir görünüm sergileyen antik dönem yapı elemanlarıyla karşılaşılsa da yerleşime ait ulaşılabilen en eski bilgi 18.-19. yüzyıllara ait olup, daha önceki süreçler bölgenin genel tarihiyle açıklanmaktadır (Kayın, 2012).

Akköy, Batı Anadolu'nun karakteristik köy yerleşmesinin en güzel örneklerinden birini oluşturmaktadır. Akköy adı bu yerleşmedeki neredeyse her evin dış cephelerinin bembeyaz olmasından dolayı verilmiştir. Akköy'de 1922 yılına kadar sayıları 4.000 bulan Rum nüfus yaşamaktaydı. Rumlar 1870'lerde Milet'e arkeolojik kazı için gelen Almanlardan destek alarak bir okul ve Ayiyos Georgiya adını verdikleri bir kilise inşa etmişlerdir. Eski Rum evleriyle dikkat çeken Akköy'de sivil mimarinin güzel örnekleri bulunmaktadır. Akköy doğal güzellikleriyle köy ortasından insanları Didim'e ulaştıran karayolu geçse de doğal kalmayı başarmış Batı Anadolu'nun kırsal yerleşmelerinden biridir (www.didim bel.tr) (Fotoğraf, 71).

Fotoğraf 71: Akköy'den Çeşitli Görünümler

Akköy'ün yeni iskân sürecinde bağcılık ve zeytincilik yerini tütün üretimine bırakırken, ticari hareketlilik ortadan kalkmış, başta kilise ve Rumlar tarafından işletilen ticaret-üretim

yapıları olmak üzere bazı binalar işlevsiz hale gelmiş ya da yok olmuştur. 2019 yılı itibariyle tütüncülüğün yerini bahçe tarımına bıraktığı, zeytinciliğe önem verilerek canlandırılmasına çalışıldığı ve ekonominin balıkçılıkla desteklendiği görülmektedir (Kayın, 2012).

Akköy'de turizme kaynaklık edecek değerlerler bulunmaktadır. Bunlardan biri Cafe Olive adındaki resim atölyesidir. Batı Anadolu ve Akdeniz kültürünün ölümsüz parçası zeytin ağacının Latince kökenli adı "olive" kelimesinden esinlenerek isim verilen sanat galerisi "Cafe Olive" günümüzde sadece resim atölyesi olarak hizmet vermektedir. Bu mekânda, özellikle renk çokluğu ve sadelik; köy hayatına, kırsala ve Batı Anadolu'da yaşama bakış ile bundan alınan ilhamdan yola çıkılarak yapılan çalışmalarla üretilen çok sayıda resim sergilenmektedir (www.didimakkoykultursanat.org.tr) (Fotoğraf 72).

Fotoğraf 72: Akköy'de Bulunan Resim Atölyesinden Görünüm
Kaynak: www.didimakkoykultursanat.org.tr

Akköy'de kesme taş dokulu yüksek duvarları, kemerli geniş demir kapıları olan depolar etkileyici yapılardır. Bu depolardan biri restore edilerek kütüphaneye çevrilmiştir (Kayın, 2012). Kütüphane günümüzde kapalı olup, yakın tarihlerde tekrar açılması planlanmaktadır.

Akköy Kütüphanesinin kurucusu Güven Pamukçu tarafından, ilk sayısı Akköy Muhtarlığı adına çıkarılan daha sonraki sayıları, yine Güven Pamukçu tarafından kurulan "Akköy Kültür, Sanat, Edebiyat, Turizm ve Geliştirme Derneği" tarafından yayınlanan "Akköy Kültür, Sanat, Edebiyat Dergisi", 2016 yılına kadar 16 yıl boyunca sürekli yayınlanarak yerel ve genel kültüre hizmet etmiştir (www.didimakkoykultursanat.org.tr) (Fotoğraf 73-b).

Akköy'de yer alan sokaklara ünlü yazar, şair ve önemli kişilerin ismi verilmiştir. Bunlarda bazıları Attila İlhan Sokak, Orhan Veli Kanık Sokak, Muzaffer İzgü Sokak'tır.

Fotoğraf 73: a) Akköy Kütüphanesi'nden b) Akköy Kültür Sanat Dergisi'nden Görünüm (b'deki fotoğraf www.didimakkoykultursanat.org.tr'den alınmıştır)

Milet Ören Yerinde kazıları yürüten ekip, çalışmaları süresince, Akköy'ün kuzeyinde köye yakın bir konumdaki tepe üzerine inşa edilmiş olan ve yerel halk tarfından "Alman Kulesi" olarak isimlendirilen binalar topluluğunda ikamet etmektedirler.

Akköy'de bulunan her gün önünden yüzlerce insanın geçtiği fakat tarihi değeri pek fazla bilinmeyen farklı bir Atatürk büstü bulunmaktadır. Bu Atatürk büstünün ilginç bir hihayesi vardır. Büstün hikayesi şu şekilde anlatılmaktadır:

"*1930 'lu yıllar, faşist devletlerin Dünya'yı paylaşmak için hazırlandıkları yıllardır. Bu devletlerden İtalya'nın devlet başkanı Mussolini 24 Mart 1934'te Roma'da topladığı Faşist Kongrede yaptığı konuşmada; İtalya'nın Asya ve Afrika'daki haklarından söz ederek Türkiye'nin batı ve güney sahillerinde gözü olduğunu belirtmiştir. Mondros Mütarekesi'nde İtalya'ya verilen söz konusu yerleri zimmetine geçirmemekle büyük hata yaptığını düşünüyordu. Duce Mussolini daha sonra Türkiye'nin batısındaki o zamanlar İtalya'ya ait 12 adayı silahlandırmaya girişti. Söz konusu kongreden birkaç yıl sonra Çankaya Köşkü'nde Atatürk'ün yemek masasında İtalya Büyükelçisi, Duce Mussolini'den aldığı güç ve emirle Antalya'yı isteyince, Atatürk birkaç dakikalığına izin ister. Yukarıya çıkar askeri üniformasını kuşanıp yemek masasına döner ve İtalyan Büyükelçisi'ne dönerek; "Ekselansları az önce sözünü ettiğiniz hususu tekrar eder misiniz?" der. Büyükelçi Atatürk'ün kararlılığını görünce yemek masasını ve Çankaya Köşk'ünü terk eder. Yüce Türk halkı; Atatürk'ün askeri üniformasını kuşanmasını, İtalya topraklarının çizmeye benzerliğini göz önünde tutarak Atatürk'ün "çizmeyi ayağıma çektirmesinler" demek olarak değerlendirir"* (www.didimakkoykultursanat.org.tr).

Fotoğraf 74: Akköy'de Görünüm İtibariyle Benzeri Olmayan Atatürk Büstünden Bir Görünüm

"*Millî mücadelede Kuvayimilliye komutanı olarak görev yapmış ve gösterdiği başarılardan dolayı Atatürk imzalı TBMM takdirnamesiyle ödüllendirilmiş olan Adanalı Osman Kozan o tarihlerde Akköy Nahiye Müdürü olarak görev yapmaktadır. Aşırı milliyetçi duygulara sahip olan Nahiye Müdürü o günlerdeki bu gelişmelerinin etkisi altında, tüm Atatürk anıtlarından farklı bir Atatürk anıtı yapmıştır. Nahiye Müdürü Osman Kozan; Söke'li H. Özbaş'ın maddi desteğiyle Sakarya'da yaptırdığı Atatürk büstünü, kendi özel tasarımıyla başı sağa dönük olarak döktürmüştür. Dünya'daki bütün Atatürk büstleri ön cepheye bakarken, Akköy Atatürk Anıtı'ndaki Atatürk büstü sağ tarafa (Akdeniz'e -Adalar Denizine) bakmaktadır ve askeri üniformalıdır. Bunun anlamı ''Ey İtalya senin Antalya' da gözün varsa benim de Oniki Ada'larda gözüm var.'' demektir* (www.didimakkoykultursanat.org.tr).

Bugün için eski yerinden karayolu geçmesi nedeniyle kaldırılmış olup, anıttaki büst yolun yan taraftaki basit bir kaideye yerleştirilmiş bulunmaktadır. Önümüzdeki günlerde tekrar eski orijinal haliyle yapılması planlanmaktadır (Fotoğraf 74).

3.1.2.8. Akbük

Doğal güzellikleriyle birçok ziyaretçinin uğrak yeri olan Akbük sığ ve temiz deniziyle ön plana çıkmaktadır. Akbük Halk Plajı Didim ilçesinin Mavi Bayrak ödülü alan kumsalları arasında yer almaktadır. Akbük Plaj yakınlarında bir de su parkı (aqua park) bulunmaktadır. Bunun yanında Rumlardan kalma aktif olmayan bir kilise mevcuttur. Akbük limanından kalkan teknelerle tatilcilerin tekne turlarına katılabilme imkânı bulmaktadır. Ayrıca ziyaretçiler doğa yürüyüşü yapabilmektedir. Akbük'te jeep safari turları da yapılmaktadır (Fotoğraf 75).

Fotoğraf 75: Akbük'ten Çeşitli Görünümler
*işaretli fotoğraf Didim Ticaret Odası Fotoğraf Arşivinden alınmıştır

Birçok lüks otelin bulunduğu Akbük'e özellikle emekli yazlıkçılar büyük ilgi göstermektedir. İngiliz vatandaşların da bulunduğu yazlıkların ve yazlık sitelerin sayıları her geçen gün artmaktadır.

3.1.2.9. Festivaller ve Yerel Etkinlikler

Festival ve yerel etkinlikler turizm faaliyetine katılan birçok ziyaretçi için ilgi konusu olmaktadır. Özellikle yabancı turistlerin ziyaret ettikleri destinasyonlarda yerel halkın oluşturduğu kültürel etkinlikleri ve bununla ilgili birçok unsuru ilgiyle takip ettikleri görülmektedir.

Dünyada ve ülkemizde yıl içerisinde düzenlenen ve düzenlendiği yörenin geleneğini, göreneğini, kültürünü, yaşantısını ve ticari hayatını yansıtan yerel etkinlikler, önemli bir turistik potansiyel olarak değerlendirilmektedir. Bu yerel etkinliklerin bölgesel dağılımına bakıldığında, turizmin fazla gelişme göstermediği bölgelerin yerel etkinlikler sıralamasında ilk sıralarda yer aldığı dikkat çekmektedir. Bu gibi yerel etkinlikler, sanayinin ve ticari faaliyetlerin fazla gelişmediği bölgelerde, gelenek, görenek ve toplumsal boyuttaki kültürel etkinliklerin, gelişmiş bölgelere göre daha fazla korunarak, yaşatılmaya çalışılması ve belirli bir ekonomik beklentinin karşılanması için yapılmaktadır (Orhan, 2010).

Fotoğraf 76: Festivallerde Yörenin Kültürel Değerleri Tanıtıldığı Etkinliklerden Görünümler

Didim'de turizm çeşitlendirmek ve turizm sezonunu uzatmak için Didim Belediyesi öncülüğünde çeşitli festivaller ve etkinlikler yapılmaktadır. Gelen turistlerin Didim'in zenginliklerine daha yakından görme imkânını bulduğu bu festivallerde yöre kültürü de tanıtılmaktadır. Ayrıca belediyenin tahsis ettiği alanlarda yerel halk kendi ürünlerini pazarlayabilme imkânı bulmaktadır. Sürdürülebilir turizmin ilkelerinden biri olan yerel halkın turizmden ekonomik yarar sağlaması bu festivaller sayesinde daha kolay olmaktadır. Ayrıca festivallerde birçok kültürel aktivite de yapılmaktadır (Fotoğraf 76).

Didim'de yapılan festival ve etkinliklerde efelerin zeybek oynaması önemli bir etkinlik olarak icra edilmektedir. Aydınlılar kendini Efe torunu olarak görürler. Efelerin dansı "Zeybek" ise bölge halkı için sıradan bir dans olmaktan çıkar, efelerin karakterini yaşatan önemli bir motife dönüşür. Günümüzde zeybek gösterisi düğünlerin, nişanların ve tüm önemli günlerin vazgeçilmez bir parçasıdır. Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün de bu heybetli zeybek dansını çok sevdiği ve fırsat buldukça dansa eşlik ettiği bilinir. Atatürk'e göre zeybek dansının milli bir karakteri vardır (www.visitaydin.com).

Fotoğraf 77: Festivallerde ve Önemli Etkinliklerde Kurulan Yörük Çadırından Bir Görünüm

Yörükler kendilerine ulus devletin kurucu ve koruyucu gücünün bir parçası olarak kabul ederler. Atatürk'ün Anadolu gezisi sırasında söylediği rivayet olunan "Toroslara çıkın bir bakın, nerede kara bir yörük çadırı görürseniz, dumanı da tütüyorsa dünyada hiçbir güç bizi asla yenemez." sözü, Yörüklere ihtiyaç duyulduğu anlamını vermektedir (Tuzdaş Horzumlu, 2017). Yörüklerin bu önemi nedeniyle kendi kültürlerini Didim'de düzenlenen festival ve etkinliklerde ziyaretçilere tanıtmaktadırlar (Fotoğraf 77).

a) Didim Uluslararası Zeytin Festivali

"Didim'de Zeytini Meltemler Sular" sloganıyla ilçede zeytincilik geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bu kapsamda her yıl Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerin misafir katılımcı olduğu 3 gün süren bir festival düzenlenmektedir. Festival kapsamın, bilimsel konuşmalar, halk oyunları gösterileri, yemek ve fotoğraf yarışması gibi birçok etkinlik düzenlenmektedir. Tapınak çevresinde belediyenin tahsis ettiği stantlarda yerel halk başta zeytin ve zeytin ürünleri olmak üzere diğer yerel ürünleri pazarlama imkânı bulmaktadır. Festival kapsamında, zeytinyağ fabrikası ve işletmeleri gibi yerlere de gidilmekte ve zeytin bahçelerinde ziyaretçilerle beraber zeytin hasadı da yapılmaktadır (Fotoğraf 78 ve 79).

Fotoğraf 78: Uluslararası Didim Zeytin Festivali'nde Didim'de Üretilen Zeytin ve Zeytin Ürünlerinin Satışının Yapıldığı Stantlardan Bir Görünüm

Festival kapsamında bilim insanları zeytin ve zeytinyağının faydaları ile zeytincilik hakkından söyleşiler yapmaktadır. Bunun yanında her yıl Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerden ilgili kişiler festivale davet edilmektedir (Fotoğraf 79-a).

Fotoğraf 79: 4. Uluslararası Didim Zeytin Festivali'nden Görünümler a) Akdeniz Zeytin Şehirleri Birliği Başkanı İtalyan Enrıco Lupi Konuşma Yaparken, b) Ziyaretçilerin Zeytin Hasadı Etkinliğine Katıldığı Zeytinlikten Bir Görünüm

b) Didim Vegan Festivali

Türkiye'nin ilk vegan festivali, Aydın'ın tescillenmiş temiz havasıyla ünlü Didim ilçesinde yapılmaktadır. Bu sayede Didim dünyanın Barcelona'dan sonra ikinci Vegan Kenti olma yolunda hızla ilerlemektedir.

Fotoğraf 80: Didim Vegan Festivali'nden Çeşitli Görünümler
Kaynak: Didim Belediyesi Ditab Instagram fotoğrafları

Veganlık; sekonder hayvansal ürünler dahil hiçbir hayvansal ürünün tüketilmediği ve kullanılmadığı (deri, yün, ipek dahil) bir beslenme şekli ve bir yaşam tarzıdır. Canlı eşitliğini

savunan ve biyoetik bir yaklaşım olarak benimsenen veganlığın günlük yaşama olan yansımalarından sadece biri beslenme biçimidir (Tunçay, 2018). Vegan ve vejetaryenlik, bir yaşam tarzı, bir hayat felsefesi, etik bir yaklaşım olarak sosyal ilişkilere yansıyan beslenme şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı insanlar vegan ve vejetaryenliği daha sağlıklı olabilmek için tercih ederken, bazıları ise hayvanlara saygı gösterilmesi gerektiğini düşünerek etik gerekçelerle tercih etmektedir (Onur ve Kayapınar, 2019). Bir yaşam felsefesi olan veganizm, hayvan sömürüsüne karşı olmanın yanında din veya kültür gibi olgularla da dünya mutfaklarında tercih edilirken, bireylerin daha sağlıklı beslenmek istemeleri de vegan beslenen kişilerin sayısının artmasına sağlamaktadır (Uçak ve Bozok, 2019).

Didim Belediyesi yetkilileri ve Türkiye Vegan ve Vejetaryenler Derneği başkanı ile yapılan görüşmeler sonucunda Didim'de dünyanın ikinci, Türkiye'nin ilk vegan kenti ilan edilmesi konusunda fikir birliğine varılmışır. Böylece yabancı vegan ve vejetaryen turistler için ülkemizde seçebilecekleri yeni bir destinasyona yön verilmiştir (Vatan ve Türbaş). İlki 2017 yılında düzenlenen festival vegan ve vejetaryen beslenme odaklı bir vegan köyün kurgulandığı çok özel bir etkinliktir. Dünyadaki diğer örneklerinden çok daha farklı bir atmosferde gerçekleşen etkinlik, endüstriyel vegan ürünlerden daha çok yerel lezzetlerin ön plana çıktığı bir festivaldir (www.visitaydin.com). Hisar Mahallesi'nde bulunan tapınak çevresinde her yıl bahar aylarında oldukça ilgi gören Vegan Festivali kapsamında birçok etkinlik düzenlenmektedir. Festivalde özellikle vegan yemekleri ve yiyecekleri ön plana çıkarılmakta ve hayvan haklarına dikkat çekilmektedir. Festival kapsamında bilim insanlarının katılımıyla bilimsel söyleşiler de yapılmaktadır. Bunun yanında özellikle ev hanımları festivalin mantığına uygun ev yemeklerini de festivalde satışa sunulmaktadır (Fotoğraf 80).

c) Didim Uluslararası Halk Dansları Festivali

Didim Halk Oyunları Topluluğu (DAHOT) tarafından geleneksel hale gelen festivale Kültür ve Turizm bakanlığı ile Didim Belediyesi katkı sunmaktadır. 2019 yılında 6. düzenlenen festivale Makedonya, Sırbistan, Gürcistan, Gana, Makedonya ve Kıbrıs Türk Cumhuriyeti katılmıştır. Ayrıca yurt içinden Ankara Horon Kulübü, Ankara Ahdat Kulübü, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Tire Halk Eğitim Merkezi, Söke Halk Eğitim Merkezi ve Didim Halk Oyunları Topluluğu katılmıştır (Fotoğraf 81).

Fotoğraf 81: Didim Uluslararası Halk Dansları Festivali'nden Görünümler
Kaynak: www.festivall.com.tr

d) Tales Buluşmaları

Didim'e bağlı Balat Mahallesinde bulunanan Milet Ören Yeri'nde Tales Buluşmaları adı altında önemli bir ekinlik yapılmakadır.

Fotoğraf 82: Tales Buluşmaları'ndan Görünümler
Kaynak: Didim Belediyesi Ditab Instagram fotoğrafları

Tarihin gerçek anlamdaki ilk filozofu kabul edilen Thales ve onun devamında, Anaksimenes ve Anaksimandros'dur. Babillilerden aldığı astronomi bilgisi ve Mısır'dan getirdiği söylenen geometri bilgisi dışında Thales'in asıl önemi, aklına takılan sorularda. "Neyin

var olduğu" ve "neyin gerçek olduğu" gibi sorular sorması sayesinde Thales, o güne dek doğadaki her olayı ayrı bir tanrının varlığına bağlayan mitolojinin ötesine geçerek; her şeyin nedenini, doğanın kendisinde aramaya başlamıştır. Thales'e göre, evrenin asıl maddesi sudur**;** her şey sudan gelir ve suya döner. Dünya, onun zihninde dev bir su kütlesi içinde yüzen, düz bir tepsidir. Anaksimandros ise, dünyanın sıcak ile soğuğun birleşmesinden doğduğunu savunur (www.didimbel tr).

İşte bu düşüncenin çıktığı yer olan Milet'de (Balat Mahallesi) bilimin önemini dikkat çekmek için özellikle gençlerin olduğu ve bilim insanlarının konuşmacı olarak katıldığı "Tales Buluşmaları" adı altında bir etkinlik yapılmaktadır (Fotoğraf 82).

e) Altınkum Yazarlar Festivali

Didim'in önemli festivalerinden biri Altınkum Yazarlar Festivalidir. Her yıl Ağustos ayında düzenlenen ve 15 gün süren Altınkum Yazarlar Festivali, Didim'in en önemli kültür sanat etkinleri arasında yer almaktadır. Festivale ünlü yazarlar katılmakta, imza günleri ve söyleşiler yapılmaktadır. 2019 yılında 15. düzenlenen festivale 38 yazar katılmıştır.

f) Diğer Etkinlikler

Tekne Turları: Didim'in birbirinden güzel koylarını görmek için bir diğer seçenek günlük tekne turları oluşturmaktadır. Bunun için ilçede tekne turlarının yapıldığı iki nokta bulunmaktadır. Bunlardan biri Didim ilçe merkezinde bulunan Altınkum limanı diğeri ise Akbük yer alan Akbük limanıdır. Akşama doğru biten günlük turlarda öğle yemeği de verilmektedir (Fotoğraf 83).

Fotoğraf 83: Didim'de Tekne Turlarından Görünümler
* işaretli fotoğraf Didim Ticaret Odası Fotoğraf Arşivinden alınmıştır

Rüzgâr sörfü: Didim'de rüzgâr sörfüne ilgi duyanlar için de seçenekler bulunmaktadır. Özellikle profesyonel olarak ilgilenenler için 2.Koy başta olmak üzere diğer birçok koyda farklı seçenekler bulunmaktadır. Yelken sporuna yeni öğrenmeye başlayanlar için 2. Koy'da Yelken Merkezleri eğitim vermektedir. Ayrıca yelken eğitimi alanlara yelken kiralama imkânı da sunulmaktadır. 2. Koy'da her yıl rüzgâr sörfüne yarışmaları da düzenlenmektedir (Fotoğraf 84).

Fotoğraf 84: Didim'de Rüzgâr Sörfü Faaliyetinden Görünümler

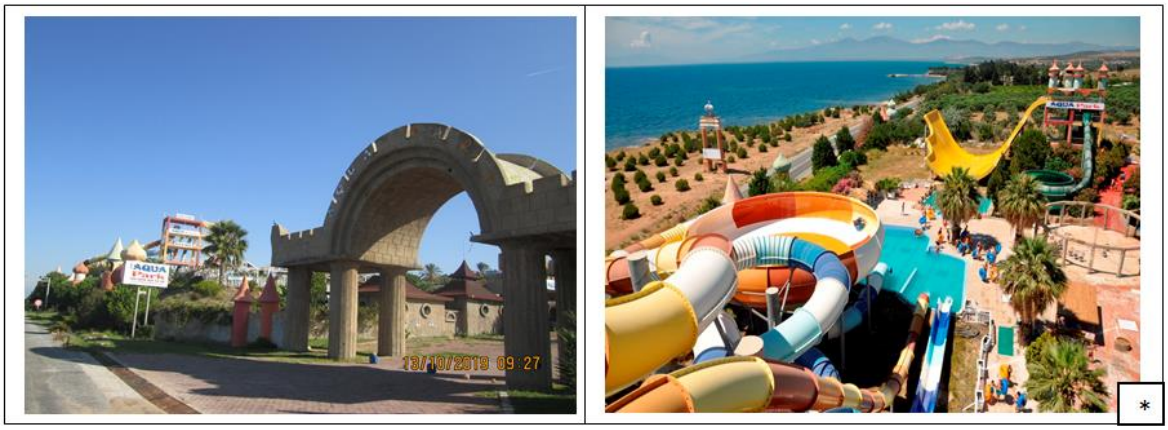
* işaretli fotoğraflar Didim Ticaret Odası Fotoğraf Arşivinden alınmıştır

Kitesörf: Taşburun'un hemen yanında yer alan Onurkent ve Başaran siteleri içerisinden geçerek ulaşılan kıyının denize girmeye çok müsait olmayan sığ bir suyu bulunmakta ve zemini kumluk bir yapıdadır. Oldukça iyi rüzgâr alan yapısı ve sığ suyu sayesinde kitesörf için uygun bir alan oluşturmaktadır. Bu alanda sörf eğitimi veren kurulu bir işletme bulunmamakta, sadece bu sporla ilgilenenlerin faydalanabileceği uygun bir alan bulunmaktadır (Fotoğraf 85).

Fotoğraf 85: Didim'de Kitesörf Yapılan Alandan Görünümler
Kaynak: Didim Ticaret Odası Fotoğraf Arşivi

Su Parkı: Türkiye'nin en büyük aquaparklarından biri olan Didim Aqua Park Mavişehir mevkiinde bulunmaktadır.

Fotoğraf 86: Mavişehir Mevkinde Bulunan Didim Aqua Park'tan Görünümler

*işaretli görsel Didim Ticaret Odası Fotoğraf Arşivinden alınmıştır.

Didim Aquapark'a nazaran küçük olan bir diğer aquapark ise Akbük sahilinde yer almaktadır. Didim Aquapark bünyesinde değişik derinlikli yüzme havuzları, adrenalin severlerriçin kaydıraklar ve çeşitli eğlence alanları bulunmaktadır. Su parkına girişte yiyecek-içecek kabul edilmemektedir. Bu ihtiyaçlar tesis içerisinde bulunan kafe ve restoranlardan karşılanabilmektedir. Didim Aquapark'a gün boyu Didim merkezden servisler ve halk minibüsleri ile ulaşmak mümkündür (Fotoğraf 86).

Didim Lunapark: Yaz akşamlarının değerlendirilebildiği bir diğer alan da Lunaparktır. Altınkum'da 2. Koy'un üzerinde denize hâkim bir falez üzerinde yer alan lunaparkta eğlenceli vakit geçirebilecek birçok oyuncak var. Özellikle hava henüz kararmadan veya dolunayın olduğu bir akşam vaktinde dönme dolaptan manzarayı izlemesi tavsiye edilmektedir. Ayrıca hemen yanında bulunan Aytepe'den deniz manzarası izlenebilir (Fotoğraf 87).

Fotoğraf 87: Didim İlçe Merkezinde Bulunan Lunapark ve Aytepe'den Bir Görünüm

Bisiklet Rotaları: Didim'in güzel ikliminde onlarca bisiklet rotası çıkarılabilir. İlçede 65 civarında koyu, plaj havlusu alınarak tüm kumsallara ulaşım için bisiklet kullanılabilir. Bu hem spor yapma hem de yolunuz boyunca karşılaştığınız güzellikleri daha yakından görme imkânı sunmaktadır. Uzun rota olarak ise Sağtur ve Parlamenterler sitesi arasında kalan batı yönündeki sahilleri boylu boyunca geçen toprak yollar tercih edilebilir (www.didimgezgini.com). Bir diğer rota ise Didim-Apollon-Milet-Prien-Söke rotası Aydın-Türkiye'de 59.49 km'lik bisiklet sürme etkinliğidir (www.aydin.ktb.gov.tr) (Fotoğraf 88).

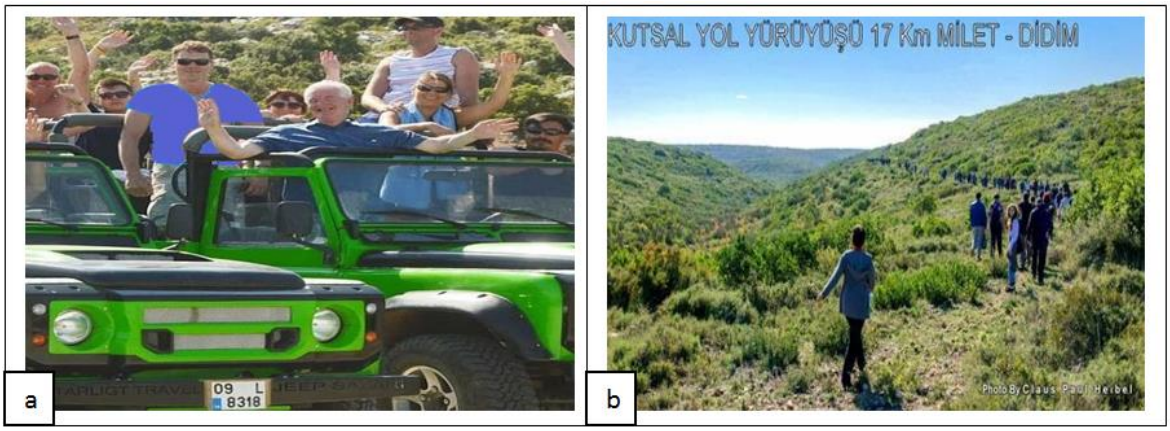
Fotoğraf 88: Didim İlçesinde Bisiklet ile Gezi Aktivitesinden Görünümler

Kaynak: www.pedalla.com

Atlı Spor Klübü: Binicilik sporu yapmanız ve bu spora gönül vermeniz için kendi atınızın olması gerekmemektedir. Didim Atlı Spor Kulübü'nde bulunan atlar, binicilik sporu ile ilgilenenler için olanaklar sunmaktadır. Binicilik günümüz çağında gittikçe teknikleşen insanı doğaya bağlayan bir spor haline gelmektedir. Didim'de tatilinizi bu aktivite ile renklendirebilirsiniz. Ayrıca Didim Atlı Spor Kulübü'nde restoran da bulunmaktadır.

Doğa yürüşü: Didim ve yakın çevresinde doğa yürüyüşü yapmaya elverişli olan yerler Dilek Yarımadası'ndan başlayıp, Karina'da devam ederek Büyük Menderes Nehri ile Bafa Gölü'ne kadar uzanan bölgedir. Ayrıca, Büyük Menderes Deltası Milli Parkı da doğa yürüyüşü yapmaya elverişlidir. Ayrıca her yıl turizm haftasında 17 km uzunluğundaki Didim-Milet Kutsal Yol yürüyüşü yapılmaktadır (Fotoğraf 89-b).

Jeep Safari: Bu turlarda üstü açık jeeplerle genellikle Didim'in eşsiz bir doğaya sahip köşesi Akbük ve yakın çevresinde bulunan rotalarda gün boyu dolaşabilmektedir. Çıkış noktaları, rotalar ve ücretler bu turu düzenleyen tur şirketlerine göre farklılık gösterebilmektedir. Jeep safari 'ye katılacak ziyaretçilere Altınkum ve Altınkum'a giden güzergâh ile Akbük'te bulunan tur şirketlerinin ofislerinde detaylı bilgiler verilmektedir (Fotoğraf 89-a).

Fotoğraf 89: Didim'de Doğa Yürüyüşü ve Jeep Safari Etkinliklerinden Bir Görünüm (a'daki görsel www.visitaydin.com, b'deki görsel www.didimakkoykultursanat.org.tr adreslerinden alınmıştır)

3.1.2.10. Gastronomi Turizmi

Destinasyona özgü yiyecek ve içeceklerin turistlerin tatil yapacakları yer seçiminde etkili olduğu bilinmektedir. Didim'de deniz, kum, güneş ve tarihi çekiciliklere ek olarak, Akdeniz üçlüsünden biri olarak kabul edilen ve kültürel izleri tarih öncesi çağlardan başlayıp günümüze kadar uzanan zeytin ve zeytinyağından hazırlanan yöresel yiyecekler ön plana çıkartılarak, yöresel yiyeceğin ekonomik, kültürel, sosyal ve çevresel faydalarından yararlanılabilir. Bunun için öncelikle zeytin ve zeytinyağından hazırlanan yöresel yiyeceklerin belirlenmesi gerekmektedir (Kalkan ve Çulha, 2017).

Fotoğraf 90: Araştırma Sahasında En Çok Üretilen Tarımsal Ürün Olan Zeytin-Zeytinyağı ve İncirden Görünümler
Kaynak: (www.visitaydin.com)

Tüm kutsal kitaplarda geçen iki meyve; incir ve zeytinin önemli bir tarımsal ürün olarak üretildiği yer Aydın ilidir. Didim'e doğal manzaralar eşliğinde yol alırken, birbirinden nefis yerel lezzetlerle yol kenarlarındaki küçük pazar tezgahlarında tanışabilirsiniz. Zengin ve bereketli doğayı yansıtan yöre mutfağı, otlardan ve doğal üretilmiş taze sebzelerden yapılan zeytinyağlı özgün tatları barındırmaktadır. Ayrıca yöreye özgü tahinli pidesi, cevizli kabak tatlısını, kar helvasını ve nefis pideleri Didim'de tatma imkânı bulunmaktadır. *

Didim'de halk pazarlarında ve Akköy'de yer alan yol kenarlarındaki pazar tezgâhlarındaki en nefis incirleri, çilekleri, turunç ve incir reçellerini, çeşit çeşit zeytinleri, en doğal haliyle zeytinyağını tatma fırsatı bulunmaktadır.

Kalkan ve Çulha (2017) tarafından yapılan çalışmada Didim'de aşağıdaki yemekler tespit edilmiştir.

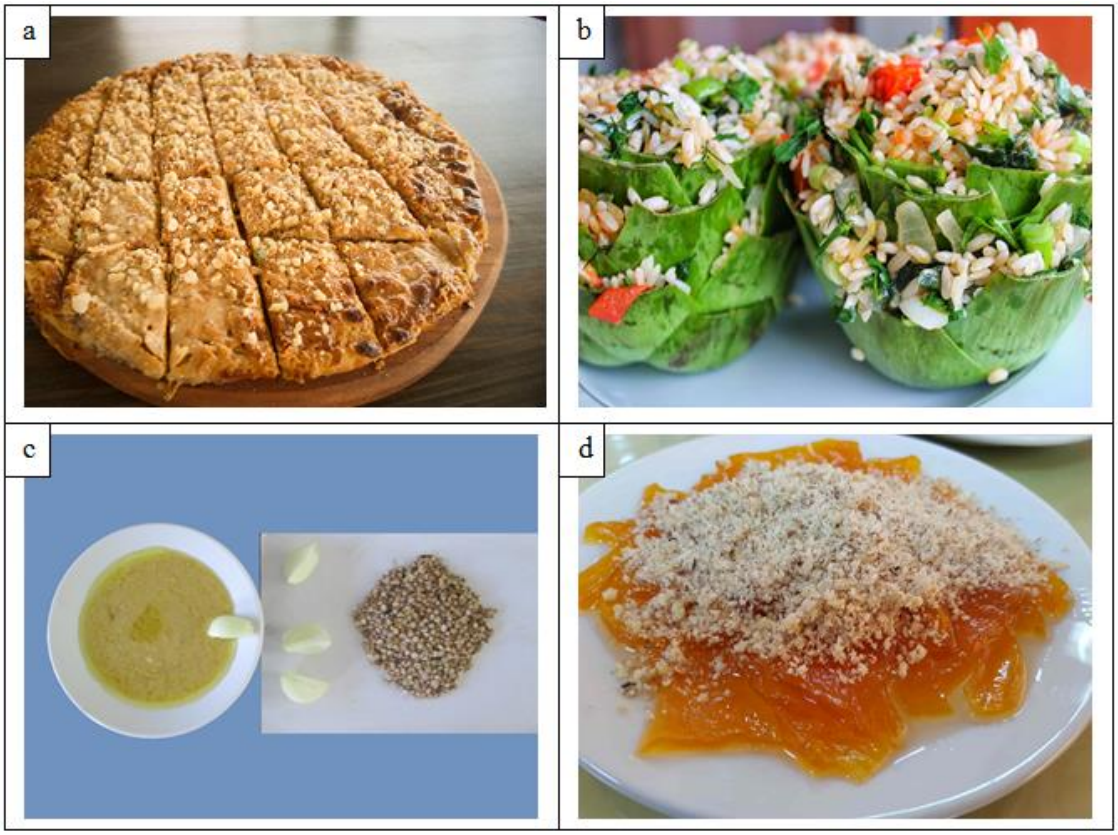
- **Zeytinyağlı Salata ve Ot Kavurmaları:** Gelincik, Radika (Hindiba), Lapata, İğnelik, Pırasa, Kömürgen (Pırasanın yabanisi), Isırgan, Arapsaçı, Ebegümeci, Kazayağı, Turp otu, Pazı, Kereviz, Şevketi bostan, Soğan kavurması, Hardal otu, Börülce, Kırma zeytin, Sarı ot, Sarmaşık, Tilkimen. İlkbaharda ot kavurmalarının içine en az 12 çeşit ot konulabilir.
- **Çorbalar:** Bulamaç, Papara, Sütlü Erişte Çorbası, Banma, Tarhana, Kulubara

*işaretli metin Aydın Valiliğine ait www.visitaydin.com adresinden alınarak yorumlanmıştır.

- **Hamurlular ve Çörekler:** Yoğurt Böreği, Pirinç Böreği, Tavuk Böreği, Balkabağı Böreği, Fincan Böreği, Lalanga, Kaşopita, Pırasa Böreği, Dalgan Gözlemesi, Kabakçiçeği Çöreği, Cızmanak, Çobantete, Borani, Dızmana Böreği ve Lokma
- **Yemekler:** Kabakçiçeği Dolması, Kaçamak, Zeytinyağlı Kuru Fasulye, Manca, Mücver, Pilav, Dolma, Bakla Yemeği, Kabak Kızartma, Şevketi Bostan,
- **Tatlılar:** Mandagursa, Mamalinga (Gelineli), Susamlı Baklava
- Pava, Kabak Kızartma, Kuru Biber Taratoru'da yemeklerin yanında eşlik etmektedir.

Çalışmada sekiz temel yiyecek sınıfının (çorbalar, ot kavurmaları, salatalar, sebze ile hazırlanan ana yemekler ile diğer hazırlan ana yemekler, hamur işleri ve tatlılar) olduğu ve bu yiyecek sınıfları altında zeytinyağı ile hazırlanan toplamda 48 yiyecek tespit edilmiştir. Bu yiyeceklerin bazılarının kullanılan malzeme ve hazırlanışı bakımından farklılıkları olsa bile halk tarafından genel olarak bilindiği söylenebilir. Ancak bazı yiyeceklerin (kaşopita, kulubara, lalangida, çobantete ve mandagursa) ise katılımcıya ve yöreye özgü olduğu anlaşılmaktadır. Yaklaşık olarak 90 yıl gibi bir zaman sürecinde söz konusu göçmenlerin mutfak kültüründe değişiklikler yaşandığı, bazı yemeklerin unutulduğu, bazılarının artık sadece önemli gün ve etkinliklerde yaşatıldığı gözlemlenmiştir. 3.Uluslararası Didim Zeytin Festivali etkinlikleri dahilinde gerçekleştirilen, Didim ve çevresinde zeytin/zeytinyağından elde edilen geleneksel yiyecekleri ortaya çıkarma çalışması sonucunda, yöre insanlarından katılımcıların verdiği bilgiler doğrultusunda, festivalin sembol yemeği olarak "Kaşopita" belirlenmiştir. Kaşopita, yerel halk arasında kaşo; karıştırmak, pita; ekmek anlamlarına gelen iki kelimenin bir araya gelmesi sonucunda "Kaşopita" adını almış geleneksel bir yiyecektir. Kaşopita, 1924'lü yıllarda Selanik bölgesinden (Kuçkar Köyü) mübadele sonucunda Yoran'a (Didim) yerleştirilen ilk iskancıların geleneksel mutfak kültürünün ürünüdür. Öğle yemeklerinin kokusu özlenen tatlarından biri olmaya hala devam etmektedir (Kalkan ve Çulha, 2017).

Karnının doyması için gözünün de doyması gerektiği söylenir. Aydın'ın hemen hemen tüm ilçelerinde ve Didim'de yapılan lezzetli pidelerle hem karnınız hem gözünüzü doyurmak mümkündür. Didim'de bir pide lokantasının önündeki turunç ağacından koparılan bir turunç, yanında yayık ayran, roka, taze mis kokulu domatesler, fırında kızarmış soğan, maydanoz, lezzetli tereyağlarıyla yapılan pidelerle aynı sofrada buluşur. Bu pide sofrası tam bir görsel şölen ve ziyafettir. Aydın'ın kendine özgü lezzetlerinden biri de tahinli pidedir. Didim'de bulunan birçok pide lokantasında tahinli pideyi tatma imkânı bulunmaktadır. İnce pide hamuru oval biçimde açılarak üzerinde pekmezli bir tahin sosu gezdirilir. Bir de üzerinde çam fıstığı ile servis edilirse, bu tahinli pideler ziyaretçiler için önemli bir tat olacaktır* (Fotoğraf 91-a).

Fotoğraf 91: Didim'de Tatılabilecek a-Tahinli Pide, b-Enginar Dolması, c-Pava ve Pava Çorbası d- Kabak Tatlısından Görünümler
"a,b ve d"deki görseller www.visitaydin.com adresinden alınmıştır.

Enginar için 'Yemeseniz bile tarlasında dolaşın' denir. Bu sağlıklı sebzenin Didim'in zeytinlerinden üretilen nefis zeytinyağıyla yapılan enginar dolması özel bir tat oluşturmaktadır* (Fotoğraf 91-b).

Didim'de yetişen kabakların ince ince doğranarak şekerle buluşmasından oluşan bu yöresel lezzet, diğer kabak tatlılarından farklı olarak tahin ve cevizle servis edilen incecik dilimlerden oluşmaktadır* (Fotoğraf 91-d).

Araştırma sahasında özelikle Balat Mahallesi'nde hala üretimi yapılan pava bulunmaktadır. Baklagiller ailesinden olan pavanın çorbası yapılmaktadır. Balat Mahallesi'nde pava çorbası bol zeytinyağla yapılmakta ve yanında soğan ile birlikte yenmektedir (Fotoğraf 91-c).

*işaretli metinler Aydın Valiliğine ait www.visitaydin.com adresinden alınarak yorumlanmıştır.

Kuşkonmaz/Kedirgen: Faydaları kanıtlanmış, gerçek bir sağlık sebzesi olan kuşkonmaz Aydın'da kedirgen otu ismiyle bilinir. Diyet menülerinin ve alternatif tıp uygulamalarının vazgeçilmez bir tercihi olan kuşkonmaz toplamak dört gözle beklenen bir bahar etkinliğidir. Baharın ilk müjdecisi lalelerin bezendiği Didim kırlarında hem trekking yapabilir hem de kuşkonmaz toplanabilir. Şubat ayından Mayıs ayına kadar köy pazarlarında da satılan yabani kuşkonmazlardan demet demet satın alınabilir.*

Şevketibostan: Aydın'da çok sevilen ve tüketilen otlardan biri de şevketibostandır. Aydın'ın ve Didim'in kırlarında, tarla kenarlarında, bahçelerde yabani olarak yetişir, toplanır, pazarlara ve sofralara getirilir. Şevketibostan Aydın ve Didim'de mutlaka denemesi tavsiye edilen yerel bir lezzettir.*

Deniz Börülcesi: Deniz kenarlarında yetişen, deniz börülcesinin toplanması ve hazırlanması biraz zahmetli olsa da tüm bu zahmetlere değmektedir. Sıcak suda haşlanan deniz börülcesi kılçıklarından ayrıldıktan sonra limon ve zeytinyağı ile servis yapılır. Sadece deniz börülcesi yemek için kilometrelerce yol giden insanlar bulunmaktadır.*

Destinasyona özgü yiyecek ve içeceklerin turistlerin tatil yapacakları yer seçiminde etkili olduğu dikkate alındığında Didim'e gelecek bir ziyaretçinin geleneksel bir tatla karşılaşması ilçede gastronomi turizminin gelişmesinde etkili olacaktır. Didim'in gastronomi turizmi potansiyelinin ortaya çıkarılması için yiyecek ve içecek gibi kültürel değerlerin yeterince araştırılması gerekmektedir. Türkiye'nin önemli turizm kentlerinden biri olarak kabul edilen ancak hak ettiği ilgiyi göremeyen Didim'in deniz, kum, güneş gibi doğal kaynaklara ek olarak markalaşma ve farklılaşma ihtiyacı, sahip olduğu zeytin ve zeytinyağı ile hazırlanan yöresel yiyecekler gibi kültürel kaynakların tespit edilerek turizme kazandırılması ve diğer destinasyonlardan farklılaşması önemli bir yer tutmaktadır (Kalkan ve Çulha, 2017).

Araştırma sahası turizm coğrafyası kapsamında değerlendirildiğinde gerek doğal turizm kaynaklar açısından gerekse kültürel miras kaynakları açısından okdukça zengindir. İlçede çeşitli etkinlik ve festivallerle turizmi 12 aya yaymak için uğraş verilmektedir. Bunun için de başta ekoturizm olmak üzere birçok alternatif turizm faaliyetinin yapılabileceği turistik kaynaklara sahiptir. Burada önemli olan bu turistik kaynakların akılcı bir şekilde sürdürülebilir turizmin 12 hedefi doğrultusunda nasıl kulanılacağıdır. Bunu da önemli ölçüde karar alıcalar belirleyecekir.

*işaretli metinler Aydın Valiliğine ait www.visitaydin.com adresinden alınarak yorumlanmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1. BULGULAR

Bu çalışmada nicel araştırma ve nitel araştırmanın birlikte kullanıldığı karma araştırma yöntemi kullanılmıştır.

4.1.1. Araştırmanın Nicel Bulguları

Araştırmanın nicel kısmında Arslan Ayazlar (2017) tarafından yılında güvenirlik ve geçerlilik çalışması yapılmış "Sürdürülebilir Turizm Tutum Ölçeği (SUS-TAS)" anket olarak uygulanmıştır. Tutum ölçeği iki bölümden ve yedi kategoriden oluşmaktadır. Ölçeğin birinci bölümünde katılımcılara ait demografik özelliklerine ilişkin cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, meslek grubu, gelir düzeyi, aslen Didim'li olup, olmama durumu ve mesleğin turizmle ilgisi sorularından meydana gelmektedir. Tutum ölçeğinin ikinci bölümünde ise yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine yaklaşımlarını belirleyen ve yedi kategoriden oluşan ifadeler (18 madde) bulunmaktadır. Maddelerde 5'li likert ölçeği kullanılmıştır.

Tablo 31'de görüldüğü üzere Didim ilçe sınırları içerisinde yerel halka uygulanan "Sürdürülebilir Turizm Tutum Ölçeğine" katılanların %58,8'i erkek (f=223) ve %41,2'si (f=156) kadından oluşmaktadır.

Tablo 31: Ankete Katılanların Cinsiyet Dağılımları

Değişkenler	Gruplar	Frekans	Yüzdelik Dağılım (%)
Cinsiyet	Erkek	223	58.8
	Kadın	156	41.2

Ankete katılanların yaş dağılımı incelendiğinde en çok katılımın %26,6 ile (f=101) 30-39 yaş aralığında olduğu görülmektedir. An az katılımın ise %5.5ile (f=21) 20 yaş altında olduğu görülmektedir. 60 yaş ve üzeri ankete katılanların oranı ise %11,6 (f=44) olarak gerçekleşmiştir (Tablo 32).

Tablo 32: Ankete Katılanların Yaş Grupları

Değişkenler	Gruplar	Frekans	Yüzdelik Dağılım (%)
Yaş	20 yaş altı	21	5.5
	20-29 yaş arası	63	16.6
	30-39 yaş arası	101	26.6
	40-49 yaş arası	100	26.4
	50-59 yaş arası	50	13.2
	60 yaş ve üzeri	44	11.6

Ankete katılanların %33,3'ü (f=126) bekar, %55,2'si (f=209) evli, %10'u (f=38) boşanmış ve %1,6'sı (f=6) dul olduğu tespit edilmiştir (Tablo 33).

Tablo 33: Ankete Katılanların Medeni Durumları

Değişkenler	Gruplar	Frekans	Yüzdelik Dağılım (%)
Medeni Durum	Bekar	126	33.3
	Evli	209	55.2
	Boşanmış	38	10.0
	Dul	6	1.6

Katılımcıların eğitim düzeylerine bakıldığında ise %26,4'ü (f=100) ilköğretim, %35,1'i (f=133) lise, %12,1'i (f=46) önlisans, %21,6'sı (f=82) lisans, %4,2'si (f=16) yüksek lisans ve %0,5'i (f=2) doktora mezunu olduğu görülmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere en çok katılım lise mezunları olurken en az katılım doktora mezunu kişilerden olmuştur (Tablo 34).

Tablo 34: Ankete Katılanların Eğitim Durumları

Değişkenler	Gruplar	Frekans	Yüzdelik Dağılım (%)
Eğitim Düzeyi	İlköğretim	100	26.4
	Lise	133	35.1
	Önlisans	46	12.1
	Lisans	82	21.6
	Yüksek Lisans	16	4.2
	Doktora	2	0.5

Katılımcıların meslek grupları incelendiğinde oransal olarak çoktan aza doğru; %25,9'unu (f=98) esnafın, %14,5'ini (f=55) emeklilerin, %8,5'ini (f=32) işçilerin, %6,4'ünü (f=24) turizmcilerin, %5,9'unu (f=23) kamu çalışanlarının, %5,5'ini (f=21) öğrencilerin ve %5'ini (f=19) çiftçilerin olluşturduğu görülmektedir. Bu soruya katılımcıların %28,2'si "Diğer" seçeneğini işaretlemiştir. Burada bu seçeneği işaretleyenler ev hanımları ve işi olmayan kişilerden oluşmaktadır (Tablo35).

Tablo 35: Ankete Katılanların Meslek Durumları

Değişkenler	Gruplar	Frekans	Yüzdelik Dağılım (%)
Meslek Grubu	Esnaf	98	25.9
	İşçi	32	8.5
	Kamu Çalışanı	23	5.9
	Turizmci	24	6.4
	Çiftçi	19	5.0
	Öğrenci	21	5.5
	Emekli	55	14.5
	Diğer	107	28.2

Ankete katılanların aylık gelir durumu incelendiğinde %6,1'nin 1000 TL altında gelire, %11.1'nin 1000-1999 TL arası gelire, %37.2'sini 2000-2999 TL arasında gelire, %13.2'sinin 3000-3999 TL arası gelire, %5.8'inin 4000-4999 TL arasıgelire, %8.4'ünün 5.000-10.000 TL arası gelire ve % 2.4'ünün 10.000 TL üzeri gelire sahip olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların %15,8'i "Diğer" seçeneğini işaretlemiştir. Araştırmada "Diğer" seçeneği işaretleyenler, ev hanımları, öğrenciler ve aylık olarak sabit bir geliri olmayan, yani düzenli olarak çalışmayan kişilerden oluşmaktadır (Tablo 36).

Tablo 36: Ankete Katılanların Gelir Durumu

Değişkenler	Gruplar	Frekans	Yüzdelik Dağılım (%)
Gelir Durumu	1000₺ Altı	23	6.1
	1000-1999₺ Arası	42	11.1
	2000-2999₺ Arası	141	37.2
	3000-3999₺ Arası	50	13.2
	4000-4999₺ Arası	22	5.8
	5.000-10.000₺ Arası	32	8.4
	10.000₺ ve üzeri	9	2.4
	Diğer	60	15.8

"Mesleğiniz turizmle ilgili mi?" sorusuna katılımcıların %45,9'u (f=174) "Evet" cevabı ve %54,1'i (f=205) "Hayır" cevabını vermiştir. Buradan anlaşılacağı üzere katılımcıların neredeyse yarıya yakını turizmle ilgili bir iş kolunda faaliyet göstermektedir (Tablo 37).

Tablo 37: Ankete Katılanlara Yöneltilen "Mesleğiniz Turizmle İlgili mi?" Sorusunun İstatistik Sonuçları

Değişkenler	Gruplar	Frekans	Yüzdelik dağılım (%)
Mesleğiniz turizmle ilgili mi?	Evet	174	45.9
	Hayır	205	54.1

Katılımcılara sorulan "Aslen Didimli misiniz?" sorusuna %32,7'si "Evet" cevabını ve %67,3'ü "Hayır" cevabını vermiştir. Buna göre ankete katılan Didim'de yaşayan yerel halkın yarıdan fazlasının göçlerle ilçeye yerleştiği anlaşılmaktadır (Tablo 38).

Tablo 38: Ankete Katılanlara Yöneltilen "Aslen Didimli misiniz?" Sorusunun İstatistik Sonuçları

Değişkenler	Gruplar	Frekans	Yüzdelik dağılım (%)
Aslen Didimli misiniz?	Evet	124	32.7
	Hayır	255	67.3

Tablo 39: Didim İlçesinde Yerel Halkın Sürdürülebilir Turizm Faaliyetlerine Yaklaşımı

İFADELER	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		Art. Ort.
	f	%	F	%	f	%	f	%	f	%	$\bar{X}$
1.Doğanın çeşitliliğine değer verilmeli ve doğa korunmalıdır.	0	0	1	0.3	0	0	55	15.5	323	85.2	4.8
2.Turizm çevreyi korumalıdır.	0	0	0	0	1	0.3	77	20.3	301	79.4	4.8
3.Uygun turistik gelişim doğal habitatı korumalıdır.	0	0	0	0	2	5	73	19.3	304	80.2	4.8
4.Toplum çevresi şu anda ve gelecekte korunmalıdır.	1	0.3	1	0.3	0	0	118	31.1	259	68.3	4.7
5.Turizmde söz sahibi olanlar çevresel koruma için çabalarını arttırmalıdırlar.	1	0.3	1	0.3	3	0.8	78	20.6	296	78.1	4.8
6.Turizm geliştirme planları sürekli bir şekilde güncellenmelidir.	2	0.5	4	1.1	14	3.7	142	37.5	217	57.3	4.5
7.Turizm endüstrisi gelecek için planlanmalıdır.	5	1.3	3	0.8	12	3.2	142	37.5	217	57.3	4.5
8. Turizmin yerel halk için yararlı olduğuna inanıyorum.	9	2.4	15	4.0	26	6.9	106	28.0	223	58.8	4.4
9. Turizm yerel ürünler için yeni pazarlar oluşturur.	0	0	16	4.2	20	5.3	132	34.8	211	55.7	4.4
10.Turistik işletmeler ziyaretçilerin memnuniyetinde sorumluluk almalıdır.	0	0	2	0.5	3	0.8	95	25.1	279	73.6	4.7
11.Turizm endüstrisi ziyaretçilere iyi kalitede turistik deneyimler sağlamalıdır.	1	0.3	3	0.8	9	2.4	80	21.1	286	75.5	4.7
12.Ziyaretçilerin ihtiyacını karşılamak turistik işletmelerin sorumluluğundadır.	5	1.3	26	6.9	44	11.6	143	37.7	161	42.5	4.1
13. Bireysel farklılıklara bakılmaksızın toplumdaki herkes turizm kararlarına dahil edilmelidir.	7	1.8	32	8.5	41	10.8	135	35.6	164	43.3	4.1
14. Turizm geliştirme yönetimine toplumdaki tüm bireyler tarafından tam katılım sağlanması gerekmektedir.	7	1.8	11	2.9	40	10.6	123	32.5	198	52.2	4.3
15.Turizmin gelişmesiyle yaşadığım yer aşırı kalabalıklaştı.	19	5.0	68	17.9	38	10.1	124	32.7	130	34.3	3.9
16.Yaşadığım yerdeki boş zaman kaynakları(etkinlikleri) turistler tarafından aşırı kullanılmaktadır.	15	4.0	83	21.9	49	13.0	123	33.0	107	28.2	3.6
17.Turistik işletmelerde çalışanların en az yarısı bölgedeki toplumdan (yerel halktan) sağlanmalıdır.	11	2.9	46	12.1	33	8.6	112	19.6	177	46.7	4.1
18.Bölgede (Didim'de) yaşayanlar turizmin faydalarından eşit şekilde yararlanmalıdır.	8	2.1	20	5.3	8	2.1	145	38.3	198	52.2	4.3
Genel Ortalama											4.41

Didim ilçesinde yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine tutumunun istatistiki dağılımı Tablo 39'da verilmiştir.

Tutum ölçeğinin birinci maddesine (*Doğanın çeşitliliğine değer verilmeli ve doğa korunmalıdır*) Didim'de yaşayan yerel halk %14.5'i (f=55) "Katlıyorum" ve %85.2'si (f=323) "Kesinlikle katılıyorum" cevabını vermiştir. Bu sonuca göre ankete katılanların büyük bir çoğunluğu turizm faaliyetleri yapılırken doğanın çeşitliliğine değer verilmesi ve doğanın korunması gerektiğini düşünmektedir.

Ölçeğin ikinci maddesine (*Turizm çevreyi korumalıdır*) yerel halk tarafından % 20'si (f=77) "Katılıyorum" ve %79.4'ü (f=301) "Kesinlikle katılıyorum" cevabı verilmiştir. Bu sonuca göre yerel halk turizm faaliyetleri yapılırken çevrenin koruması gerektiğini düşünmektedir.

Ölçeğin üçüncü maddesinde (*Uygun bir turistik gelişim doğal habitatı korumalıdır*) yerel halk %19.3 (f=73) "Katılıyorum" ve %80.2'si (f=304) "Kesinlikle katılıyorum" şeklinde düşünce belirtmiştir. Bu sonuca göre Didim'de yaşayan yerel halk uygun turistik gelişimin doğal habitatı zarar vermemesi, yani koruması gerektiğini düşünmektedir.

Ölçeğin dördüncü maddesine (*Toplum (insan) çevresi şu anda ve gelecekte korunmalıdır*) katılımcıların %31.1'i (f=118) "Katılıyorum" ve %68.3'ü (f=259) "Kesinlikle katılıyorum" şeklinde cevap vermiştir. Buradan anlaşıldığı üzere turizm meydana getirdiği çevresel etkilere karşı toplumun (insanların) korunması gerektiği düşünülmektedir.

Ölçeğim beşinci maddesine (*Turizmde söz sahibi olanlar çevresel koruma için çabalarını arttırmalıdırlar*) yerel halk tarafından %20.6 (f=78) "Katılıyorum" ve %78.1 (f=296) "Kesinlikle katılıyorum" cevabı verilmiştir. Bu sonuca göre yerel halk, Didim'de turizm faaliyetleri yapılırken çevresel koruma için gerek kamu çalışanlarının gerekse özel sektörün özen göstermesini ve çabalarını arttırmasını düşünmektedir.

Ölçeğin altıncı maddesinde (*Turizm geliştirme planları sürekli bir şekilde güncellenmelidir*) yerel halk % 37.5 (f=142) "Katılıyorum" ve % 57.3 (f=217) "Kesinlikle katılıyorum" seçeneğini işaretlemiştir. Bu verilere göre yerel halkın büyük çoğunluğu turizm geliştirme planlarının günün ihtiyaçlarına göre ve turist memnuniyetinin sağlanması için gerekli durumlarda sürekli bir şekilde güncellenebileceğini düşünmektedir.

Ölçeğim yedinci maddesinde (*Turizm endüstrisi gelecek için planlanmalıdır*) ankete katılan yerel halkın %37,5'i (f=142) "Katılıyorum" ve %57,3'ü (f=217) "Kesinlikle katılıyorum" şeklinde cevap vermiştir. Yerel halkın verdiği bu cevaplar ışığında Didim'de gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin gelecek için planlanması gerektiği düşünülmektedir.

Tutum ölçeğinin sekizinci maddesine (*Turizmin yerel halkın ekonomik durumu için yararlı olduğuna inanıyorum*) yerel halkın % 28'i (f=106) "Katılıyorum" ve % 58.8'i (f=223) "Kesinlikle katılıyorum" şeklinde cevap vermiştir. Bu sonuçtan da anlaşılacağı üzere ankete katılanların büyük çoğunluğu Didim ilçe sınırları içerisinde gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin ekonomik anlamda yerel halk için oldukça yararlı olduğunu düşünülmektedir.

Ölçeğin dokuzuncu maddesinde (*Turizm yerel ürünler için yeni pazarlar oluşturur*) ankete katılan yerel halkın %34.8'i (f=132) "Katılıyorum" ve %55'i (f=211) "Kesinlikle katılıyorum" şeklinde cevap vermiştir. Bu sonucu göre Didim'de yaşayan yerel halkın büyük çoğunluğu turizmin yerel ürünler için yeni pazarlar oluşturduğunu düşünmektedir.

Ölçeğin onuncu maddesine (*Turistik işletmeler ziyaretçilerin memnuniyetinde sorumluluk almalıdır*) katılan yerel halkın % 25'i (f=95) "Katılıyorum" ve % 73.6'sı (f=276) "Kesinlikle katılıyorum" seçeneğini işaretlemiştir. Bu sonuca göre yerel halkın büyük çoğunluğu turistik işletmelerin ziyaretçi memnuniyetinde sorumluluk alması gerektiğini düşünmektedirler.

Ölçeğin on birinci maddesine (*Turizm endüstrisi ziyaretçilere iyi kalitede turistik deneyimler sağlamalıdır*) yerel halk %21,1'i (f=80) "Katılıyorum" ve %75.5'i (f=286) "Kesinlikle katılıyorum" şeklinde görüş belirtmiştir. Buna göre ankete katılan yerel halkın büyük çoğunluğu turizm endüstrisinin ilçeye gelen ziyaretçilere kaliteli bir turistik deneyimin sağlanması gerektiğini düşünmektedir.

Ölçeğin on ikinci maddesine (*Ziyaretçilerin ihtiyacını karşılamak turistik işletmelerin sorumluluğundadır*) yerel halk tarafından %11.6'sı (f=44) "Kararsızım" %37.7'si (f=143) "Katılıyorum" ve %42.5'i (f=161) "Kesinlikle katılıyorum" şeklinde cevap verilmiştir. Bu sonuca göre araştırmaya katılan yerel halkın büyük çoğunluğu hizmet alan ziyaretçilerin ihtiyacını karşılamak turistik işletmelerin sorumluluğunda olması gerektiğini düşünmektedir.

Ölçeğin on üçüncü maddesine (*Bireysel farklılıklara bakılmaksızın toplumdaki herkes turizm kararlarına dâhil edilmelidir***)** katılımcıların % 8.5'i (f=32) "Katılmıyorum", %10.8'i (f=41) "Kararsızım", %35.6'sı (f=135) "Katılıyorum" ve %43.3'ü (f=164) "Kesinlikle katılıyorum" şeklinde cevap vermiştir. Bu verilere göre yerel halkın büyük çoğunluğu sürdürülebilir turizmin önemli kriterlerinden biri olan tüm paydaşların turizm kararlarına dahil edilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Ölçeğin on dördüncü maddesine (*Turizm geliştirme yönetimine toplumdaki tüm bireyler tarafından tam katılım sağlanması gerekmektedir*) yerel halk tarafından %10.6'sı (f=40) "Karasızım", %32.5'i (f=123) "Katılıyorum" ve %52.2'si (f=198) "Kesinlikle katılıyorum" şeklinde cevaplandırılmıştır. Bu sonuca göre araştırmaya katılanların büyük bir kısmı turizm

geliştirme yönetimine toplumdaki tüm bireyler tarafından tam katılım sağlanması gerektiğini düşünmektedirler.

Ölçeğin on beşinci maddesi (*Turizmin gelişmesiyle yaşadığım yer aşırı kalabalıklaştı*) yerel halk %17,9'u (f=68) "Katılmıyorum" %10,1'i (f=38) "Kararsızım", %32.7 (f=124) "Katılıyorum" ve %34.3'ü (f=130) "Kesinlikle katılıyorum" şeklinde cevaplandırılmıştır. Bu verilere göre ankete katılan yerel halkın yarıdan fazlası turizmin gelişmesiyle Didim'in aşırı kalabalıklaştığını düşünmektedir.

Ölçeğin on altıncı maddesine (*Yaşadığım yerdeki boş zaman kaynakları turistler tarafından aşırı kullanılmaktadır*) araştırmaya katılan yerel halk %21.9'u (f=83) "Katılmıyorum", %13'ü (f=49) "Karasızım", %33'ü (f=123) "Katılıyorum" ve %28.2'si (f=107) "Kesinlikle katılıyorum" şeklinde cevap vermiştir. Bu sonuca göre katılımcıların yarıdan fazlası yaşadığı yerdeki boş zaman kaynaklarının turistler tarafından aşırı kullanıldığını düşünmektedir.

Ölçeğin on yedinci maddesine (*Turistik işletmelerde çalışanların en az yarısı bölgedeki toplumdan "Yerel halktan" sağlanmalıdır*) katılımcıların %12.4'i (f=47) "Katılmıyorum", %8.5'i (f=32) "Kararsızım", %29.6'sı (f=112) "Katılıyorum" ve %46.7'si (f=177) "Kesinlikle katılıyorum" şeklinde cevaplandırmışlardır. Bu sonuca göre katımcıların çoğunluğu turistik işletmelerde yerel halkın öncelik verilmesini düşünmektedir.

Tutum ölçeğinin on sekizinci maddesine (*Bölgede (ilçede) yaşayanlar turizmin faydalarından eşit şekilde yararlanmalıdır)* yerel halkın %5.3'ü (f=20) "Katılmıyorum" %2.1'i (f=8) "Kararsızım", %38.3 (f=145) "Katılıyorum" ve %52.2'si (f=198) "Kesinlikle katılıyorum" cevabını vermiştir. Bu sonuca göre araştırmaya katılan yerel halkın büyük çoğunluğu turizmin meydana getirdiği faydalardan olabildiğince eşit şekilde yararlanılması gerektiğini düşünmektedir.

Araştırmaya katılan yerel halkın turizm faaliyetlerine ilişkin tutumlarının aritmetik ortalaması 4.41'dir.

Araştırmaya katılan yerel halkın ankete verdikleri cevapların aritmetik ortalaması en yüksek olan maddeler şunlardır:

Doğanın çeşitliliğine değer verilmeli ve doğa korunmalıdır. ($\bar{X}$=4.8)

Turizm çevreyi korumalıdır. ($\bar{X}$=4.8)

Uygun bir turistik gelişim doğal habitatı korumalıdır. ($\bar{X}$=4.8)

Turizmde söz sahibi olanlar çevresel koruma için çabalarını arttırmalıdırlar. ($\bar{X}$=4.8)

Yerel halkın verdikleri cevaplarda aritmetik ortalaması en düşük maddeler şunlardır:

Yaşadığım yerdeki boş zaman kaynakları turistler tarafından aşırı kullanılmaktadır. ($\bar{X}$=3.6)

Turizmin gelişmesiyle yaşadığım yer aşırı kalabalıklaştı. ($\bar{X}$=3.9)

Yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine ilişkin görüşlerinin "*cinsiyet*" değişkenine göre incelenmesi

Araştırmaya katılan yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine ilişkin görüşlerin "Cinsiyet" değişkenine göre farklılığı için t-Testi sonuçları Tablo 40'de gösterilmiştir.

Tablo 40 incelendiğinde yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine ilişkin görüşlerinin toplam puanları ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılığın ortaya çıkmadığı görülmektedir. [$t_{(377)}$=-2.606; p>0.5]. Yani yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine ilişkin tutumlarında cinsiyet belirleyici bir faktör değildir.

Tablo 40: Yerel Halkın Didim İlçesinde (Sürdürülebilir)Turizm Faaliyetlerine Yönelik Görüşlerinin Toplam Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre T-Testi Sonuçları

Değişken	N	$\bar{X}$	S	Sd	T	p
Erkek	223	78.67	7.64	377	-2.606	.107
Kadın	156	80.58	5.95			

Katılımcıların sürdürülebilir turizm faaliyetlerine ilişkin görüşlerini "*yaş*" değişkenine göre incelenmesi

Araştırmaya katılan yerel halkın turizm faaliyetlerine ilişkin görüşleri "yaş" değişkenine göre ANOVA sonuçları Tablo 41'de gösterilmiştir.

Tablo 41 incelendiğinde, yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine ilişkin görüşlerinin yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılaşmanın olduğu görülmemektedir. [$F_{(5-373)}$=.945; p> 0.5]. Yani yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine ilişkin tutumlarında yaş belirleyici bir faktör değildir.

Tablo 41: Katılımcıların Turizm Faaliyetlerine İlişkin "Yaş" Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

Değişken	Kategori			N	X̄	S
Yaş	1-20 yaş altı			21	80.3333	4.62961
	2-20-29 yaş aralığı			63	78.0397	5.95975
	3-30-39 yaş aralığı			101	80.1485	6.43954
	4-40-49 yaş aralığı			100	79.7100	5.73716
	5-50-59 yaş aralığı			50	79.7600	11.21144
	6-60 yaş ve üzeri			44	78.5909	7.39679
	Varyansın Kaynağı	**Kareler Toplamı**	**sd**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**p**
	Gruplar Arası	234.970	5	46.994	.945	.452
	Gruplar İçi	18547.936	373	49.762		
	Toplam	18782.906	378			

Katılımcıların sürdürülebilir turizm faaliyetlerine ilişkin görüşlerinin "*medeni durum*" değişkenine göre incelenmesi

Yerel halkın turizm faaliyetlerine yönelik görüşlerinin "medeni durum" değişkenine göre ANOVA sonuçları Tablo 42'te gösterilmiştir.

Tablo 42 incelendiğinde, ankete katılan yerel halkın Didim ilçesinde gerçekleştirilen sürdürülebilir turizm faaliyetlerine ilişkin görüşlerinin medeni durum değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. [$F_{(3\text{-}375)}$=3.734; p<0.5]. Bu anlamlı farklılaşmanın hangi gruplar arasında meydana geldiğini belirlemek için yapılan LSD testi sonuçları, bu anlamlı farlılık "evli-bekar" grupları arasında meydana gelmiştir.

Tablo 42: Yerel Halkın Sürdürülebilir Turizm Faaliyetlerine İlişkin Görüşlerinin "Medeni Durum" Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

Değişken	Kategori			N	X̄	S
Medeni Durum	1-Evli			209	80.1866	7.549111
	2-Bekar			126	77.7897	6.33194
	3-Dul			6	80.0000	4.38178
	4-Boşanmış			38	80.9211	5.87428
	Varyansın Kaynağı	**Kareler Toplamı**	**sd**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**p**	***Fark***
	Gruplar Arası	544.744	3	181.581	3.734	.011	1-2
	Gruplar İçi	18238.162	375	48.635			
	Toplam	18782.906	378				

Yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine ilişkin görüşlerinin "*eğitim durumu*" değişkenine göre incelenmesi

Araştırmaya katılan yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine yönelik görüşlerinin "eğitim durumu" değişkenine göre ANOVA Sonuçları Tablo 43'te gösterilmiştir.

Tablo 43 incelendiğinde, araştırmaya katılan yerel halkın Didim ilçesinde gerçekleştirilen sürdürülebilir turizm faaliyetlerine ilişkin görüşlerinin eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. [$F_{(5\text{-}373)}$=3.455; p<0.5]. Bu anlamlı farklılaşmanın hangi gruplar meydana geldiğini belirlemek için yapılan LSD testi sonuçları, bu anlamlı farlılığın "ilköğretim-lisans" ve "lise-lisans" grupları arasında meydana gelmiştir.

Tablo 43: Yerel Halkın Sürdürülebilir Turizm Faaliyetlerine Yönelik Görüşlerinin "Eğitim Durumu" Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

Değişken	**Kategori**	**N**	**X̄**	**S**
Eğitim Durumu	İlköğretim	100	78.3600	6.73678
	Lise	133	78.5188	6.35038
	Önlisans	46	79.6304	6.44070
	Lisans	082	82.0671	8.50046
	Yüksek Lisans	16	80.6250	5.26466
	Doktora	2	77.0000	.00000

Varyansın Kaynağı	**Kareler Toplamı**	**sd**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**p**	***Fark***
Gruplar Arası	831.315	5	166.263	3.455	.005	1-4, 2-4
Gruplar İçi	17951.591	378	48.128			
Toplam	18782.906					

Yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine ilişkin görüşlerinin "*meslek grubu*" değişkenine göre incelenmesi

Araştırmaya katılan yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine yönelik görüşlerinin "meslek grubu" değişkenine göre ANOVA Sonuçları Tablo 44'te gösterilmiştir.

Tablo 44 incelendiğinde, ankete katılan yerel halkın Didim ilçesinde gerçekleştirilen sürdürülebilir turizm faaliyetlerine ilişkin görüşlerinin meslek grubu değişkenine göre anlamlı

bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. [$F_{(7.371)}$=4.291; p<0.5]. Bu anlamlı farklılaşmanın hangi gruplar arasında meydana geldiğini belirlemek için yapılan LSD testi sonuçları, bu anlamlı farlılığın "esnaf-kamu", "esnaf-çiftçi", "işçi-kamu çalışanı", "işçi-turizmci", "kamu çalışanı-çiftçi", kamu çalışanı-öğrenci", "kamu çalışanı-emekli", "turizmci-emekli", "çiftçi-turizmci", çiftçi-öğrenci ve "çiftçi-emekli" grupları arasında meydana gelmiştir.

Tablo 44: Yerel Halkın Sürdürülebilir Turizm Faaliyetlerine Yönelik Görüşlerinin "Meslek Grubu" Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

Değişken	**Kategori**	**N**	**X̄**	**S**
Meslek Grubu	Esnaf	98	78.5918	6.45338
	İşçi	33	78.0606	7.55786
	Kamu Çalışanı	22	84.0909	13.51158
	Turizmci	24	82.4167	6.35827
	Çiftçi	19	75.1579	8.33509
	Öğrenci	21	79.5238	3.95751
	Emekli	55	78.0545	7.00904
	Diğer	107	80.5467	4.88381

Varyansın Kaynağı	**Kareler Toplamı**	**sd**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**p**	***Fark***
Gruplar Arası	1406.835	7	200.976	4.291	.000	1-3, 1-5 2-3, 2-4 3-5, 3-6, 3-7 4-7 5-4, 5-6, 5-7
Gruplar İçi	17376.071	371	46.836			
Toplam	18782.906					

Yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine ilişkin görüşlerinin "*gelir durumu*" değişkenine göre incelenmesi

Ankete katılan yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine yönelik görüşlerinin "gelir durumu" değişkenine göre ANOVA Sonuçları Tablo 45'te gösterilmiştir.

Tablo 45 incelendiğinde, ankete katılan yerel halkın Didim ilçesinde gerçekleştirilen sürdürülebilir turizm faaliyetlerine ilişkin görüşlerinin gelir durumu değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. [$F_{(7-371)}$=3.852; p<0.5]. Bu anlamlı farklılaşmanın hangi gruplar arasında meydana geldiğini belirlemek için yapılan LSD testi sonuçları, bu anlamlı farlılığın "1000-1999 TL-2000-2999 TL", "1000-1999TL-3000-3999TL", "2000-2999 TL-

4000-4999 TL", "2000-2999 TL-10.000 TL üzeri", "3000-3999 TL-2000-2999 TL", "3000-3999 TL-4000-4999 TL", "4000-4999 TL-1000-1999TL", "5000-10000 TL-1000-1999TL", ve "10000 TL üzeri-1000-1999 TL" gelire sahip gruplar arasında meydana gelmiştir.

Tablo 45: Yerel Halkın Sürdürülebilir Turizm Faaliyetlerine Yönelik Görüşlerinin "Gelir Durumu" Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

Değişken	**Kategori**	**N**	**X̄**	**S**
Gelir Durumu	1000₺ Altı	23	80.5217	6.67335
	1000-1999₺ Arası	42	75.8810	6.78665
	2000-2999₺ Arası	141	78.5426	6.96765
	3000-3999₺ Arası	50	81.2600	4.76728
	4000-4999₺ Arası	22	82.1364	14.03837
	5.000-10.000₺ Arası	32	79.1563	6.32511
	10.000₺ ve üzeri	9	83.7778	4.40659
	Diğer	60	80.7500	4.50471

Varyansın Kaynağı	**Kareler Toplamı**	**sd**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**p**	***Fark***
Gruplar Arası	1272.783	7	181.826	3.855	.000	2-3, 2-4 3-5, 3-7 4-3, 4-5 5-2, 6-2 7-2
Gruplar İçi	17510.124	371	47.197			
Toplam	18782.906					

Yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine ilişkin görüşlerinin "*mesleklerinin turizmle ilgililik*" değişkenine göre incelenmesi

Araştırmaya katılan yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine yönelik görüşlerinin mesleklerinin turizmle ilgisi değişkenine göre farklılığı için yapılan t-Testi sonuçları Tablo 46'da gösterilmiştir.

Tablo 46 incelendiğinde yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine ilişkin görüşlerinin toplam puanları ile mesleğin turizmle ilgisi arasında anlamlı bir farklılığın ortaya çıkmadığı görülmektedir. [$t_{(375)}$=-1.79; p>0.5]. Başka bir ifadeyle yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine ilişkin tutumlarında mesleğin turizmle ilgisi belirleyici bir faktör değildir.

Tablo 46: Yerel Halkın Didim İlçesinde Sürdürülebilir Turizm Faaliyetlerine Yönelik Görüşlerinin Toplam Puanlarının Mesleğin Turizmle İlgisi Değişkenine Göre T-Testi Sonuçları

Değişken	N	X̄	S	Sd	t	p
Turizmle ilgili (bağlantılı)	173	79.34	6.34	375	-1.79	.7
Turizmle ilgili değil	204	79.48	7.60			

Yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine ilişkin görüşlerinin "*göç*" değişkenine göre incelenmesi

Araştırmaya katılan yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine yönelik görüşlerinin Didim'de göç değişkenine göre farklılığı için yapılan t-Testi sonuçları Tablo 47' de gösterilmiştir.

Tablo 47 incelendiğinde yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine ilişkin görüşlerinin toplam puanları ile Didimli olup, olmama arasında anlamlı bir farklılığın ortaya çıkmadığı görülmektedir. [t (374)=-1.74; p<0.5]. Başka bir ifadeyle yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine ilişkin tutumlarında aslen Didimli olup olmama durumu belirleyici bir faktör değildir.

Tablo 47: Yerel Halkın Didim İlçesinde Sürdürülebilir Turizm Faaliyetlerine Yönelik Görüşlerinin Toplam Puanlarının Göç Değişkenine Göre T-Testi Sonuçları

Değişken	N	X̄	S	Sd	t	p
Aslen Didim'li	124	78.62	7.54	374	-1.74	0.005
Didim dışı	252	79.96	6.75			

4.1.2. Araştırmanın Nitel Bulguları

Araştırmanın nitel araştırma kısmında görüşme yöntemi kullanılmıştır. Uygulama yöntemine göre "Yarı Yapılandırılmış Görüşme" tekniği kullanılmıştır. Bu kapsamda katılımcılara uygulanmak için hazırlanan sürdürülebilir turizm tutum ölçeği ile bağlantılı 19 adet soru hazırlanmış ve bu sorular 7 kategorik başlık altında analiz edilmiştir. Görüşme sırasında bu sorulara bağlı kalınmakla birlikte konunun daha iyi anlaşılması için katılımcılara kısmi esneklikler sağlanmıştır.

Araştırmanın nitel araştırma kısmında yerel halkın sürdürülebilir turizme ilişkin tutumları ve düşünceleri 7 kategorik başlık altında analiz edilerek incelenmiştir. Katılımcılara ilişkin bilgiler Tablo 48'da gösterilmiştir.

Tablo 48: Görüşmeye Katılan Katılımcılara İlişkin Bilgiler.

Kod	Cinsiyet	Meslek
K1	Erkek	Esnaf
K2	Kadın	Esnaf
K3	Erkek	Kaptan
K4	Kadın	Emekli
K5	Erkek	Emekli
K6	Erkek	Muhtar
K7	Erkek	Turizmci
K8	Erkek	Tarımsal Kalkınma Koop. Başkanı
K9	Kadın	Çiftçi*
K10	Erkek	Emekli-Çiftçi
K11	Erkek	Sivil Toplum Örgütü Çalışanı
K12	Erkek	Çiftçi
K13	Erkek	Muhtar
K14	Kadın	Çiftçi*
K15	Erkek	Zeytin İşletmecisi
K16	Kadın	Muhtar
K17	Kadın	Kamu Çalışanı
K18	Erkek	Dolmuşçu
K19	Erkek	İşçi
K20	Erkek	Turizmci
K21	Erkek	Emlakçı
K22	Erkek	Çiftçi*
K23	Erkek	Muhtar
K24	Kadın	Turizmci
K25	Erkek	Muhtar
K26	Kadın	Yerel (Ev) Ürünler Satışı
K27	Erkek	Emlakçı
K28	Kadın	Kamu Çalışanı
K29	Erkek	Seyahat Acentesi-Turizmci
K30	Kadın	Esnaf

*Çiftçilik yapıp, kendi ürünlerini pazarlarda ve uygun yerlerde turistlere ve yazlıkçılara satan kişiler

Kategori 1: Çevresel Sürdürülebilirliğe İlişkin Görüşler

Araştırma sorusu: 1 Didim ilçesinde turizm faaliyetleri yapılırken doğaya değer verilip doğa korunmalı mıdır?" Bu konudaki düşünceleriniz nelerdir?

Yerel halkın bu konu hakkındaki düşünceleri aşağıda özetlenmiştir:

Yerel halk tarafından Didim turizminin doğal coğrafya özellikleri sayesinde geliştiği ifade edilmektedir. Yerel halk Didim ilçesinde mavi bayraklı Altınkum plajı ve diğer birçok kumsalla birlikte denizinin temiz olması ve özellikle ilçedeki nemin iklim konforu için oldukça uygun olduğunu belirtmiştir. Bu sebeple araştırma sahasında yaşayan halk doğanın korunması gerektiğini önemle vurgulamaktadır.

Bununla birlikte yerel halk doğanın yeteri kadar korunduğunu düşünmemektedir. Bunun sebebi olarak özellikle kıyı bandındaki yerleşmelerde aşırı konut yapımının olduğunu ifade etmişlerdir. Özelikle Akbük Mahallesi'nde yaşayan yerel halk bu durumdan oldukça rahatsız olup, bu konutların şu anda temiz olan denizi gelecek yıllarda kirleteceğini düşünmektedir. Akbük'te özelikle yaz aylarında yazlıkçılarla birlikte gelen ziyaretçilerin taşıma kapasitesinin üzerine çıktığını düşünmektedirler.

"Didim özellikle Temmuz ve Ağustos aylarında oldukça kalabalıklaşıyor. Özellikle Altınkum civarındaki yerlerde arabamızı park edecek yer bulamıyoruz. Bu bazen çekilmez durumu gelebiliyor... Tabi Temmuz ve Ağustos aylarındaki bu kalabalık nüfus Altınkum plajının ve bu gibi kumsalların kirlenmesinin önünü açmaktadır." (K28. Kadın-Kamu Çalışanı)

Aynı şekilde Didim ilçe merkezindeki Altınkum Mahallesi'nde yaz aylarında çok kalabalıklaşması sebebiyle taşıma kapasitesinin üzerine çıktığı ifade edilmiştir. Bu sebeple yaz aylarında Altınkum Mahallesi'nde özellikle otopark sorunun oluştuğu belirtilmiştir. Bunun yanında 2019 yaz aylarında Didim ilçe merkezinde su kesintilerinin olması da yaz aylarında ilçenin kıyı şeridinde taşıma kapasitesinin üzerine çıktığının bir göstergesi olduğu ifade edilmiştir.

Araştırma sorusu: 2 Didim ilçesinde turizm faaliyetleri çevreyi korunmalı mıdır? Bu konudaki düşünceleriniz nelerdir?

Yerel halkın bu konu hakkındaki düşünceleri aşağıda özetlenmiştir:

Araştırmaya katılan yerel halk turizm faaliyetlerinin çevreyi koruması gerektiğini düşünmektedir. Turizmin meydana getirdiği doğal kaynaklar üzerindeki ziyaretçi baskısının olumsuz etkilerini iyi bir şekilde yönetilmesi gerektiği katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Özellikle yaz aylarında artan ziyaretçi sayısıyla birlikte katı atıkların miktarının kıyılarda arttığı

belirtilmiştir. Katılımcıların ortak değerlendirmesi yaz aylarında turizm faaliyetleriyle birlikte, turizm alanlarında doğal çevre üzerinde bir baskı olduğudur.

Didim için önemli bir kültürel turizm kaynağı olan Hisar Mahallesi'ndeki tapınak çevresinde, özellikle Hisar Caminin arka kısmında bulunan sokaklarda çevre temizliğine fazla önem verilmediği, buralarda gerek hurdalık eşyaların gerekse diğer çöplerin bulunduğu ifade edilmiş, bu durum arazi gözlemleri sırasında da fark edilmiştir.

Yine bu çerçevede yerel halk mavi bayrak uygulamasının oldukça önemli olduğunu, Altınkum Plajı başta olmak üzere diğer plajlarda bu kriterlerin devam ettirilmesi ve yaygınlaştırılması gerektiği yerel halk tarafından ifade edilmiştir.

İlçe merkezindeki mahallelerde ve turizm faaliyetlerinin yoğun olduğu sahalarda geri dönüşüm için toplama sepetleri konulması çevresel sürdürülebilirlik açısından önemli bulunmaktadır. Yerel yönetimin koyduğu bu toplama sepetlerinin ilçe genelinde ve özellikle turistik faaliyetlerin yoğun olduğu sahalarda sayılarının arttırılması hem Didim yaşayanlara hem de turistlere çevrenin korunmasında farkındalık oluşturması bakımından önem taşıdığı ifade edilmiştir. Yine bu konuda Didim'e yazlık alarak yerleşen İngiliz vatandaşların zaman zaman özellikle sahil bandına atılan çöpleri topladıkları görüşmeyi katılan yerel halk tarafından belirtilmiştir.

"Burada *yaşayan İngilizler bazı günlerde özellikle kıyı şeridinde atılan çöpleri topluyorlar. Elin İngiliz'i bizim memleketimizi bizden daha çok değer veriyor...*" *(K24 Kadın-Turizmci)*

İlçede yaşayan yerel halk sahip oldukları doğal güzelliklerin farkında olduklarını, doğayı korumaya çalıştıklarını, ancak bu konuda bazı yetersizliklerin olduğunu ifade etmişlerdir.

Araştırma sorusu: 3 Uygun bir turistik gelişim doğal habitatı korumalı mıdır? Bu konudaki düşünceleriniz nelerdir?

Yerel halkın bu konu hakkındaki düşünceleri aşağıda özetlenmiştir:

Didim yaşayan yerel halk turizmin var olabilmesi için her zaman doğal habitatın korunması gerektiğini belirtmişlerdir. Yerel halk özellikle ilçedeki kıyı kesiminde yer alan hazineye ait makiliklerin betonlaşmasından endişe ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu sahaların korunması gerektiğini, ilçedeki konutların aşırı ticarileşmesinden dolayı Akbük'te olduğu gibi betonlaşmaması gerektiğini düşünmektedirler. Bu hazine arazilerinin önce zeytin dikilerek sahiplenip daha sonra bu alanlardaki zeytinlerin sökülüp yerine konut inşa edildiği ifade edilmiştir. Bunun yanında Ak-Yeniköy Mahallesi'nde yaşayan yerel halk, makilik alanların

paletli iş makinalarıyla doğrudan kazınarak doğal habitatı zarar veren girişimlerin olduğu ifade edilmiştir. İlçenin kıyı kesimindeki kamuya ait bu makiliklerle diğer yeşil alanlara konut yapımına izin verilmemesi, bu alanların korunması ve sadece koruma-kullanma kapsamında turizm amaçlı kullanılması ilçedeki bu yeşil alanların korunması açısından hayati önem taşıdığı belirtilmiştir.

"*Didim'de hazine ait hatırı sayılır bir arazi var. Bu araziler, özellikle kıyı kesimindeki makilikler önce zeytin vb. üretim için kullanılıyor gibi gösterilip işgal ediliyor. Daha sonra da bu zeytinler kısmen veya tamamen sökülerek konut yapılmaya çalışılıyor. Bu yüzden yargılananlar var. Eğer bu hazine arazileri ekonomiye kazandırılacaksa uygun yerleri sadece tarımsal üretim için özellikle zeytincilik için köylülere verilmesi daha isabetli olacaktır. Diğer türlü özellikle kıyı kesimindeki bu yerler rant sağladığı için zamanla betonlaması kaçınılmaz olacaktır*" *(K8. Erkek -Tarımsal Kalkınma Koop. Başkanı.)*

İlçede eko-turizm kapsamında Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'na ve nehir boyunca sessiz motorlu teknelerle buradaki doğal habitata zarar verilmeden tur girişimleri bulunulduğu ifade edilmiştir. Yine de bu faaliyetin buradaki doğal habitatı zarar verebileceği gerekçesiyle bu girişime milli park yönetimi tarafından izin verilmediği ifade edilmiştir.

"Didim'de turizm önemli ölçüde kıyı turizmine dayanmaktadır. Biz turizmci olarak alternatif turizmi önemiyoruz. Didim özellikle eko-turizm için de fırsatlar sunuyor. Bu kapsamda Büyük Menderes Deltasında sessiz teknelerle turlar yaparak eski Latmos Körfezini tanıtmak için girişimlerde bulunduk. Bu girişimlerimiz milli park yönetimince Büyük Menderes Deltası'nda yaşayan canlılara olumsuz etkisi olacağı gerekçesiyle izin verilmedi" *(K20 Erkek-Turizmci)*

Araştırma sahasındaki doğal alanların ve buradaki canlı hayatının korunması bakımında milli park gibi statülerin önemli olduğu ve çeşitli dengeleri gözettiği görülmektedir.

Araştırma sorusu: 4 Didim'de toplum (insanın) çevresi bugün ve gelecekte korunmalı mıdır? Bu konudaki düşünceleriniz nelerdir?

Yerel halkın bu konu hakkındaki düşünceleri aşağıda özetlenmiştir:

Araştırmaya katılan yerel halk temiz bir çevrenin turistik kaynakların sürdürülebilirliğini artıracağını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda Didim ilçe merkezinde atık su arıtma tesissini olmasının çevresel sürdürülebilirlik açısından oldukça önemli olduğu ifade edilmiştir. Bu sayede atık sular denize karışmadan arıtıldığı ve bu konunun önemli olduğu belirtilmişlerdir. Fakat turizm sezonunda yoğun ziyaretçi ağırlayan Akbük ve Fevzipaşa Mahallesi'nde yaşayan halk kanalizasyon sisteminin olmaması nedeniyle atık suların fosseptik

çukurlarında depolanmakta olduğunu ifade etmişlerdir. Bu atık sular vidanjörlerle arıtma tesisine görüldüğü belirtilerek özellikle yaz aylarında bu çukurların kötü koku yaydığı ve sinek oluşumuna neden olduğu ve bu durumdan oldukça rahatsız olduklarını ifade etmişlerdir. Yerel yönetim bu mahallerde kanalizasyon sisteminin yapımına başlandığını ve 2021'de bitirileceğini belirtmiştir.

"Biz yaz aylarında burada (Fevzipaşa Mahallesi) fosseptik kuyularından çıkan kötü kokudan ve sinekten şikâyetçiyiz... Buralara acilen kanalizasyon yapılması istiyoruz. Böyle turistik bir yerde böyle bir şeyin olması hoş bir şey değil..." (K5 Erkek-Emekli)

Araştırma sahasında özellikle Akbük'te yaşayan yerel halk yaz aylarında içme suyu sıkıntısı çektiklerini, şebekeden tuzlu su geldiğini ifade etmiştir. Aynı şekilde Didim merkezde 2019 yaz aylarında su kesintilerinin olduğu ifade edilmiştir. Bunu gerekçe olarak yazlık siteler aşırı su kullanımı olduğu ve bu alanların yaz aylarında fiziksel taşıma kapasitesinin üzerine çıktığı belirtilmiştir. Bu bakımdan yerel halk Didim'de yaşayanlar olarak çevresel kaynakların korunması gerektiği ama bunun yeterince korunmadığını düşünmektedir.

"Yazın Akbük'te çeşmelerden tuzlu su geliyor. Yazlıkçılar sitelerde çok aşırı su kullanıyorlar. Biz içeceğimiz suyu gidip marketten alıyoruz ya da sucuya sipariş veriyoruz... Bi de ilçe merkezinde, Altınkum'da filan bu yaz su kesintileri oldu." *(K2 Kadın-Esnaf)*

İlçe kıyılarındaki çeşitli yerde balık çiftliklerinin olduğu ve bunlara yenilerinin ekleneceği belirtilerek bunların çevreye olumsuz etkisi olacağı ve turizme zarar vereceği belirtilmiştir.

"Didim'deki koylarda balık çiftlikleri de var. Tabi bunlar olduk olmadık yere yapılırsa çevreye zararı olur... Turizm'de bundan olumsuz etkilenir."(K1 Erkek-Esnaf)

Araştırma sorusu: 5 Yerel halk "Didim'de turizmde söz sahibi olanlar çevresel koruma için yeterince çaba gösteriyorlar mı?" Bu konudaki düşünceleriniz nelerdir?

Yerel halkın bu konu hakkındaki düşünceleri aşağıda özetlenmiştir:

Didim ilçesinde turizmde söz sahibi olan kişilerin ve yöneticilerin çevresel koruma için çabalarını artırması gerektiğini ancak gücü ve parası olan kişilerin Didim'de çevreye önemsemeden özellikle konut yapımı başta olmak üzere betonlaşmayı arttırdığı ifade edilmiştir. Bunun yanında hazineye ait makiliklerin talan edildiğini ifade eden yerel halk bunun çevreye zarar verdiğini özellikle Akbük başta olmak üzere Didim'de betonlaşmayı hızlandırdığını ifade etmişlerdir. Ak-Yeniköy'de yaşayan yerel halk makiliklerin kanunsuz bir şekilde talan

edildiğini eğer bu makilik alanlar ekonomiye kazandırılacaksa sadece zeytin ağacı dikimine izin verilerek köylülere verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Çevresel koruma için yerel halk tarafından turizmde söz sahibi olan kişilerin çevresel koruma için yeterince duyarlı davranmadığını, özellikle Akbük başta olmak üzere ilçenin kıyı bandında betonlaşmanın hızla arttığını ifade etmişlerdir. Yerel halk, çevresel sürdürülebilirlik konusunda karar alıcıların hassas davranması gerektiğini belirtmişlerdir.

"Didim'de çevre korunuyor mu derseniz, korunuyor diyemem. Ancak korunuyormuş gibi yapılıyor diyebilirim. Bizim buralarda (Didim'de) herkeste bir emlakçılık ve müteahhitlik hevesi oluştu. Neden? Çünkü bu iş iyi gelir getiriyor. İpini koparan Didim'e geliyor. Bu nedenle özellikle kıyılarda hızla betonlaşma artıyor. Akbük'ün hali ortada. Adamlar elinden gelse ta dağın tepesine kadar bina yapacaklar. Şu anda hala yapılaşmamış kıyılarımız var Didim'de. Buralar özellikle makilik alanlar. Bu alanların korunması gerekiyor. Buraların yetkililer tarafından çok iyi bir şekilde denetlenmesi gerekir... Ha bi de Büyük Menderes Milli parkı ve Bafa Gölümüz var. Buralar koruma alanı olduğu için korunuyor diyebilirim. Tabi bunda buraların özellikle nüfusun az olması ve buralara özel ilgisi olanların dışında pek gidilmemesidir. Burada Menderesin kirliliğinden bahsetmiyorum. O ayrı bir vak'a."
(K4 Kadın-Emekli)

Kategori 2: Planlamaya ilişkin görüşler

Araştırma sorusu:6 Yerel halka "Didim ilçesindeki turizm geliştirme planlarının sürekli bir şekilde güncellenmelidir? Bu konudaki düşünceleriniz nelerdir?

Yerel halkın bu konu hakkındaki düşünceleri aşağıda özetlenmiştir:

Yerel halk turizm geliştirme planlarının günün ihtiyaçlarına göre, ziyaretçi memnuniyetini sağlayan, bunu yaparken de bu planların Didim'in doğal ve kültürel değerlerine zarar vermeyen bir şekilde olması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu geliştirme planların sürekli bir şekilde değiştirilmesi turizmden rant sağlayan kişilerin etkisiyle yapılmaması gerektiği özellikle ifade edilmiştir.

"Didim'de birçok turizm yatırımı var. Tabi gün geçtikçe burada turizm gelişiyor. Yeni oteller, turistik tesisler yapılıyor. Bu nedenle günün ihtiyaçlarına göre bu turizm gelişim planları sürekli güncellenmesi lazım. Bu, İlçede hem turizmin kalitesini arttıracaktır hem de diğer destinasyonlarla olan rekabetimizi artıracaktır... Tabi bu planlamalar yapılırken Didim'in doğasının korunması önemli kıstaslardan biri olmalıdır." (K29 Erkek-Seyahat Acentesi-Turizmci)

"Bu turizm planları yapılırken, birilerine rant olsun diye güncelliyoruz bahanesiyle,

sürekli bir şekilde değiştirilmesi doğru olmadığını düşünüyorum... Madem burası (Didim) turizm kenti ilan edildi bakanlıkça ve yetkili kişilerce ona göre detaylı bir planlamanın olması gerekir." (K30 Esnaf-Kadın)

Araştırma sorusu:7 Turizm endüstrisinin gelecek için planlanması gerekir mi? Bu konudaki düşünceleriniz nelerdir?

Yerel halkın bu konu hakkındaki düşünceleri aşağıda özetlenmiştir:

Yerel halk turizm faaliyetlerinin ve bununla bağlantılı konuların gelecek için dikkatli bir şekilde planlanması gerektiğini ifade etmiştir. Yerel halk plansız bir gelişimin Didim'in doğal coğrafyasına zarar vereceğini düşünmektedirler. Araştırmaya katılan bazı katılımcılar Didim ilçesinde gerçekleştirilen turizmin planlı bir şekilde yapılmadığını düşündüklerini ifade etmişlerdir. Bu durum özellikle ilçe merkezi ve Akbük'te yaşayanlar tarafından ifade edilmiştir. Akbük'te yaşayan yerel halk aşırı ticarileşmeden ve betonlaşmadan oldukça rahatsız olduklarını belirtmişlerdir. Buna örnek olarak Akbük'te kanalizasyon ve içme suyu sıkıntısı gibi bazı alt yapı sorunlarının olması, burada plansız bir şekilde Akbük'ün betonlaşmasına ve kalabalıklaşmasına neden olduğu ifade edilmiştir. Bunun için ilçede özellikle kıyı bandında bu gibi konuların gelecekte sorun oluşturmaması için turizmin bütün paydaşlarıyla birlikte gelecek için dikkatli ve doğal coğrafyanın özenle korunarak gelecek için planlanmasının önemli olduğu belirtilmiştir.

"Turizm gelecek için planlanırken çok dikkatli olunması lazım. Didim'de şu an kıyılardaki makilik olan yerler ve koylar imara kesinlikle açılmaması lazım. Buralar da imara açılarsa kıyılar bütünüyle yazlıklarla dolacak... Akbük'ün hali ortada her yer yazlık sitelerle doluyor... Akbük'te şu an kanalizasyon, içme suyu sıkıntısı gibi altyapı ve üstyapı sorunları var. Bu kadar insanı kaldırmıyor burası..." (K4-Kadın-Emekli)

Ayrıca ilçede turizm ilgili kurum ve kuruluşlar arasında bir koordinasyon eksikliği olduğu katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. İlçede faaliyet gösteren turizm ilgili kurum, kuruluş, seyahat acenteleri arasında bir iletişim kopukluğunun olduğu ve turizm kararları alınır ve planlanırken ortak bir aklın devreye girmesini engellediği ilgili kişiler tarafından ifade edilmiştir. Sürdürülebilir turizmin önemli ölçütlerinden biri olan bütün paydaşların turizm kararlarına dâhil edilmesi ilçede göz ardı edildiği görülmektedir.

"Biz turizmden hem ekmek yediğimiz hem de burada yaşadığımız için turizmin gelecek için planlanmasını önemsiyoruz. Tabi bu planlama nasıl olacak? Bizim burada çok dikkatli hareket etmemiz gerekir. Didim'de turizmi geliştireceğiz derken, buraların doğasını denizini mahvetmemeliyiz. Didim'e gelenlerin çoğu iklimi, doğası ve denizinin temiz olması sayesinde

geliyor. Bu değerlerimizi uygun turizm planları ile korumamız lazım... Ancak turizmle ilgili kararlar alınırken bazı kişi ve kurumlarca bizler dışlanıyoruz. Mesela bizler ulusal ve uluslararası tanıtımlara gönderilecek kişileri bilmiyoruz. Burada herkes menfaatince davranıyor. Turizm acenteleri olarak bu turizm kararlarına dahil edilmemiz lazım. Nasıl bir Didim, nasıl bir turizm, nasıl bir turizm planlaması istiyoruz. Bu konularda bizim de söyleyeceklerimiz var." (K29 Erkek-Seyahat Acentesi-Turizmci)

Kategori 3: Algılanan Ekonomik Yararlar

Araştırma sorusu: 8 Turizmin yerel halkın ekonomik durumu için yararlı olduğuna inanıyor musunuz? Bu konudaki düşünceleriniz nelerdir?

Yerel halkın bu konu hakkındaki düşünceleri aşağıda özetlenmiştir:

Araştırma sahasında görüşme yaptığımız yerel halk turizmin özellikle ekonomik açıdan meydana getirdiği faydaları önemsemektedir. Yerel halk turizm faaliyetlerinin meydana getirdiği ekonomik kazançtan pay almaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Özellikle Denizköy, Yalıköy, Akköy gibi kırsal kesimleri ve Akbük'te yaşayan yerel halk turizm oluşturduğu hizmet sektöründe çalıştıklarını belirtmişlerdir. Bunun yanında kırsal yerleşmelerle birlikte Didim ilçe merkezinde yaşayan yerel halk ticari hayatta iş imkânı bulduklarını ve ticaretle uğraştıklarını belirtmişlerdir. 1980'li yıllara kadar tarım ve hayvancılığın önemli bir geçim kaynağı olduğu araştırma sahasında, özellikle 1990'lı yıllarda turizmin önemli bir ekonomik faaliyet haline geldiği, Didim hem nüfus açısından hem de ekonomik açıdan büyük bir dönüşüm yaşandığı ifade edilmiştir. İlçede turizmle ilgili büyük yatırımların olduğu ve bunun ekonomik açıdan istihdam meydana getirdiği ifade edilmiştir. Bu nedenle ilçenin özellikle turizm kaynaklı göç aldığı belirtilmiştir. Bu açıdan yerel halk turizmi ekonomik açıdan değerlendirmekte ve Didim için yararlı olduğunu düşünmektedir.

"1970'li yıllarda Didim'de turizm bu kadar yoktu. Biz birçok ihtiyacımız karşılamak için Söke'ye giderdik. 1980'li yıllardan itibaren turizm sektörü Didim'de gelişmeye başladı. Biz 1970'li yıllarda turizmin bu kadar hızla gelişeceğini düşünmüyorduk. Turizmin gelişmesiyle Didim o zaman ki ismiyle Yenihisar küçük bir köyden ilçe durumuna geldi. Tabi bu durum Didim'de ekonomik hayata canlandırdı. Biz 1970'li yıllarda bir bankayla işimiz olduğunda bile Söke'ye giderken, Didim bugün her bankanın şubesi olduğu bir yer oldu. Turizm şu anda Didim'de özellikle ilçe merkezi ve Akbük'te birçok ailenin doğrudan ve dolaylı olarak ekmek kapısı durumundadır." (K1 Erkek- Esnaf)

"*Akköy'de kendi ürettiğimiz zeytin, zeytinyağı, incir, domates, biber, yumurta vb. ürünleri evimizin önündeki yolda gelen turistlere, yazlıkçılara satıyoruz. Gelen turistler,*

özellikle yazlıkçılar ürünlerimizi alıyorlar. Bir de Didim'de kurulan pazarlara gidiyoruz. Burada ürünlerimizi satıyoruz…. Turizm başlamadan önceki yıllarda buralarda tütün dikilirdi. Birçok ailenin geçim kaynağı tütüncülüktü. Bugün ise turizm birçok iş imkânı oluşturdu. Benim oğlum Didim merkeze yerleşti. Orada restoranda çalışıyor. Akköy'den de birçok kişi, özellikle gençler Didim'de turizmle ilgili işlerde çalışıyor." (K9 Kadın-Çiftçi, Pazarcı)

Araştırma sahasında bulunan Balat Mahallesi'nde yaşayan yerel halkın önemli ölçüde turizme karşı olumsuz bir tavır aldıkları görülmüştür. Yerel halk turizmden ekonomik anlamda olumsuz etkilendiklerini ifade etmişlerdir. Bu bakımdan araştırma sahasında bulunan Balat yerleşmesi kısmen de Batıköy diğer yerleşmelerden bu konuda ayrışmaktadır. Didim ilçe sınırları içerisindeki diğer yerleşmeler turizmin kendileri için ekonomik anlamda faydalı olduğunu belirtirken, kısmen Batıköy ama özellikle Balat'ta yaşayan yerel halk turizmin kendileri için ekonomik bir faydasının olmadığını, aksine zararının olduğunu belirtmişlerdir. Bu iki yerleşmede özellikle Balat'taki yerel halk koruma alanları nedeniyle (yerel halk özellikle Milet Ören Yerinin kültürel sit alanı olması nedeniyle bunu turizm kaynaklı algılıyor) tarımsal üretimlerini engelliği gerekçesiyle turizme karşı olumsuz bir tavır sergilemektedirler.

"Biz burda (Milet Ören Yeri) köyümüzde yetişen ürünleri önceki yıllarda turistlere pazarlıyorduk. Burda benden başka köyden arkadaşlarım da vardı. Şimdi bir ben kaldım. Bizim burada tezgahlarımız vardı. Müze yönetimi tarafından bunlar kaldırıldı. Bu bizi oldukça olumsuz etkiledi... Ya biz buranın yerlileriyiz. Hem köyümüzü gördünüz mü? Oraya bir tane turist gelmiyor, çünkü buraya biraz uzak. Şimdi bu masada gördüklerini (zeytin salamurası, salça, yumurta, zeytinyağı, vb.) buraya gelen turistlere satmaya çalışıyorum... Bizim burada (Milet Ören Yeri) tapulu arazilerimiz var. Zaten buralar bizim önceki köyümüzdü. Depremden ötürü devlet şimdiki Balat köyüne yaptı... Kendi tapulu tarlamızı da karışıyorlar. Devletin bu arazileri istimlak edeceğini söylüyorlar. Madem bu tarlaları devlet alsın. Biz de kurtulalım Onlarda kurtulsun bundan" (K14 Kadın-Çiftçi)

"*Köyümüz turizmden bir fayda sağlamıyor. Şu köy meydanına bir tek turist gelmiyor. Turistin gelebileceği, zaman geçirebileceği ne bir restoran var ne de bir başka yer, turist gelse böyle yerlerde açılır tabi… Ha bunu da geçtim. Bizim köyümüz zaten tarımla geçimini sağlıyor. İşte biz burada büyük sıkıntılar yaşıyoruz. Tarlalarımız hem kültürel sit alanın hem doğal sit alanında bulunuyor. Kendi tapulu tarlalarımızı istediğimiz gibi ekip biçemiyoruz. Tarlayı sürerken bile belli derinliğe geçmeyin diyorlar. Ben tarlama zeytin dikicem, onun kuyusunu bile karışıyorlar… Bu olaylardan ötürü Balat'lıların büyük çoğunluğu mahkemelik. Ya bizi dinleyen yok. Didim'de birçok köy, ilçe merkezi, Akbük turizmden ekmek yerken, Biz Balat'lılar olarak turizmden dayak yiyoruz" (K12 Erkek-Çiftçi)*

Araştırma sorusu: 9 Turizm yerel ürünler için yeni pazarlar oluşturuyor mu? Bu konudaki düşünceleriniz nelerdir?

Yerel halkın bu konu hakkındaki düşünceleri aşağıda özetlenmiştir:

İlçede bahar aylarında düzenlenen Vegan Festivali ve ekim ayında düzenlenen Uluslararası Zeytin Festivalinde yerel halk, belediyenin tahsis ettiği alanlarda kendi ürettikleri ürünleri satabilme imkânı buldukları böylece turizmden gelir elde ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu festivallere yerel halk oldukça olumlu bakmaktadır. İlçede düzenlenen ve oldukça ilgi gören "Vegan Festivalinde" ev hanımları hayvansal hiçbir ürünün kullanılmadığı bitkisel ürünlerden elde edilmiş yiyecekleri satışa sunduklarını ve bunların turistler tarafından oldukça ilgi gördüğü belirtilmiştir. Bu festivalin ana fikrinin Batı Anadolu mutfağıyla çok benzerlik gösterdiğini, sebze ağırlıklı, zeytinyağlı yemeklerin de yapılarak festivalde sunulduğu belirtilmiştir. Bu festivallerin çeşitlerinin arttırılmasını özellikle burada el işi ürünler üreten ve ev hanımlarının hazırladığı yiyecek ve gıda ürünleri satan yerel halk tarafından ifade edilmiştir.

"Biz ev hanımları olarak bu tapınak çevresinde çeşitli festival ve etkinliklerde kendi el emeği ürünlerimizi belediyenin tahsis etiği bu alanlarda pazarlıyoruz. Bu durumdan oldukça memnunuz. Ben ev yemekleri ve tarhana salça bulgur gibi evde yapılmış ürünler satıyorum. Bugün gördürdünüz. Oldukça ilgi vardı ürünlerime... Şu karşıdaki arkadaşımız el işi bez oyuncaklar, hediyelik eşyalar, bebek kıyafetleri örüp satıyor. Burada bu gibi birçok stant var. Kimisi zeytin, zeytinyağı, incir, kimisi ev yemekleri, hediyelik eşyalar, satıyor... Bu gibi festivallerin çoğalmasını ve ev kadınları olarak bize turistik alanlarda belediye tarafından daha çok yer tahsis edilmesini istiyoruz." (K26 Kadın-Yerel Ürünler Satışı)

Özellikle ilçenin kırsal kesiminde (Ak-Yeniköy, Balat, Akköy, Batıköy, Denizköy) yaşayan yerel halk "Uluslararası Zeytin Festivalinde" ilçede önemli bir yer tutan zeytincilik faaliyetlerinin tanıtılması bakımından önem taşıdığını belirtmişlerdir. Bu festivaller sayesinde üreticiler ve yerel işletmeler sofralık zeytin ve zeytinyağını pazarlayabilme imkânı bulduklarını ifade etmişlerdir. Buradaki ürünlere başta yazlıkçılar olmak üzere yerli turistler tarafından daha çok ilgi gösterildiği, bu festivale katılarak kendi ürünlerini pazarlayan yerel halk tarafından ifade edilmiştir. Ayrıca Didim zeytinciliğinin markalaşabilmesi için 2019 yılında dördüncüsü düzenlenen ve her yıl sonbahar aylarında yapılması planlanan "Uluslararası Zeytin Festivalinin" önemli bir fırsat olduğu görüşmeye katılan yerel halk tarafından ifade edilmiştir. Bunun yanında ilçenin tarımsal üretimin önemli bir kısmını oluşturan ve önümüzdeki yıllarda daha da gelişmesi beklenen zeytinciliğin Agro-turizn kapsamında değerlendirilmesinin gerektiği belirtilmiştir.

"Bu zeytin festivali bizim için önemlidir. Bizler köylerde zeytincilik yapıyoruz. Buralara

gemlik cinsi zeytinler çok iyi uyum sağladı. Buranın zeytini ikliminden ötürü ayrı bir kaliteli oluyor. Hatta biz şöyle diyoruz: "Didim'de zeytini meltemler (rüzgarlar) sular" Önceden buralarda tütüncülük yapılırdı. Artık tütün bitti. Zeytin var... Tabi biz bu zeytin festivalinde çeşitli etkinlikler yapıyoruz. Efelerimiz zeybek oynuyor. Yörük çadırımız var. Yerel ürünlerimizi burada (Tapınak çevresi.) Tabi özellikle zeytin, zeytinyağı, zeytinyağlı sabun... bunları sergiliyoruz. Yani burada kültürümüzü gelen misafir ve turistlere tanıtıyoruz... Bu festival uluslararası olduğu için bu sene Akdeniz ülkelerinden İtalya ve Fas? davetli. Bu ülkelerden zeytincilikle ilgili yetkili kişiler geldi. Yarın Ak-Yenköy'e zeytinyağ fabrikasına gidilecek. Orada zeytinyağı nasıl yapılığı oraya gelen ziyaretçilere gösterilecek. Tabi İkramlar da olacak... Ardından festival programında belirtilen zeytin hasadı için Batıköy'de büyük bir zeytin tarlasına gidilecek. Orada ziyaretçilere zeytin bahçelerine gezdirilecek, zeytin toplanacak... Tabi bu festival köyler için bir avantaj. Biz Didim'de zeytinciliği geliştirmek, markalaşmak istiyoruz. Tabi bu gibi etkinlikler de tarım turizmi dediğimiz Agro-turizmin oluşmasına ve gelişmesine katkı sağlayacaktır." (K8 Erkek- Tarımsal Kalkınma Koop. Başkanı)

Ayrıca Akköy'de yerel halk evlerinin önündeki yol kenarında, köyde (mahallede) ürettikleri sofralık zeytin, zeytinyağı, salça vb. ürünleri satışa sunmaktadır. Sürdürülebilir turizmin önemli bir unsuru olan yerel halk turizmden ekonomik anlamda kazanç sağlaması konusunda özellikle Akköy başta olmak üzere yerel halkın da girişimlerde bulunduğu görülmektedir. Bu durum kırsal kesimlere özellikle yol kenarında olan köyler (mahalleler) için satış yerlerinin hazırlanması ve teşvik edilmesi önemli bir yer tutmaktadır

"Biz Denizköy'de ürettiğimiz zeytin ve zeytin ürünleri satmak için Didim'de kurulan pazarlara gidiyoruz. Bunun yanında ilçedeki festivallere de katılıyoruz ve bu gibi etkinlikleri de olumlu buluyoruz. Bizim köyümüz Akbük'e (Didim-Akbük karayolu) giden karayolu üzerinde olmasından dolayı yol kenarında uygun bir yerde köyümüzde ürettiğimiz başta zeytin olmak üzere diğer ürünleri pazarlamak istiyoruz. Şu anda böyle bir imkânımız yok. Özellikle gelen turistlere kendi ürünlerimizi satmak için yol kenarında uygun bir yer tahsis edilmesini yetkililerden bekliyoruz." *(K22 Erkek-Çiftçi*)

Kategori 4: Ziyaretçi Memnuniyeti Sağlama

Araştırma sorusu: 10 Turistik işletmeler ziyaretçilerin memnuniyetinde sorumluluk almalı mıdır? Bu konudaki düşünceleriniz nelerdir?

Yerel halkın bu konu hakkındaki düşünceleri aşağıda özetlenmiştir:

Araştırma sahasında bulunan yerel halk, ziyaretçi memnuniyeti konusunda hassasiyet

gösterilmesi gerektiğini, Didim'e gelen ziyaretçilerin ilçeden memnun ayrılmasının ve olumlu bir imaj oluşturulmasının önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Bunun için başta turistik işletmeler olmak üzere, diğer kurum ve kuruluşların ziyaretçilerin memnuniyetinde sorumluluk alması gerektiği belirtmişlerdir.

"İlçemize gelen turistlerin tabi ki buradan memnun bir şekilde ayrılmasını isteriz. Sonuçta birçok kişi turizmden geçimini sağlıyor. Altınkum'dan, Akbük'e kadar birçok kafe, lokanta, otel, pansiyon, market, büfe, dükkân var. Bu işletmeler gelen turistlere memnun edecek ki bi daha gelsinler..." (K25 Erkek-Muhtar)

Araştırma sorusu: 11 Turizm sektörü (endüstrisi) ziyaretçilere iyi kalitede turistik deneyimler sağlaması gerekir mi? Bu konudaki düşünceleriniz nelerdir?

Yerel halkın bu konu hakkındaki düşünceleri aşağıda özetlenmiştir:

Yerel halk turizm endüstrisinin ziyaretçilere iyi, kaliteli bir turistik deneyim sağlaması gerektiğini belirmektedirler. Kaliteli bir turistik deneyimin, ziyaretçinin Didim'e tekrar gelmesini sağlayacağını, bunun yanında arkadaş tavsiyesiyle Didim'e hiç gelmemiş turistlerin ilçeye gelmesini teşvik edeceğini ifade etmişlerdir. Didim'in en büyük sıkıntılarından biri zengin doğal, tarihi ve kültürel zenginliğinin olmasına rağmen bilinirliğinin az olduğu ifade edilmiştir. Bunun da gelen ziyaretçilere kaliteli bir turistik deneyim yaşatılarak ilçeden ayrılmaları gerektiğini böylece ilerleyen zamanlarda bu engelin aşılacağını belirtmişlerdir.

"*Turizm sektörü ilçeye gelen turistlere iyi kalitede hizmet sunmalıdır tabi ki. Sunulduğunu da düşünüyorum. Ama daha iyisi olmalıdır. Buraya (Didim'e) gelen turistin iyi vakit geçirmesi için çeşitli imkanlar sunulmalı. Aslında Didim'de çok seçenek var. Mesela Milet Ören Yeri var Balat köyünde. Oraya tur şirketleri dışında ve özel ilgisi olanlar dışında pek gidilmiyor. Bafa gölü var, Büyük Menderes Milli parkı var Atlı spor kulübü var. Ama bunlar yeteri kadar bilinmiyor ya da ilgi gösterilmiyor. Gelen Altınkun Plajına, Akbük'e geliyor. Bütün bu yerlerin güzel bir şekilde değerlendirilerek turizmde çeşitlilik sağlanması lazım. Zaten bunları değerlendirdiğinizde turistlere kaliteli bir tatil sağlarsınız." (K18 Erkek-Dolmuşcu)*

Yerel halk Didim'de özellikle yabancı turistlerin emlak alırken bazı sıkıntılar yaşadığı, bunun ilçe imajı için olumsuz olduğunu ifade etmişlerdir. Bu emlak alım-satım işlerinin daha sıkı bir şekilde denetlenmesi gerektiği belirtmişlerdir. Turizm sektörünün bu gibi olumsuz olaylardan etkilenmemesi için yetkilerinde üzerine düşüne yapması gerektiği ifade edilmiştir.

"1990'yıllardan itibaren yabancılar özellikle İngiliz vatandaşları Didim'den ev almaya başladılar. Bu ilgiden dolayı Didim'de zamanla arazi fiyatları artı. Siteler şeklinde yazlıklar

yapılmaya başlandı. Dolasıyla emlak sektörü de bundan ekmek yedi. Şu anda Didim'de çok sayıda emlakçı var. Bunun yanında bir o kadar da başka işlerle uğraşıp ayrıca ev alıp satan kişiler var. Önüne gelen imkân bulduğunda emlak alıp-satıyor... Tabi bu kontrolsüz emlakçılık işleri bazı mağduriyetler de oluşturdu. Özellikle İngiliz vatandaşlarına yazlık alırken bazı sahtekarlıklar yapıldığını Didim'de bilmeyen yoktur." (K5 Erkek-Emekli)

İlçede belediye öncülüğünde çeşitli etkinlikler düzenlendiği ifade edilmiştir. Araştırma sahasında yerel halkla ziyaretçileri bir araya getiren Vegan Festivali ve Uluslararası Zeytin Festivali bunlardan olduğu belirtilmiştir. Bu etkinliklerde yerel halk olarak, ilçeye gelen turistlerin güzel vakit geçirmesi ve Didim'den memnun bir şekilde ayırılması için özen gösterdiklerini ifade etmişlerdir.

" *Bu zeytin festivalinde bizde üzerimize düşeni yapıyoruz. Buraya gelen (Didem'e) gelen turistlere kendi el emeği ürünlerimizi sunuyoruz. Tabi ilgi de gösteriyorlar. Özelikle köyde yapılmış salça, kahvaltılık zeytin, peynir, tarhana gibi ürünleri alıyorlar... Bunları yazlıkçılar da oldukça ilgi gösteriyor. Bunların çoğu şehirden geldiğinden, köyde yapılmış ürünler ilgilerini çekiyor.*" *(K26 Kadın-Yerel Ürünler Satışı)*

Araştırma sorusu: 12 Ziyaretçilerin ihtiyacını karşılamak turistik işletmelerin sorumluluğunda mıdır? Bu konudaki düşünceleriniz nelerdir?

Yerel halkın bu konu hakkındaki düşünceleri aşağıda özetlenmiştir:

Yerel halkın bu konudaki görüşü önemli ölçüde ziyaretçilerin ihtiyacını karşılamak turistik işletmelerin sorumluluğunda olması gerektiğini düşünmektedirler. İlçeye gelen ziyaretçilerin iyi bir turistik deneyim sağlaması için işletmelerin sorumluluk alması gerektiği belirtilmiştir. Didim'e gelen turistler ihtiyacını karşılayabilecek altyapı ve çeşitli hizmetlerin oluşturulmasının önemli olduğu ifade edilerek Didim turizminin bu sayede daha nitelikli bir seviyeye ulaşacağı belirtilmiştir.

"Didim'e gelen turistlerin ihtiyaçlarını karşılamak tabi ki hizmet aldığı işletmelerin sorumluluğunda olmalıdır. Sonuçta sizden bir hizmet satın alıyorlar. Örneğin bir pansiyonda kalan bir turist Didim'e gezmek istediğinde pansiyon görevlisi ya da sahibi bu konuda onu yönlendirmesi gerekir. İşte bu araçla Milet' gidilir, bu yoldan tapınağa gidilir, şurdan tekne turlarına katılabilirsin diye. Tabi bunlar pansiyon sahibinin asli işi değil ama bu gibi konularda turistlere yardımcı olunması gerekir. Sonuçta turist ne kadar çok Didim'de kalırsa bu bütün esnafın ve işletmelerin faydasına... Siz işletme olarak ne kadar turistin ihtiyaçlarına cevap verebilirseniz, o kadar memnuniyet sağlarsınız. Bu artan memnuniyet de turizmi daha iyi bir noktaya getirir" (K20 Erkek-Turizmci)

Didim'deki büyük otellerdeki herşey dahil anlayışı çeşitli yönlerden eleştirilmektedir. Bu eleştiri ziyaretçilerin neredeyse tüm ihtiyaçları otel içerisinde karşılandığından, bir çok turistin otel dışına çıkmamasından kaynaklanmaktadır. Katılımcılar turistlerin ihtiyacını karşılamak gerektiğini ancak herşey dâhil sistemin esnafa ve Didim yerel halkına ekonomik anlamda bir fayda sağlamadığına dikkat çekilmiştir.

"Bilindiği gibi Didim'de çok sayıda büyük otel var. Buralara gelen turistler herşey dahil anlayışla bütün ihtiyaçlarının otelde karşıladıklarından, birçoğu otel dışına çıkmıyorlar. Otele geliyorlar tatili kaç gün ise otelde duruyor ve Didim'den ayrılıyor. Didim'de gezilecek birçok yer var... Ekonomik anlamda sadece kaldığı otele faydası oluyor. Didim esnafına bir faydası olmuyor. Onun için her şey dahil sisteme olumlu bakmıyoruz" (K27 Erkek-Emlakçı)

İlçede apart otellerde tatillerine geçiren ve ihtiyaçlarının büyük çoğunluğunu burada karşılayan ziyaretçiler eleştirilmiştir.

Altınkum'daki apart otellerde kalan özellikle yerli turistler, yemeklerini burada hazırlıyor. Gidip bir restoranda yemek yemiyor. Birçoğu kafelerde yerine kıyılardaki banklarda oturuyor. Sadece denize girmek için geliyorlar Didim'e. Ya tatil yapmak, gezmektir. Tekne turlarına katılın. Milet'e gidin. Tapınağa gidin. Bir restoranda yemek yiyin. Kafelerde çay için... Esnafa biraz faydanız olsun... (K1 Erkek- Esnaf.)

Kategori 5: Toplum katılımını maksimize etme

Araştırma sorusu: 13. Bireysel farklılıklara bakılmaksızın toplumdaki herkes turizm kararlarına dâhil edilmelidir? Bu konudaki düşünceleriniz nelerdir?

Yerel halkın bu konu hakkındaki düşünceleri aşağıda özetlenmiştir:

Araştırmaya katılan yerel halk hem yerel yönetimin hem de merkezi yönetimin turizm kararları alırken yerel halkında içinde olduğu, tüm paydaşların temsil edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu konunun önemli olduğunu, alınan turizm karalarının kendilerine doğrudan ve dolaylı olarak etkilediğinden yerel halkın turizm karalarına dâhil edilmesi ifade edilmiş ve bunun kendilerinin en temel hakkı olduğu belirtilmiştir.

"Didim'de turizm son yılarda hızla gelişiyor. Altınkum'a, Akbük'e büyük oteller yapıldı. Tabi bu hızla giderse Didim daha da gelişecektir. Ancak bu gelişme planlı olması lazım. Biz kendi memleketimizde yabancı olmak istemiyoruz. Bizim de turizm kararlara alınırken bilgilendirilmemiz lazım. Nereye ne yapılacak. Kim nerde neyi açacak. Tabi en önemlisi bu turizm kararlarını da bizlerin katılması sağlanmalıdır. Herkes katılmasa bile en azından yerel halka temsilen onları belirlediği çeşitli mesleklerden insanlar muhakkak olmalıdır. Böyle yapılmazsa Balat'da olduğu gibi köylüler devletle mahkemelik olur." (K6 Erkek-Muhtar)

Araştırma sahasındaki Balat yerleşmesinde görüşme yaptığımız yerel halk, turizm kararlarını kimler tarafından ne şekilde alındığı bilmedikleri söyleyerek, alınan bu karalarının kendilerine birtakım olumsuz geri dönüşleri olduğunu belirtmişleridir. Kendilerini ilgilendiren bu tür konularda yerel halk olarak düşüncelerinin alınması ve bu alınan kararlarda kendilerinin temsil edilmesi gerektiği ifade etmişlerdir.

"*Ankara'da masa başında oturan bir memur Didim'i gelmeden ilçeyi, köyleri gezip görmeden kendisine verilen raporlardan kararlar alıyor. Biz bunun birçok sıkıntısını yaşadık. Balat örneği bunlardan sadece birisi. Biz Balatlı'ların neredeyse her evden bir kişi bu sit alanları yüzünden devletle mahkemelik durumda... Biz turizmden para kazanmıyoruz ki, tarımdan para kazanıyoruz. Köyden birkaç kişi müzede (Milet Ören Yerinde) kendi mahsullerini turistlere satıyorlardı. Oradaki tezgâhları da müze yönetimi kaldırttı. Kaldı ki o kişilerin ve birçok köylünün orada (Milet Ören Yerinde) tapulu tarları var. Bu gibi konuları bize (yerel halka) sormadan yapmaya kalkışınca da bir sürü sorun ortaya çıkıyor." (K12 Erkek-Çiftçi).*

Araştırma sorusu: 14 Turizm geliştirme yönetimine toplumdaki tüm bireyler tarafından tam katılım sağlanmalı mıdır? Bu konudaki düşünceleriniz nelerdir?

Yerel halkın bu konu hakkındaki düşünceleri aşağıda özetlenmiştir:

Araştırma sahasında turizmin geliştirilmesi için resmi ve özel kuruluşların bir çabası olduğu, ancak gerek kişisel çıkarlar gerekse örgütlenme yetersizliğinden dolayı toplumdaki farklı bireylerin katılımcı bir anlayışla bir araya gelemediği, bir koordinasyon eksikliğinin olduğu ifade edilmiştir. Bu durumunda sürdürülebilir turizmin önemli unsurlarından biri olan tüm paydaşların sürece dahil edilmesini engellediği belirtilmiştir.

"Didim'de turizmle ilgili kararlar alınırken bazı kişi ve kurumlarca bizler dışlanıyoruz. Mesela bizler ulusal ve uluslararası tanıtımlara gönderilecek kişileri bilmiyoruz. Seyahat acenteleri olarak bizler Didim'imize turlar getirtiyoruz. Biz de Didim'de yaşıyoruz. Burada herkes menfaatince davranıyor. Turizm acenteleri olarak bu turizm kararlarına dahil edilmemiz lazım. Nasıl bir Didim, nasıl bir turizm, nasıl bir turizm planlaması istiyoruz. Bu konularda bizim de söyleyeceklerimiz var." (K29 Erkek-Seyahat Acentesi-Turizmci)

İlçenin 1990'lı yıllarda turizmin hızla gelişmesiyle Didim'in büyük bir dönüşüm yaşadığını, bu da ilçenin göç almasını sağladığı, özellikle turistik konaklama, inşaat ve emlak sektörünün bu dönemde gelenler tarafından yürütüldüğü belirtilmiştir. Didim'de turizm kararları özellikle bu dönemde gelenler tarafından yönlendirildiği, aslen Didimli olan kişilerin turizm ile ilgili kararlar alınırken pek danışılmadığı ifade edilmiştir.

"Didim'e 1990'lı yıllardan sonra turizm dikkat çekici şekilde gelişmiştir. Buralara yazlıklar yapılmaya başlamasıyla turizm gelişmeye başlamış, İngilizlerin buraya gelmesiyle de hızlanmıştır. Tabi bu turizm göçleri, Didim'de iş olanaklarını arttırmıştır. Bu nedenle farklı illerden de çalışmak için gelip yerleşenler oldu. Tabi turizmin gelişmesi turizmciler, emlakçılar ve müteahhitlerin de bu iştahını kabarttı. Onlarda gelip yerleştiler buralara... Günümüzde Didim'in turizmi büyük oranda bu saydığım buraya sonradan gelenler tarafından yönlendiriliyor. Buranın asli yerlilerine bu anlamda pek imkân sağlanmıyor. Yeri geliyor muhtar bile seçilemiyorsun. Zaten şöyle bir durumda var. Burada bu işlerle uğraşıp batıranlar Didim'den çekip gidiyor. Biz buraların yerlileri olarak böyle bir şansımız yok. Bir işe giriştik batırdık diyelim, biz nereye gidecez." (K3 Erkek-Kaptan)

Kategori 6: Algılanan sosyal maliyetler

Araştırma sorusu: 15. Turizmin gelişmesiyle yaşadığınız yer aşırı kalabalıklaştı mı? Bu konudaki düşünceleriniz nelerdir?

Yerel halkın bu konu hakkındaki düşünceleri aşağıda özetlenmiştir:

Yerel halkın turizm gelişmesiyle, yaşadıkları yerlerin kalabalıklaşması konusunda farklı düşünceleri vardır. Bu farklılaşma önemli ölçüde kırsal yerleşmelerde (Ak-Yeniköy, Balat, Akköy, Batıköy, Denizköy ve Yalıköy) yaşayanlar ile ilçe merkezi (özellikle Altınkum Mahallesi'nde bulunana plajlar çevresi) ile Akbük'te ikamet eden yerel halk arasında olmaktadır. Kırsal kesimde yaşayan yerel halk yaşadıkları yerin turizm kaynaklı olarak kalabalıklaşmadığını belirtirken, Didim ilçe merkezi ve Akbük'te yaşayan yerel halk özellikle yaz aylarında turizm kaynaklı bir kalabalıklaşmanın meydana geldiğini belirtmiştir.

"Yaşadığımız yerde turizmden ötürü bir kalabalıklaşma yok. Zaten köyde yaşıyoruz. Diğer köyler de böyledir aşağı yukarı. Zaten ayda yılda bir turist görürsünüz köylerde. Tabi Akköy yol üzerine olduğundan turistler olabiliyor bazen. Ama ilçe merkezindeki Altınkum civarında yaz aylarında çok fazla turist oluyor. Akbük'de durum böyle. Kalabalık oluyor yazın" (K10 Erkek-Emekli Çiftçi)

"Didim ilçe merkezi özellikle temmuz ve ağustos aylarında oldukça kalabalıklaşıyor. Özellikle Altınkum civarındaki yerlerde arabamızı park edecek yer bulamıyoruz. Bu bazen çekilmez durumu gelebiliyor... (K28. Kadın-Kamu Çalışanı)

Kalabalıklaşma konusunda mevsimsellik etkisinin çok olduğu yerel halk tarafından ifade edilmiştir. Özellikle turizm sezonunda (Mayıs- Ekim ayları arası) ilçede bir nüfus artışının meydana geldiği, Temmuz ve Ağustos aylarında ilçe merkezi ve Akbük'ün çok kalabalıklaştığı

belirtilmiştir. Bu turizm kaynaklı nüfus artışının Eylül ayından itibaren azalmaya başladığı, kış aylarında ise Didim ilçe merkezi ve Akbük'te ilçede ikamet eden nüfus ile az sayıda yazlıkçı (yılın önemli bölümünü yazlık sitelerde geçiren nüfus, hatta Didim'e yazlık alarak yerleşmiş nüfus) kaldığı belirtilmiştir. Bu turizm kaynaklı sezonluk nüfus artışının, yaz ve kış mevsimi açısından büyük fark olduğu yerel halk tarafından belirtilmiştir.

"*Yazın özellikle Altınkum plajı çevresi kalabalık oluyor. Çarşıda da hareketlilik oluyor. Emekli yazlıkçılar çarşıya gelenlerin çoğu... Akbük'te yaz aylarında kalabalıklaşıyor. Ama ekim ayından ta Mayıs-Hazirana kadar Didim'in yerlileri ve az sayıda emekli yazlıkçı dışında pek kimse kalmıyor buralarda. O kalan yazlıkçıların çoğu yerleşmişler Didim'e zaten..." (K1 Erkek- Esnaf.*)

Yerel halk Didim ilçe merkezi ve Akbük'ün son 40 yılının turizm kaynaklı kalabalıklaşma konusunda büyük fark meydana geldiğinin belirtmişlerdir. Bu durum Fotoğraf 28 ve Fotoğraf 29 karşılaştırıldığında da Akbük'ün nasıl bir dönüşüm yaşadığı görülmektedir.

"Hiç kimse 1980'li yıllarda turizmin böyle hızlı gelişeceğini tahmin etmiyordu. O yıllarda Didim'in (Yenihisar) Altınkum tarafı verimsiz tarlalardan oluşan, bu tarlalarda hayvanların otladığı bir köydü. Şimdi o yerler, oteller, pansiyonlar apartmanlar ve yazlık siteleriyle doldu." (K5 Erkek-Emekli)

Bu turizm hareketiyle ilçe merkezi ve Akbük'te birçok turistik konaklama tesislerinin yapıldığı, arazilerin aşırı ticarileştiği, Didim ilçe merkezi ve Akbük'ün emekli yazlıkçılar ve İngilizler tarafından ilgi gördüğü ifade edilmiştir. Son yıllarda Avrupa'da yaşayan emekli gurbetçiler tarafından yazlık alımının fazlalaştığı ve bu durumum özellikle Akbük'te aşırı kalabalıklaşmaya ve betonlaşmaya neden olduğu belirtilmiştir.

"Didim ilçe merkezi ve Akbük turizmle birlikte hızla büyüdü. Buralara oteller restoranlar, kafeler…açıldı. Bu bakımdan Akbük tam bir yazlık site kentine dönüştü. Buralardan emekliler yazlık almaya başladılar. Tabi bunların arasında hatırı sayılır sayıda İngilizler de var. İngilizler eskisi gibi gelmiyorlar artık. Bunların yerine Avrupa'daki gurbetçiler almaya başladı. Bunun yanında büyük şehirlerden gelip yazlık alanlar da var… Bütün bunlar Akbük'ün kalabalıklaşmasına ve hızla betonlaşmasına sebep oluyor. Bir arkadaşım var. 1993'te Akbük'ten yazlık aldı. Şimdi Akbük'te yaşıyor. O da Akbük'ün bu kadar kalabalıklaşmasından memnun değil. Yani buraya sonradan yazlık alıp yerleşenler bile, yeni yazlık alanlardan memnun değil" (K4 Kadın-Emekli)

Araştırma sorusu: 16 Yaşadığınız yerdeki boş zaman kaynakları (etkinlikleri) turistler

tarafından aşırı kullanılmakta mıdır? Bu konudaki düşünceleriniz nelerdir?

Yerel halkın bu konu hakkındaki düşünceleri aşağıda özetlenmiştir:

Araştırma sahasında yaşayan yerel halk boş zaman kaynaklarının (etkinliklerinin) turistler tarafından turizm sezonunda Altınkum plajı ve çevresindeki işletmeler dışında aşırı bir kullanımın olmadığını belirmiştir. Altınkum ve çevresindeki boş zaman kaynaklarının (etkinliklerinin) temmuz ve ağustos aylarında turistler tarafından kullanımında bir artış meydana geldiğini bu durumdan çok fazla rahatsız olmadıklarını, diğer aylarda buradaki boş zaman kaynaklarından olabildiğince yararlandıklarını ifade etmişlerdir. Bu boş zaman kaynaklarının (etkinliklerinin) kullanımın yoğunluğunda mevsimsellik etkisinin olduğu belirlenmiştir.

"*Didim'in turizmi önemli ölçüde denize bağlı. Özellikle Didim'e gelenler denize geliyorlar. Burada gelen turistler tarafından en çok bilinen yer Altınkum plajı. Dolayısıyla Altınkum çevresinde yaz aylarında bir kalabalıklaşma oluyor. Kafeler, oteller, pansiyonlar doluyor. Esnaf memnun oluyor bu durumdan. Birde Akbük'de oluyor bu kalabalıklaşma. Ama bunun dışında Didim'de, gezilecek, dinlenecek birçok yer ve koy var. Bizler de oralara gidiyoruz. Kışın zaten pek turist kalmıyor buralarda." (K19 Erkek-İşçi)*

İlçedeki turizm faaliyetleri kıyı (deniz) turizmine bağlı olarak sahil bandındaki plajlarda (Altınkum plajı ve çevresi, Fevzipaşa Mahallesi'ndeki plaj ve Akbük'teki plajlar) özellikle temmuz ve ağustos aylarında ziyaretçiler tarafından yoğun şekilde kullanıldığı ifade edilmiştir. Bunun dışındaki doğal ve kültürel turizm çekiciliklerin ziyaretçiler tarafından aşırı bir kullanımın olmadığı yerel halk tarafından ifade edilmiştir.

Araştırma sahasındaki boş zaman kaynaklarından özelikle ziyaretçilerin gittikleri turistik alanlarda bulunan etkinliklerin kullanımında bir farklılaşma olduğu belirtilmiştir. İlçedeki kıyılar (Altınkum plajı çevresi, Akbük plajı, Fevzipaşa plajı) turistler tarafından yoğun kullanılırken, Balat Mahallesi'ndeki Milet Müzesi ve Ören Yeri, Hisar Mahallesi'nde bulunan Tapınak, Ak-Yeniköy mahalle sınırlarında bulunan Bafa Gölü Tabiat Parkı ve Batıköy, Akköy ve Balat mahalle sınırlarında bulunan Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın özel ilgisi olanlar dışında pek kullanılmadığı belirtilmiştir. Belediyenin öncülüğünde düzenlenen çeşitli etkinlik ve festivallerle kıyı alanlarındaki turizm baskısının bu alanlara çekilerek azaltılmaya ve turizmi çeşitlendirilerek turizmi sezonunun uzatılmaya çalışıldığı ifade edilmiştir.

"Didim'e gelenlerin çoğu denize girmek için geliyor. Özellikle bu noktada Akbük plajı tercih ediliyor. Tabi Altınkum plajı çevresinde çok sayıda otel, pansiyon, kafe, restoran…

bulunuyor. Buralarda vakitlerini geçiriyor turistler. Bunun yanında Akbük'te de bir turist yoğunluğu oluyor. Gerçi burada yazlıkçılar da var. Kampçılar orman kampına (Tavşanburnu Tabiat parkı) gidiyorlar. Yazın biraz burası da (orman kampı) kalabalık oluyor. Haliyle buralarda bizim kullanabileceğimiz alanlar kısıtlanabiliyor. Ama bu çok aşırı seviyede değil. Tabi bu yaz ayları için geçerli. Kış ayında buralar zaten olabildiğince tenha oluyor… Bir de Didim'de yıl boyu tenha olan turizm yerleri var. İşte Balat köyünde bulunan Milet Müzesi ve oradaki Ören Yeri, Bafa Gölü, Menderes deltası kısmen de Hisar Mahallesi'ndeki tapınak, buralara özel ilgisi olanlar geliyor… Didim'de belediyenin öncülüğünde diğer kurumlarla birlikte festivaller ve etkinlikler yapılıyor. Bundaki amaç kıyıda özellikle Altınkum plajı çevresinde meydana gelen kalabalıklaşmayı buradaki alternatiflere yönlendirmek ve turizm sezonunu uzatmak." (K17 Kadın-Kamu çalışanı)

Didim ilçe sınırları içerisinde yer alan kültürel ziyaret alanlarında (Milet Müzesi, Hisar Mahallesi'nde bulunan tapınak ve çevresi vb.) bir aşırı kullanımın olmadığı, hatta belediyenin öncülüğünde düzenlenen çeşitli etkinlik ve festivallerle kıyı alanlarındaki turizm baskısının bu alanlara çekilerek azaltılmaya ve turizmi çeşitlendirilmeye çalışıldığı belirtilmiştir.

Balat Mahallesi'nde bulunan Milet Müzesi ve Ören Yerinin ilçe merkezine belirli bir mesafede olmasından dolayı özel ilgisi olanlar ve turların dışında fazla bir ziyaretçi yoğunluğunun olmadığı, bunun yanı sıra ekoturizm amaçlı gelen turistlerin Bafa Gölü çevresi ve Büyük Menderes Deltası çevresine ziyaret ettikleri bunların kalabalık denecek düzeyde olmadığı belirtilmiştir.

Özetle İlçedeki turizm faaliyetleri kıyı (deniz) turizmine bağlı olarak sahil bandındaki plajlarda (Altınkum plajı ve çevresi, Fevzipaşa Mahallesi'ndeki plaj ve Akbük'teki plajlar) özellikle temmuz ve ağustos aylarında ziyaretçiler tarafından yoğun şekilde kullanıldığı ifade edilmiştir. Bunun dışındaki doğal ve kültürel turizm çekiciliklerin ziyaretçiler tarafından aşırı bir kullanımın olmadığı yerel halk tarafından ifade edilmiştir.

Kategori 7: Toplum merkezli ekonomi

Araştırma sorusu: 17 Turistik işletmelerde çalışanların en az yarısı bölgedeki toplumdan (yerel halktan) sağlanmalı mıdır? Bu konudaki düşünceleriniz nelerdir?

Yerel halkın bu konu hakkındaki düşünceleri aşağıda özetlenmiştir:

İlçe sınırları içerinde yaşayan yerel halk tarafından, turizm sektörünün meydana getirdiği iş imkanlarından yerel halkın faydalanması gerektiği belirtilmiştir. İlçede sınırları içerisinde bulunan turistik işletmelerde yerel halkın istihdamına imkan tanınması gerektiği, bu

konuda çeşitli eğitim faaliyetleri ile nitelikli personel yetiştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Halihazırda özellikle turizm sezonunda ilçe merkezi ve kırsal kesimde oturan yerel halkın turistik işletmelerde istihdam edildiği ifade edilmiştir. Ancak işletmelerin turizm sektörünün ihtiyaç duyduğu nitelik eleman ihtiyacı olması nedeniyle yerel halkın bazı konularda yetersiz kalması sonucu ilçe dışından birçok kişinin turizm sezononda iş bulma imkanı bulduğu belirtilmiştir.

"*Turistik işletmelerde yerel halkın çalıştırlmasına öncelik verilmesi gerekir. Sonuçta bizler bu coğrafyanın insanlarıyız.Yerel halk turizmden ekmek yiyecek ki turizmi daha iyi sahiplensin. Aksi taktirde bir çelişki olur zaten. Kendi memleketinde iş olacak ama sen buralarda çalışamaycaksın bu olmaz tabi. Bu Didim'de böyledir demiyorum zaten. İşletmeler gerek köylerden olsun, gerek komşu ilçelerden olsun insanları çalıştırıyor zaten. Bunun daha da arttırılması gerekir tabi…" (K16-Kadın Muhtar)*

"*Yerel halkın tuistik işletmeler istihtam edilmesi gerekir tabi ki. Bana kalsa işletmelerdeki çalışanların hepsi yerel halktan olsa. Ama bu pek mümkün olmuyor. Dil bilen elemana ihtiyaç oluyor, çeşitli mesleklerde yetişmiş eleman ihtiyacı oluyor turistik işletmelerde. Bu Didim'de yapılacak çeşitli eğitim faaliyetleriyle önemli bir kısmı karşılanabilir…*" *(K15 Erkek-Zeytin İşletmecisi)*

Araştırma sorusu: 18 Bölgede (Didim'de) yaşayanlar turizmin faydalarından eşit şekilde yararlanmalı mıdır? Bu konudaki düşünceleriniz nelerdir?

Yerel halkın bu konu hakkındaki düşünceleri aşağıda özetlenmiştir:

Didim yaşayanların turizmin sosyal, kültürel ve ekonomik faydalarından eşit şekilde yaralanması gerektiği belirtenler çoğunlukta olmakla birlikte, özellikle turizmin ekonomik faydalarından herkesin eşit şekilde yararlanılmasının pek mümkün olamayacağını ifade eden katılımcılar da olmuştur**.**

"Didim'de turizmim faydalarından herkesin eşit şekilde yararlanmasını tabi ki isteriz. Özellikle ekonomik anlamda herkesin bir şekilde turizmden fayda sağlaması lazım. Çünkü buralarda turizm önemli bir faaliyet. Yoksa büyük otel sahipleri veya işletmeler yerel halka siz bir şey yapmayın turizmden sadece biz kazanç sağlayalım derseler bu olmaz… Didim'de turizmden başta ekonomik fayda olmak üzere diğer faydalarından da olabildiğince hakkaniyetli bir paylaşım olması gerekir, yerel halkın ve yerel ekonominin kalkınabilmesi için…" (K8 Erkek- Tarımsal Kalkınma Koop. Başkanı)

"*Turizmden herkes eşit şekilde (ekonomik anlamda) yararlanması pek mümkün değil. Bence de olmamalıdır zaten… Kim ne kadar çok çalışırsa, turizmden o kadar fayda sağlamalıdır. Buna Didim'li mi Didim li değil mi? diye bakılmamalıdır…" (K21 Erkek-Emlakçı)*

Araştırma sorusu: 19 Didim ilçesinde gerçekleştirilen turizm faaliyetleri ile ilgili son olarak neler söylersiniz? Söylediklerinize eklemek istedikleriniz var mı?

Araştırma sahasında özelikle hazineye ait arazilerin ranta açıldığı belirtilmiştir. Bunun yanında ilçe sınırları içerisinde bütün koyların imara açılmasının Didim'de turizmin sonuna getireceği ifade edilmiştir.

"*Hazineye ait araziler ranta açılıyor… Didim'de koyların hepsini turizme açmak, Didim'de turizmin sonunu getirmek demektir. Eğer çevresel sürdürebilirlik önemliyse bütün koyları imara açmaktansa mevcut turizm işletmelerini ve tesisleri iyi bir planlamayla verimliliğinin arttırılması gerekir". (K20 Erkek-Turizmci)*

Didim'de kıyı turizmi dışında birçok alternatifin olduğu, ancak bunların yeterince değerlendirilmediği ifade edilmiştir. Özellikle ilçenin önemli bir kültür turizmi potansiyeli bulunduğu belirtilmiştir. Bu kültür turizmine katılan bireylerin daha eğitimli olduğu belirtilerek, bu tip turist profillerinin olumlu yönde ilçeye ve kırsal alanlara faydası olacağı belirtilmiştir. İlçede doğal ve kültürel turizm kaynaklarının verimli bir şekilde kullanılması gerektiği sadece kıyı turizmine ağırlık verilmemesi gerektiği ifade edilmişti.

Turizm, çekirdeği kültür olan meyvedir. Didim'de turizm önemli ölçüde kıyı turizmine bağlı gelişmiş. Ancak Didim'de Milet Müzesi ve Ören Yeri var, Hisar Mahallesi'nde tapınak var. Bunlar yeterince verimli kullanılmıyor. Almanlar buradaki arkeolojik kazıları yönetiyorlar. Adamlar Milet'deki bazı önemli eserleri Almanya'ya götürmüşler. Orada sergiliyorlar. Bizim bunlara sahip çıkmamız lazım… Eğer kültür turizmine gereken önem verilirse Didim'de hem bu kültür varlıklarının korunması ve sahip çıkılması mümkün olacak, hem de kıyıda bulunan turizm baskısı azaltılmış olacaktır… Kültür turizmine katılan bireyler çoğu iyi eğitimli kişiler oluşur. Buraların kıymetinin bilinmesinde bu tip turist profillerine ihtiyaç vardır. Bu da buradaki alanların korunup daha verimli bir şekilde kullanılmasının önüne açacaktır… Bunun için çeşitli etkinlikler yapılabilir. Örneğin otellerde kalan turistlerin bu yerlere gitmesi teşvik etmek Antik Çağ'da olduğu gibi insanları antikçağ kıyafetleriyle tapınak ve Milet Müzesinde çeşitli etkinlikler yapılabilir. Kendi kültürümüze ait olan efeler

buralarda etkinlikler düzenleyebilir. Malum burası bilimin doğduğu topraklar. Milet'te Tales adına önemli ulusal ve uluslararası konferanslar ve üniversitelerin bilimsel çalışmaları yapılabilir. Bunun için Didim'de yeterince otel var zaten… (K7 Erkek-Turizmci)

Araştırma sahasında turizmin gelişmeye başladığı 1980'li yıllarda kontrolsüz bir yapılaşmanın olduğu, bunun günümüzde daha iyi bir şekilde denetlenebildiği ve yerel halkın günümüzde turizmden daha fazla fayda sağladığı ifade edilmiştir.

"Bazı sıkıntılar olmakla birlikte Didim'de turizm düne göre daha iyi durumda bence. Turizmin ilk başladığı yıllarda ilçede bu kadar konaklama tesisi ve çeşitli imkânlar yokmuş. İlk zamanlar plansız bir şekilde bir yapılaşma olmuş, günümüzde en azından böyle bir imkân olabildiğince verilmiyor. Denetlenebiliyor bu konular. Tabi eskiye göre daha planlı bir gelişme var. Turizm Bakanlığı'nca çeşitli planlamalar yapılıyor. Bu en azından plansız bir gelişmeden daha iyidir… Turizmden yerel halk da ekonomik anlamda yarar sağlıyor. Bu turizm geliştikçe daha da artacaktır." (K11 Erkek- Sivil Toplum Örgütü Çalışanı)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Didim ilçe sınırları içerisinde yaşayan yerel halkın turizm faaliyetlerine karşı tutumları çeşitli boyutlara göre incelendiği bu tez çalışmasında şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Bu çalışmada Didim ilçe sınırları içerisinde yaşayan yerel halkın önemli bir bölümünün turizm faaliyetlerine tutumlarının olumlu olduğu belirlenmiştir. Araştırmanın çevresel sürdürülebilirlik boyutunda Didim'de yaşayan yerel halk, turizm faaliyetlerinin doğal çevreyi koruması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu anlamda yerel halk, özellikle ilçe sınırları içerinde bunan hazineye ait makilik arazilerin gelecekte korunması konusunda endişeli olduklarını belirtmişlerdir. Bu makilik alanların, özellikle kıyıya yakın olanların tahrip edilerek kullanıma açılamaya çalışıldığı bu nedenle çevresel koruma konularında yetkili kişililerin ve kurumların daha fazla sorumluluk almaları ve görevlerini yapmaları yerel halk tarafından ifade edilmiştir. Ayrıca Didim'de bulunan makiliklerin ve tüm koyların imara açılmasının ilçede turizmi bitirme noktasına getireceği belirtilmiştir. Yerel halk Didim ilçe merkezinde bulunan atık su arıtma tesisine çevresel koruma anlamında olumlu bakarken, Akbük Mahallesinde ve Fevzipaşa Mahallesi'nde kanalizasyon sisteminin olmaması nedeniyle bunun doğal çevreye olumsuz etkilediği belirtilmişlerdir. Bunun yanında Akbük'te aşırı yapılaşmanın, buradaki doğal alanlara ve kaynaklara tehdit ettiği belirtilmiştir. Yapıcı ve Koldemir (2020) çalışmasında Didim'de konut sayısının artması ve altyapı imkanlarının bu gelişme karşısında yetersiz kalabilmesi önemli bir sorun oluşturacağı souncuna ulaşmıştır. Ayrıca çalışmada konut bölgelerinin doğal habitata zarar verecek bölgelere yapılması durumunda, bunun Didim'in turistik cazibe merkezi imajına zarar vereceği belirtilmişitir.

İlçe sınırları içerinde bulunan Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı ve Bafa Gölü Tabiat Parkı'nın koruma alanın olmasına yerel halkın önemli bir bölümü olumlu baktıkları belirlenmiştir. Ancak özelde Balat Mahallesi'nde ve kısmen Batıköy Mahallesi'nde yaşayan yerel halk, bu koruma alanları sınırları içerisinde yaşadıklarından dolayı, bunun tarımsal üretimlerine kısıtladığı ve turizmden bir gelir elde edemedikleri gerekçesiyle bu koruma alanlarına, dolaylı olarak da turizme karşı bir tavır aldıkları belirlenmiştir.

Çalışmanın uzun dönemli planlama boyutunda yerel halk, sürdürülebilir bir turizm için katılımcı bir anlayışla, kendilerinin de içinde temsil edildiği bir planlama yapılması gerektiği belirtilmiştir. Turizm planları yapılırken günlük çıkar hesaplarıyla hareket edilmemesi, Didim turizmi planlanırken ilçenin doğal ve kültürel mirasını koruyacak şekilde ve yerel halkın

turizmden ekonomik fayda sağlaması gözetecek şekilde hareket edilmesi yerel halk tarafından ifade edilmiştir.

Araştırmanın algılanan ekonomik yararlar boyutunda, yerel halkın önemli bir bölümü Didim ilçesinde gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin yerel halkın ekonomik durumu için faydalı olduğu ve yerel ürünler için yeni pazarlar oluşturduğu ifade edilmiştir. Özellikle ilçe merkezi ve Akbük'te bulunan birçok turistik işletmenin yerel halk için yeni iş alanları oluşturduğu bunun yanında birçok esnafın turizmden gelir sağladığı belirtilmiştir. Ayrıca Didim ilçesinin ekonomik gelirinin önemli bir kısmını turizm gelirleri oluşturduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda İlçeye birçok otel, tesis ve yat limanı gibi yatırımların yapıldığı belirtilerek bunun turizmi daha da geliştireceği ifade edilmiştir. Turizmin ilçeye ekonomik anlamda refah getirdiği ve bu nedenle sürekli göç alarak nüfusunun arttığına dikkat çekilmiştir. Yerel halk ilçede düzenlenen çeşitli festival ve etkinliklerde kendi ürünlerini pazarlayabilme imkânı bulduklarını belirtmişlerdir. Bunun yanında kırsal kesimde yaşayan yerel halk turizmin meydana getirdiği ekonomik yararları önemsedikleri belirlenmiştir. Yerel ürünlerin satışı için yetkililerin yerel halk daha fazla imkân sağlaması gerektiği ifade edilmiştir.

Bu çalışmanın önemli bulguların biri olarak Balat Mahallesi'nde yaşayan yerel halkın, turizmin kendileri için ekonomik anlamda bir fayda sağlamadığını düşünmeleridir. Balat'daki yerel halk yaşadıkları yerleşmenin Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Milli Parkı ve Milet Ören Yeri sınırları içesinde bulunmasından dolayı hem doğal sit alanı hem de kültürel sit alanı olarak korunduğunu belirterek, bunun tarımsal üretimlerini kısıtladığı ve turizmden bir gelir elde edemediklerini belirtmişlerdir. Araştırma sahasındaki Balat Mahallesi'nde yaşayan yerel halk, bu nedenlerle koruma alanlarına, dolaylı olarak da turizme karşı bir tavır aldıkları belirlenmiştir.

Araştırmanın ziyaretçi memnuniyeti sağlama boyutunda, yerel halk tarafından ilçeye gelen ziyaretçilerin güzel bir tatil geçirerek Didim'den ayrılmaları gerektiğini ve bunun için gereken özenin gösterilmesi gerektiği ifade edilmiştir. İlçede bulunan turistik işletmelerin ziyaretçilere kaliteli bir hizmet sağlaması ve ihtiyaçlarını olabildiğince karşılanması gerektiği belirtilmiştir. İlçeden memnun ayrılan bir ziyaretçinin tekrar gelmesi için kaliteli hizmet ve memnuniyetin önemli olduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda yerel halkın önemli bir bölümü ilçeye gelen ziyaretçilere karşı olumlu bir tutum içinde oldukları belirlenmiştir.

Araştırmanın toplumsal katılımı maksimize etme boyutunda yerel halk, turizmle ilgili kararlar alınırken kendilerine söz hakkı verilmesi gerektiğinin belirtmişlerdir. Turizm ile ilgili kararların, yerel halk olarak kendilerine doğrudan ve dolaylı olarak etkilediğini için bununla

ilgili karar mercilerinde kendilerinin de temsil edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bunun yanında, ilçede alınan turizmle ilgili kararlarda yerel halk olarak kendilerine söz hakkı verilmediğini, bundan oldukça mustarip olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca ilçede faaliyet gösteren turizmcilerde alınan turizm kararlarında paydaşların dışlandığını, bunlardan biri de ilçede faaliyet gösteren seyahat acenteleri olduğu belirtilmiştir. Bu kapsamda Didim'de turizm ile ilgili kararlar alınırken turizmin paydaşlarından olan gerek yerel halkın gerekse çeşitli turizm hizmet kollarının karar sürece dahil edilmesinde sıkıntılar olduğu belirlenmiştir. Bu sürdürülebilir turizmin önemli ilkelerinden biri olan tüm paydaşların turizm kararlarına dahil edilmesi düşüncesinin ilçede ihmal edildiği anlaşılmaktadır.

Araştırmanın algılanan sosyal maliyetler boyutunda yerel halk tarafından, turizmin gelişmesiyle özellikle Didim ilçe merkezinde bulunan Altınkum plajı ve Akbük'ün yaz aylarında kalabalıklaştığı, ancak kış aylarında bu kalabalıklaşmanın en aza indiği belirtilmiştir. Kırsal kesimde yaşayan yerel halk (Ak-Yeniköy, Balat, Akköy, Denizköy, Yalıköy, Batıköy) yaşadıkları yerin turizm kaynaklı önemsenecek düzeyde bir kalabalıklaşmanın olmadığını ifade etmişlerdir. Yerel halk boş zaman etkinliklerinin yaz aylarında turistler tarafından Altınkum plajı ve Akbük plajları çevresinde yoğun kullanıldığını, bunun dışındaki yerlerde yoğun bir kullanımın olmadığı belirtmişlerdir. Yerel halk ilçede boş zaman kaynaklarına yararlanma konusunda Altınkum plajı ve çevresiyle, Akbük plajlarının Temmuz ve Ağustos ayları dışında, diğer yerleri de tüm yıl boyunca rahatlıkla kullanabildiklerine ifade etmişlerdir. Yerel halk gelecekte ilçede nüfusun artmasıyla boş zaman kaynaklarının (etkinliklerinin) aşırı kullanılmasından endişe ettiklerini, bunun iyi bir şekilde planlanması gerektiğini belirtmişlerdir. Bunun yanında yerel halk turizm diğer sosyal maliyetlerinin şu anda önemsenecek düzeyde olmadığını düşünmektedir.

Çalışmanın toplum merkezli ekonomi boyutunda yerel halkın turistik işletmelerde istihdam edilmesini gerektiğini, oluşan ekonomik faydadan yerel halkın olabildiğince yararlanması gerektiği belirtilmiştir. İlçede turizmin faydalarının eşit bir şekilde yararlanılması gerektiğini düşünen çoğunlukta olmakla birlikte, çalışmaya ve girişimciliğe bağlı olarak kişilerin turizmin ekonomik faydalarından daha fazla yararlanılmasına belirten kişiler de olmuştur.

Yerel halkın turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliğine yönelik tutumları Didim'de turizmin sürdürülmesi ve gelişmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu anlamda ilçede yaşayan yerel halkın büyük bölümü turizm faaliyetlerine karşı olumlu bir tutum içinde oldukları

görülmüştür. Yerel halk turizmin çevresel sürdürülebilirlik ve ekonomik boyutlarının oldukça önemsemektedir.

Bu çalışmada yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine ilişkin görüşlerinin toplam puanları ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılaşmanın ortaya çıkmadığı tespit edilmiştir. Başka bir ifadeyle, yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine ilişkin tutumlarında cinsiyet belirleyici bir unsur değildir. Benzer bir araştırmada Kervankıran ve Bulut (2015) ankete katılan bireylerin cinsiyetleri ile yerel halkın turizmin faaliyelerine yönelik değerlendirmelerini içeren ifadelere verdikleri cevapların dağılımları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılığın olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Bu çalışmada katılımcıların sürdürülebilir turizm faaliyetlerine ilişkin sürdürülebilir turizm faaliyetlerine ilişkin görüşlerinin yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı görülmektedir. Başka bir ifadeyle, yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine ilişkin tutumlarında yaş belirleyici bir unsur değildir.

Araştırmada yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine ilişkin tutumlarında medeni durum değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. Benzer bir araştırmada Altay (2019) yerel halkın turizm faaliyetlerine karşı yaklaşımlarının medeni durumuna göre farklılık olduğu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmada yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine ilişkin tutumlarında eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir.

Yerel halkın sürdürülebilir turizm faaliyetlerine ilişkin tutumlarında gelir durumu değişkenine göre de anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir.

Bu çalışma bulgularına göre Didim'de yaşayan yerel halkın turizmin sürdürülebilirliğine yönelik tutumunda, çevresel sürdürülebilirlik ($\bar{X}$=4.78) boyutu en önem verdikleri konu olmuştur. Araştırmada algılanan sosyal maliyetler ($\bar{X}$=3.75) boyutu ise yerel halkın en az ilgi gösterdiği konu olarak tespit edilmiştir. Benzer bir araştırmada Arslan Ayazlar (2016) tarafından yerel halkın turizmin sürdürülebilirliğine yönelik tutumunda, çevresel sürdürülebilirlik ($\bar{X}$=4.46) boyutu en önem verdikleri konu olurken, sosyal maliyetler ($\bar{X}$=2.16) boyutu yerel halkın en az ilgi gösterdiği konu olmuştur.

Öneriler:

Yapılan çalışmada edinilen bilgiler ve yapılan gözlemler sonucunda sahada sürdürülebilir bir turizmin yapılabilmesi için öneriler sunulmuştur:

1. Didim'de turizm faaliyetlerinin gelişmesiyle zengin doğal kaynakları betonlaşma riskiyle karşı karşıya kalmakta ve gün geçtikçe bu turizm alanlarının özgün yapısı tahrip edilerek kentleşmektedir. Bu bakımdan ilçenin turizm fonksiyonunu devam ettirebilmesi için sürdürülebilir bir anlayışla bu turizm kaynaklarının yönetilmesi gerekmektedir.
2. İlçede turizm önemli ölçüde deniz turizmine bağlı olarak kıyılarda özellikle Altınkum ve Akbük plajı çevresinde bulunan alanlarda yoğunlaşmaktadır. İlçenin Milet Ören Yeri, Büyük Menderes Milli Parkı gibi birçok alternatif turizm kaynakları bulunmaktadır. Bu turizm kaynaklarının sürdürülebilir bir anlayışla turizm faaliyetlerinde değerlendirilmesi kıyılarda oluşan turizm baskını azaltacaktır ve turizm sezonunun uzamasını sağlayacaktır.
3. Kırsal kesimin turizmden fayda sağlaması için özelikle ilçedeki kırsal yerleşmelerde alternatif turizm faaliyetleri yapılması ve yaygınlaştırılması yerel halkın turizmden ekonomik fayda sağlaması açısından önem taşımaktadır. Özellikle bu bakımdan eski taş evleri ve kültürel değerleriyle Akköy ve Milet Ören Yeri yakınında bulunan Balat yerleşmesi önemli fırsatlar sunmaktadır. Akköy'de çok sayıda bulunan eski taş yapılı mesken butik otel olarak değerlendirilebilir.
4. Doğal alanların korunması konusunda yetkili kişilerin ve kurumların turizmin planlamaları yaparken sürdürülebilir bir anlayışla hareket etmesi gerekmektedir.
5. Balat Mahallesi'nde yaşayan yerel halkın mahallelerinde gerçekleştirilen turizm faaliyetline çeşitli uygulamalar nedeniyle olumsuz bir tavır aldığının tespit edilmiştir. Bu bağlamda yetkili kişililerin ve kurumların Balat Mahallesi özelinde yerel halkında içinde bulunduğu detaylı bir çalışma yapması burada yaşayan yerel halkın sahip oldukları doğal ve kültürel mirasın korunması açısından büyük önem taşımaktadır.
6. Özellikle Balat ve Akköy Mahallesi başta olmak üzere diğer kırsal yerleşmelerde yaşayan halkın ekonomik olarak turizmden faydalanması sağlanmalı, böylece sürdürülebilir kırsal kalkınmanın önü açılabilecektir.
7. Didim'de turizm kararları alınırken tüm paydaşların temsilinin başta yerel halk olmak üzere diğer turizm sektörünün çeşitli kollarında paydaşların temsil edilmediği, ihmal edildiği ve kişisel çıkar hesaplarıyla hareket edildiği ve ifade edilmiştir. Bu bağlamda

ilçede turizmle ilgili kararlar alınırken yerel halk başta olmak üzere tüm paydaşların temsil edilmesi sürdürülebilir turizm açısından büyük önem taşımaktadır.

8. Akbük gün geçtikçe yazlık siteler vasıtasıyla betonlaşmaktadır. Bu durum Akbük'te bulunan doğal turizm kaynaklarını tehdit etmektedir. Akbük'te ve diğer koylarda imar planlaması yapılırken sürdürülebilir bir anlayışla hareket edilmesi gerekmektedir.
9. İlçede günümüzde en büyük sorun aşırı yapılaşma ve ticarileşmedir. Özellikle Akbük'te hızlı nüfus artışına bağlı olarak alt yapı sorunları oluşması ve makilik alanların yazlık sitelerle dolması önemli bir sorun oluşturmaktadır. Akbük bir tatil yerleşmesinden çıkarak kentleşme yolunda ilerlemektedir. Bu nedenle Akbük için imar planları sürdürülebilir turizmin ilkeri çerçevesinde yapılabilir.
10. Didim'de yaşayan yerel halkın turizmin iş kollarında daha fazla çalışabilmesi için ilçede sekörün ihtiyaç duyduğu kalafiye elemanı doğrultusunda ilgili kişi ve kurumlar tarafından eğitimler verilebilir. Ayrıca turizm kenti ilan edilen ilçedeki turizm kaynaklarının sürdürülebilir bir şekilde kullanılması için yerel halka eğitimler verilebilir.
11. Tezde bahsedilen sürdürülebilir turizmin 12 hedefi doğrultusunda Didim ilçesinin turizmi, ilgili kişi ve kurumlar tarafından planlanmalı ve uygulanmalıdır.
12. Didim ilçesinde çok sayıda turistik tesisin bulunmasına rağmen "Çevreye Duyarlı" (Yeşil Yıldızlı) konaklama tesisi bulunmaması dikkat çekmektedir. İlçede bulunan konaklama tesislerinin çevreye duyarlı tesis olmaları konusunda teşvik edilmesi gerekmektedir. Ayrıca ilerleyen yıllarda Didim'de çevreye duyarlı tesis kriterini sağlayan konaklama tesislerinin olmasın durumunda, bu tesislerin turistler tarafından tercih edilmesi sağlayan tanıtımlar yapılması gerekmektedir.
13. Avcılığın olumsuz sonuçları araştırma sahasındaki fauna popülasyonu da etkilediği görülmektedir. Örneğin Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Milli Parkı'nda Anadolu Parsı'nın avcılık nedeniyle nesli tükenmiştir. Bu nedenle avcılık faaliyetleri çok sıkı bir şekilde denetlenmeli hatta tamamen yasaklanmalıdır. Bu ekolojik döngüyü doğanın kendisi yapması, doğal yaşam korunarak sağlanmalıdır. Bu, çevresel sürdürebilirlik açısından da doğal yaşama büyük katkı sağlayacaktır. Av turizmi diye birşeyin olamayacağı ilgili kurum ve kişiler tarafından anlatılmalı, gerekirse katı yaptırımlar uygulanmalıdır. Bir canlıya zarar vererek turizm yapılmamalıdır. Bu etik açıdan sorunlu bir eylem olup, bu eylemi yapan kişilerin "medenileşmesi" için eğitimler verilmelidir.
14. Araştırma sahasında Milet Ören Yerinde bulunan eserlerin korunarak yerinde sergilenmesi kültürel mirasın sürdürülebilir bir şekilde değerlendirilmesi bakımından

önem taşımaktadır. Bu kapsamda Milet Ören Yerinden bulunan eserlerin başta çarşı kapısı olmak üzere önemli kısımları Almanya'daki Pergomon Müzesi'nde sergilenmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve sorumlu kuruluşlar harekete geçerek bu eserlerin Türkiye'ye getirilmesi için girişimlerde bulunması ve bu eserlerin ait olduğu yerde sergilenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu, kültürel mirasın sürdürülebilir kullanılması bakımından dikkat edilmesi gereken bir konudur. Bunun yanında ilçede gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalarda Türk bilim insanlarına da daha fazla olanak verilmelidir.

15. Eski çağlardan beri önemli medeniyetlere ev sahipliği yapmış bir coğrafya olan Didim'in doğal ve kültürel miras değerlerinin korunması ve gelecek nesillere korunarak aktarılması için ilçede turizmin tüm paydaşları tarafından sürdürülebilir turizm ilkelerinin benimsenmesi ve uygulanması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Alada, A., Gürpınar, E., & Budak, S. (2012). Rio Konferansı Üzerine Düşünceler. *İstanbul Dergisi Siyasal Bilgiler Dergisi*, 0 (3-4-5) , 0-0 . https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusiyasal/issue/624/6250.

Altay, T. (2019). *Safranbolu'nun Sürdürülebilir Turizm Açısından Değerlendirilmesi ve Yerel Halkın Turizm Etkinliklerine Yaklaşımı.* Karabük: Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Ensitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Arı, Y. (2006). Ramsar Sözleşmesi'nin Doğa Koruma Yaklaşınına Eleştirel Bir Bakış. *Doğu Coğrafya Dergisi 15*, s.275-302.

Arslan Ayazlar, R. (2017). Sürdürülebilir Turizm Tutum Ölçeğinin (Sus-Tas) Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi 14 (2)*, 80-92.

Atalay, İ. (2011). *Toprak Oluşumu,Sınıflandırılması ve Coğrafyası.* İzmir: Meta Basım Matbacılık Hizmetleri.

Atalay, İ. (2011). *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği (Sekizinci Basım).* İzmir: Meta Basım Matbacılık Hizmetleri.

Atalay, İ. (2012). *"Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası".* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi.

Atalay, İ. (2012). *"Genel Fiziki Coğrafya".* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi.

Ayaş, N. (2007). Çevresel Sürdürülebilir Turizm Gelişmesi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , 9 (1),* s. 59-69. https://dergipark.org.tr/en/pub/gaziuiibfd/issue/28333/301110.

Aydın, F. (2018). Kültürel Turizmin Ekonomik, Sosyal ve Çevresel Etkilerine Yönelik Bir Araştırma: Safranbolu Örneği. *Journal of History Culture and Art Research 7(2),*, 461-474 doi:http://dx.doi.org/10.7596/taksad.y7i2.1504.

Aydın, O. (2012). Türkiye'de Alternatif Bir Turizm; Sağlık Turizmi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 14 (23),* 91-96.

Bakanlığı, K. v. (2015). Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2015 Yılı Kurumsal Mali Durum ve Beklentiler Raporu. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Baki, A., & Gökçek, T. (2012). Karma Yöntem Araştırmalarına Genel Bir Bakış. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi Cilt:11 Sayı:42*, 1-21.

Bayraktutan, Y., & Uçak, S. (2014). Ekolojik İktisat ve Kalkınmanın Sürdürülebilirliği. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD) , 3 (4),* 17-36 . https://dergipark.org.tr/tr/pub/kilisiibfakademik/issue/19252/204515.

Bekdemir, Ü., & Sezer, İ. (2011). Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı ve Yöre Ekonomik Faaliyetleri İlişkisi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 325-346.

Bingöl, E. (1975). Batı Anadolu'nun Jeotektonik Evrimi. Ankara: Maden Teknik Arama Enstitüsü.

Ceylan, M. A. (2010). Türkiye Kıyılarında Tomboloların Oluşumu Dağılışı ve Fonksiyonel Özellikleri Konusunda Bir Araştırma. *Marmara Coğrafya Dergisi, (22)*, 205-232.

Ceylan, S., & Bulut, İ. (2019). Salda Gölü Özel Çevre Koruma Bölgesinde Turizm Baskısı, Koruma ve Sürdürülebilirlik. *Türk Coğrafya Dergisi*, 79-89.

Çaça, A. (2016). *ISO14000 Çevre Yönetim Sistemini Stantdarları ile Avrupa Birliği Çevre Etiketi ve Aralarındaki İlişki: Türkiye'deki Uygulamalar.* Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü- Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Çıkın, A., Çeken, H., & Uçar, M. (2009). Turizmin Tarım Sektörüne Etkisi, Agro-Turizm ve Ekonomik Sonuçları. *Tarım Ekonomisi Dergisi 15(1),* s. 1 - 8.

Darkot, B., & Erinç, S. (1953-1954). "Güneybatı Anadolu'da Coğrafi Müşahedeler". *İstanbul Üniversitesi Coğ. Ent. Dergisi,*, 2(5-6).

Deniz, T., & Yıldırım Kalem, M. (2018). Turizm Coğrafyası: Çalışmalar, Sorunlar ve Yaklaşımlar. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 41-54.

Doğanay, H., & Zaman, S. (2019). *Türkiye Turizm Coğrafyası.* Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Doğanay, H., Özdemir, Ü., & Şahin, İ. F. (2018). *"Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya".* Ankara: Pegem Akademi.

Doğaner, S. (1996). "Türkiye'de Turizm Ulaştırması". *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu Coğrafya Araştırmaları Dergisi Sayı:4*, 19-45.

Doğaner, S. (2013). *Türkiye Kültür Turizmi.* İstanbul: Koza Yayınları.

Doğru, E., & Aydın, F. (2019). Local People's Wiews on National Parks: The Examle of İğneada Longoz Forests National Park. *International Journal of Geography and Geography Education(IGGE),42,* 328-355.

Dücan, E., & Bozkurt, A. (2018). Eko-Etiketlerin Turizme ve Yerel Ekonomiye Etkileri. *Uluslararası Ticaret ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi , 2 (1)*, Uluslararası Ticaret ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi , 2 (1) , 68-85 . DOI: 10.30711/utead.411663.

Edremit, Ş. (2016). *Akbük (Mandalya) Körfezi'nin Güncel Tektoniğinin ve Jeolojisinin Jeofizik Yöntemlerle Araştırılması.* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü-Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Grıgorova, Z., & Arabska, E. (2014). "Evaluation of Resources for Sustainable Tourism Development in The Region of Teteven Mountains Through The Examle of Rıbarıtsa Resort in Bulgaria". *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi , 3 (6),* s. 24-39 . https://dergipark.org.tr/tr/pub/bsbd/issue/43818/538517.

Güçlü, Y. (1993). *Dalaman-Fehiye Kıyı Kuşağının Turizm Coğrafyası.* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Güçlü, Y. (2010). "Sinop-Ordu Kıyı Kuşağında İklim Konforu ve Deniz Turizmi Mevsiminin İklim Koşullarına Göre Belirlenmesi",. *Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı:23*, 119-144.

Güngördü, E. (2007). *Türkiye'nin Turizm Coğrafyası.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

İncekara, B., Dördüncü, H., & Özer, K. (2015). Turizm Ulaştırmasının Denizyolu Ulaştırmacılığı Yönünden Gelişimi. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, s 1-16.

İzbırak, R. (1996). *Türkiye 1.* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Kahraman, N. (1994). Sürdürülebilir Kalkınma ve Turizm. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi , 5 (3),* s.73-77. https://dergipark.org.tr/tr/pub/atad/issue/53545/713161.

Kandır, H. (2015). Doğada Görsel Şölen: Kuşlar ve Kuş Gözlemciliği. *Ayrıntı Dergisi*, s.15-20.

Karakaya, E., & Turan, A. H. (2006). Türkiye'ye Yabancı Emekli Göçü: Didim'in Yeni Sakinleri ve Bölgeye Ekonomik Etkileri. *İktisat-İşletme-Finans Dergisi 21 (246)*, s.122-132.

Karapınar, E., & Barakazı, M. (2017). Kültürel Miras Turizminin Sürdürülebilir Turizm Açısından Değerlendirilmesi: Göbeklitepe Ören Yeri. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi , 1 (1),* 5-18 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/guntad/issue/3002.

Kayan, İ. (1975). Didim Platosunun Kuaterner Jeomorfolojisi ve Genç Tektonik Hareketler. T.B.T.A.K 5. Bilim Kongresi.

Kayın, E. (2012). Batı Anadolu'nun Çok Katmanlı Köy Dokularına Bir Örnek: AKKÖY. http://www.mo.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=378&RecID=2904.

Kazancı, N., Gürbüz, A., & Boyraz, S. (2011). Büyük Menderes Nehri'nin Jeolojisi ve Evrimi. Türkiye Jeoloji Bülteni.

Kervankıran, İ. (2011). *"Afyonkarahisar İlinin Başlıca Doğal, Tarihi ve Kültürel Kaynaklarının Sürdürülebilir Turizm Açısından İncelenmesi".* Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bililimler Enstitüsü: Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Kervankıran, İ., & E.Bulut. (2015). Antalya İli Turizminin Gelişimini ve Etkilerini Yerel Halk Nasıl Değerlendirmektedir? *Türk Coğrafya Dergisi (65)*, 35-46. https://dergipark.org.tr/tr/pub/tcd/issue/21272/228396.

Khan, A. A. (2015). *Dağlık Bölgelerde Sürdürülebilir Kalkınma: Bolu-Kıbrıscık İlçesi Örneği.* Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Khodkar, G., & Özyurt, G. (2018). Plajlarda Taşıma Kapasitesinin Değerlendirilmesi: Sürdürülebilir Kullanım İçin Örnek Çalışma, Kuşadası Plajları. Adana: 9. Kıyı Mühendisliği Sempozyumu.

Kıran, B., & Kıran, E. (2011). Karma Araştırma Yöntemi. *2.Internatıonal Conference on New Trends in Education and Their Implications-Antalya* (s. 294-298). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Kozak, M. (2014). *Sürdürülebilir Turizm Kavramlar-Uygulamalar.* Ankara: Detay Yayıncılık.

Kraft, J. C., Aschenbrenne, S. E., & Kayan, İ. (1980). Geç Holosen Kıyı Değişmelerinin Yunanistan ve Türkiye'de Arkeolojik Yerleşme Yerleri Üzerine Etkileri. Tokyo: 24. Uluslararası Coğrafya Kongresi.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Turizm Stratesi. (2007). Ankara.

Mater, B. (1995). *Toprak Coğrafyası.* İstanbul: Çantay Kitabevi.

Okuyucu, A., & Somuncu, M. (2018). 1990-2015 Yılları Arasında Türkiye'ye Yönelik Uluslararası Turizm Hareketlerindeki Değişim. *Türk Coğrafya Dergisi (71)*, 7-13.

Onur, N., & Kayapınar, E. (2019). Vejetaryen ve Vegan Beslenme Bir Tercih mi Yoksa Popüler Kültürün Etkisi mi? *4.Uluslararası Gastronomi Turizmi Araştırmaları Kongresi Kitabı* (s. 517-521). Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi.

Orhan, A. (2010). Yerel Değerlerin Turizm Ürününe Dönüştürülmesinde "Coğrafi İşaretlerin"Kullanımı: İzmit Pişmaniyesi Örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt 21, Sayı 2*, s. 243-254.

Özçağlar, A. (2014). *Coğrafyaya Giriş Sistamatik, Kavramlar, Yöntemler.* Ankara: Ümit Ofset Matbaacılık.

Özey, R. (2013). Adalar Denizi Sahilinde Bir Osmanlı Vilayeti;1913'de Aydın, Marmara Coğrafya Dergisi, (2) 51-59 retrieved from https :/dergipark.org.tr/tr/pup marucog/issue/449/560539 Erişim Tarihi:08.01.2019.

Özey, R. (2013). Adalar Denizi ve Batı Anadolu Bölgesi Hakkında. *Marmara Coğrafya Dergisi (3) 27,36 https://dergipark .org.tr/tr/pub/marucog/issue/449/560539 Erişim Tarihi:04.01.2019.*

Sezer, İ. (2011). *Didim-Milas Kıyı Kuşağında Turizm ve Mekansal Etkileri* . Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Erzurum: Yayımlanmamış Doktora tezi.

Sezer, İ. (2012). Turistik Fonksiyonları ve Yat Turizmine Etkileri Açısından Didim Yat Limanı (D-Marin Didim). *Doğu Coğrafya Dergisi 28*, s 103-124.

Surat., H. (2017). Artvin Yusufeli'nde Yerel Halkın Ekoturizme Yönelik Algı ve Tutumları. *Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Ormancılık Fakültesi*, 13(2), 9-19.

Sümer, Ö. (2013). *Pliyo-Kuvaterner Söke-Milet Havzası'nın Oluşumu.* İzmir: Doluz Eylül Ünivesitesi Fen Bilimleri Entstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Şahin, C. (2010). *Türkiye Fiziki Coğrafyası.* İstanbul: Gündüz Eğitim Kurumları.

Şahin, H. Ş. (2013). *"Zamantı Çayı Havzası Ekoturizm Kaynaklarının Sürdürülebilir Turizm Açısından Değerlendirilmesi"*. Afyonkarahisar: Yayımlanmamış Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi.

Taşer, N. (2012). Aydın. Ankara: Korza Yayıncılık Basım.

Tunçay, G. (2018). Sağlık Yönüyle Vegan/Vejetaryenlik. *Avrasya Sağlık Bilimleri Dergisi , 1 (1),* 25-29 https://dergipark.org.tr/tr/pub/avrasyasbd/issue/37987/438880.

Tuztaş Horzumlu, A. .. (2017). Yörük Kültürünü Tanıtmak: Dernekleşme Faaliyetleri ve Yörük Şenlikleri. *Türkiyat Mecmuası , 27 (2),* 239-255 . DOI: 10.18345/iuturkiyat.370071.

TÜSİAD. (2012). *Sürdürülebilir Turizm.* İstanbul: https://tüsiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item /6030-surdurulebilir-turizm Erişim Tarihi: 23.10.2018.

TÜSİAD. (2014). *Türkiye'de Alternatif Turizm Gelişimine Yönelik Değerlendirmeler.* İstanbul: https://tüsiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/7954-türkiyede-alternatif-turizmin-gelisimine-yonelik-değerlendirmeler Erişim Tarihi: 24.03.2019.

Uçan, Z., & Bozok, D. (2019). Veganizm ve Gastronomi. *4.Uluslararası Gastronomi Turizmi Araştırmaları Kongresi Kitabı* (s. 27-32). Hacı Bektaş Veli Üniveritesi Turizm Fakültesi.

Uzun, A., & Özkan, O. (2019). Emekli Göçü Literatürünün Değerlendirilmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi , 24 (41)* , s.141-152.

Uzun, F. V. (2012). *Ihlara Vadisi Kültürel Peyzaj Alanında Sürdürülebilir Turizm.* Ankara: Ankara Ünivesitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Ünalan, D. (1995). *Sürdürülebilir Turizmin Gelişmesi ve Çevre.* İstanbul: İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü-Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Vatan, A., & Türbaş, S. (2018). Vejetaryen Turist ve Vegan Turist Kimdir? *Journal of Tourism and Gastronrmy Studies*, s.24-39.

Votruba, D. S. (2006). *M.Ö. 2. Binde Batı Anadolu'nun Deniz Ticareti.* Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yapıcı, M., & Koldemir, B. (2020). Didim'de Deniz Turizmi Faaliyetlerinin Mevcut Durumu ve Fırsatlar Üzerine Bir Çalışma. İzmir: 5. Ulusal Deniz Turizmi Sempozyumu.

Yıldırım, F. (2012). Didim. Ankara: Korsa Yayıncılık Basım.

Yurtsal, K. (2014). Türkiye'de Sürdürülebilir Turizm. *Sivas Interdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi*, 61-69.

İNTERNET KAYNAKLARI

http:// www.aydin.ktb.gov.tr Son Erşim Tarihi: 11. 01.2021

http:// www.turkiyesulakalanlari.com.tr Son Erşim Tarihi:15.11.2020

http:// www.mavibayrak.org.tr Son Erşim Tarihi: 14.01.2020

http:// www.yigm.ktb.gov.tr En Son Erşim Tarihi:03.01.2021

http:// www.didimgezgini.com.tr Son Erşim Tarihi:15.12.2020

http:// www.dilekyarimadasi.gov.tr Son Erşim Tarihi:15.01.2021

http:// www.bafagolu.tabiat.gov.tr Son Erşim Tarihi: 09.11.2020

http://www.kusadasi.gov.tr Son Erşim Tarihi:19.11.2020

http:// www.aydinkulturturizm.gov.tr Son Erşim Tarihi:15.11.2020

http://www.tüik.gov.tr Son Erşim Tarihi: 14.04.2020

http:// www.ditab.gov.tr Son Erşim Tarihi: 25.12.2019

http:// www.didimbel.tr Son Erşim Tarihi: 06.12.2020

http://www.didimakkoykultursanat.org.tr Son Erşim Tarihi:26.10.2020

http:// www.festivall.com.tr Son Erşim Tarihi: 11.08.2020

http:// www.muzeler.org.tr Son Erşim Tarihi: 25.12.2020

http://wwww.oteller.net Son Erşim Tarihi: 24.11.2019

https://www.tarimorman.gov.tr Son Erşim Tarihi:21.12.2020

HARİTA LİSTESİ

Harita 1: Araştırma Sahasının Konum Haritası 15
Harita 2: Araştırma Sahasının Jeoloji Haritası (Sümer, 2013) 45
Harita 3: Didim İlçesinin Fiziki Haritası 46
Harita 4: Didim İlçesinin Arazi Kullanım Kabiliyeti Haritası..... 75
Harita 5: Didim ilçesinin Aritmtik Nüfus Yoğunluğu Haritası 88
Harita 6: Didim İlçesinin Nüfus Dağılışı Haritası (2019) 89
Harita 7: Didim İlçesinin İdari Bölünüm Haritası 100
Harita 8: Didim İlçesinin Arazi Kullanım Haritası..... 112
Harita 9: Didim İlçesinin Ulaşım Haritası 123
Harita 10: Didim İlçesinin Başlıca Turizm Kaynakları Haritası 125
Harita 11: Didim İlçesinin Turizm Haritası..... 137
Harita 12: Eski Çağlarda Milet Antik Kenti Haritası..... 151

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Turizm Tiplerinin Belirlenmesinde Kullanılan Bazı Ölçütler 27
Tablo 2: Sürdürülebilir Turizmin 12 Hedefi..... 32
Tablo 3:Çevreye Duyarlı (Yeşil Yıldızlı) Konaklama Tesisleri Sayıları (2019)..... 39
Tablo 4:Türlerine Göre Çevreye Duyarlı (Yeşil Yıldızlı) Tesisler (2019)..... 39
Tablo 5: Mavi Bayrak Dünya Sıralaması (2019) 40
Tablo 6: Didim (1996-2017) İstasyonu Aylık ve Yıllık Ortalama Sıcaklık Değerleri..... 58
Tablo 7: Didim (1996-2017) İlçesinin Aylık ve Yıllık Deniz Suyu Sıcaklık Ortalamaları 59
Tablo 8: Didim (1996-2017) İstasyonun Aylık ve Yıllık Toplam Yağış Ortalaması 60
Tablo 9: Didim İstasyonun (1996-2017) Aylık ve Yıllık Nispi Nem Ortalaması..... 61
Tablo 10: Didim (1996-2017) İstasyonunda Aylık ve Yıllık Ortalama Bulutluluk Miktarı ... 62
Tablo 11: Didim (1996-2017) İstasyonun Aylık ve Yıllık Bulutlu Günler Sayısı Ortalaması 62
Tablo 12: Didim (1996-2017) İstasyonun Aylık ve Yıllık Ortalama Güneşlenme Süresi..... 62
Tablo 13: Didim (1996-2017) İstasyonu Aylık ve Yıllık Ortalama Rüzgâr Hızı 64
Tablo 14: Didim (1996-2017) İstasyonu Aylık ve Yıllık Ortalama Hâkim Rüzgâr Yönü ve Yüzdesi..... 64
Tablo 15: Didim (1996-2017) İstasyonun Deniz Suyu Sıcaklık Değerleri 65
Tablo 16: Didim İlçesinin Nüfus Durumu (1935-2019)..... 84
Tablo 17: Didim İlçesinin Geniş Aralıklı Nüfus Yapısı (2019)..... 86
Tablo 18: Didim İlçesinin Dar Aralıklı Nüfus Yapısı (2019) 87
Tablo 19: Didim İlçesinin Mahallelere Göre Nüfus Dağılışı (2019) 90
Tablo 20: Didim İlçesinin Eğitim Düzeyi (2019) 94
Tablo 21: Büyükşehir Yasasından Önce Köy Statüsünde Olan Yerleşmelerin Nüfusu..... 102
Tablo 22: Didim ilçesinin Arazi Mevcudu ve Dağılışı (2018)..... 113
Tablo 23: Didim İlçesinin Dikili Ağaç Varlıkları ve Verimlilik Miktarları (2018)..... 116
Tablo 24: Didim İlçesinin Ekili Alandaki Ürünler ve Ekiliş Alanları (2018)..... 117
Tablo 25: Didim İlçesinin Hayvan Varlığı..... 118
Tablo 26: Gelen Yabancıların 2019 Yılında Kullandıkları Ulaşım Türleri 122
Tablo 27: Başlıca Turizm Şekilleri ve Uygulanış Biçimleri 124
Tablo 28: Didim İlçesinde Bulunan Bakanlık İşletme Belgeli Tesisler (2020) 134
Tablo 29: Didim İlçesinde Bulunan Turizm Yatırım Belgeli Tesisler (2020) 134
Tablo 30: Didim İlçesinde Bulunan Türlerine Göre Belediye Belgeli Tesisler (2020) 135
Tablo 31: Ankete Katılanların Cinsiyet Dağılımları 186
Tablo 32: Ankete Katılanların Yaş Grupları 186
Tablo 33: Ankete Katılanların Medeni Durumları 187
Tablo 34: Ankete Katılanların Eğitim Durumları 187
Tablo 35: Ankete Katılanların Meslek Durumları 187
Tablo 36: Ankete Katılanların Gelir Durumu 188
Tablo 37: Ankete Katılanlara Yöneltilen "Mesleğiniz Turizmle İlgili mi?" Sorusunun İstatistik Sonuçları..... 188
Tablo 38: Ankete Katılanlara Yöneltilen "Aslen Didimli misiniz?" Sorusunun İstatistik Sonuçları..... 188
Tablo 39: Didim İlçesinde Yerel Halkın Sürdürülebilir Turizm Faaliyetlerine Yaklaşımı .. 189

Tablo 40: Yerel Halkın Didim İlçesinde (Sürdürülebilir)Turizm Faaliyetlerine Yönelik Görüşlerinin Toplam Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre T-Testi Sonuçları 193
Tablo 41: Katılımcıların Turizm Faaliyetlerine İlişkin "Yaş" Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları..... 194
Tablo 42: Yerel Halkın Sürdürülebilir Turizm Faaliyetlerine İlişkin Görüşlerinin "Medeni Durum" Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları 194
Tablo 43: Yerel Halkın Sürdürülebilir Turizm Faaliyetlerine Yönelik Görüşlerinin "Eğitim Durumu" Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları 195
Tablo 44: Yerel Halkın Sürdürülebilir Turizm Faaliyetlerine Yönelik Görüşlerinin "Meslek Grubu" Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları 196
Tablo 45: Yerel Halkın Sürdürülebilir Turizm Faaliyetlerine Yönelik Görüşlerinin "Gelir Durumu" Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları 197
Tablo 46: Yerel Halkın Didim İlçesinde Sürdürülebilir Turizm Faaliyetlerine Yönelik Görüşlerinin Toplam Puanlarının Mesleğin Turizmle İlgisi Değişkenine Göre T-Testi Sonuçları..... 198
Tablo 47: Yerel Halkın Didim İlçesinde Sürdürülebilir Turizm Faaliyetlerine Yönelik Görüşlerinin Toplam Puanlarının Göç Değişkenine Göre T-Testi Sonuçları 198
Tablo 48: Görüşmeye Katılan Katılımcılara İlişkin Bilgiler. 199

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Didim Platosu Kesiti (Kayan, 1975) 49
Şekil 2: Didim İstasyonu Yıllık Ortalama Sıcaklığının Aylara Göre Dağılımı (1996-2017) .. 58
Şekil 3: Didim İlçesinde Toplam Yağışın Aylara Dağılımı (1996-2017)..... 60
Şekil 4: Araştırma Sahasının Hâkim Rüzgâr Yönleri 64
Şekil 5: Didim İlçesinin Yıllara Göre Nüfus Artışı 86

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1: Balat Ovası'ndan Bir Görünüm 47
Fotoğraf 2: Didim Platosu'ndan Bir Görünüm 50
Fotoğraf 3: İlbir Dağı'ndan Bir Görünüm (Akbük) 51
Fotoğraf 4: Araştırma Sahasında Görülen Enine Kıyı Tipinden Bir Görünüm (Tavşanburnu Tabiat Parkı ile Dilek Dağları Arasında Kalan Saha) 52
Fotoğraf 5: Didim 3. Koy'dan Bir Görünüm 53
Fotoğraf 6: Didim Platosu'nun Denizle Buluştuğu Yerde Oluşmuş Genç Falezlerden 54
Fotoğraf 7: Akbük'te Bulunan Tombolo Oluşumlarından Bir Görünüm 55
Fotoğraf 8: İlbir Dağı'ndaki Kızılçam Ormanından Bir Görünüm (Akbük) 67
Fotoğraf 9: Didim İlçesinin Doğal Bitki Örtüsünün Büyük Bölümünü Oluşturan Makilik Alandan Bir Görünüm. 68
Fotoğraf 10: Didim İlçesinde Makilik Alanlardaki Yabani Zeytinlerden (Delice) Bir Görünüm 69
Fotoğraf 11: Büyük Menderes Deltasında Yer Alan Sucul ve Tuzcul Bitkilerden Bir Görünüm 70
Fotoğraf 12: Nergisgiller Familyasına Ait Olan Karanergis veya Güz Nergisi Olarak Bilinen Çiğdem Çiçeğinden Bir Görünüm (Milet Ören Yeri) 71
Fotoğraf 13: Büyük Menderes Deltası'nda Konaklayan Kuşlardan Bir Görünüm 72
Fotoğraf 14: Büyük Menderes Deltası'nda Kuş Gözlemciliği Yapan Ziyaretçilerden 73
Fotoğraf 15: Araştırma Sahasındaki Topraklarda Yetiştirilerek Satışa Sunulan Yerli Ürünlerden Bir Görünüm (Akköy) 74
Fotoğraf 16: Adalar Denizi'nden Bir Görünüm 78
Fotoğraf 17: Büyük Menderes Nehri'nden Bir Görünüm (Batıköy) 80
Fotoğraf 18: Bafa (Çamiçi) Gölü'nden Bir Görünüm 81
Fotoğraf 19: Mübadele Kapsamında Selanik'teki Mübadilleri Anadolu'ya Taşıyan Gülcemal Vapuru'ndan Bir Görünüm 92
Fotoğraf 20: Minos Mutfağına Temsilen Oluşturulmuş Bir Görüntü (Milet Müzesi) 96
Fotoğraf 21: Milet'te Şehircilik Bakımından Önemli Bir Yeri Olan ve Caddeleri Birbirine Dik Kesen Yoldan Bir Görünüm (Milet Ören Yeri-Balat) 97
Fotoğraf 22: Didim İlçesinde Bulunan Kırsal Yerleşmelerden Bir Görünüm (a:Balat, b:Akköy, c:Yalıköy, d:Denizköy 101
Fotoğraf 23: Batıköy'den Bir Görünüm 102
Fotoğraf 24: Taşa Şekil Verilmeden İnşa Edilen Taş Yapılardan Bir Görünüm (Hisar Mahallesi-Eski Yoran Köyü) 103
Fotoğraf 25: 1404 yılında Kesme Taş Yapı Malzemesi ile Duvarları Örülmüş İlyasbey Camisi'nden Bir Görünüm (Milet Ören Yeri- Eski Balat Köyü) 104
Fotoğraf 26: Akköy ve Hisar Mahallesi'nde Kendi Haline Terk Edilmiş Taş Yapılardan (a, b, c) ve Restore Edilerek Turizme Kazandırılmış Bir Yapıdan (d) Görünüm 106
Fotoğraf 27: 2014'te Büyükşehir Yasasıyla Belediye Teşkilat Kaldırılarak Mahalle Statüsü Alan Ak-Yeniköy'den Bir Görünüm 107
Fotoğraf 28: Akbük'ün 1977 Yılında Çekilen Fotoğrafından Bir Görünüm 108
Fotoğraf 29: Akbük'ün 2019 Yılındaki Durumunu Gösteren Fotoğraftan Bir Görünüm 108

Fotoğraf 30: Didim Cumhuriyet Kent Meydanı'ndan Bir Görünüm (2019) 109
Fotoğraf 31: Didim İlçe Merkezinden Görünümler 110
Fotoğraf 32: Yoran Köyünde (Didim-Yenihisar) Tütün Kıran Mübadillerden Bir Görünüm 114
Fotoğraf 33: Batıköy'de Entansif Tarım Yapılan Zeytin Tarlasından Bir Görünüm 115
Fotoğraf 34: Ak-Yeniköy'de Zeytin Alımı Yapılan Alandan Bir Görünüm 116
Fotoğraf 35: Balat Ovası'ndaki Pamuk Tarlasından Bir Görünüm 117
Fotoğraf 36: Ak-Yeniköy'de Bulunan Zeytinyağ Fabrikasından Bir Görünüm 119
Fotoğraf 37: Didim'de Özellikle Turistlerin Alışveriş Yaptığı Yerlerden Görünümler 120
Fotoğraf 38: Didim'de Turizm Faaliyetlerinden Bir Görünüm 126
Fotoğraf 39: Didim'de Bulunan Didim Yat Limanından (D-Marin) Bir Görünüm 127
Fotoğraf 40: Milet Ören Yeri'nde Kültür Turizmine Katılan Turistlerden Bir Görünüm 129
Fotoğraf 41: Hisar Mahalle'sinde Tapınak Yakınındaki Sit Alanında Yıkılmaya Terk Edilen Taş Yapılı Meskenlerden Bir Görünüm 130
Fotoğraf 42: Akbük'te Her Geçen Gün Artan Doğa ile Uyumsuz Yapılaşmadan Görünümler 132
Fotoğraf 43: Didim 3.Koyda Bulunan 5 Yıldızlı Otelden Bir Görünüm 133
Fotoğraf 44: Akbük'te Bulunan 4 Yıldızlı Otelden Bir Görünüm 135
Fotoğraf 45: Adalar Denizi'nden Bir Görünüm 138
Fotoğraf 46: Koruma Altında Olan Büyük Menderes Deltası'ndan Bir Görünüm 139
Fotoğraf 47: Bafa Gölü Tabiat Parkı'ndan Bir Görünüm 141
Fotoğraf 48: Tavşanburnu Tabiat Parkı'nın Girişinden Bir Görünüm 142
Fotoğraf 49: Tavşanburnu Tabiat Parkı'ndan (Orman Kampı) Çeşitli Görünümler 143
Fotoğraf 50: Büyük Menderes Deltası'nda Kuş Gözlemciliği Faaliyetinden Görünümler 144
Fotoğraf 51: Didim'de Çok Sayıdaki Koyda Oluşmuş Bazı Kumsallardan Görünümler 146
Fotoğraf 52: Didim'in Sembolü Haline Gelmiş Altınkum Plajı'ndan Bir Görünüm 147
Fotoğraf 53: Culin Mağarası'ndan Görünümler 148
Fotoğraf 54: Milet Antik Kenti ve Tiyatrosundan Bir Görünüm (Balat) 150
Fotoğraf 55: Milet Ören Yeri'nden Çeşitli Görünümler 152
Fotoğraf 56: İlyasbey Külliyesi'nden Bir Görünüm 153
Fotoğraf 57: İlyas Bey Camii'nden Görünümler 154
Fotoğraf 58: Milet Ören Yeri'nden Bulunan Menteşeoğluları Beyliği Zamanında Yapılmış Selçuklu Kervansarayı'ndan Bir Görünüm 155
Fotoğraf 59: Kervansarayın İçinden Görünümler 155
Fotoğraf 60: Milet Ören Yeri'nden Bulunan Çarşı Kalıntılarından Bir Görünüm 156
Fotoğraf 61: Roma Dönemi'de Yapılmış Faustina Hamamı'dan Görünüm (Milet Ören Yeri) 156
Fotoğraf 62: Milet Ören Yeri'nde Kazı Çalışması Yapılan Alandan Bir Görünüm 157
Fotoğraf 63: Milet Müzesi'nin İçinden Bir Görünüm 158
Fotoğraf 64: Milet Müzesi'nde Sergilenen Eserlerden Görünümler 159
Fotoğraf 65: Antik Dünya'nın En Önemli Kehanet Merkezlerinden Biri Olan Apollon Tapınağı'ndan Bir Görünüm 160
Fotoğraf 66: Apollon Tapınağı'ndan Görünümler 161
Fotoğraf 67: Kutsal Yol'dan Görünümler 163

Fotoğraf 68: Restore Edilerek Turizme Kazandırılan Mübadele Evi'nden Görünümler 164
Fotoğraf 69: Hisar Mahallesi'nde Kiliseden Camiye Dönüştürülmüş Olan Hisar Camisi'nden Bir Görünüm 165
Fotoğraf 70: Hisar Mahallesi'nde Bulunan a) Panel Evi b) Şapel'den Bir Görünüm 165
Fotoğraf 71: Akköy'den Çeşitli Görünümler 166
Fotoğraf 72: Akköy'de Bulunan Resim Atölyesinden Görünüm 167
Fotoğraf 73: a) Akköy Kütüphanesi'nden b) Akköy Kültür Sanat Dergisi'nden Görünüm 168
Fotoğraf 74: Akköy'de Görünüm İtibariyle Benzeri Olmayan Atatürk Büstünden Bir Görünüm 169
Fotoğraf 75: Akbük'ten Çeşitli Görünümler 170
Fotoğraf 76: Festivallerde Yörenin Kültürel Değerleri Tanıtıldığı Etkinliklerden Görünümler 171
Fotoğraf 77: Festivallerde ve Önemli Etkinliklerde Kurulan Yörük Çadırından Bir Görünüm 172
Fotoğraf 78: Uluslararası Didim Zeytin Festivali'nde Didim'de Üretilen Zeytin ve Zeytin Ürünlerinin Satışının Yapıldığı Stantlardan Bir Görünüm 173
Fotoğraf 79: 4. Uluslararası Didim Zeytin Festivali'nden Görünümler a) Akdeniz Zeytin Şehirleri Birliği Başkanı İtalyan Enrıco Lupi Konuşma Yaparken, b) Ziyaretçilerin Zeytin Hasadı Etkinliğine Katıldığı Zeytinlikten Bir Görünüm 174
Fotoğraf 80: Didim Vegan Festivali'nden Çeşitli Görünümler 174
Fotoğraf 81: Didim Uluslararası Halk Dansları Festivali'nden Görünümler 176
Fotoğraf 82: Tales Buluşmaları'ndan Görünümler 176
Fotoğraf 83: Didim'de Tekne Turlarından Görünümler 177
Fotoğraf 84: Didim'de Rüzgâr Sörfü Faaliyetinden Görünümler 178
Fotoğraf 85: Didim'de Kitesörf Yapılan Alandan Görünümler 179
Fotoğraf 86: Mavişehir Mevkinde Bulunan Didim Aqua Park'tan Görünümler 179
Fotoğraf 87: Didim İlçe Merkezinde Bulunan Lunapark ve Aytepe'den Bir Görünüm 180
Fotoğraf 88: Didim İlçesinde Bisiklet ile Gezi Aktivitesinden Görünümler 180
Fotoğraf 89: Didim'de Doğa Yürüyüşü ve Jeep Safari Etkinliklerinden Bir Görünüm 181
Fotoğraf 90: Araştırma Sahasında En Çok Üretilen Tarımsal Ürün Olan Zeytin-Zeytinyağı ve İncirden Görünümler 182
Fotoğraf 91: Didim'de Tatılabilecek a-Tahinli Pide, b-Enginar Dolması, c-Pava ve Pava Çorbası d- Kabak Tatlısından Görünümler 184

ÖZGEÇMİŞ